ללמוד להבין ולזכור

מסכת בבא קמא (ב)

בקיצור

ללמוד להבין ולזכור

על

מסכת בבא קמא (ב)

סיכום הסוגיות בלשון שווה לכל נפש, מסייע.
ללמוד ולהכיר את מבנה הסוגיות כהכנה ללימוד.
להבין ולהשכיל את ענייני הסוגיות במהלך הלימוד.
ולזכור היטב פרטי הסוגיות ידי חזרות לאחר הלימוד.

המילים המודגשות הן תמצית הסוגיות ועל ידן ניתן לחזור על כל סוגיה בזמן קצר פעמים רבות ולרכוש ידיעה אמיתית וקניין גמור בתלמוד.

נדפס לראשונה בעזרת ה' יתברך בשנת ה'תשס"ב

וכעת יו"ל במהדורה חדשה מאירת עיניים עם הרבה שיפורים

חודש טבת ה'תשפ"ד

©

יצחק אהרן הורביץ, רחוב פלדמן 8 בני ברק

bekitsur1@gmail.com

הקובץ הזה מופץ חינם

ומצווה להעבירו ולסייע בהפצתו חינם

ניתן לרכוש ספר מודפס בכריכה רכה או קשה
בקישור זה באתר אמזון

לקבלת מסכתות אחרות ובכל עניין

ניתן לפנות בוואצאפ 050-6877088

פרק חמישי שור שנגח את הפרה

דף מו

שור שנגח פרה מעוברת ונמצא עוברה מת בצדה

שור שנגח פרה מעוברת, ונמצא עוברה מת בצדה, ואין ידוע אם מחמת הנגיחה הפילה הפרה את עוברה, או שהפילה אותו קודם לכן, ולא מחמת הנגיחה מת.

לעניין נזקי הפרה, הכל מודים שבעל השור חייב לשלם, כי ברור שהשור הזיקה, ולכן אם השור תם, ישלם חצי נזקה, ואם השור מועד, ישלם כל נזקה.

ולעניין נזקי הוולד, מאחר שספק אם השור הזיק את הוולד, [ותם התחייב חצי נזק, ומועד נזק שלם], או שלא מחמת השור מת הוולד, [ובכל אופן פטור לגמרי מנזקו], **באנו למחלוקת** שנחלקו **סומכוס וחכמים**, בכל ספק ממון.

לדעת סומכוס, כל ממון המוטל בספק, חולקים אותו בין התובע והנתבע, **ולכן** בנידון זה, אם היה השור תם, **ישלם רביע נזק הוולד**, ואם היה השור מועד, ישלם חצי נזק הוולד.

ולדעת חכמים [שהלכה כמותם], **בכל ספק ממון, הבא להוציא מחבירו, עליו להביא ראיה שהדין עמו, וכל זמן שלא יביא ראיה שהדין עמו, לא ייטול כלום**. **וללשון אחד** בגמרא, אמר רב יהודה אמר שמואל על כך, זה כלל גדול בדין, המוציא מחבירו עליו הראיה, לומר ש**אפילו הניזק אומר, ברי** לי ששורך המית את הוולד, [שזו טענת ברי גרועה, משום שיודע שלא יוכל המזיק להכחישו], **והמזיק אומר, שמא** מת קודם לכן, [שזו טענת שמא טובה, משום שלא היה מוטל עליו לדעת זאת], אין אומרים הדין עם הטוען טענת ברי, אלא המוציא מחבירו עליו הראיה.

ומתחילה כתבו התוס', שאף לדברי חכמים, דין זה תלוי במחלוקת, אם המחויב שבועה ואינו יכול להישבע, משלם, שהרי כאן המזיק מודה במקצת [=בפרה], ומחויב שבועת מודה במקצת, להיפטר מתשלום הוולד, ואינו יכול להישבע.

ושוב כתבו התוס', שדווקא אם היה השור מועד, יש לחייבו לשלם מתוך שאינו יכול להישבע, אבל בשור תם, מאחר שהתשלום הוא קנס, ומודה בקנס פטור, נמצא שאינו חייב על הפרה כלל, ואינו מודה במקצת.

עוד כתבו התוס', שאפילו היה השור מועד, אינו משלם מתוך שאינו יכול להישבע, כי רק כשהמחויב שבועה היה צריך לדעת את מה שאינו יודע, הוא מתחייב לשלם, אבל בנידון זה, שאין למזיק לדעת אם מחמת הנגיחה מת שורו, או לא, אינו מחויב לשלם מתוך שאינו יכול להישבע.

המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן

מכר שור לחבירו ונמצא השור נגחן, **שאינו ראוי לחרישה אלא לשחיטה**, ולוקח אומר, אני רציתי שור לחרוש בו, ומקח טעות הוא, ורוצה לבטל המקח.

אם הלוקח אינו **רגיל לקנות שוורים** אלא **לחרישה, והמוכר יודע זאת**, הרי זה כאילו שהלוקח פירש בשעת מכירה, מכור לי שור לחרישה, ולפיכך מאחר שאינו ראוי לכך, **המקח מקח טעות הוא, ובטל**.

ואם הלוקח רגיל לקנות שוורים לשחיטה, מאחר שלא פירש בשעת המכירה, שרוצה בשור לחרישה, הרי זה כמפרש מכור לי שור לשחיטה, ושוב **לא יוכל לבטל את המקח** בטענה, שרצה שור לחרישה, ואם היה יודע שהשור אינו ראוי לחרישה לא היה לוקחו.

ואם הלוקח רגיל לקנות שוורים לחרישה ולשחיטה, ויש הפרש בין שווי שור הנמכר לחרישה, לשווי שור הנמכר לשחיטה, **אם שילם דמי שור לחרישה**, הרי זה כמפרש מכור לי שור לחרישה, ומאחר שאין השור ראוי לכך, **המקח בטל, ואם שילם דמי שור לשחיטה, המקח קיים**.

ואם הלוקח רגיל לקנות שוורים לחרישה ולשחיטה, **ואין הפרש בין שווי שור הנמכר לחרישה לבין שווי שור הנמכר לשחיטה**, [כגון שהתייקרו השוורים לשחיטה], **בזה נחלקו רב ושמואל**.

לדעת רב, מאחר שרוב האנשים לוקחים שור לחרישה, הרי זה כמפרש שרוצה שור לחרישה, ומאחר שאינו ראוי לכך, **המקח בטל**. [ומכל מקום, י"מ שאם מעות הקניין כבר אינם ביד המוכר, יוכל לתת את השור עצמו תחת המעות שמחויב להחזיר ללוקח, ונמצא שנשאר השור ביד הלוקח.

וי"מ שרק אם אין למוכר שום מעות תחת ידו, יוכל לתת את השור עצמו].

ולדעת שמואל, כלל גדול הוא, שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואפילו הרוב מסייע לו, כי **אין הולכים בממון אחר הרוב**, **ולכן** כל זמן שלא יביא ראיה, שפירש בשעת המכירה, מכור לי שור לחרישה, **המקח קיים**.

מנין שהמוציא מחבירו עליו הראיה

נתבאר, שבדיני ממונות, המוציא מחבירו עליו הראיה.

ואמר רבי שמואל בר נחמני, שענין זה למד מהכתוב, "וְאֶל הַדַּיָּנִים אָמַר שְׁבוּ לָנוּ בָּזֶה עַד אֲשֶׁר נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם **מִי בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם**" (שמות כ"ד י"ד), כלומר מי שהוא בעל דברים כלומר תובע הוא יגיש דבריו וראייתו.

ורב אשי אמר, שענין זה, שהמוציא מחבירו עליו להביא ראיה, אין צריך ללומדו מהכתוב, כי סברא פשוטה היא, **דכאיב ליה כאיבא**, **אזיל לבי אסיא** [=החש בכאב הוא הולך לרופא].

למי נזקקים תחילה

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה [רוב פעמים] **אין נזקקים אלא לתובע תחילה**, **שנאמר**, "**מִי בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם**", **כלומר**, **התובע יגיש דבריו אל הדיינים**.

רש"י מפרש דין זה אף בהלוואות, כגון ראובן תובע משמעון מנה שהלווהו [בשטר], ושמעון משיבו, תפסת משלי, החזר לי מה שתפסת, או משכון היה בידך ונפחת מדמיו על ידך, נזקקים תחילה לטענת ראובן, ומוציאים לו המנה משמעון, ואחר כך נזקקים לטענת שמעון, לדון על התפיסה והמשכון.

ותוס' כתבו, **שאם יש לשמעון עדים** המעידים כדבריו, או שאומר יביא תוך שלושים יום, **אין נזקקים לראובן**, **עד שיביא שמעון עדיו**. **אך כשאומר שמעון שיביא עדים לאחר שלושים יום**, **נזקקים לראובן**, ולא ממתינים לעדיו של שמעון, ואפילו ידוע שיש לו עדים שראו את המעשה.

ויש מפרשים, **שהדין הזה אמור רק לעניין חבלות**, כגון שראובן תובע משמעון לשלם לו מה שחבל בו, נזקקים לו מיד, ואפילו אומר שמעון שראובן חייב לו ממון כנגד זה, ועדיו מזומנים לבוא היום.

ואמרו נהרדעי, **שפעמים אין נזקקים לתובע תחילה**, כגון שיש כעת מי שיקנה את המשכון שתובע שמעון, ואם לא יתנו לו מיד, ילך הקונה לדרכו ויפסיד שמעון, או שאם יחייבוהו לשלם תחילה, יהיה דחוק למכור קרקעותיו בזול, ויפסיד, ואם ידונו גם את תביעתו, לא יצטרך לשלם ולהפסיד.

דפים מ"ו-מ"ז

פרה מעוברת שנגחה

לדעת רבא, **עובר נחשב כירך אמו**, [כלומר כאחד מאבריה], ואם כן, פרה מעוברת שנגחה, היא וולדה נחשבים כשור אחד שנגח. **ולכן אפילו כשהפרה תמה**, שאינה משתלמת אלא מגופה, **ואבדה** הפרה, **משלם כל חצי הנזק מהוולד**, כמו שהיה משלם כל חצי הנזק מהפרה, גם אם היו חסרים ממנה כמה אברים.

ואם נמצא וולד הפרה בצדה לאחר שנגחה, ואין ידוע אם היה חלק מגופה בשעת הנגיחה, או שכבר נולד קודם לכן, **הרי הוולד הזה הוא ממון המוטל בספק**. **ולדעת משנתנו שהיא דעת סומכוס**, האומר ממון המוטל בספר חולקים, **אי אפשר לגבות מגוף הוולד אלא עד רבע מהנזק** [שהוא חצי של חצי הנזק]. ומסתבר שלדעת חכמים אי אפשר לגבות ממנו כלום, כי לדעתם, המוציא מחבירו עליו הראיה.

ולדעת אביי, אמת הוא, שפרה מעוברת שנגחה, הרי זה כאילו היא ועוברה נגחו, ואם היא תמה ושניהם בפנינו, אפשר לגבות מהם את כל חצי הנזק. [אולם לא התבאר בדבריו, אם נחשבים הם לגוף אחד, ואפילו תאבד הפרה יגבה כל חצי הנזק מהוולד, או שנחשבים כשני שוורים של אחד שנגחו, ואם תאבד הפרה לא ישלם את הנזק מהוולד].

ואם נמצא וולד הפרה בצדה לאחר שנגחה, ואין ידוע אם ילדה קודם נגיחה, ולא היה הוולד שותף בנגיחה, או שילדה אחר הנגיחה, והיה הוולד שותף בנגיחה.

כשהפרה והוולד של אחד, **ממה נפשך יש לגבות חצי נזק מהפרה**, כי היא וודאי נגחה.

וכשהפרה של אחד, **והוולד של אחד**, **ותבע**

הניזק את בעל הוולד, הרי הודה לבעל הפרה שאינו תובע ממנו אלא את חלק הפרה בנזק, ויגבה מהפרה חצי מחלקה בנזק, [כדין שור תם שגובה חצי נזקו], **ותביעתו** מבעל הוולד הרי **היא ממון המוטל בספק, ולכן לדעת סומכוס לא יגבה ממנו אלא רביע מחלקו בנזק**.

ואם תבע את בעל הפרה תחילה, ולא הודה לו שיש לו שותפים בנזק. **ללשון ראשון גובה מהפרה את כל חצי הנזק. וללשון שני דינו שווה לדין הקודם**, כי אפילו כשאינו מודה לבעל הפרה, שבעל הוולד שותף בנזק, הדבר הזה ידוע. [ולכן אף לדעת סומכוס, אין להוציא ממנו ממון מספק, שיש להעמיד את הפרה בחזקת מעוברת, וגם להעמיד את ממונו בחזקתו].

דף מז

חילוק בין וולד בהמה לבין ביצת תרנגולת

כבר נתבאר שלדעת רבא, **העובר נחשב כירך אמו**, ולכן כשהפרה מעוברת תמה הזיקה, גובים את הנזקים גם מהוולד, שגבייתו נחשבת גביית גוף המזיק. ורק לעניין טריפה, מאחר שיש לוולד חיות בפני עצמו, אינו נחשב חלק מאימו, ואינו נעשה טריפה אגב אמו.

ומעיקר הדין, **ביצה שבגוף התרנגולת**, שאינה מעורה בגידי התרנגולת, **אינה נחשבת כגוף התרנגולת**, וביצה המעורה בתרנגולת, נחשבת כגוף התרנגולת. ולעניין דיני ממונות, אין לגבות מהביצה נזקי קרן תמה של התרנגולת, כי אפשר שבשעה שהזיקה התרנגולת, הביצה כבר לא היתה מעורה בגידים. אולם לעניין טריפה, אסרו את כל הביצים של תרנגולת שנטרפה, שאם היו מתירים את הביצים שנפרדו מהגידים, היו באים להתיר אף את המעורות בגידים.

שומת נזקי פרה מעוברת

אמר רבא, שור שנגח פרה מעוברת, והזיק אותה, והפילה את וולדה, **אין שמין את נזק הפרה בפני עצמו, ואת נזק הוולד בפני עצמו, אלא כמה היתה שווה הפרה המעוברת, וכמה היא שווה עתה**, וישלם את ההפרש.

היתה הפרה של אחד, והוולד של אחד, מה ששמין אותה שהיתה יפה מפני שומנה, שייך **לבעל הפרה. ומה ששמין אותה שהיתה יפה מפני הנפח, לדעת רב פפא**, שייך **לבעל הפרה, ולדעת רב איקא, חולקים** אותו בעל הפרה ובעל הוולד, **וכן ההלכה**.

שומת נזקי קטיעת יד

הקוטע ידו של חבירו, אין שמין היד בפני עצמה, לומר, כמה אדם רוצה ליטול לקטוע יד עבד כזה, שבוודאי, הרואה עבדו שלם, אין קוטע ידיו אלא בדמים מרובים, אבל **שמין אדם כזה אם היה עבד, כמה הוא שוה עכשיו, וכמה היה שוה תחלה, ומשלם את ההפרש**.

שומת נזקי שדה

המזיק את שדה חבירו, כגון קוצץ נטיעותיו, או אכל ערוגה אחת, אין שמין אותה לבדה, כמה היתה שווה, אלא **שמין בית סאה באותה שדה, כמה היתה יפה תחלה, וכמה פחתו דמיה בשביל ערוגה זו**.

ובפרק הכונס יתבאר בעזה"י, שכן היא השומה גם כשבהמתו אוכלת בשדה חבירו, אך שם נחלקו, אם השומה היא אגב בית סאה, או אגב שיעור אחר של שדה.

הכניס חפציו לחצר בעל הבית שלא ברשות

הכניס את כליו, או את פירותיו, או את בהמותיו, לחצר בעל הבית שלא ברשות **והוזקו על ידי בהמותיו של בעל הבית**, [בין בנזקי רגל, שדרסה בהמת בעל הבית את הכלים שהכניס. בין בנזקי שן, שאכלה בהמת בעל הבית את הפירות שהכניס. בין בנזקי קרן, שנגחה בהמת בעל הבית את הבהמה שהכניס], הפסיד המכניס את מה שהכניס, כי **בעל הבית פטור** מלשלם לו.

ואם **הזיקו נכסיו את נכסי בעל הבית**, [בין בנזקי בור, שנכשלה בהמת בעל הבית בכלים או פירות שהכניס, וכן כשנפל שור שהכניס, לבורו של בעל הבית, והבאיש את מימיו. בין בנזקי שור, שבהמה שהכניס נגחה את בהמת בעל הבית], **חייב לשלם** לו.

ומכל מקום רק כשנכסיו של המכניס עשו את הנזק, הוא חייב לשלם, אבל אם הכניס פירות, ואכלה מהם בהמת בעל הבית יותר מדי, עד שהוזקה בהם, מאחר שהבהמה הביאה את הנזק על עצמה, אין לחייב את המכניס, והרי זה פטור מדיני אדם, וחייב רק בדיני שמים. וללשון ראשון, כן הדין כשהכניס שם סם המות, אף שהיה לה להיזהר ממנו יותר, גם כן הדין כנ"ל, שהמכניס פטור מדיני אדם, אך חייב בדיני שמים. וללשון שני, כשהכניס שם סם המות, ואכלה ממנו הבהמה, הרי זה פטור אף מדיני שמים, [ומה ששנינו בברייתא, שכשהכניס סם המות חייב בדיני שמים, מדובר באפרזתא, שהוא עשב סם המות, שאינה יודעת להיזהר ממנו כל כך, כמו מסם המות ניכר].

דפים מ"ז-מ"ח

הכניס חפציו לחצר בעל הבית ברשות

א. אם אמר לו בעל הבית, הַכנס ואני אשמור. מאחר שבעל הבית קיבל על עצמו לשמור את נכסי המכניס, כש**הוזקו נכסי המכניס, בעל הבית חייב** לשלם לו, ואפילו הוזקו על ידי עצמם, כגון שהכניס בהמה ברשות, ואכלה מפירות בעל הבית יותר מדאי, והוזקה, בעל הבית חייב, ואין אומרים היה לבהמה שלא לאכול, כי מאחר שקיבל עליו בעל הבית לשמור על הבהמה, עליו לשומרה מכל נזק. [י"מ שרק אם הוזקו מחמת נכסי בעל הבית, ברור שחייב לשלם, אבל אם הוזקו מחמת דברים אחרים, ספק בגמרא אם חייב לשלם. וי"מ שגם אם הוזקו מחמת דברים אחרים, על ידי חסרון שמירתו של בעל הבית, כגון שיצאו חוץ לחצר וניזוקו, ברור שחייב לשלם, ורק אם נכנסו שוורים אחרים לחצר, שלא ברשות בעל הבית, והזיקו את השור, ספק בגמרא אם בעל הבית חייב לשלם]. וכש**הזיקו** הנכסים **את נכסי בעל הבית**, הפסיד, **ולא ישלם לו המכניס** את נזקו.

ב. ואם אמר לו בעל הבית, הַכנס ושמור. מאחר שלא קיבל עליו בעל הבית לשמור את נכסי המכניס, אלא הוא צריך לשמור את נכסיו, כש**הזיקו נכסי המכניס את נכסי בעל הבית, חייב לשלם**. וכש**הוזקו בנכסי בעל הבית**, הפסיד, כי **לא ישלם לו בעל הבית** את נזקו.

ג. ואם אמר לו בעל הבית, הַכנס, ולא פירש לו על מי יהא מוטל לשמור. בזה נחלקו חכמים ורבי.

לדברי רבי זירא, חכמים אומרים, שכל אחד מקבל על עצמו, לשמור את נכסיו, שלא יזיקו את נכסי חבירו, ולכן **שניהם חייבים** לשלם מה שהזיקו זה לזה. **ורבי אומר**, שאף אחד אינו מחויב לשמור, שלא יזיקו נכסיו את נכסי חבירו, ולכן **שניהם פטורים** מלשלם, מה שהזיקו זה לזה.

ולדברי רבא, חכמים אומרים, שרק בעל הבית קיבל עליו לשמור, ואם כן **בעל הבית חייב** בנזקי המכניס, **והמכניס פטור** מנזקי בעל הבית, כדין האומר "הַכנס ואני אשמור". אמנם כשנתן רשות למי שלא יוכל להישאר עמו בחצר, הנכנס מחויב לשמור לבדו, כגון שנתן רשות לאשה, ללוש בצק בחצירו, שאין זה מהצניעות שיישאר שם, מחמת שמגלה את זרועותיה, שאז היא צריכה לשמור את בהמותיו, וחייבת לשלם אף כשהוזקו בדבר שהביאו על עצמם, כגון שאכלו דבר המזיק להם. **ורבי אומר, שבכל אופן המכניס** מחויב לשמור, כדין האומר "הַכנס ושמור", ולכן הוא **חייב** בנזקי בעל הבית, ובעל הבית פטור מנזקיו.

ולעניין הלכה, רב פסק כחכמים, ושמואל פסק כרבי, וכתבו התוס', שהלכה כשמואל בדינים, אלא שצריך עיון מכך שסוגית הגמרא היא כחכמים.

דף מח

הכניס פירות לחצר אחר ובא שור אחר ואכלם

הכניס אחד את פירותיו לחצר בעל הבית, ובא שור ממקום אחר ואכלם. **אם הכניס את הפירות ברשות** בעל החצר, **בעל השור חייב לשלם, כי** היזק אכילת שורו, **נזקי שן ברשות הניזק הם**. **ואם הכניס את הפירות שלא ברשות** בעל החצר, **בעל השור פטור מלשלם**, כי היזק אכילת שורו **כנזקי שן ברשות הרבים** הם.

ובאופן שבעל החצר נתן רשות לבעל הפירות להכניסם, ובכך קיבל עליו בעל חצר לשומרם, אם אין אפשרות לגבות הנזק מבעל השור, כגון שהוא חרש שוטה וקטן, נסתפקו בגמרא אם יוכל בעל הפירות לגבות את נזקו מבעל החצר, שקיבל עליו לשמור על הפירות, שאפשר שלא קיבל עליו בעל החצר אלא שלא יוזקו הפירות

על ידי בהמותיו, אבל לא קיבל עליו לשומרם מבהמות אחרים שיכנסו לשם.

הכניס שורו לחצר אחר ובא שור תם ונגחו

הכניס אחד את שורו לחצר בעל הבית, ובא שור תם ממקום אחר, ונגח את שורו של זה. **אם הכניס את השור הניזק ברשות בעל החצר, נזק הנגיחה נחשב נזק נגיחה ברשות הניזק, ולדעת רבי טרפון**, בעל השור הנוגח **משלם נזק שלם**, שלדעתו, משונה קרן בחצר הניזק, נזק שלם משלם. **ואם הכניס את השור הניזק שלא ברשות** בעל החצר, גם לדעת רבי טרפון, **בעל השור הנוגח משלם רק חצי נזק**, כדין שור תם שנגח ברשות הרבים.

הכניס שורו לחצר בעל הבית וחפר בה בורות

הכניס את שורו לחצר בעל הבית, וחפר בה השור בורות שִׁיחִין ומערות, **בעל השור חייב לשלם**, **מה שניזוקה** והתקלקלה **החצר**, מחמת הבורות שעשה שורו.

ואם אחר כך הפקיר בעל החצר את רשותו, הוא מתחייב לשלם את הנזקים, שיבואו מחמת הבורות הללו, ואף על פי שאין אדם חייב לשלם נזקי בור שלא חפר בעצמו, [ואפילו חפר אותו שורו שלו], מאחר שהפקיר את רשותו, הרי הוא כנותן תקלה ברשות הרבים בעצמו, ומחויב על כך.

וכתבו התוס', **שכן הדין גם כשאדם אחר חפר בור ברשותו**, שאותו אדם חייב לשלם מה שניזוקה והתקלקלה החצר, מחמת הבור שעשה, אך אם יפקיר בעל החצר את רשותו, בעל החצר יתחייב לשלם את הנזקים שיבואו מחמת הבור.

הרביץ שורו גללים ברשות אחר

לדברי רבא, אם אחד הכניס את שורו לחצר של אחר שלא ברשות, והזיק שורו את בעל החצר, או נתקל בו בעל החצר והוזק, הרי זה חייב. אבל אם הרביץ השור גללים בחצר, ולאחר מכן נטנפו בהם כליו של בעל החצר, הרי זה פטור, כי גללים אלו בור הם, ולא מצינו בור שחייב בו על הכלים, וגם לדעת רב, האומר, אין בור אלא מה שהפקיר, גללים אלו בור הם נחשבים, כי סתם גללים אדם מפקירם.

רש"י מפרש, שהגללים הללו, דינם כבורו של בעל השור, ולפיכך **אם הוזק בהם בעל החצר**, **בעל השור חייב לשלם לו**, **ורק אם הוזקו בהם כליו של בעל החצר**, **בעל השור פטור מלשלם לו**, כדין בור שחייב על נזקי אדם ופטור על נזקי כלים.

ואין לפטור את בעל השור לגמרי, מטעם שאין אדם חייב אלא על בור שחפר בעצמו, כי דווקא כשחפר שורו בור ברשות הרבים, הוא פטור מהטעם הזה, מאחר שאין הבור שלו, ולא הוא עשאו, אבל כשהביא שור את חפציו לרשות הרבים, אף על פי שהפקירם לבסוף, מאחר שמתחילה היה מוטל עליו לסלקם משם, חייב על נזקיהם מדין בור.

ואין לפוטרו כדין מפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס, אפילו הפקיר את הגללים מיד בשעת יציאתם, כי מה שנפלו ברשות בעל החצר נחשב כנפילת פשיעה, שפשע בכך שהתיר לשורו להיכנס לחצר, ביודעו שדרך השור להטיל גללים במקום שהולך, ומפקיר נזקיו לאחר נפילת פשיעה אינו נפטר מחיוב תשלומים של בור.

ור"י מפרש, שהגללים הללו דינם כנכסי הפקר, ולפיכך בין הוזק בהם בעל החצר עצמו, בין הוזקו בהם כליו, **בעל השור** פטור מלשלם לו, כי נפילת הגללים נחשבת כנפילת אונס, ומפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס, **פטור לגמרי**.

שנים שהזיקו זה את זה או הוזקו זה בזה

א. שניהם ברשות. היו שנים מהלכים ברשות הרבים, או בחצר של שניהם, או בעל חצר ואחר שהרשה לו להיכנס לחצירו מהלכים בחצר, או שנים שהלכו בחצר של אחר ברשות. אם **הזיק** האחד את חבירו במעשה, אפילו בלא כוונה, **חייב** לשלם, כי היה לו לדעת, שכשם שהוא מהלך שם ברשות, כך יש רשות לחבירו להלך שם, וצריך להיזהר. אולם אם **הוזק** האחד בחבירו שלא במעשה המזיק, אלא שנתקל בו הניזק, **פטור** מלשלם לו, כי לא הזיקו במעשה.

ב. שניהם שלא ברשות. שנים רצים ברשות הרבים, או שנים מהלכים בחצר של אחר שלא ברשות. אם **הזיק** האחד את חבירו במעשה, אפילו בלא כוונה, **חייב** לשלם, כי היה לו לדעת,

שכשם שהוא מהלך שם שלא ברשות, כך אפשר שחבירו מהלך שם שלא ברשות, וצריך להיזהר, אולם אם **הוזק** האחד בחבירו שלא במעשה המזיק, אלא שנתקל בו הניזק, **פטור** מלשלם לו, כי לא הזיקו במעשה.

ג. אחד ברשות ואחד שלא ברשות. אחד רץ ברשות הרבים ואחד מהלך, או בעל חצר ואחר שנכנס לחצירו שלא ברשות, או שנים מהלכים בחצר של אחר, אחד ברשות ואחד שלא ברשות. המהלך **ברשות פטור** מלשלם, אפילו הזיק את חבירו במעשה, מאחר שהוא הולך ברשות, אינו צריך לחשוש, שמא יהלך כאן אחר שלא ברשות, ובלבד שלא התכוון להזיקו, שיש לו רשות להוציא את זה מכאן, אבל אין לו רשות להזיקו בכוונה. והמהלך **שלא ברשות**, **חייב** לשלם, אפילו הוזק בו חבירו על ידי שנתקל בו.

הכניס שורו שלא ברשות ונפל לבור והבאיש מימיו

הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ונפל השור לבור של בעל הבית, והבאיש את מימיו.

א. אם **הבאיש** את המים **בשעת נפילה על ידי טיט הדבוק בו, בעליו חייבים לשלם את הנזק**, מדין שור המזיק, שהשור בהליכתו הכניס לכלוך למים, [ואפשר שחיובו **משום רגל**].

ב. ואם **הבאיש** את המים **לאחר זמן** על ידי טיט הדבוק בו. **לדעת שמואל**, האומר שכל תקלה נחשבת בור, אין לחייב את בעליו אלא מדין בור, שהמים המגיעים בטיט, מתקלקלים, ולכן **פטור מלשלם**, כי המים דינם ככלים, ובור פטור על נזקי כלים. **ולדעת רב**, כן הדין אם הפקיר את השור, אבל **כל זמן שלא הפקירו**, חיובו מדין שור, **ומשלם** אף על נזקי כלים ומים.

ג. ואם **הבאיש** את המים **על ידי שהסריחה נבלתו**, הכל מודים ש**פטור** מלשלם, כי נזק זה אינו בא על ידי מעשה השור, אלא גרמא בעלמא הוא.

הכניס שורו שלא ברשות ונפל לבור והרג בו

הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ונפל השור לבור של בעל הבית, והיו שם בנו או אביו ונהרגו.

לדברי רב ורב יוסף, אף על פי שאין חיוב כופר אלא בשור מועד, ולא ייתכן שיהיה שור מועד ליפול על בני אדם בבורות, על מנת להרגם, כי היה נסקל בפעם הראשונה שהיה עושה זאת. מכל מקום **ייתכן שיהיה השור הזה חייב כופר**, **וכגון ש**לא **היתה כוונתו** להרוג, אלא **לאכול ירק שראה בבור**. **ופירש רש"י**, שבפעם הראשונה שייפול לבור מחמת ירק שראה בו, יהיה חיובו מדין קרן תמה, כי אין שור רגיל ליפול לבור כדי לאכול, ואם יהרוג בנפילתו הראשונה, בעליו יהיו פטור מכופר, ורק **כשיעשה זאת שלוש פעמים**, **ו**ישוב הדבר להיות רגיל אצלו, **יהיה חיובו מדין שן**, מאחר שעושה כן להנאתו ולא להזיק, ואם יהרוג אדם בנפילה הבאה, יהיה חייב כופר, כדין שן שהרגה. **ורבינו תם מפרש**, ש**בפעם הראשונה** שיעשה זאת, **יהיה חייב** על נזקים שעושה בירידתו לבור **מדין רגל**, ואם יהרוג אדם בירידתו, יהיה חייב כופר, כדין רגל שהרגה.

ולדברי שמואל, **לדעת רבי יוסי הגלילי הדבר ייתכן בשור שהפיל עצמו לבור על מנת להרוג את מי שבתוכו**, ויתחייב בפעם הראשונה שעושה זאת, כי רבי יוסי הגלילי מחייב בשור תם חצי כופר.

ולדברי עולא, **לדעת רבי יוסי הגלילי עם דעת רבי טרפון**, **יהיה חייב כופר שלם**, אף על פי שהשור תם, כי לדעת רבי טרפון, שור תם ברשות הניזק, משלם נזק שלם.

הכניס שורו לחצר חבירו והזיק או הוזק

א. ביקש בעל השור להכניס שורו לחצרו של זה, **ואמר לו בעל החצר**, **הכנס שורך**, **ושמור עליו**, הכל מודים ש**שמירתו של השור על בעל השור**, ולפיכך, אם הזיק השור בחצר, בעל השור חייב, ואם הוזק השור בחצר, בעל חצר פטור.

ב. אמר לו בעל החצר, **הכנס שורך**, **ואני אשמור עליו**, הכל מודים ש**שמירתו של השור על בעל החצר**, ולפיכך, אם הזיק השור בחצר, בעל השור פטור, ואם הוזק השור בחצר, בעל חצר חייב.

ג. אמר לו בעל החצר, **הכנס שורך**, **ולא אמר מי ישמור עליו**, **לדעת חכמים**, **שמירתו על בעל**

החצר, והדין כמבואר באות א'. **ולדעת רבי, שמירתו על בעל השור**, והדין כמו אות ב'.

ואמר רב פפא, שלדעת רבי, באופן המבואר באות ג', אף שדעתו שבעל השור חייב, כי שמירתו עליו, **מכל מקום**, מאחר שלא אמר לו בפירוש לשומרו, ונתן לו רשות להכניסו, **אינו מתחייב כמי שנכנס שורו לחצר של אחר, אלא כמי שהזיק שורו בחצר השותפים**, ונפקא מינה לדעת רבי טרפון, האומר, שמשונה קרן בחצר הניזק, נזק שלם משלם, זה לא ישלם אלא חצי נזק, כי יש לשור רשות להיות שם.

דף מט

שור שנגח בת חורין ויצאו ילדיה

מבואר במשנתנו, שכששור התכוון לנגוח שור אחר, והכה אשה בת חורין, ויצאו ילדיה, **בעליו פטור מלשלם דמי וולדות לבעל**.

ודעת רב אדא בר אהבה, שכן הדין גם כשהתכוון השור לנגוח את האשה, שלעולם אין חיוב דמי וולדות בת חורין בנגיחת שור.

ומה שנקטה משנתנו דין זה באופן שלא היה השור מתכוון לאשה, משום הסיפא, בה מבואר שהאיש שהתכוון להכות את חבירו והכה את האשה ויצאו ילדיה מתחייב, שזה האופן הכתוב בתורה, וכדוגמתו, כששור הכה את האשה, ויצאו ילדיה, פטור.

וכתבו התוס' בדף מ"ב, שאביי ורבא חולקים בזה על רב אדא בר אהבה, ואומרים שכשהשור התכוון לאשה בעלים משלמים לבעלה דמי וולדות.

שור שנגח שפחה ויצאו ילדיה

אמר רב פפא, כששור נגח שפחה ויצאו ילדיה, [בין התכוון לנגוח אותה, ובין התכוון לנגוח שור אחר], **בעליו של השור חייבים לשלם לבעל השפחה דמי וולדות**, שהשפחה אצל בעליה כשאר בהמות שלו, כמו שכתוב על אליעזר עבד אברהם, "שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר" (בראשית כ"ב ה'), ודרשו, "עִם הַחֲמוֹר", "עַם הדומה לחמור", ואם כן עבדים ושפחות נחשבים אצל בעליהם כשאר בהמות, וכששור של אחר נוגח את בהמותיו, ומזיק את הוולדות, בעליו של השור הנוגח משלם דמי וולדות.

אדם שהכה אשה ויצאו ילדיה

מי שהתכוון להכות את חבירו והכה אשה מעוברת, ויצאו ילדיה, **מתחייב לבעלה דמי הוולדות**, **שנאמר** "וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים", כלומר זה עם זה, והתכוון האחד להכות את חבירו, "וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ **כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים**" (שמות כ"א כ"ב).

חיובי המכה אשה ויצאו ילדיה

א. דמי וולדות. משלם **לבעל**, שהתורה זכתה לו, שנאמר, "כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן".

ב. שבח וולדות בגוף האשה, [שמשביחה מחמת שנראית בעלת איברים על ידי מילואה], בזה נחלקו חכמים ורבן שמעון בן גמליאל. **לדעת חכמים**, משלם **לבעל**, שאף את השבח הזה זכתה לו תורה, שנאמר "אשה הרה", ללמד שאף שבח ההריון לבעל. **ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, באשה שלא ילדה מעולם אין שבח מחמת ההריון**, כי כנגד מה שנראית משובחת, ערכה יורד מחמת שעומדת בספק מיתה, שמא לא תעמוד בצער הלידה, **ובאשה שילדה כבר** ולא מתה, שיש בה שבח מחמת ההריון, אין כולו לבעל, אלא **האיש והאשה חולקים אותו בשווה**, כי בא מחמת שניהם. [והפסוק "אשה הרה" לא בא ללמד, אלא שאין החיוב אלא במכה אשה במקום שמגיע ממנו נזק לוולד].

ג. נזק [כמה נפחתו דמיה בחבלה הזו, אפילו לא היתה מעוברת]. בזה נחלקו חכמים במסכת כתובות, והביא כאן רש"י את דעת האומרים, שאם היה הנזק במקום גלוי, הבעל נוטל שני חלקים, והאשה חלק אחד, ואם היה הנזק במקום נסתר, האשה נוטלת שני חלקים, והאיש חלק אחד.

ולעיל בדף מ"ב התבאר דין חיוב **צער ריפוי ושבת** בזה.

הכה אשת גר שמת בלא יורשים

הכה אשה ויצאו ילדיה, נותן דמי וולדות לבעל או ליורשיו, אולם כשמת הבעל בלא יורשים, כגון שהיה גר ומת בלא בנים, המכה **פטור מלשלם דמי הוולדות**, כי מה שחייב לגר, נעשה הפקר במותו, והוא קדם וזכה בו.

לדעת רבה, אין הפטור הזה אלא **אם בשעת ההכאה היה הגר קיים**, שבאותה שעה כבר זכה הגר עצמו בדמי הוולדות, ולפיכך כשמת אחר כך בלא יורשים, נכסיו נעשים הפקר, וכל הקודם זכה בהם, **אבל אם מת** הגר **קודם שהכה את האשה**, מעולם לא זכה הגר בדמי הוולדות, ומאחר שהם ברשות האשה, **חייב לשלם לה** את דמיהם, [ואף שמודה רבה שיש תנא שחולק על זה, לדעתו אין הלכה כמותו]. **ולפי זה כן הדין בשבח וולדות בגוף האשה**, שאם מת הגר קודם ההכאה, זכתה האשה בכולו אף לדעת חכמים.

ולדעת רב חסדא, המכה אשת גר שמת בלא יורשים, פטור מלשלם דמי וולדות, **בין אם מת** הבעל הגר בלא יורשים **אחרי ההכאה**, שזכה בהם המכה כזוכה מההפקר, **בין אם מת** הבעל הגר בלא יורשים **קודם ההכאה**, שאז לא התחייב בהם כלל, כי הוולדות, כל זמן שלא יצאו, אינם לא ממון הבעל, ולא ממון האשה, אלא שכשהוציא וולדות מהאשה, חידשה התודה שישלם דמיהם לבעל אם הוא או יורשיו קיימים, ומאחר שאינם קיימים, מעולם לא התחייב המכה לשלם, שהרי אין מי שיתבע אותו, [ולדעתו אין מי שחולק על הדין הזה]. **ולעניין שבח וולדות בגוף האשה, לדעת רבן שמעון בן גמליאל** האומר, שיש לה חלק בו אף כשבעלה קיים, **אם מת הבעל בלא יורשים, זכתה האשה בכולו** כזוכה מההפקר, [ויל"ע אם כן הדין דווקא כשמת הבעל קודם ההכאה, שכבר זכתה בו האשה בשעת ההכאה, או אף אם מת הבעל אחר ההכאה]. **ולדעת חכמים**, שבח וולדות דינו כדמי וולדות, ואם אין הבעל או יורשיו קיימים, **המכה פטור לגמרי**.

המחזיק בשטרות שעבוד של גר שמת בלא יורשים

גר שהלווה ממון לישראל בשטר, ונשתעבדו הקרקעות של הלווה להלוואתו, ומת הגר בלא יורשים, ונעשו נכסיו הפקר, והחזיק אחד בשטרות שהיו בידו.

את קרקעות המשועבדות בשטרות **לא קנה**, כי לא החזיק בהם, והחזקת השטר אינה מועילה להחזיק בקרקע.

ואת השטרות עצמם, **לדעת רב נחמן לא קנה**, כי לא התכוון לזכות בנייר שהשטר כתוב בו, אלא בשעבוד השטר. **ולדעת רב ייבא סבא קנה**, כי התכוון לזכות בהם, לצור על פי צלוחיתו.

משכונו של ישראל ביד הגר

ישראל שלווה ממון מגר, ונתן ביד הגר משכון כנגד הלוואה, **ומת הגר בלא יורשים, פקע שעבוד הגר מהמשכון, וחזר כולו לרשות הלווה, ואין אדם אחר יכול לזכות בו**, שאינו הפקר כשאר נכסי הגר.

משכונו של גר ביד ישראל

גר שלווה ממון מישראל, ונתן ביד הישראל משכון כנגד הלוואה, **ומת הגר בלא יורשים**. **בכל אופן, זכה המלווה במשכון כנגד ההלוואה**. **ואם המשכון בחצר המשתמרת** של המלווה, **זכה** בקניין חצר **אף בשאר המשכון**. **ואם אין המשכון בחצירו**, או שהוא בחצרו, אבל אינה משתמרת, שאינה מועילה לקנות בקניין חצר, לא זכה אלא כנגד ההלוואה, **וכל הקודם לזכות בשאר זכה**.

בור ברשות היחיד ופתחו ברשות הרבים

מבואר במשנתנו, שהחופר בור שחללו ברשות היחיד, ופתחו ברשות הרבים, ונפל שם שור או חמור, הרי זה **מתחייב על כך**. וכתב על כך רש"י, כל שכן אם גם חלל הבור ברשות הרבים. ומתוך דברי התוס' מבואר שהחידוש במשנתנו הוא שהכל הולך אחר מקום הפתח.

בור ברשות הרבים ופתחו ברשות היחיד

מבואר במשנתנו, שהחופר בור שחללו ברשות הרבים, ופתחו ברשות היחיד שלו, **ואחר כך הפקיר את רשותו**, מאחר שיש לכל רשות להיכנס לשם הרי זה כחופר בור ברשות הרבים

ומתחייב על היזקו.

בור ברשות היחיד ופתחו לרשות היחיד

מתוך פירוש רש"י משמע, שלפי גרסתו במשנתנו, כך מבואר בה, שהחופר בור שחללו ופתחו ברשות היחיד שלו, **ואחר כך הפקיר את רשותו**, אף על פי שמתחילה חפר הבור בהיתר גמור, מאחר שעתה הפקיר רשותו, הרי זה כחופר בור ברשות הרבים, **ומתחייב** על כך.

אולם התוס' כתבו [בדף כ"ח ובדף נ"א], שאין זה דומה לחופר בור ברשות הרבים, שהחופר ברשות הרבים, חופר באיסור, אבל החופר באמצע רשותו, חפר בהיתר, וכשהפקיר רשותו ובורו, גם כן פטור, משום שאינו בעל התקלה.

ולפי גרסת ר"י, מבואר במשנתנו, שהחופר בור שחללו ברשות היחיד שלו, ופתחו ברשות היחיד של חבירו, ונפל שם שור או חמור, מתחייב על כך, אף על פי שאין הפתח ברשות הרבים, ואין רבים מצוים שם.

בור האמור בתורה

בענין חיוב נזקי בור נאמר, "וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר. בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ" (שמות כ"א ל"ג-ל"ד). ונחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא, באיזה בור דברה תורה. ונחלקו רבה ורב יוסף, היאך להעמיד את דבריהם.

<u>לדברי רבה</u>, הכל מודים, שמי שחפר בור ברשות הרבים, ונפל שם שור או חמור, זה שחפר את הבור **מתחייב** על כך, שנאמר "וְכִי יִפְתַּח ... אוֹ כִּי יִכְרֶה", לומר, אף על פי שאין הבור שלו, כגון שהוא ברשות הרבים, אלא שחפרו או פתחו בלבד, הרי זה מתחייב על נזקיו.

דף נ

ומחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא היא **במי שחפר בור ברשותו, ולאחר מכן הפקיר את רשותו, ולא את בורו, ונמצא בור שלו באמצע רשות הרבים**, ונפל שם שור או חמור. **לדעת רבי עקיבא**, בור שחפר ברשותו, **גם כן מתחייב** על נזקיו, משום שהוא שלו, שנאמר בתשלומים, "בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם", ללמד שהכתוב מדבר גם בבור שיש לו בעלים. **ולדעת רבי ישמעאל**, לא הפקיר את רשותו כדי להתחייב על נזקי בורו, ולפיכך הוא **פטור**, ומה שנאמר "בַּעַל הַבּוֹר", אין הכוונה שהבור שלו, לבור שחפר ברשות הרבים, וכוונת הכתוב שהתקלה מתייחסת אליו לחייבו לשלם נזקיה.

<u>ולדברי רב יוסף</u>, הכל מודים, שמי שחפר בור ברשותו ולאחר מכן הפקיר את רשותו ולא את בורו, ונפל שם שור או חמור, זה שחפר את הבור **מתחייב** על כך, שנאמר, "בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם", ללמד שהכתוב מדבר בבור שיש לו בעלים, וזה בור ברשותו.

ומחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא היא **במי שחפר בור ברשות הרבים**, ונפל שם שור או חמור. **לדעת רבי ישמעאל**, החופר בור ברשות הרבים, **גם כן מתחייב** על נזקיו, שנאמר בענין עשיית הנזק, "וְכִי יִפְתַּח ... אוֹ כִּי יִכְרֶה", לומר, אף על פי שאין הבור שלו, כגון שהוא ברשות הרבים, אלא שחפרו או פתחו בלבד, הרי זה מתחייב על נזקיו. **ולדעת רבי עקיבא**, הוא **פטור**, ולא בא הכתוב "וְכִי יִפְתַּח ... אוֹ כִּי יִכְרֶה" ללמד שמתחייב אף שאין הבור שלו, אלא ללמד שמתחייב על כריה ועל פתיחה בשווה, שאם היה כתוב רק כריה, היה מקום לומר, שעל פתיחה יהיה פטור, ואם היה כתוב רק פתיחה, היה מקום לומר, שאם כרה, לא די לו בכיסוי, וצריך לסתום לגמרי.

		בור ברה"ר	בור ברשותו
רבה	רבי ישמעאל	חייב	פטור
	רבי עקיבא	חייב	חייב
רב יוסף	רבי ישמעאל	חייב	חייב
	רבי עקיבא	פטור	חייב

-

שנינו בברייתא שלושה דינים בעניין בור שחייבים על נזקו, ונאמרו שלושה אופנים היאך להעמיד את הברייתא.

<u>מתחילה</u> היה נראה, שכך מתבארים שלושת דיני הברייתא.

א. החופר בור שחללו ברשות הרבים, ופתחו לרשות היחיד, אף שאין אדם רשאי לעשות חללים תחת רשות הרבים, מכל מקום, מאחר שהפתח ברשותו, לענין נזקי הנופל בו, הוא נידון

כבור ברשותו, ופטור על נזקו, ואפילו אם אחר שחפרו הפקיר רשותו ולא בורו. ואם כן **אין אדם מתחייב על נזקי בור שברשותו**.

ב. החופר בורות שיחין ומערות, אף שחללם ברשותו, אם פתחם ברשות הרבים, מתחייב על נזקם, כי הם נידונים כבור ברשות הרבים. ואם כן, **מתחייב אדם על נזקי בור ברשות הרבים**.

ג. החופר בורות ברשות היחיד סמוך לרשות הרבים, אם חפר לצורך נתינת יסודות של כתלים [=לאושין]. לדעת תנא קמא, פטור על נזקם, כי מותר לו לעשות זאת, ויש לעוברים להיזהר. ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה מתחייב על היזקם. ואם עשה זאת שלא לצורך כעין זה הכל מודים שהוא חייב אף על פי שהבור עצמו ברשותו, עד שיעשה מחיצה עשרה טפחים, או ירחיק ממקום דריסת רגלי אדם ובהמה ארבעה טפחים. ואם כן **אדם מתחייב על נזקי בור שברשותו**.

אמנם, אם כן מתבארת הברייתא, ניתן ליישבה רק לפי דברי רבה לעיל, שאמר, שרבי עקיבא ורבי ישמעאל נחלקו בדין בור ברשותו, **והדין הראשון הוא כדעת רבי ישמעאל, הפוטר, והדין האחרון הוא כדעת רבי עקיבא, המחייב**.

אך לפי דברי רב יוסף, הדין האחרון אמנם מתיישב כדברי הכל שכן לדבריו הכל מודים שחופר בור ברשותו חייב. אך **אי אפשר ליישב את הדין הראשון**, בו מבואר שאין אדם מתחייב על כך, שהרי לדברי רב יוסף אין מי שאומר כן.

<u>ולפיכך אמרו</u> ליישב את הברייתא כדברי רב יוסף באופן אחר, שבדין הראשון לא מדובר במי שחפר בור ברשותו ואחר כך הפקיר רשותו ולא בורו, **אלא לא הפקיר כלום** מרשותו, **ולכן פטור לדברי הכל**, כי יכול הוא לומר לכל הנופל, מי נתן לך רשות להיכנס לרשותי. ונמצא שלדברי רב יוסף גם הדין הראשון וגם הדין האחרון כדברי הכל הם.

<u>ואמר רב אשי</u>, שגם לפי דברי רבה, ניתן ליישב את הברייתא באופן טוב יותר, ולא לומר שהדין הראשון כדעת רבי ישמעאל והדין האחרון כדעת רבי עקיבא, אלא **כל הברייתא כדעת רבי ישמעאל הפוטר על בור ברשותו, ובדין האחרון הסיבה שחייב, כי מדובר שהרחיב את הבור לתוך רשות הרבים**, ולכן מתחייב כדין חופר בור ברשות הרבים. [ואפילו באופן הזה, כשחפר לאושין, פטר תנא קמא].

חופר בור ומסרו לרבים

נתבאר, שמי שחפר או פתח בור ברשות הרבים מתחייב על נזקו.

אמנם כל זה כשאינו מוסרו לרבים, אבל אם מוסרו לרבים, שאומר לבני עירו, הבור הזה שחפרתי, צריך לכם לשתות מי גשמים שמתכנסים בו, וראוים המים לכם ולבהמותיכם, הרי הבור מסור לרבים, ואין החופר חייב על נזקיו.

וכן היה מנהגו של נחוניא חופר בורות שיחין ומערות לצורך עולי רגלים, שהיה חופר ופותח ומוסר לרבים. וכששמעו חכמים בדבר, אמרו, קיים זה אפילו הלכה זו.

הצלת בתו של נחוניא מנפילתה לבור הגדול

מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין, שנפלה לבור גדול, באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא. שעה ראשונה, אמר להם, שלום, כלומר בוודאי תעלה בשלום ואין לדאוג. שעה שניה, חזר ואמר להם, שלום. שעה שלישית, אמר להם, כבר עלתה.

אמרו לה, מי העלך? אמרה להם, זכר של רחלים נזדמן לי [=זהו אילו של יצחק], וזקן אחד מנהיגו [=זהו אברהם].

באו ושאלו את רבי חנינא בן דוסא, האם נביא אתה? אמר להם, לא נביא אנכי, ולא בן נביא אנכי, אלא כך אמרתי, דבר שאותו צדיק מצטער בו כלומר חפירת בורות לעולי רגלים, לא יכשל בו זרעו, ומאחר שאי אפשר שתמות שם, כל זמן שיכולה לחיות בבור בלא לעלות, יתכן שעודה בתוכו, אבל משהגיע זמן שאי אפשר שתוכל לחיות בבור, בוודאי כבר עלתה.

הקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו כחוט השערה

ואמר רבי אחא, אף על פי כן, שהיה נחוניא משתדל להטיב עם הרבים לחפור להם בורות לשתיה, מת בנו של נחוניא בצמא, וזאת, משום

שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו, כלומר עם הצדיקים הדבקים בו, כחוט השערה, ובא עונש זה לנחוניא, על דקדוק שדקדקו עימו.

לדברי רבי אחא, ענין זה, שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו כחוט השערה, למד מהכתוב, "וּסְבִיבָיו נִשְׂעָרָה מְאֹד" (תהילים נ' ג').

ורבי נחוניא אומר, שענין זה למד מהכתוב, "אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדֹשִׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל כָּל סְבִיבָיו" (תהילים פ"ט ח').

הקדוש ברוך הוא אינו וותרן

אמר רבי חנינא, כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרן הוא, לעבור על פשעיי, יותרו חייו, כלומר יופקרו חייו וגופו, כי בדבריו אלו הוא מורה לבריות לחטוא, אלא כך דרכו של הקדוש ברוך הוא "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וָיָשָׁר הוּא" (דברים ל"ב ד').

הקדוש ברוך הוא מאריך אף

אמר רבי חנא או רבי שמואל בר נחמני לא נאמר בקב"ה ארך אף שמשמע מאריך רוגז מדבר אחד אלא נאמר "" שמשמע שמאריך שני רצונות אחד לטובה לצדיקים ואחד לרעה לרשעים שממתין לצדיקים מלשלם להם גמולם הטוב בעולם הזה שיהא להם שכר שלם לעולם הבא וממתין לרשעים מלהיפרע מהם רשעם מיד, אלא ממתין להם.

לסקל אבני שדהו לרשות הרבים

אסור לאדם לפנות אבנים משדהו [=לסקל] לתת אותם ברשות הרבים, שבכך הוא נותן מכשול לבני רשות הרבים.

ומעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים. ומצאו חסיד אחד, ואמר לו, ריקה, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך, [שהשדה אינה שלו לעולם, ואפשר שימכרנה, ורשות הרבים שלו לעולם].

לגלג עליו אותו אדם, [שלא ירד לסוף דעתו של החסיד, והיה סבור, אדרבה, מרשותי אני מסקל, לרשות שאינה שלי].

לימים ירד אותו אדם מנכסיו, ונצרך למכור את שדהו, והיה מהלך באותו רשות הרבים, ונכשל באותן אבנים. אמר, יפה אמר לי אותו חסיד, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך, לרשות שלך.

חיוב נזקי בור

לדעת רב, מאחר שנאמר בפרשת בור "ונפל", משמע שלא חייבה התורה את החופר בור ברשות הרבים, אלא בנזקים הבאים דרך נפילה, כלומר לעומק כלפי מטה, ומזה למדנו, ש**לא חייבה התורה בבור ברשות הרבים** על הנזקים הבאים מחבטת הנפילה, שישנם בכל אופן שנופלים, בין לפניו ובין לאחוריו, **אלא על הנזקים הבאים מהבל הבור**, שישנם רק בנפילה כדרכה, לפניו, [שהבל הבור חונק ומזיק כעין מעשה האש החונקת ומזיקה], והטעם שלא חייבה התורה על הנזקים הבאים מחבטת הנפילה, כי לא חייבה אלא על תקלות שעשה האדם, כגון הבל הבור, שבא לכאן על ידי חפירתו, מה שאין כן חבטת הנפילה, שבאה מהקרקע שהיתה כאן מעולם, ולא הוא הביאה, [וגם אינה שלו].

ולדעת שמואל, ממה שנאמר בתורה "ונפל", אין ללמוד ש**חייבה תורה** רק על נזקים הבאים דרך נפילה, אלא אדרבה שהחיוב הוא **על נזקים הבאים** בכל נפילה, **בין מחבטת הנפילה**, **בין מהבל הבור**, והטעם שחייבה על נזקי חבטת הנפילה, כי החופר יצר את החבטה, [שהמסיר קרקע תחת רגלי האדם, הרי הוא כמטיחו כלפי מטה, והחופר בור, עשה תקלה החובטת את העוברים כלפי מטה], ולא רק על נזקי החבטה שיצר החופר בפועל חייבה תורה, אלא אף על נזקי ההבל שבא ממילא, שהרי לא חלקה תורה בין בור מרופד, שאין בו נזקי חבטה, לבור שיש בו נזקי חבטה, ואם כן אף בבור שאין בו נזקי חבטה חייבים משום ההבל.

ומחמת החילוק הזה, יהיה חילוק גם בדין, בין רב ושמואל **בכמה דברים**.

א. הגביה מקום ברשות הרבים. יש כאן נזקי חבטה לנופלים, אבל אין כאן נזקי הבל, שהרי אין כאן בור. ולפיכך **לדעת רב**, המגביה **פטור** מלשלם את נזקי הנופלים. **ולדעת שמואל**, המגביה **חייב** לשלם את נזקי הנופלים. יי"מ שלא חייב שמואל אלא כשהנופלים נופלים למקום שהכין המגביה, כגון שהגביה 5 וחפר תחתיו 5, אבל

כשהגביה 10 ברשות הרבים, מודה שמואל שפטור מנזקי הנופל, כשם שהוא פוטר את הנתקל בבור, ונפל חוץ לבור, משום שנחבט בקרקע עולם. וי"מ שבכל אופן מחייב שמואל את המגביה, מאחר שהוא עשה לבדו את התקלה, שמחמתה נפל הניזק ונחבט, ולא פטר שמואל את הנחבט בקרקע עולם, אלא כשרק מחצית התקלה עצמה נעשתה על ידו.

ב. נפל השור לאחוריו ופניו כלפי מעלה. אין כאן נזקי הבל אלא נזקי חבטה. ולפיכך **לדעת רב, פטור**. **ולדעת שמואל, חייב**. [ומכל מקום, אם נפל כלפי מטה, ונשברה רגלו מהחבטה, מודה רב שחייב, כי אפשר שמחמת ההבל נחלש ללקות שתשבר רגלו, ולולי ההבל היה מתחזק ונופל באופן שלא היה לוקה].

ג. בור שרוחבו יותר מעומקו, [וי"א אף כשרוחבו שווה לעומקו]. אין כאן נזקי הבל אלא נזקי חבטה. ולפיכך לדעת רב, פטור. ולדעת שמואל, חייב.

ד. בור עמוק ששה, ונפל בו שור שרגליו ארבעה. אין כאן נזקי הבל אלא נזקי חבטה [של עשרה טפחים ממקום גוף השור עד קרקעית הבור]. ולפיכך, לדעת רב פטור. ולדעת שמואל, חייב.

מיני חפירות בכלל חיוב בור

שנינו במשנתנו, שאף שנאמר בתורה, "וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר", לאו דווקא בור, אלא, "אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר, שִׂיחַ וּמְעָרָה, חֲרִיצִין וּנְעִיצִין, חַיָּב".

ולהלן יתבאר מהם מיני חפירות אלו ולמה הוצרך התנא לפרש שחייב בכל אלו ולא היה הדבר פשוט.

א. הבור, היא חפירה עגולה וצרה, והיה מקום לומר שדווקא בבור עשרה יש הבל אבל בדברים מרווחים יותר לא. ולכן נאמרו הדברים הנוספים.

ב. השיח, הוא חפירה ארוכה וצרה, ובא התנא ללמד, שאף על פי שהיא ארוכה מבור, ויש בה יותר אויר, גם היא, כשהיא עמוקה עשרה, יש בה הבל להמית.

ג. המערה, היא חפירה מרובעת ורחבה יותר מבור ושיח, ויש לה תקרה, ופתח, ובא התנא ללמד, שאף על פי שהיא רחבה, ויש בה אויר יותר משיח ובור, כשהיא עמוקה עשרה, גם בה יש הבל להמית.

ד. החריץ, היא חפירה מרובעת ורחבה כמו מערה, אך אין לה תקרה, ובא התנא ללמד, שאף על פי שהיא רחבה, ואין לה תקרה, ויש בה אויר יותר משיח ובור ומערה, כשהיא עמוקה עשרה, גם בה יש הבל להמית.

ה. הנעיץ, הוא חפירה שרחבה בפתחה למעלה, ונעשית צרה רק למטה, ושונה היא בזה מכל החפירות הנזכרות לעיל, שהן רחבות למעלה כמו למטה, והיה מקום לומר, שזו שרחבה למעלה יותר מלמטה, אין בה הבל להמית בעשרה טפחים, ולימד התנא, שגם היא, כשהיא עמוקה עשרה, יש בה הבל להמית.

בור שאינו עמוק עשרה

בור שאינו עמוק עשרה טפחים, **אם נפל בו שור או חמור, ומתו** בו, **בעל הבור פטור, כי** חבטה של פחות מעשרה טפחים, אין בה כדי להמית [ולכן גם לדברי שמואל, המחייב על החבטה, את זה אין לחייב], וכן הבל בור פחות מעשרה טפחים, אין בו כדי להמית, **ולא מחמת הבור מתו**.

אבל אם הוזקו בבור שור או חמור **ולא מתו, בא ההיזק מחמת הבור**, כי גם בור פחות מעשרה טפחים ראוי להזיק בהבל [לדברי הכל, דלית ביה הבלא למיתה, אבל אית ביה הבלא לנזקין], וכן ראוי להזיק בחבטה [ומתחייב על כך לדעת שמואל], **ובעל הבור חייב** לשלם.

טרפה של ריסוק אברים

אחת משמונה עשרה טריפות המנויות במסכת חולין היא ריסוק אברים, **שאם נפלה הבהמה ממקום גבוה** [עשרה טפחים], **אף על פי שאין אנו רואים בה שום מכה**, אלא שאינה יכולה לעמוד, **ושחטה מיד, הרי זו** בחזקת טריפה **ואסורה** באכילה.

ואלו הם האופנים שתהא מותרת אף אחר הנפילה:

א. אם שהתה מעת לעת אחר הנפילה, אף על פי שלא עמדה, ושחטה אחר מעת לעת, **הרי זו כשרה**.

וכתבו התוס' שלא נתבאר בפרק אלו טרפות מה

הדין כששהתה מעת לעת ולא עמדה ולא הלכה, האם מותרת מיד אחר מעת לעת בלא בדיקה, או מותרת רק **אחר הבדיקה**. אך מתוך הלכות גדולות משמע שגם זו צריכה בדיקה, שפירש, **אנן לא בקיאינן בבדיקה, ולדידן בעינן שנים עשר חודש**.

ב. אם אחר הנפילה **עמדה והלכה**, אף על פי שלא שהתה מעת לעת, אלא שחטה מיד אחר שהלכה, הרי זו כשרה.

וכתבו התוס׳, שבפרק אלו טרפות מבואר, שאם עמדה והלכה, **מותרת מיד בלא שום בדיקה**, אף על פי שלא עבר מעת לעת. אבל כש**עמדה בלבד ולא הלכה**, ולא עבר מעת לעת, **מותרת רק אחר שיבדקוה**.

שור שנפל לאמת המים

מעשה בשור שנפל לאמת המים **שעומקה אמה** [=ארבעה טפחים], ושחטה שם בעליה קודם שעמדה, וקודם ששהתה מעת לעת. **והטריפו רב נחמן**, ואמר, אם היה בעלים מוציא קב קמח להוצאות הדרך, לבוא לפני חכמים לשאול ההלכה, ויורוהו להמתין מעת לעת, לא היה מפסיד את שורו, ששווה כמה קבין של קמח.

ובהמשך יתבאר בעזה״י, מדוע הטריף רב נחמן את השור, הלא נפל לבור שעומקו רק ארבע טפחים, ולכאורה, אין חבטה להטריף הבהמה משום ריסוק אברים אלא בנפילה מעשרה טפחים.

דף נא

גובהו של בית הסקילה

שנינו במסכת סנהדרין, שבית הסקילה ממנו היו דוחפים את הנסקלים למיתתם, היה גבוה שתי קומות של אדם, [כלומר פעמיים גובהו של אדם], וכשהנסקל עומד עליו, מגיע גובה ראשו לגובה **שלוש קומות** אדם.

והקשה רבא לרב נחמן, הלא לדבריך, אפילו נפילה מגובה ארבעה טפחים מטריפה את הבהמה, שהיא ראויה למות מנפילה מועטת כזו, ולמה הצריכו להגביה את הנסקל לדחפו מגובה שלוש קומות ולא הסתפקו בארבעה טפחים.

ענה לו רב נחמן, גם לפי דבריך הדבר קשה, שהרי לדעתך, נפילה מגובה עשרה טפחים יש בה כדי להמית, ואם כן, די להעלות את הנסקל לבית גבוה עשרה טפחים, ולמה הצריכו שלוש קומות.

והתשובה לכך היא, שבאמת **כדי שימות הנסקל, לא היו צריכים להעלותו כל כך, ודי היה להעלותו עשרה טפחים, או אולי אפילו ארבעה, והסיבה שהגביהו אותו שלוש קומות**, לא להגביה אותו לשיעור שימות ממנו, אלא להגביה אותו לשיעור **שימות** ממנו **מהרה**, **כמאמר** רב נחמן אמר רבה בר אבוה, **הכתוב** אומר ״**וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ**״ (ויקרא י״ט י״ח), ולפיכך יש לנו ל**ברור לו מיתה יפה**, שימות מהר, ולא יסבול, וזה יהיה כשיעלו אותו לדחפו מגובה שלוש קומות.

ואמנם אם יגביהו יותר, ימות עוד יותר מהר, אבל לא רצו לעשות כן, שאז היה מתפרק לאברים, ומתנוובל.

גג שחייב במעקה

אמרה תורה, ״כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ״ (דברים כ״ב ח׳), ודרשו חכמים, ״מִמֶּנּוּ״ ולא ״לתוכו״, כלומר, **הגג חייב במעקה כשהוא גבוה מרשות הרבים, ויכולים ליפול ממנו חוצה לו, אבל כשהוא נמוך מרשות הרבים, ויכולים ליפול מרשות הרבים לתוכו, הוא פטור מעקה**.

ומבואר בברייתא שהבית החייב במעקה, הוא בית גבוה עשרה טפחים.

והקשה רבא לרב נחמן, הלא לדבריך, אפילו נפילה מגובה ארבעה טפחים מטריפה את הבהמה, שהיא ראויה למות מנפילה מועטת כזו, ולמה רק בית גבוה עשרה טפחים יהיה חייב במעקה.

והשיב לו רב נחמן, שהסיבה לכך שבית פחות מעשרה טפחים אינו חייב במעקה, לא משום שאין הנפילה ממנו ראויה למיתה, אלא משום שאינו נחשב בית, ולא חייבה תורה מעקה אלא בגג של בית.

אולם תירוץ זה נדחה, שכן בית שגבהו עשרה טפחים מבחוץ, אין בו עשרה טפחים מבפנים,

וגם כן אינו נחשב בית. ואם הברייתא מחייבת מעקה רק בבית, גבוה עשרה טפחים, על כרחך מדובר בבית, שקרקע שלו נמוכה מרשות הרבים, ונמצא שחללו עשרה טפחים, ונחשב בית, ואף על פי שנחשב בית, מבואר בברייתא, שאינו מתחייב במעקה, אלא כשהיה גבוה מבחוץ מרשות הרבים עשרה טפחים, ואם כן למדנו שאין חבטה הורגת אלא בנפילה מעשרה טפחים.

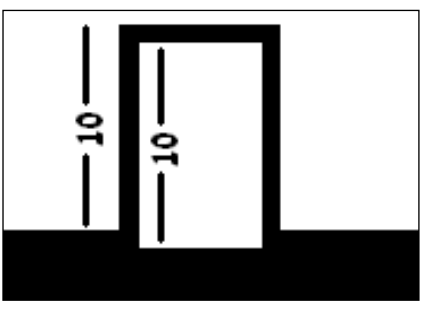

טעמו של רב נחמן שהטריף את השור

מאחר שנתברר, שבוודאי אין חבטה של נפילה הורגת בפחות מגובה עשרה טפחים, אמרו שהסיבה לכך שהטריף רב נחמן את השור **שנפל לאמת המים שעומקה ארבעה טפחים**, **משום שרגלי השור היו ששה טפחים**, **ונמצא שכשנפל השור לבור**, **ונחבט בו בראשו**, **נחבט הראש מנפילה של עשרה טפחים**, ולכן הטריפו רב נחמן.

ומשנתנו, בה מבואר, שאין חיוב על נזקי מיתת שור או חמור, אלא בבור עשרה טפחים, מדברת בשור או חמור שנפלו שם על ידי שנתגלגלו לבור משפתו, ולכן רק כשהיה הבור עשרה טפחים, נחבטו מנפילה של עשרה, אבל אם היו עומדים על פתח הבור, ונפלו, מתחייב על כך גם בבור פחות מעשרה.

ודברים אלו הם כדעת שמואל, המחייב את בעל הבור על נזקי חבטה, אבל לדעת רב, האומר, שאין לחייבו אלא על נזקי הבל הבור, לעולם אינו מתחייב על מיתת הנופלים בו, אלא כשיהיה הבור עשרה טפחים.

בור של שני שותפים

ממשנתנו מבואר, שיתכן שיהיה בור של שני שותפים.

והנה **אם חייבה תורה על נזקי בור שחפר ברשותו**, ואחר כך הפקיר רשותו ולא בורו, **אפשר שיהיה בור של שני שותפים**, **כשמתחילה היתה רשות של שניהם**, **והיה בה בור**, **והפקירו יחד את רשותם**, **ולא את בורם**.

ואם חייבה תורה על נזקי בור שחפר ברשות הרבים, לא **יתכן שיהיה בור עשרה טפחים של שני שותפים** לכל דבר אלא **כשחפרו יחד בבת אחת**, **שעקרו שניהם יחד חוליא אחרונה המשלימה** את הבור **לעשרה** טפחים.

אבל אם אמרו לאחר שיחפור בור בשבילם, אינם מתחייבים על נזקי הבור, שאין שליח לדבר עבירה להתחייב המשלח על מעשה השליח, אלא החופר לבדו חייב, שאומרים לו, דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים?

ואם שניהם חפרו את הבור, זה חפר חמישה טפחים, וזה חפר חמישה טפחים. לדעת חכמים, הבור נחשב של שני לכל דבר, הן למיתה והן לנזקים. ולדעת רבי, אמנם לנזקים שניהם נחשבים שותפים בבור, להתחייב בשווה, אבל למיתה שני לבדו חייב.

ובהמשך יתבאר בעזה"י, ש**כשאחד חפר עשרה טפחים**, **ושני חפר עוד עשרה טפחים**, **גם כן הבור נחשב של שניהם להתחייב בו בשווה**.

טעמם של חכמים

נתבאר, שנחלקו חכמים ורבי, בדין בור שחפר אחד תשעה טפחים, ובא שני והשלימו לעשרה. שלדעת חכמים, נסתלק מעשה ראשון, ושני חייב, הן כשהוזקו בבור שור או חמור והן כשמתו בבור. ולדעת רבי, שני שהשלים שיעור מיתה, חייב כשמתו בבור שור או חמור, אבל אם הוזקו בו בלבד שני החופרים חייבים.

ומתחילה אמרו, שטעמם של חכמים להטיל הכל על השני, **כי נאמר** "**וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר** וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר" (שמות כ"א ל"ג), ולכאורה לא היה צריך לכתוב "אוֹ כִּי יִכְרֶה", שכן אם על הפתיחה חייב, כל שכן שחייב על הכרייה, אלא בוודאי בא הכתוב "אוֹ כִּי יִכְרֶה" **ללמד**, **שכשכרה שני אחר ראשון**, **שני לבדו חייב**, שסילק מעשה ראשון.

אך דחו זאת, שכן ענין זה שכתבה תורה גם "וְכִי

יִפְּתַּח״ וגם ״אוֹ כִּי יִכְרֶה״, ללמד שמתחייב אדם על החפירה גם כשאין הבור שלו, כפי שנתבאר לעיל בדף נ׳.

ולפיכך אמרו, שטעמם של חכמים להטיל הכל על השני, **כי נאמר** ״**וְכִי יִפְּתַּח אִישׁ בּוֹר**״, לומר **איש אחד** מתחייב **ולא שנים**.

ושני כתובים הם ״וְכִי יִפְּתַּח אִישׁ בּוֹר״ ״אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר״. האחד בא ללמד, שאיש אחד חייב ולא שנים [=״איש בור״ ולא ״שנים״]. והשני בא ללמד, שדווקא כשהאיש חופר הוא חייב, אבל כשבהמתו חפרה, הוא פטור על נזקי הבור [=״איש בור״ ולא ״שור בור״].

ואמנם מהכתוב ״וְכִי יִפְּתַּח אִישׁ בּוֹר״ ולא ״שנים״, למדנו שאחד לבד חייב, ולא שנים, אך עדיין לא נתבאר מי חייב, ראשון או שני, **ולכן נאמר** ״**וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ**״, **לומר שזה שחפר שיעור מיתה, הוא זה שמתחייב על הבור לבדו**.

ואמנם, לדברי רבא, הכתוב ״וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ״, בא לפטור מחיוב תשלומי שור פסולי המוקדשים שנפל שאסור בהנאה, ואין לקיים בו ״וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ״, ומכל מקום למדנו, שכל שהמת ראוי לו, הוא מתחייב, ואם כן, זה שגרם שיעור מיתה, הוא זה שמתחייב.

אחד חפר עשרה ושני השלים לעשרים

שנינו בברייתא, שכשאחד חפר בור עשרה טפחים, ובא שני והשלים לעשרים טפחים, ושלישי בא והשלים לשלושים טפחים, ונפל שם שור או חמור ומת **כולם חייבים**.

והיה נראה, שדין זה הוא כדעת רבי, האומר, שכשאחד חפר תשעה טפחים, ובא שני והשלים לעשרה, שניהם מתחייבים בנזקים, כי גם ראשון חפר בור בשיעור שיש בו להזיק, ואף ששני לבדו השלים לשיעור מיתה, לענין נזקים שניהם חייבים, כי גם ראשון חפר שיעור של נזקין. וכמו כן, כשכולם חפרו שיעור שיש בו כדי להמית, כולם יתחייבו במיתה. **אבל לדעת חכמים**, הלא נאמר ״וְכִי יִפְּתַּח אִישׁ בּוֹר״, ולא ״שנים״, **ולעולם לא יתחייבו שנים על בור אחד**, כשזה החל בחפירה, וזה סיים. **וכן היא האמת לפי לשון שני** של רב זביד.

אך ללשון ראשון של רב זביד, **חכמים מודים לדין הברייתא**, שלא אמרו חכמים שבחפירת שני נסתלק מעשה ראשון, אלא כשראשון לא חפר שיעור מיתה, ושני לבדו השלים לשיעור מיתה, שעל האופן הזה נאמר ״וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ״, לומר שמתחייב זה שעשה שיעור מיתה, אבל כששניהם עשו שיעור מיתה, שניהם מתחייבים.

בתוס׳ בסוגיתנו משמע, שלדעת האומרים שכשהראשון חפר עשרה טפחים והשני חפר עוד עשרה טפחים **שניהם חייבים**, מטעם ששניהם חפרו בור שיש בו כדי להמית, **כן הדין כשהראשון חפר עשרה טפחים והשני הוסיף עוד טפח אחד**, כי גם בזה אנו מחשיבים גם את מעשה השני כחפירת בור שיש בו כדי להמית, כי כל המעמיק בור, נחשב כאילו חפר כולו, כמו שהמוצא בור תשעה ומעמיקו בעוד טפח, חייב על נזקי מיתה, כאילו חפר לבדו את כל עשרה הטפחים. **אולם בתוס׳ בדף י׳ מבואר**, **ש**אם אחד חפר עשרה טפחים והשני הוסיף עוד טפח אחד, **הראשון לבדו חייב בכל**, **והשני פטור לגמרי**.

אחד חפר בור עשרה ושני סיידו וכיירו

שנינו בברייתא, שכשאחד חפר בור עשרה טפחים, ומתחילה היה רחב, ולא היה בו הבל כל כך, ובא שני וסיידו, והצר אותו, ונפל שם שור או חמור ומת, **האחרון לבדו חייב**.

והיה נראה, שדין זה הוא כדעת חכמים, הלומדים מהכתוב ״וְכִי יִפְּתַּח אִישׁ בּוֹר״ ולא ״שנים״, שלעולם האחרון מתחייב ולא שניהם. **אבל לדעת רבי**, מאחר שגם ראשון עשה שיעור מיתה, **שניהם מתחייבים**. **וכן הוא האמת ללשון ראשון** של רב זביד.

אך ללשון שני של רב זביד, **רבי מודה לדין זה** באופן שמתחילה היה הבור רחבו יותר מעמקו, ולא היה בו הבל לא למיתה ולא לנזקין, ושני שסיידו עשה שיהא בו הבל למיתה ולנזקין.

הניח אבן על פי הבור והשלימה לעשרה

כבר נתבאר, שנחלקו חכמים ורבי, מה הדין כשאחד חפר בור תשעה טפחים, ובא שני והעמיקו טפח נוסף והשלימו לעשרה. ש**לדעת חכמים**, **שני סילק מעשה ראשון**, **ושני לבדו חייב**, **בין אם מתו בבור שור או חמור**, **ובין אם הוזקו בו**. **ולדעת רבי**, **אם מתו** בבור שור או חמור, **שני לבדו** חייב, שעשה שיעור מיתה, **אבל**

אם הוזקו בבור שור או חמור, **שניהם חייבים**.

והיה מקום לומר, שכן הדין דווקא כששני הוסיף את הטפח העמוק באופן הנ"ל, שאחד חפר תשעה, ושני חפר טפח נוסף, אבל כשאחד חפר תשעה, ובא שני ובנה היקף של טפח סביב הבור, לא יתחייב שני, אלא ראשון, שהרי ההבל של עומק עשרה, על ידי מעשה ראשון הוא בא, ולא על ידי מעשה שני.

ואמר רבא, שאין הדבר כן, ואין הבדל אם עשה שני את הטפח העשירי, או את הטפח הראשון, כל שעשה את הטפח הזה אחר שהיו תשעה טפחים, הדין שווה. לדעת חכמים, שני מתחייב לבדו בכל. ולדעת רבי, שני מתחייב לבדו על מיתת שור וחמור, ושניהם מתחייבים על נזקיהם.

טם טפח וסילק אבניו

נתבאר, שכשאחד עשה בור תשעה, ושני השלים לעשרה, נסתלקו מעשה ראשון, והבור נחשב בור שעשה שני.

ונסתפק רבא, מה הדין אם עמד שני וביטל מה שעשה, שסתם טפח עשירי שחפר, האם מעתה חזר הבור לרשות ראשון, להתחייב על נזקיו, שהרי אין כאן אלא מה שעשה ראשון, או מאחר שכבר נעשה הבור בורו של שני, גם עכשיו שני מתחייב על נזקיו, ולא ראשון. ועלה הספק ב**תיקו**.

בור שיש בו מים

כבר נתבאר שבור שחייבה בו תורה אם מת בו שור או חמור הוא בור שעומקו עשרה טפחים שבעשרה טפחים יש הבל להמית.

ואמר רבה בר בר חנה אמר שמואל בר מרתא, **בור שמונה** טפחים, **ומהם שני טפחים מים**, **דינו כבור עשרה** טפחים בלא מים, שכשיש שני טפחים מים, כל טפח של מים, הרי הוא כשני טפחים בלא מים, והרי זה כבור עשרה טפחים.

ונסתפקו מה הדין כשהיה בור תשעה טפחים, **ומהם טפח אחד מים**, האם מאחר שהם טפח אחד של מים, אין להחשיבם כשנים בלא מים, ואין זה כבור עשרה, או מאחר שהבור עמוק תשעה, די בטפח מים להיות בו הבל כמו בור עשרה.

וכן נסתפקו, מה הדין כשהיה בור שבעה טפחים, ומהם שלושה טפחים מים, האם מאחר שהם שלושה טפחים של מים, יש הבל רב, ונחשב הבור כמו בור עשרה, או מאחר שהבור אינו עמוק כל כך, אין בו הבל כמו בור עשרה.

אחד חפר בו ושני הרחיבו

רב שזבי נסתפק לפני רבה, מה הדין כשאחד חפר בור עשרה טפחים, ובא שני והרחיבו, ונפל שם שור או חמור ומתו. מצד אחד יש לפטור את השני, שכן כשהרחיב את הבור, מיעט את הבלו, ואם כן הפחית את נזקו, ואין להחשיבו כשותף בהיזק הבור, ומצד שני, קירב את ההיזק שכן אם לא היה מרחיב את הבור, אפשר שלא היה השור נופל בבור, ואם כן נעשה שותף בהיזק.

וללשון ראשון כך הכריע רב אשי, יש לנו לברר ממה מת השור, **אם מת השור מחמת ההבל** של הבור, **השני פטור**, **ואם מת השור מחמת חבטת הבור**, **השני חייב**.

וללשון שני כך הכריע רב אשי, יש לנו לראות מאיזה צד נפל השור, **אם נפל השור מהצד שהרחיב השני**, **הוא קירב את ההיזק**, **ומתחייב**, **ואם נפל השור מהצד האחר**, **לא גרם לו השני שום היזק**, **אלא אדרבה מיעט את ההבל שנפל בו**, **ופטור**.

בור שיש בו הבל

הכל מודים שבור ש**עומקו יותר מרחבו**, כגון עמקו עשרה טפחים, ורחבו תשעה, **יש בו הבל להמית**.

וכמו כן, הכל מודים, שבור ש**עומקו פחות מרחבו**, כגון עמקו עשרה טפחים ורחבו אחד עשר, **אין בו הבל**.

אך נחלקו רבה ורב יוסף בבור ש**עומקו כרחבו** כגון עמקו עשרה טפחים, ורחבו עשרה טפחים. **אחד** מהם אומר **יש בו הבל** להמית. **ואחד** מהם **אומר** ש**אין בו הבל**.

חיוב כיסוי בבור שותפים

בור השותפים, שניהם חייבים לכסותו, ואם לא כיסוהו, והזיק, שניהם חייבים לשלם את הנזק. ומכל מקום יש אופנים, שאם ראה האחד את חבירו משתמש בבור, רשאי ללכת, כי חבירו מתחייב לכסות את הבור לבדו.

לדעת חכמים, אין ברירה. כלומר כל דבר השייך לשני שותפים, אין אומרים שבזמן שכל אחד משתמש בו, מתברר שמשתמש בחלק שלו, אלא חלקי שני השותפים מעורבבים זה בזה, וכל אחד משתמש בשלו ובשל חבירו, ואם כן כשהאחד משתמש בבור, דינו כשואל בחלק חבירו, ומתחייב לשמור עבורו, ולכן **אם ראה האחד את הבור פתוח, ואת חבירו דולה ממנו, אין הרואה מחויב לבוא לכסות את הבור, ועל הדולה לבדו מוטל לכסותו**.

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב, יש ברירה. כלומר בכל דבר השייך לשני שותפים, אין אומרים שכל אחד משתמש בחלקו ובחלק חבירו, אלא בזמן שכל אחד משתמש בו, מתברר שמשתמש בחלק שלו, שלאותו זמן, מה שמשתמש קנוי רק לו, ולכן אם ראה האחד את הבור פתוח, ואת חבירו דולה ממנו, מחויב הרואה לבוא לכסות את חלקו בבור, ואין הדולה מחויב לכסות עבורו, שהרי לא קיבל עליו שום חיוב שמירה עבורו, **ורק אם יקבל עליו הדולה לכסות עבורו, נעשה כשומר גם על חלקו, ויתחייב הדולה לכסות לבדו**.

השותפים שנדרו הנאה זה מזה

נתבאר, שנחלקו חכמים ורבי אליעזר בן יעקב, אם יש ברירה או לא, וכן נחלקו לענין שנים שהיו שותפים בחצר אחת, ונדרו הנאה זה מזה.

לדעת חכמים, **אין ברירה** לומר מה חלקו של זה ומה חלקו של זה, **ולכן שניהם אסורים להיכנס לחצר**, שמא נכנס לחלק חבירו האסור לו בהנאה.

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב, **יש ברירה** לומר כל שעה עכשיו חלק זה שלי, **ולפיכך שניהם מותרים להיכנס לחצר**, שכל אחד נכנס בשלו.

מכירת בור

המוכר בור לחבירו בקניין חזקה, צריך לומר לו קודם שיחזיק, "לך חזק וקני", ואם **מסר** לו את **כיסוי הבור**, הרי זה **כאילו אמר** לו "**לך חזק וקני**".

דף נב

מכירת בית

המוכר בית לחבירו בקניין חזקה, צריך לומר לו קודם שיחזיק, "לך חזק וקני", ואם **מסר** לו את ה**מפתח**, הרי זה **כאילו אמר** לו "**לך חזק וקני**".

מכירת עדר

המוכר עדר לחבירו בקניין משיכה, צריך לומר לו קודם שימשוך, "לך משוך וקני", ואם **מסר** לו את ה**משכוכית**, הרי זה **כאילו אמר** לו "לך חזק וקני". **י"א שהכוונה לפעמון** שמקשקש בו לפני העדר והולכים אחריו **וי"א שהכוונה לעז ההולכת בראש העדר** שכולם הולכים אחריה.

קניין מסירת מפתח

רשב"ם מפרש, שהקונה בית מבעליו, מאחר **שיש דעת מקנה**, בשעה שהמוכר נתן את המפתח לקונה, נעשה הבית של הקונה, ורק בקונה בית מההפקר, אין בתפיסת המפתח בכדי שיעשה הבית שלו.

ור"י מפרש, אף במקום שיש דעת מקנה, אין מסירת המפתח מועילה, אלא כאמירת "לך חזק וקני", כמבואר בסוגיה. [**ורק לעניין בדיקת חמץ**, חיוב הבדיקה תלוי שמי שהמפתח בידו, כי הוא יכול להיכנס ולבדוק].

קניין נעילת הבית

רשב"ם מפרש, שנעילת הבית **אינה כקניין חזקה**, שאינה מעשה בעלות, אלא מעשה שמירה, כמבריח מזיקים מהבית.

ור"י מפרש, שנעילת הבית **קניין חזקה היא**, כי בזה שמונע מכל העולם זולתו, מלהיכנס לבית, מוכח שהוא בעליו, ורק כשמונע ממזיקים בלבד מלהיכנס, אין זה מעשה בעלות אלא מעשה שמירה.

כד רגיז רעיא על ענא

דרש גלילי אחד לפני רב חסדא כד רגיז רעיא על ענא **עביד לנגדא סמיותא**, [=כשהרועה כועס על העדר הוא מנקר עיניה של העז ההולכת בראש ונופלת ונכשלת בבורות וכולם אחריה], **כלומר, כשהמקום נפרע מ"שונאי" ישראל, ממנה להם פרנסים שאינם מהוגנים**.

בור של שני שותפים שנפתח מעצמו

בור של שני שותפים, שבא אחד ונשתמש בו, ולא כיסהו, ואחר כך בא השני, ונשתמש בו, וגם הוא לא כיסהו, ואחר כך נפל בו שור או חמור, שני השותפים חייבים לשלם את הנזק, כי על שניהם היה מוטל לכסות את הבור, ושניהם פשעו בכך שהניחוהו מגולה ולא כיסוהו.

כן הדין כשהם עצמם פתחו את הבור, והניחו אותו מגולה, בלא לכסותו. אבל כשנפתח הבור מעצמו כשלא היו שם, פעמים יתחייב אחד מהם לבדו, ופעמים יתחייבו רק אחר זמן מסוים.

כשבא אחד מהם ומצא את הבור מגולה מעצמו, כגון על ידי שהתליע הכיסוי, **מאחר שבא ונשתמש בו, אף על פי שלא הוא גילה אותו**, אלא מצאו מגולה מעצמו, **מוטל עליו לכסותו, ואם נפל שם שור או חמור עליו לשלם את הנזק לבדו**.

אמנם חיובי נזקי הבור אינם מוטלים לעולם רק על זה שנשתמש בבור ומצאו מגולה ולא כיסהו, אלא עד זמן שראוי להטיל את הכיסוי גם על זה שלא היה שם, אבל **משהגיע זמן שראוי להטיל גם על זה שלא היה שם, שניהם חייבים. ונחלקו חכמים בדבר זה**.

לדעת רב, זה שלא היה שם פטור כל זמן שלא בא גם הוא וראה שהבור מגולה, **ורק כשיבוא גם הוא ויראה שהבור מגולה, יתחייב גם הוא לכסותו**.

ולדעת שמואל, זה שלא היה שם אינו פטור, אלא כשאינו יודע, אבל **משהודיעו לו שהבור מגולה, אף על פי שלא הלך לשם ולא ראה זאת בעצמו**, מוטל עליו לכסותו כמו על זה שהיה שם ונשתמש, כי הואיל ושניהם יודעים שבורם מגולה, על שניהם מוטל לכסותו, ואין להטיל הכל על זה שהיה שם, אף על פי שרק הוא נשתמש, כי סוף סוף לא הוא פתח את הבור.

ולדעת רבי יוחנן, זה שלא היה שם פטור **עד שיודיעו לו שהבור מגולה, ויהא לו שהות לכרות ארזים, ולעשות כיסוי, ולכסות את הבור**.

כיסוי שיכול לעמוד בפני שוורים ולא בפני גמלים

כיסה את בורו בכיסוי שיכול לעמוד בפני שוורים ולא בפני גמלים.

א. כש**נפלו** בו **גמלים**, בכל אופן בעל הבור **חייב** לשלם את הנזק, **ואפילו אין גמלים שכיחים כאן כלל**, אין זה נחשב לאונס, כי לעולם מחויב לשמור בורו, שלא ינזקו בו, אפילו מי שלא יעבור כאן אלא אחת לאלף שנה.

ב. וכש**עברו גמלים וקלקלו את הכיסוי**, עד שאינו ראוי לעמוד בפני שוורים, **ועברו שוורים ונפלו**. [א] **אם גמלים אינם שכיחים כלל**, אינו צריך לחשוש, שמא יעברו גמלים, ויקלקלו את הכיסוי, עד שלא יהיה ראוי לשוורים, ואם ארע הדבר, נחשב הוא לאנוס, **ופטור מלשלם את נזקי השוורים**. [ב] **ואם הגמלים שכיחים כאן**, אין בכיסוי הזה כלום, כי עלול להתקלקל בכל עת, והרי זה כמי שלא שמר בורו, **וחייב על נזקי השוורים**. [ג] **ואם הגמלים עוברים כאן רק לפרקים, ללשון ראשון הסתפקה הגמרא אם יצא בכיסוי זה ידי חובת שמירה על בורו. וללשון השני ודאי לא יצא ידי חובת שמירה על בורו**, כי עלול כיסויו להתקלקל מחמת הגמלים, **ומחויב לשלם את נזקי השוורים** שנפלו בו.

ג. וכש**התליע הכיסוי ונפלו בו שוורים**. [א] **אם אין הגמלים שכיחים כאן כלל, מאחר שאין כאן צד פשיעה בשמירת הבור מנפילת שוורים, פטור מלשלם את הנזק**, [שהרי אינו צריך לחשוש שיבואו גמלים ויקלקלו את כיסוי הבור, ולא לבדוק אם באו תולעים וקלקלו את הכיסוי]. [ב] **ואפילו אם הגמלים שכיחים כאן, אף על פי שפשע בשמירת בורו מהשוורים**, שהרי כיסה את הבור בכיסוי העלול להתקלקל על ידי הגמלים, מכל מקום, מסקנת הגמרא, **מאחר שהכיסוי התקלקל מחמת התולעים, ולא מחמת פשיעתו, פטור מלשלם את הנזק**. ואין לחייבו משום שתחילתו בפשיעה [שאין הבור שמור

משוורים מחמת הגמלים העוברים], וסופו באונס [שאינו צריך לחוש לתולעים], משום שאין חייבים באונס כשקדמה לו פשיעה, אלא כשבא האונס מחמת הפשיעה, כן פירש ריב"ם. **ור"י מפרש, שבאופן הזה**, שפשע מלשמור את הבור מהשוורים, **חייב לשלם את הנזק** שלהם, אף על פי שלבסוף בא הנזק לאונסו, משום שגם באופן הזה אם תחילתו בפשיעה חייב אף שסופו באונס, **ורק כשגם תחילתו באונס לעניין השוורים, פטור מלשלם את נזקי השוורים**, כגון שאין חשש שהכיסוי יתקלקל על ידי הגמלים, אלא שיפילו אותו לגמרי, שאז אף על פי שפשע בשמירת הבור לעניין גמלים, לא פשע כלל לעניין שוורים, כי ממה נפשך לא יפלו בו, כי אם לא יעברו גמלים לפניהם, יהיה הבור מכוסה היטב, ואם יעברו גמלים לפניהם, לא יהיה כיסוי כלל, ובור פתוח בחזקת שמור משוורים פקחים, שיש להם לראות להיכן הולכים, [כמבואר בדף נ"ג], ומשום שפשע לעניין גמלים וודאי אין לחייבו, כשנאנס לעניין שוורים.

דף נג

שור שנפל לבור מאחוריו

הכל מודים, שכששור נופל לבור כשפניו כלפי מטה, ומת, בעל הבור מתחייב לשלם, כי כשהשור נופל ופניו כלפי מטה, **הבל הבור מזיק אותו**, ולדברי הכל, חייבה תורה לשלם נזקי הבל הבור.

אבל נחלקו חכמים, מה הדין כששור נפל לבור לאחוריו, ופניו כלפי מעלה, ומת.

לדעת שמואל, גם באופן הזה, שנפל השור לאחוריו לתוך הבור ומת מחמת החבטה, ולא מחמת ההבל, **בעל הבור חייב, כי** לדעת שמואל, **חייבה תורה את בעל הבור על נזקי חבטה** של נפילה לבור. ולדבריו מה ששנינו במשנתנו, שאם נפל הבור לאחוריו, הרי זה פטור, הכוונה שנכשל בבור, ונפל לאחוריו חוץ לבור, אבל אם היה נופל לתוך הבור, בעל הבור חייב.

ולדעת רב, באופן הזה, שנפל השור לאחוריו לתוך הבור ומת מחמת החבטה, ולא מחמת ההבל, **בעל הבור פטור, כי** לדעת רב, **לא חייבה תורה את בעל הבור** אלא על נזקי הבל הבור, שהוא הביא ההבל לכאן, אבל **על נזקי חבטה** פטור, כי החבטה מקרקע עולם באה. וזהו ששנינו במשנתנו, נפל לפניו מקול הכרייה, חייב, כי הוזק בהבל, אבל נפל לאחוריו, פטור, אף על פי שנפל לתוך הבור, כי הוזק בחבטה. וכן שנה רב חנניה ברייתא מפורשת כדברי רב.

אמנם מצינו ברייתא, בה מבואר, **שיש אופן שמתחייב גם כשנפל השור לאחוריו**, ומת בו, ונאמרו שלושה אופנים ליישב הברייתא **כדעת רב**.

א. לדברי רב חסדא, ברייתא זו מדברת **בבור ברשותו** כלומר לא בבור שחפר ברשות הרבים, שקרקע עולם היא, אלא בבור ברשותו סמוך לרשות הרבים, שהקרקע של הבור שלו היא, **ומאחר שהקרקע שלו, מודה רב, שבבור זה מתחייב גם על נזקי חבטה**.

ב. ולדברי רבה, אמנם ברייתא זו מדברת בבור ברשות הרבים, שלדעת רב אין מתחייב בו אלא על נזקי ההבל, ואף על פי כן אפשר שיתחייב בו על שור שנפל בו ופניו כלפי מעלה, וזאת **כשבתחילת נפילתו היו פניו כלפי מעלה, והתגלגל ונפל על אחוריו, שמאחר שבתחילת נפילתו היו פניו כלפי מעלה, נכנס בו הבל הבור, והוזק בו, ולכן** מודה רב ש**בעל הבור מתחייב על היזקו**.

ולדברי רב יוסף דעת רב, שלעולם אין בעל הבור מתחייב על נזקי השור, אלא כשנפל השור על פניו, **וברייתא זו המחייבת גם כשנפל השור לאחוריו, אינה מדברת בחיוב בעל הבור, אלא בחיוב בעל השור, שאם נפל השור לבור, והבאיש את מימיו**, בעל השור מתחייב על נזק זה, בין אם נפל השור על פניו, ובין אם נפל לאחוריו, שאין חילוק חיוב נזקי שור בין אם נפל כדרכו או לאחוריו.

שור שנפל לבור על ידי דבר אחר

נחלקו חכמים ורבי נתן, מה הדין, כששור של אחד דחף שור של שני לבור של שלישי, ומת בו השור הנדחף, מי מתחייב לשלם נזקי השור המת, בעל השור שדחפו לבור, או בעל הבור שבו מת השור.

לדעת חכמים, **השור הדוחף עשה לבדו את כל הנזק**, כי משעת הדחיפה כבר נחשב השור הניזק כאילו נפל וניזק, **ולכן אם השור הדוחף מועד**, בעל השור **משלם נזק שלם, ואם הוא תם**,

משלם חצי נזק, ובעל הבור פטור, כי לא עשה בורו אף מקצת מהנזק.

וכן כשנפל השור מקול אדם שהבעיתו, בעל הבור פטור, כי לא עשה בורו את הנזק. ומכל מקום המבעית גם כן פטור, אף על פי שעשה את כל הנזק לבדו, כי לא דחף את השור בידים, ואין חיובו אלא כגרמא, שפטור בנזקין.

כן פירש רש"י דברי חכמים. **ותוס' כתבו שכששור דוחף שור אחר לבור, השור הדוחף עשה את הנזק בשותפות עם הבור, ולכן היה צריך להטיל על כל אחד חצי מחיוב הנזק.** אם השור הדוחף מועד, בעליו ישלם חצי נזק. ואם הוא תם, ישלם רביע נזק. ובעל הבור ישלם בכל אופן חצי נזק. **אלא שגזרת הכתוב היא, שבעל הבור פטור מלשלם את חלקו,** שנאמר "ונפל שמה", ללמד שאין חייבים על נזקי הבור, אלא כשנפלו בו הנופלים מעצמם, אבל אם הפילו אותם לבור, בעל הבור פטור מלשלם.

ולדעת רבי נתן, אם השור הדוחף הוא מועד, ממה נפשך, **בעל השור משלם מחצה, ובעל הבור משלם מחצה,** שכן, אם כל אחד עשה לבדו את כל הנזק, [כלומר שהיה ראוי לבדו להמית את הניזק], עכשיו שעשו בשותפות, ישלמו בשותפות. ואם כל אחד עשה רק חצי נזק, כל אחד ישלם את חלקו, שהוא חצי הנזק. **ואפילו אם היה השור הניזק פקח,** שבשאר מקומות אין חייבים על נזקו בבור, משום שהיה לו לראות להיכן הולך, כאן בעל הבור חייב לשלם את חלקו בנזק, כי כאן אין על השור טענה, על שלא ראה להיכן הולך, שהרי השור הדוחף דחפו לבור. כן פירש רש"י. **ותוס' כתבו,** שרק אם היה השור הניזק חרש שוטה קטן או סומא, בעל הבור חייב לשלם את חלקו בנזק, אבל **אם היה שור הניזק פקח,** בעל הבור אינו מתחייב לשלם חלקו, כי היה לשור להתרחק מהבור, באופן שלא יוכלו לדחוף אותו לבור.

ואם השור הדוחף תם, בעל השור משלם רביע, ובעל הבור משלם שלושה רבעים. שאם כל אחד עשה לבדו את כל הנזק, היה ראוי שבעל השור ישלם מחצה, ובעל הבור ישלם הכל, ומאחר שהם שותפים, מועילה השותפות לבעל השור, שישלם רק רביע, ולבעל הבור, שישלם רק שלושה רבעים. ואם כל אחד עשה רק חצי נזק, פשוט שאין לחייב את בעל השור ביותר מרביע, שזה מחצית נזקו, ואף שלפי זה אין לחייב את בעל הבור ביותר ממחצית הנזק, שזה כל חיובו, מאחר שנמצא הניזק בבור, הדין הוא, שכל מה שאי אפשר לגבות מבעל השור, גובים מבעל הבור, [משום שהוא גמר את הנזק, ודומה כאילו עשאו כולו].

נתקל באבן ונפל לבור

אמר רבא, כשאחד חפר בור, ובא שני והניח אבן על שפת הבור, ובא שור ונתקל באבן ונפל בבור, באנו למחלוקת חכמים ורבי נתן.

לדעת חכמים, המניח את האבן חייב לשלם את כל נזקו של השור, כי האבן נחשבת כגורמת לכל הנזק. [ולפירוש התוס' חייב לשלם רק מחצית הנזק, כי האבן עשתה את הנזק בשותפות עם הבור]. **ובעל הבור פטור, משום שלא היה הבור שותף לנזק.** [ולפירוש התוס', משום שנאמר "ונפל", ללמד שאין חיוב בור, אלא כשנפל הנופל מעצמו, ולא כשהפילוהו אחרים].

ולדעת רבי נתן, המניח את האבן **משלם מחצה, ובעל הבור משלם מחצה.**

ואין לחלק בין שור הדוחף שור לבור, לבין אבן שנתקל בה השור ונפל לבור, לומר, כששור דחף את השור, וודאי עשה השור הדוחף את הנזק, שגם אם לא היה כאן בור, היה הניזק מת על ידי דחיפת השור, אבל כשנתקל באבן, אם לא היה כאן בור, היה הנתקל נעמד, ולא היה ניזק. כי באמת גם כשנתקל על ידי האבן, האבן נחשבת כגורמת את הנזק, שלולא האבן לא היה השור נופל לבור.

שור ושור פסולי המוקדשים שנגחו

שור של הדיוט ושור של פסלי המוקדשים, שנגחו יחד שור שלישי של הדיוט. שור פסולי המוקדשים פטור מלשלם מה שהזיק, שנאמר "שור רעהו" ולא שור של הקדש, [כפי שנתבאר לעיל בדף ז' ובדף ל"ז]. ושור ההדיוט חייב לשלם מה שהזיק.

לדעת חכמים, מאחר שלא עשה את כל הנזק לבדו, אינו מחויב לשלם אלא את חלקו, כלומר חצי מה שהיה מתחייב אם היה נוגח לבדו, ולכן אם היה **תם משלם רביע נזק,** ואם היה **מועד משלם חצי נזק.**

ולדעת רבי נתן, אם אנו מחשיבים כל אחד, כאילו עשה רק חצי נזק, לעולם אין לחייב את ההדיוט אלא

בחלקו בנזק, ולפיכך, אם הוא תם, ישלם רבע מכל הנזק, ואם הוא מועד, ישלם חצי מכל הנזק. ואם אנו מחשיבים כל אחד, כאילו עשה לבדו את כל הנזק, הכלל הוא, ש**כל זמן שאי אפשר לגבות את הנזק מהאחד, גובים אותו מהשני**, ולכן מאחר שאי אפשר לגבות את הנזק מההקדש, יש לחייב את שור ההדיוט, כאילו עשה את כל הנזק לבדו, **ולכן תם משלם חצי נזק, ומועד משלם נזק שלם**. ולדברי אביי ורבינא, דעת רבי נתן כן היא, שאנו מחשיבים כל אחד, כאילו עשה לבדו את כל הנזק.

אדם ושור שדחפו דבר אחר לבור

כשאדם ושור דחפו דבר אחר לבור, והוזק הנדחף בבור, דעת רבי נתן, ששלושה שותפים יש כאן בנזק, (א) האדם שדחף, (ב) והשור שדחף, (ג) והבור שנפל בתוכו.

ולפיכך **לענין נזיקין**, כלומר, כשדחפו אדם לבור, והוזק בבור, מאחר שכולם שותפים בנזק, **כולם משלמים** יחד את הנזק, מה שפחתו דמי הניזק.

ולענין חיוב ארבעה דברים, צער ריפוי שבת ובושת, **וכן לענין דמי וולדות**, **רק האדם חייב**, אבל השור והבור פטורים.

ואם נהרג שם אדם, **רק השור חייב כופר**, אם היה מועד, **וכן אם נהרג שם עבד**, **רק השור חייב שלושים שקלים**, אם היה מועד. אבל אדם ובור פטורים מדברים אלו. **וכתבו התוס'** שאף השור אינו חייב, אלא **כשדחף לבדו**, אבל אם דחף בשותפות עם האדם, פטור ממיתה, כדין שנים שהרגו יחדיו, ובכך יפטר אף מכופר ושלושים של עבד.

ואם נשברו שם כלים, **או מת שור פסולי המוקדשים**, **האדם והשור חייבים**, אבל **בעל הבור פטור**.

שור פסולי המוקדשים שנפל בבור

נתבאר, שכששור פסולי המוקדשים נפל לבור ומת בו, בעל הבור פטור, ומבואר, שרבא למד דין זה מהכתוב "וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ", המלמד, שחיובו של בעל הבור נאמר כשהמת ראוי לו, להוציא איסורי הנאה, כשור פסולי המוקדשים, שכשהוא מת, הוא נאסר לו בהנאה, ולכן אינו מתחייב על מיתתו.

ואמנם, מתחילה נסתפק רבא בדין זה, אם יש ללמדו מהכתוב "וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ", או שבא הכתוב הזה ללמד דין אחר, שהבעלים הם צריכים לטפל בנבילה, ומה שפחתו דמיה, הם מפסידים.

אך לבסוף הסיק, שהכתוב "וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ", באמת בא ללמד, שאם נפל בבור שור פסולי המוקדשים, בעל הבור פטור.

וענין זה, שבעלים מטפל בנבלה, למדו ממה שנאמר בענין נזקי שור "אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֻנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר **וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ**" (שמות כ"א ל"ו).

ואין לומר, אדרבה הכתוב האמור בנזקי בור, בא ללמד שבעלים מטפלים בנבילה, והכתוב האמור בנזקי שור, יבוא ללמד, ששור שנגח שור פסולי המוקדשים פטור. כי טוב לנו להעמיד את הכתוב הפוטר על נזקי שור פסולי המוקדשים, בנזקי בור, שמצינו בהם פטור גמור בנזקי כלים, ולא בנזקי נגיחה, שלא מצינו בהם שום דבר שיהיה הנוגח פטור ממנו לגמרי.

דברים שאין מתחייבים על היזקם בבור

בענין נזקי בור נאמר, "וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה **שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר**. בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ" (שמות כ"א ל"ג-ל"ד).

ולדברי הכל, **אם נפל אדם** בבור, ומת בו, אין חיוב תשלומים על כך, כלומר, אם נפל בבור עבדו של פלוני, ומת, בעל הבור **פטור** מלשלם לפלוני הפסד עבדו.

אך נחלקו חכמים ורבי יהודה, **מה הדין אם נפלו כלים בבור ונשברו שם**, כגון נפל לתוכו שור ונשברו כליו, או נפל לתוכו חמור, ונתקרעו כליו. **לדעת חכמים**, בעל הבור **פטור** מתשלום נזק הכלים. **ולדעת רבי יהודה**, בעל הבור **חייב** על כך. ואף לפי דברי רב, שלא חייבה תורה אלא על נזקי הבל הבור, ולא על נזקי החבטה, אפשר שיהיו כלים ניזוקים בהבל הבור, וזאת כשהם חדשים.

ונאמרו מספר אופנים לבאר טעמי מחלוקתם והיאך למדו את דבריהם מהכתובים.

א. **מתחילה אמרו**, **שלדעת חכמים**, **שני מיעוטים יש** בכתוב, "וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר", "**שׁוֹר**" **ולא אדם**, "**חֲמוֹר**" **ולא כלים**. **ולדעת רבי יהודה**, הכתוב "**אוֹ**" **ריבוי הוא**, ללמד, **שגם על כלים חייבים**.

דף נד

ולדעת חכמים, הכתוב "אוֹ" אינו ריבוי, אלא בא לחלק, כלומר ללמד, שחייב על נפילת שור בפני עצמו, וכן על נפילת חמור בפני עצמו, שלא תאמר, אינו חייב אלא כשיפלו בבור שור וחמור יחדיו. ורבי יהודה אומר, שענין זה יש ללמדו כבר מתחילת הכתוב, "וְנָפַל" בלשון יחיד, שמשמע נפל אחד בלבד. אך חכמים אומרים, שמכתוב זה אין ראיה, שכן פעמים נאמר לשון יחיד גם לרבים כמו "וְעָשָׂה בְצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב" (שמות ל"ו א').

ב. והקשו, מנין ששני כתובים אלו, "שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר", שני מיעוטים הם, וכל אחד ממעט דבר אחד בלבד. ולמה לא נדרוש את הכתוב בכלל ופרט, "**וְנָפַל**" **כלל**, "**שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר**" **פרט**, ואין בכלל אלא מה שבפרט, ואין חייבים אלא על נפילת שור או חמור.

ותירצו שיש כאן **כלל אחרון** "**וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ**", ואם כן יש לנו לדרוש את הכתוב **בכלל ופרט וכלל**, **כל שהוא כעין הפרט**, **כלומר בעל חיים** כמו שור וחמור, **בכלל חיוב נזקי בור**, **להוציא אדם וכלים** שאינם דומים לשור וחמור. ולדעת רבי יהודה, הכתוב "אוֹ" ריבוי הוא, ללמד, שגם על כלים שהם דומים לפרט בכך שהם מטלטלים, חייבים.

והקשו, אם אנו דורשים את הכתוב בכלל ופרט וכלל, אין לך ללמוד מכאן שיתחייב אלא על בהמות וחיות, הדומים לשור וחמור, שכולם נבלתם מטמאה במגע ובמשא, אך יש לך להוציא עופות, שנבלתם אינה מטמאה במגע ובמשא.

ותירצו, שאמנם אם היה פרט אחד, כלומר או שור או חמור, היה לנו ללמוד כעין הפרט רק בהמות וחיות ולא עופות, אבל מאחר שנכתב פרט נוסף, יתור הוא, ובא ללמד כעין הפרט אף עופות הדומים לפרט שהוא בעל חיים.

אך דחו זאת, שכן לא די היה לכתוב פרט אחד, "שור" או "חמור", ללמוד ממנו כעין הפרט שחייב על כל בהמות וחיות, שאם היה כתוב רק שור, היינו למדים כעין הפרט, שחייב על בהמות טהורות הקריבות למזבח בלבד, ואם היה כתוב רק חמור, היינו למדים כעין הפרט, שחייב רק על בעלי חיים שיש בהם קדושת בכורה, ולכן הוצרכו שניהם, ללמד שכל בהמות וחיות כמותם, אבל עדיין אין לנו ללמוד שגם עופות בכלל חיוב נזקי בור.

ג. ולפיכך אמרו, שענין זה שחייבים בבור על נזקי כל בעלי חיים, אינו למד בכלל ופרט וכלל, אלא למד מהכתוב "**וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ**", ש**משמע**, **כל ששייכת בו מיתה**, **מתחייב עליו בבור**, וכל בעלי חיים בכלל. **ושני המיעוטים** "וְנָפַל שָׁמָּה **שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר**", **נכתבו לדרוש** "**שׁוֹר**" **ולא אדם**, "**חֲמוֹר**" **ולא כלים**. ולדעת רבי יהודה, הכתוב "אוֹ" ריבוי הוא, ללמד, שגם על כלים חייבים.

ולדברי הכל, גם בכלים שייכת לשון מיתה, ששבירתם היא מיתתם. אלא שלדעת חכמים, בא המיעוט "חֲמוֹר", ללמד, שאינם בכלל. ולדעת רבי יהודה בא הריבוי "אוֹ", והכניסם לכלל.

אך הקשו על כך, שכן הכתוב "וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ", נצרך ללמד דין אחר, והוא, שלא חייבה תורה אלא על דברים שראוים לבעל הבור במיתתם, להוציא שור פסולי המוקדשים, שנאסר בהנאה, ואינו ראוי לו, כפי שנתבאר בדף נ"ג.

ד. ומסקנת הגמרא, שענין זה שחייבים בבור על נזקי כל בעלי חיים, למד מהכתוב "**בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו**", ש**משמע**, **כל שיש לו בעלים והוזק בבור בעל הבור מתחייב נזקו**, **וכל בעלי חיים בכלל**, **ואפילו עבדים וכלים שיש להם בעלים**. **אלא ששני המיעוטים** "וְנָפַל שָׁמָּה **שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר**", **נכתבו לדרוש** "**שׁוֹר**" **ולא אדם**, "**חֲמוֹר**" **ולא כלים**. ולדעת רבי יהודה, הכתוב "אוֹ" ריבוי הוא, ללמד, שגם על כלים חייבים. ולא נתברר מה ממעט רבי יהודה מהמיעוט "חֲמוֹר".

שלושה דברים שלא נתבאר מה למדים מהם

א. לא נתבאר מה דורש רבי יהודה מהריבוי "**חמור**" האמור **בפרשת בור**.

ב. לא נתבאר מה דורשים מהריבוי "**שה**", האמור **בפרשת** השבת **אבידה**.

ג. לא נתבאר מה דורשים בית הלל מהריבוי "**גם**",

האמור **בפרשת אתנן** זונה ומחיר כלב.

בעלי חייבים שבעל הבור מתחייב על נפילתם בבור

מבואר במשנתנו, שאם נפל לבור שור חרש שוטה וקטן, בעל הבור מתחייב לשלם את הנזק.

ומתחילה היה נראה, שהכוונה לשור של חרש שוטה וקטן, שאם נפל שור שלהם לבור, בעל הבור מתחייב. אך הקשו על זה, שכן לפי זה משמע, שאם היה השור של פקח, ונפל בבור, בעל הבור פטור, והרי לא מצינו שום רמז בכתוב, שחיוב בעל הבור הוא רק כשנפלו בו שוורים של חרש שוטה וקטן.

ואמר רבי יוחנן, שבאמת אין חילוק בדבר, בין אם היו הבעלים חרש שוטה וקטן, או פקחים, לעולם חיוב בעל הבור שווה אצל כולם, וכשכתבה המשנה שבעל הבור מתחייב כשנפל בו שור חרש שוטה וקטן, הכוונה היא שנפל בבור **שור שהוא עצמו חרש**, **או** שור שהוא עצמו **שוטה או** שור שהוא עצמו **קטן**.

ולדברי רבי ירמיה, לא באה המשנה לומר שרק על שור כזה בעל הבור חייב, אלא באה לומר, ש**אפילו על שור כזה הוא חייב**, **כלומר אם נפל בבור שור שהוא פיקח**, **דין פשוט הוא שבעל הבור חייב**, שכן אם שור פיקח נפל בו, בוודאי לא היה יכול להציל עצמו, וכל הנזק בא מחמת המכשול, אבל כשנפל בו שור חרש שוטה וקטן, אפשר שחרשותו של השור גרמה, ואין להטיל את החיוב על בעל הבור, ובאה המשנה ללמד, שגם כששור כזה נפל לבור, בעל הבור חייב.

אולם מצינו ברייתא, **בה מבואר שלא כדברי רבי ירמיה**, **וכשנפל לבור שור שהוא פיקח**, **בעל הבור פטור**. וביאר רבא טעם הדבר, ששור פיקח היה לו לראות שיש לפניו בור, ולא ליפול בו, וכשנפל, הרי הוא כמפיל עצמו, ומזיק את עצמו, ואין להטיל את החיוב על בעל הבור, ורק כשנפל בבור שור חרש שוטה וקטן, או סומא, או אפילו פיקח בלילה, שלא היו יכולים להישמר מהנפילה, ונמצא שבא הנזק על ידי הבור, בעל הבור מתחייב.

כבר נתבאר, שאם נפלו בבור בני אדם ומתו בו, כגון נפלו בו עבד ואמה, אין בעל הבור מתחייב על כך, שנאמר "שור" ולא אדם. ובכלל זה אפילו בן או בת, כלומר קטנים, שאין להם דעת להתבונן שלא יפלו, כי כך היא גזרת הכתוב, שאין חייבים על נפילת בני אדם.

אחד שור ואחד כל בהמה חיה ועוף

יש כמה פרשיות בתורה, שנזכר בהם ענין הפרשה במין מסוים של בעלי חיים, או במינים מסוימים של בעלי חיים, ובאמת הפרשה מדברת בכל בעלי חיים.

א. נפילת הבור. בענין חיוב נזקי בור **נאמר**, "**וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר**", **וכל בעלי חיים בכלל**, כפי שנתבאר לעיל.

ב. הפרשת הר סיני. בענין מצוות הפרשה מהר סיני קודם מתן תורה **נאמר**, "לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה **אִם בְּהֵמָה אִם** אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר" (שמות י"ט י"ג), **וכל בעלי חיים** בכלל, בהמות חיות ועופות, שבכל מקום **חיה בכלל בהמה**, שנאמר "זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ" (דברים י"ד ד'), ומונה הכתוב בהמות וחיות, "שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים. אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן וּתְאוֹ וָזֶמֶר" (דברים י"ד ד'-ה'). והכתוב "**אִם** בְּהֵמָה", ריבוי הוא, **לרבות גם עופות**.

ג. תשלומי כפל. בענין חיוב תשלומי כפל שמתחייב בהם גנב **נאמר**, "עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע **עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה** עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ" (שמות כ"ב ח'). **וכל בעלי חיים בכלל**, **שכן למדו** בפרק מרובה **בכלל ופרט וכלל**, "עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע" כלל, "עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה" פרט, "עַל כָּל אֲבֵדָה" חזר וכלל, וכל שהוא כעין הפרט בכלל תשלומי כפל, כל בעלי חיים, ואפילו דבר שאין בו רוח חיים כעין פרט שלמה.

ד. השבת אבדה. בענין חיוב השבת אבדה **נאמר**, "לֹא תִרְאֶה אֶת **שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת שֵׂיוֹ** נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ ... **וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ** וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם" (דברים כ"ב א'- ג'). **וכל בעלי חיים בכלל**, **שכן למדו** במסכת בבא מציעא **בכלל ופרט וכלל**, שכל שהוא כעין הפרט בכלל חיוב השבת אבדה, וכל

בעלי חיים בכלל, ואפילו דבר שאין בו רוח חיים, שהוא כעין פרט שמלתו.

ה. פריקה. בענין מצוות פריקה **נאמר**, "כִּי תִרְאֶה **חֲמוֹר** שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעָזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ" (שמות כ"ג ה'). **וכל בעלי חיים בכלל, שכן למדו בגזרה שווה**, שנאמר כאן "חֲמוֹר" וכן נאמר לענין שבת, "... לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה ... וַחֲמֹרְךָ ..." (דברים ה' י"ג), וכשם שבשבת, המלאכה אסורה בכל בעלי חיים כמו בחמור, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, כך הפריקה, מצווה בכל בעלי חיים כמו בחמור.

ו. חסימה. בענין איסור חסימה **נאמר**, "לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ" (דברים כ"ה ד'). **וכל בעלי חיים בכלל, שכן למדו בגזרה שווה**, שנאמר כאן "שׁוֹר" וכן נאמר לענין שבת, "... לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה ... וְשׁוֹרְךָ ..." (דברים ה' י"ג), וכשם שבשבת, המלאכה אסורה בכל בעלי חיים כמו בשור, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, כך החסימה, אסורה בכל בעלי חיים כמו בשור.

ז. כלאים. בענין **איסור הרבעה** שני מינים יחד **נאמר**, "בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם" (ויקרא י"ט י"ט). **וכל בעלי חיים בכלל, שכן למדו בגזרה שווה**, שנאמר כאן "בְּהֶמְתְּךָ", וכן נאמר לענין שבת, "... לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה ... וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ ..." (דברים ה' י"ג), וכשם שבשבת, המלאכה אסורה בכל בעלי חיים כמו בבהמה, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, כך ההרבעה, אסורה בכל בעלי חיים כמו בבהמות, ומכאן שהיא אסורה גם בחיות ועופות.

ח. כלאים. בענין **איסור הנהגת שני מינים** יחד, **נאמר**, "לֹא תַחֲרֹשׁ **בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר** יַחְדָּו" (דברים כ"ב י'), **וכל בעלי חיים בכלל, שכן למדו בגזרה שווה**, שנאמר כאן "בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר", וכן נאמר לענין שבת, "... לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה ... וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ ..." (דברים ה' י"ג), וכשם שבשבת, המלאכה אסורה בכל בעלי חיים כמו בשור וחמור, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, כך ההנהגה, אסורה בכל שני בעלי חיים כמו בשור וחמור, ומכאן שהיא אסורה גם בחיות ועופות.

ט. שבת. בענין איסור מלאכה בשבת, אף שנאמר רק שור וחמור ובהמה, כל בעלי חיים בכלל האיסור, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

והסיבה שבכל אלו נכתב מין מסוים, כגון בבור שנכתב בו שור או חמור, ולא כתב סתם כל בעלי חיים, כי דיבר הכתוב בדבר הרגיל [=דבר הכתוב בהווה], ורגילות היא יותר, שיפלו בבור שור וחמור.

מצוות שבת בדברות ראשונות [שמות כ' ז'-י'] זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ **וּבְהֶמְתֶּךָ** וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ. כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ.

מצוות שבת בדברות אחרונות [דברים ה' י"א-י"ד] שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹקֶיךָ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ **וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ** וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ ה' אֱלֹקֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל כֵּן צִוְּךָ ה' אֱלֹקֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת.

מנין שאיסור שבת בכל בעלי חיים

נתבאר, שאיסור מלאכה בבעלי חיים בשבת שווה בכל בעלי חיים.

א. ומתחילה היה נראה, שלמדו זאת במידת כלל ופרט וכלל. שבדברות ראשונות נאמר כלל "וּבְהֶמְתֶּךָ", ובדברות אחרונות נאמר פרט "וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ", ושוב נאמר כלל "וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ", וכל כלל ופרט וכלל, כל שהוא כעין הפרט בכלל, מה הפרט שור וחמור, בעלי חיים, אף כל בעלי חיים בכלל.

אך הקשו אם אתה למד במידת כלל ופרט וכלל אין לך ללמוד אלא חיות ובהמות שהם דומים לפרט שור וחמור שבלתם מטמאה במגע ובמשא ואין לך ללמוד מכאן שגם עופות בכלל.

ותירצו, שאמנם אם היה פרט אחד, כלומר או שור או חמור, היה לנו ללמוד כעין הפרט רק בהמות וחיות ולא עופות, אבל מאחר שנכתב פרט נוסף, יתור הוא, ובא ללמד כעין הפרט אף עופות הדומים לפרט שהוא בעל חיים.

אך דחו זאת, שכן לא די היה לכתוב פרט אחד, "שור" או "חמור", ללמוד ממנו כעין הפרט שכל

בהמות וחיות בכלל, שאם היה כתוב רק שור, היינו למדים כעין הפרט, בהמות טהורות הקריבות למזבח בלבד, ואם היה כתוב רק חמור, היינו למדים כעין הפרט, בעלי חיים שיש בהם קדושת בכורה, ולכן הוצרכו שניהם, ללמד שכל בהמות וחיות כמותם, אבל עדיין אין לנו ללמוד שגם עופות בכלל חיוב נזקי בור.

ב. ומסקנת הגמרא, שענין זה שכל בעלי חיים אסורים במלאכה בשבת, **למד מהריבוי "וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ"**.

האם "כל" הוא ריבוי

נתבאר, שהכתוב "וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ" האמור באיסור שבת, ריבוי הוא, ללמד שכל חיות ועופות דינם שווה, ואסור לעשות בהם מלאכה בשבת.

אמנם מצינו מקום שנאמר בו "כל", ואינו נדרש כריבוי, לומר שהכל בכלל, אלא ככלל בלבד, לדרשו במידת פרט וכלל, והוא בענין כסף מעשר שני, שנאמר בו, "וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ" (דברים י"ד כ"ו), שדרשוהו כך, "וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ" כלל, "בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר" פרט, "וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ" כלל, ולמדו נשכל שהוא כעין הפרט, פרי מפרי, וגידולי קרקע, בכלל, אבל לא אמרו לרבות כל דבר.

ואמרו שני חילוקים בין "כל" האמור בשבת שהוא נדרש כריבוי לבין "כל" האמור בענין מעשר שני הנדרש ככלל.

א. חילוק אחד הוא שדווקא כשנכתב "**כל**", הוא נחשב **ריבוי**, אבל כשנכתב "**בכל**", אינו נחשב ריבוי, אלא **כלל**.

ב. ברוב המקומות גם כשנכתב "**כל**" הוא נחשב **כלל** ולא ריבוי, **ורק לענין שבת, מתוך כך ששינה מדברות ראשונות שנאמר** בהם "**וּבְהֶמְתֶּךָ**", **וכתב בדברות אחרונות** "**וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ**", **משמע שהוא ריבוי**.

למה נכתב בשבת שור וחמור

נתבאר שהכתוב "וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ" האמור בענין איסור שבת ריבוי הוא, ללמד, שכל בעלי חיים בכלל. והסיבה שנכתב בפירוש גם "שור" "חמור" ו"בהמה", כדי ללמוד בגזרה שווה שכן הדין בחסימה ובפריקה ובכלאים כפי שנתבאר לעיל.

ואפשר שזהו כעין מה ששנו בברייתא, רבי יוסי אומר משום רבי ישמעאל, בדברות הראשונות נאמר "עבדך ואמתך ובהמתך" ובדברות האחרונות נאמר "ושורך וחמורך וכל בהמתך", והלא שור וחמור בכלל כל בהמה היו, ולמה יצאו, לומר לך, מה שור וחמור האמור כאן, חיה ועוף כיוצא בהן, אף כל חיה ועוף כיוצא בהן.

אמנם אין לומר כמו כן נלמד בגזרה שווה שכשם שבשבת אסור לעבוד בעבדו ואמתו כך בכלאים אסור לחרוש בעבדו ובשורו יחדיו. ואמר רב פפא שהטעם לכך ביאר רב אחא בר יעקב מפפונא שנאמר "לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ", לומר, רק למנוחת שבת הוקשו עבדים לבהמה, ולא לשאר דברים.

מצוות כבוד אב ואם בדברות ראשונות [שמות כ' י"א] כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ **לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ** עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נֹתֵן לָךְ.

מצוות כבוד אב ואם בדברות אחרונות [שמות ה' ט"ו] כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹקֶיךָ **לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ** עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נֹתֵן לָךְ.

למה לא נאמר "טוב" בלוחות ראשונות

שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייא בר אבא, מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב, [שנאמר בכיבוד אב ואם רק "לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ"], ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב, ["לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ"].

דף נה

אמר לו, עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאלני אם נאמר בהן טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו. כלך אצל רבי תנחום בר חנילאי, שהיה רגיל אצל רבי יהושע בן לוי, שהיה בקי באגדה.

הלך אצל רבי תנחום, ואמר לו רבי תנחום, מרבי יהושע בן לוי לא שמעתי, אבל כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רב אחא ברבי

חנינא, או אבי אמו של רב אחי ברבי חנינא, הואיל וסופן של ראשונות להשתבר.

וביאר רב אשי, שאם היו נשברות לוחות שהיה כתוב בהן טוב, היה הדבר גורם חס ושלום לפסוק טובה מישראל.

הרואה טי"ת בחלום

אמר רבי יהושע [בן לוי], הרואה אות טי"ת בחלומו, **סימן יפה לו**.

ומתחילה היה נראה, שהסיבה לכך, משום שהמילה "טוב" יש בה טי"ת.

ולפיכך הקשו, הלא מצינו גם דברים רעים שכתובים בטי"ת, כמו "וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְּׁמֵד" (ישעיה י"ד כ"ג).

ותירצו, שמאחר שראה בחלום טי"ת אחת, הראו לו דבר שכתוב בו טי"ת אחת, ובכתוב "וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְּׁמֵד", יש בכל מילה שני טי"ת.

וחזרו והקשו, הלא מצינו גם דברים רעים שכתובים בטי"ת אחת, כמו "טֵמְאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ" (איכה א' ט').

ותירצו, שרבי יהושע לא אמר שהרואה טי"ת לבד סימן יפה לו, אלא הרואה טי"ת בי"ת סימן יפה לו, וזאת משום שהמילה "טוב", יש בה טי"ת בי"ת.

וחזרו והקשו, הלא מצינו גם דברים רעים שכתובים בטי"ת בי"ת, כמו "טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ" (איכה ב' ט').

ולפיכך חזרו ואמרו, שבאמת לדברי רבי יהושע, הרואה אות טי"ת לבד בחלומו, סימן יפה לו, והטעם לכך, **הואיל ופתח בו הכתוב לטובה תחילה**, כלומר טי"ת ראשונה הכתובה בתורה נאמרה לטובה, שמבראשית לא נאמר שום טי"ת עד הכתוב "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב" (בראשית א' ד').

הרואה הספד בחלום

ואמר רבי יהושע בן לוי, הרואה את המילה "הספד" בחלומו, **חסו עליו מן השמים**, **ופדאוהו**, שמילה זו היא נוטריקון חסו [=הס] ופדו [=פד].

תרנגול טווס ופסיוני

נתבאר במשנתנו, שאיסור כלאיים נאמר לא רק בשור וחמור, אלא בכל בהמות חיות ועופות.

ואמר ריש לקיש, כאן שנה רבי, כלומר ממשנתנו למדנו, שתרנגול, טווס, ופסיוני [=מין שליו הנקרא חגלה] אף ששלושתם עופות, כולם כלאים זה בזה.

וביאר רב חביבא, שהיה מקום לומר, הואיל וגדלים יחד, נחשבים כמין אחד, ולפיכך הוצרך ריש לקיש ללמד, שאינם מין אחד, והם כלאים זה בזה.

אווז ואווז הבר

אמר שמואל, אווז ואווז הבר, שני מינים הם **וכלאים הם זה בזה**.

והקשה רבא בר רב חנן מדוע נחשבים הם שני מינים האם משום שלזה מקור ארוך ולזה מקור קצר? הלא גמל פרסי וגמל ישמעאלי זה צווארו עבה וזה צווארו דק ואין מי שיאמר שהם נחשבים שני מינים.

ואמר אביי, שהסיבה לכך שאווז ואווז הבר נחשבים שני מינים, כי אווז הבר, ביצי זכרות שלו נכרים מבחוץ, ואין הדבר כן באווז הבית [=**זה ביציו מבחוץ, וזה ביציו מבפנים**].

ורב פפא אמר, שהסיבה לכך שאווז ואווז הבר נחשבים שני מינים, כי אווז הבר, יש לה בכל פעם ביצה אחת בשחלה, ואינה טוענת אחרת, עד שתלד הראשונה, ואווז הבית טוענת כמה ביצים בשחלה. [=**הא טעונה חדא ביעתא בשיחלא, והא טעונה כמה ביעתא בשיחלא**].

המרביע שני מינים שבים

בענין איסור הרבעת שני מינים יחדיו, נאמר "בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם" (ויקרא י"ט י"ט). ואף שהכתוב מדבר בבהמה שהיא מין יבשה, אמר רבי ירמיה אמר ריש לקיש שגם המרביע שני מינים שבים **לוקה**.

וביאר רב אדא בר אהבה משמו של עולא, **שיש ללמוד** זאת **בגזרה שווה**, **שנאמר במינים שבים**, "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם **לְמִינֵהֶם**" (בראשית א' כ"א), **וכן נאמר במינים**

שביבשה, "וַיַּעַשׂ אֱלֹקִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ **לְמִינָהּ** וְאֶת הַבְּהֵמָה **לְמִינָהּ** וְאֵת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ" (בראשית א' כ"ה). **ומעתה, כשם שבמינים שביבשה, שנאמר בהם שיהיו כל מין לעצמו, אסור להרביע זה עם זה, כך במינים שבים, שנאמר בהם שיהיו כל מין לעצמו, אסור להרביע זה עם זה**.

כן היא גרסת הגמרא לפנינו שדברי רבי ירמיה אמר ריש לקיש נאמרו לענין הרבעת שני מינים. ור"י ב"ר יהודה היה מגיה, המנהיג שני מינים שבים לוקה. משום שבבראשית רבה ובירושלמי דכלאים משמע, דאי אפשר להרביע דגים.

המנהיג בעז ובדג

נתבאר, שאסור להנהיג דבר בשני מינים יחד, כגון לחרוש בשור וחמור, או למשוך עגלה בשור וחמור.

ונסתפק רחבא, אם מותר לקשור קרון אחד לעז ולדג, כשהעז מושכו ביבשה, והדג מושכו בים, שכן אפשר שלא אסרה תורה אלא כששני בעלי החיים מושכים באותו אופן, כגון שניהם ביבשה או שניהם בים, אבל כשכל אחד מושך במקום אחד, וזה אינו יכול למשוך במקומו של זה, אינם מצטרפים, ואין כאן איסור כלאים, או שבכל אופן הדבר אסור משום כלאים.

ואמר לו רבינא, מה חילוק בין זה לבין זורע חטה ושעורה בבת אחת, אחת בארץ ואחת בחו"ל שהוא פטור כי לא זרע שתיהן במקום איסור.

והשיב לו, אין הדבר דומה, זה שזרע חיטה ושעורה, אחת בארץ ואחת בחו"ל, זרע רק אחת במקום איסור כלאים, ואם כן, אין כאן כלאים, אבל זה שמשך בקרון במין שבים ובמין שביבשה, שניהם מושכים במקום שיש בו איסור כלאים.

סליק פרק שור שנגח את הפרה

פרק ששי הכונס

דף נה

חיוב שמירה שלא תזיק בהמתו בשן ורגל

כבר נתבאר בפרקים הקודמים, שמי שיצאה בהמתו לרשות אחר, ודרסה שם על ממונו [=רגל], או אכלה שם מפירותיו [=שן], הבעלים של הבהמה מתחייב על כך נזק שלם, שהבהמה מועדת מתחילה להזיק בשן ורגל.

ומבואר במשנתנו, שאין הבעלים מתחייב, אלא כשלא שמר על בהמתו כראוי, כגון שהכניסה הצאן לדיר, ונעל בדלת שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, שמאחר שמצוי הוא שתפתח הדלת, ותוכל הבהמה לצאת ולהזיק, הרי זה מתחייב. **אבל אם נעל בפניה בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה, אף ששמירה פחותה היא, דיו בכך, ומעתה, אם יצאה**, כגון שבאה רוח שאינה מצויה, והפילה הדלת, והלכה הבהמה **והזיקה בשן ורגל, הבעלים** של הבהמה **פטור** מלשלם.

והנה לענין חיוב שמירה על בהמתו, שלא תזיק בנגיחה, נחלקו חכמים בדף מ"ה, לדעת רבי יהודה, כשהשור מועד, מועילה לו שמירה פחותה לפטור את בעליו מהתשלום, ולדעת רבי מאיר, אינו נפטר אלא אם שמר שמירה מעולה, ולדעת רבי אליעזר, אינו נפטר אפילו כששמר שמירה מעולה.

ואמר רב מני בר פטיש, שמשנתנו, בה מבואר שאדם נפטר מנזקי שן ורגל כששמר שמירה פחותה, היא **כדעת רבי יהודה** בדף מ"ה.

ודחו זאת ואמרו, שאפשר שמשנתנו גם כדעת רבי מאיר, שלא נחלקו החכמים הללו אלא לענין חיוב נזקי נגיחה, אבל **לענין חיוב נזקי שן ורגל, הכל מודים שתורה הקלה בשמירתם, ודיו בשמירה פחותה**, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך.

למה נקטה משנתנו צאן ולא שור

בכל הפרקים מתחילת המסכת עד כאן נקטו דיני נזקי בהמה בשוורים, שור שנגח ארבעה וחמישה, שור שנגח את הפרה, ובפרק זה הניחו השור, ותפסו הצאן, לשנות בו דין המשנה,

הכונס צאן לדיר.

ואמר רבא, שהטעם לכך, כי במשנתנו למדנו שדיו בשמירה פחותה, ולכן נקטה המשנה צאן, לומר, דווקא בשן ורגל, שהם הנזקים המצויים בצאן, דיו בשמירה פחותה, אבל בנזקי נגיחה המצויים בשוורים, צריך שמירה מעולה.

ודחו זאת ואמרו, שאפשר שנקטה המשנה צאן, לומר שמדובר בשן ורגל המועדים מתחילתם, ובזה הדין שונה מנגיחה, אבל לענין השמירה, אפשר ששווים הם.

דברים שהקלה תורה בשמירתם

אמר רבי אלעזר ויש אומרים שדבר זה שנוי במתניתא, ארבעה דברים התורה מיעטה בשמירתם, כלומר הקלה בהם שנפטר אם שמר שמירה פחותה. ואלו הם:

א. נזקי **בור**. שנאמר, "וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ", ללמד, שאם כיסה את הבור, אף על פי שלא מלאו עפר לסתמו, דיו, ואינו חייב בתשלומים, אם ייפתח הבור אחר כך, אף על פי שכיסוי בור אינו שמירה מעולה.

כן פירוש רש"י, שכל כיסוי שאינו סתימה, אינו נחשב שמירה מעולה. והתוס' כתבו, שיש כיסוי מעולה, שנחשב כסתימה, ומכל מקום כשכתבה התורה לשון כיסוי, לא התכוונה לכיסוי מעולה, כי לכיסוי מעולה יש לקרוא סתימה ולא כיסוי. וי"מ מאחר שפותח בור דיו בכיסוי, שהרי החזירו למה שהיה קודם שפתח, אם כן, הוא הדין בחופר בור, שדיו בכיסוי, שהרי לא מצינו חילוק בין חופר בור לפותח בור, ומכאן שדיו לבור בשמירה פחותה.

ב. נזקי **אש**. שנאמר "שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת הַבְּעֵרָה", ללמד שאינו חייב, אלא אם כן פשע, כאילו הבעיר בידים. אבל אם לא פשע, אף על פי שלא שמר שמירה מעולה, פטור מלשלם.

ג. נזקי **שן**. שנאמר "וּבִעֵר בְּשָׂדֶה אַחֵר", ללמד, שאינו חייב, אלא אם כן פשע, כאילו ביער בידים. אבל אם לא פשע, אף על פי שלא שמר שמירה מעולה, פטור מלשלם.

ד. נזקי **רגל** – שנאמר "וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה", ללמד שאינו חייב, אלא אם כן פשע, כאילו שילח בידים, אבל אם לא פשע, אף על פי שלא שמר שמירה מעולה, פטור מלשלם.

ארבעה דברים שפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים

אמר רבי יהושע, ארבעה דברים, שאדם גורם נזק לחבירו, העושה אותם, פטור מדיני אדם, משום שגרמא בנזיקין פטור, וחייב בדיני שמים. ואלו הם:

א. **הפורץ גדר בפני בהמת חבירו, ויצאה וברחה**, אינו מתחייב בדיני אדם מה שהפסיד אותה לבעליה שאין זה אלא גרמא בעלמא. ולענין חיובו על הכותל, אם היה כותל חזק, מאחר ששברו בידים, מתחייב עליו. ואם היה כותל רעוע, שעומד לסתירה, אינו מתחייב על שבירתו. ורבי יהושע שאמר, שהפורץ גדר בפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם לגמרי, דיבר בפורץ כותל רעוע.

דף נו

ב. **הכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה, כלומר** מכופף אותה לצד האש ומקרבה אלא האש אם **קירבה למקום שהאש מגיעה לו** ברוח מצויה ובאה האש ושרפת את הקמה הרי זה מתחייב גם בדיני אדם, שנתן את הקמה במקום שעתידה להישרף. אבל כשקירב את הקמה למקום שהאש יכולה להגיע רק **ברוח שאינה מצויה**, מאחר שלא היה לו להעלות על דעתו שתבוא רוח שאינה מצויה ותביא לשם את האש, כשבאה הרוח הזו, והביאה את האש לקמה, הרי זה פטור מדיני אדם וחייב רק בדיני שמים.

ורב אשי ביאר, שכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה שהוא פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים, הוא זה **שראה את האש מתקרבת לקמת חבירו, וכיסה אותה בטלית, להיות טמונה, ובכך פטר את המבעיר**, שכן אין המבעיר חייב על נזקי דברים טמונים, **ונמצא שגרם נזק זה לבעל הקמה, וגרמא בנזיקין פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים**.

ג. **השוכר עדי שקר**, אם שכרם כדי שיוציא הוא עצמו ממון על ידם, הרי זה מתחייב לשלם מה שנטל שלא כדין. אבל כששכרם שיוציא חבירו ממון על ידם, **שיעידו לחבירו ראובן ששמעון חייב לו כסף**, לא עשה השוכר הזה נזק בעצמו, אלא **גרמא היא**, שגרם לשמעון נזק, **וגרמא**

בנזיקין פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.

ד. **היודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו**, אם היה עמו עד נוסף, שיחד היו מחייבים את הנידון ממון, וכשלא העיד הפסיד לתובע, דין פשוט הוא שחייב בדיני שמים, שעבר על הכתוב בתורה, "וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ" (ויקרא ה' א'). ואפילו היה יודע הוא לבדו עדות זאת, שאם היה מעיד לא היה מחייב את הנידון אלא שבועה, גם כן חייב בדיני שמים כשאינו מעיד, שמא אם היה מעיד לא היה הנתבע רוצה להישבע והיה משלם, וכשלא העיד נמצא גורם לתובע נזק, ופטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.

ובאמת יש דברים נוספים, שהגורם נזק לחבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, **ורבי יהושע הזכיר ארבעה אלו, כי באלו היה מקום לומר שפטור אפילו מדיני שמים**, ולכן הוצרך ללמד שגם באלו חייב בדיני שמים.

א. זה שפרץ גדר רעועה של חבירו, ויצאה בהמת, מאחר שהגדר עומדת לסתירה, היה מקום לומר, טובתו עשה שהרס את גדרו, ולא יתחייב אפילו בדיני שמים.

ב. וזה שכפף קמתו של חבירו ובאה רוח שאינה מצויה והביאה לשם דליקה, מאחר שאין הדבר מצוי, ולא היה לו להעלות על דעתו שתבוא רוח כזו, היה מקום לומר שאפילו בדיני שמים לא יתחייב.

ולדברי רב אשי, שכופף קמת חבירו בפני הדליקה הוא זה שכיסה אותה, היה מקום לומר, שהמכסה את הקמה, טובתו של בעל הקמה עושה, שהכיסוי מועיל לשומרה שלא תבער מהר, ולכן לא יתחייב אפילו בדיני שמים.

ג. וזה ששכר עדי שקר לסייע את חבירו בדין, מאחר שאסור להם להעיד שקר, לא היה להם לעשות מבוקשו של שוכר, שדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים, ולכן היה מקום לומר, שאפילו בדיני שמים לא יתחייב השוכר.

ד. וזה שהיה יודע עדות לחבירו ולא העיד לו, היה מקום לומר, שאין ההפסד ברור, כי אפשר שגם אם היה מעיד, היה הנתבע נשבע לשקר כנגדו, ונפטר, ולכן זה שנמנע מלהעיד, יהא פטור אפילו מדיני שמים.

דברים נוספים שפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים

ה. **העושה מלאכה במי חטאת** קודם שנתן בהם אפר, כגון ששקל בהם משקולות, **וכן** העושה מלאכה **בפרת חטאת**, פטור בדיני אדם, כי אין זה היזק ניכר, וחייב בדיני שמים.

ו. **הנותן סם המוות בפני בהמת חבירו**, פטור בדיני אדם, כי היה לה שלא תאכל, וחייב בדיני שמים.

ז. **השולח אש ביד חרש שוטה או קטן**, פטור בדיני אדם, וחייב בדיני שמים.

ח. **המבעית את חבירו**, כגון תקע לו באזנו פתאום והבהילו, פטור בדיני אדם, כי לא עשה מעשה בגופו, וחייב בדיני שמים.

ט. **נשברה כדו ברשות הרבים ולא סלקה**, וכן נפל גמלו ולא העמידו, ונתקלו בהם והוזקו. רבי מאיר מחייב. וחכמים אומרים, פטור בדיני אדם, וחייב בדיני שמים. [ומחלוקתם מבוארת בדף כ"ט].

נפרצה בלילה או פרצוה לסטים ויצאה והזיקה

מבואר במשנתנו, שאם הכניס אדם את צאנו לדיר, ונפרץ הדיר בלילה, או שפרצוהו לסטים, ויצאה הבהמה והזיקה, מאחר שנפרץ הדיר לאונסו, הרי זה פטור על מה שהזיקה הבהמה ביציאתה.

והנה **אם מתחילה היה כותל הדיר חזק**, שאינו יכול ליפול מעצמו, **בוודאי יצא ידי חובת שמירתו**, **ומעתה בין אם נפל הכותל מעצמו**, **ובין אם חתרה הבהמה תחתיו**, **ויצאה**, לא פשע בכלום, **ואנוס הוא ביציאתה**, **ופטור**.

ואם משנתנו מדברת בדיר שכותלו חזק דין המשנה אמור בין כשנפל הכותל מעצמו ובין כשחתרה הבהמה תחתיו.

אך כשמתחילה היה הכותל רעוע ועומד ליפול, **ולבסוף נפל מחמת חולשתו**, **פשע בשמירת הבהמה**, **ויציאת הבהמה היא מחמת פשיעתו**, **ואם כן**, אם יצאה והזיקה, יש לו להת**חייב על**

נזקיה.

ואם לבסוף לא נפל הכותל, אלא הבהמה חתרה תחתיו ויצאה, הרי זה נחשב תחילתו בפשיעה, ששמרה בכותל רעוע, **וסופו באונס**, שיצאה בחתירה, **ונחלקו שתי לשונות במסכת בבא מציעא אם מתחייב או לא**.

ולאותו לשון שתחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, נמצא שבכל אופן שהיה כותל הדיר רעוע, ויצאה הבהמה, בין על ידי נפילת הכותל, ובין על ידי חתירה, הבעלים מתחייב על נזקיה, ואי אפשר להעמיד את משנתנו בכותל רעוע, שהרי מבואר בה שהוא פטור.

אבל לאותו לשון שתחילתו בפשיעה וסופו באונס פטור, אם חתרה הבהמה תחת הכותל הרעוע, ויצאה והזיקה, הבעלים פטור, וניתן להעמיד את משנתנו הפוטרת את הבעלים, בכותל רעוע, וכשיצאה הבהמה בחתירה. ואפשר שאלו הם דברי רבא, שאמר על משנתנו, "והוא שחתרה".

הניחה בחמה או שמסרה לחש"ו

מבואר במשנתנו, שאם הכניס אדם את צאנו לדיר, והיה הדיר הזה במקום חמה, ויצאה הבהמה והזיקה, **הרי זה מתחייב על נזקיה**, כמי שמסרה לשמירת חרש שוטה וקטן, שאינה שמירה.

ואמר רבא, שכן הדין, **לא רק כשהיה הכותל רעוע, והפילה אותו בדחיפתה, ויצאה**, שמאחר שהיה הכותל רעוע, פשע מתחילת שמירתו, **אלא אף כשהיה הכותל חזק, ויצאה הבהמה על ידי החתירה תחתיו**, שדבר זה דומה לאונס, באמת פשיעה יש כאן מתחילה ועד סוף, **שכל שמניח את הבהמה במקום חמה, עליו לדעת, שתעשה כל שביכולתה כדי לצאת** [=מידע ידעת, דכיון דשבקתה בחמה, כל טצדקא דאית לה למיעבד, עבדא ונפקא], ודבר צפוי הוא, שאם לא תוכל לדחוף את הכותל ולהפילו, תחתור תחתיו, ולכן יש כאן פשיעה מתחילת השמירה ועד סופה, ומתחייב על נזקיה.

הוציאוה לסטים

מבואר במשנתנו, שכשבאו לסטים, והוציאו את בהמתו מדיר שהיתה שמורה בו, **והלכה והזיקה, אותם לסטים מתחייבים לשלם מה שהזיקה**.

ואמנם במקום שאחזו את הבהמה בידים, ומשכוה לחוץ, דין פשוט הוא שהם מתחייבים בנזקיה, שהרי קנו אותה במשיכה ושינוי רשות, שבכך קנויה להם לכל דבר, ומאחר שנעשית שלהם, מתחייבים על נזקיה.

ומשנתנו באה ללמד, שהם מתחייבים בנזקיה, גם כשלא משכוה בידים.

לדברי רב יוסף, באה המשנה ללמד, שהם מתחייבים בנזקיה גם **כשהכישו אותה במקל**, ועל ידי זה יצאה, שבהכשה זו, גם כן נקנית להם.

ולפי דברי רבה אמר רב מתנה אמר רב, אפשר שבאה המשנה ללמד, שהם מתחייבים בנזקיה **אף** בלא משיכה, ובלא הכשה במקל, וזאת, **כשעמדו בפניה**, באופן שלא לה שום מקום ללכת, אלא לצאת לאכול קמה של ניזק, שבאופן הזה, אף שלא קנו אותה להיות שלהם, מכל מקום, מאחר שעל ידם באה ואכלה, הם מתחייבים בנזקיה. שכך אמר רבה אמר רב מתנה אמר רב, המעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו, חייב, ומדובר שהעמידה באופן הזה, שעמד בפניה, שלא תוכל ללכת למקום אחר.

מסרה לרועה

מי שמסר בהמותיו לרועה, נכנס הרועה תחת הבעלים לחיוב שמירת הבהמה שלא תזיק, ולפיכך, אם הזיקה, הרועה מתחייב לשלם מה שהזיקה, ובעלים פטורים.

ואם הרועה מסר את הבהמה לתלמידו, התלמיד נכנס תחת הרועה לחיוב שמירת הבהמה, והרועה פטור.

ודין זה הוא אף כדעת רבא, שאמר, שומר שמסר לשומר חייב, כי דרך הרועה למסור השמירה על הבהמות לתלמידו, ועל דעת כן הבעלים מוסרים הבהמות לרועה.

דין שומר אבידה

המוצא אבדה, מחויב לשומרה, עד שיבואו בעליה ויתנו לו סימן, שיוכל להשיב להם, שנאמר, "וְאִם לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתִּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ

אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דָּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ" (דברים כ"ב ב'), ונחלקו חכמים מה דינו של השומר בשמירה זו.

לדעת רבה, שומר אבידה דינו **כשומר חנם**, [הפטור לשלם אם נגנבה או נאבדה], משום שאין לו הנאה בשמירת האבידה, ואף על פי שבשעה שמתעסק בה, פטור מלקיים מצוות אחרות, כגון לתת צדקה לעני, שכן העוסק במצווה פטור מלקיים מצווה אחרת, מכל מקום אין בהנאה זו, לעשותו כשומר שכר.

ולדעת רב יוסף, שומר אבידה דינו **כשומר שכר**, [המחויב לשלם אם נגנבה או נאבדה]. ללשון ראשון, הטעם לכך שנעשה שומר שכר, משום שנהנה ממה שנפטר מלעסוק במצוות אחרות, בשעה שמתעסק באבידה, כגון אם עני יבקש ממנו צדקה, לא יתחייב לתת לו, ומאחר שמרוויח בזה שאינו חייב לתת לו, הרי הוא כשומר שכר. וללשון שני הטעם לכך שנעשה שומר שכר, משום שאינו דומה לשומר חנם, השומר רק מחמת רצונו לשמור, כי זה התורה חייבה אותו לשמור, ודומה הוא לשומר שכר, שהשכר מחייב אותו לשמור.

דף נז

החזירה למקום שיראנה בעליה

שנינו בברייתא שני דינים סותרים זה את זה, מתחילה מבואר, שמי שמצא אבדה, והחזירה למקום שיראנה בעליה, יצא בכך ידי חובתו, ושוב אינו חייב בשמירתה, ולאחר מכן מבואר, שאם נגנבה או אבדה חייב לשלם.

ואמר רב יוסף, שכך הברייתא מתבארת, **אם השיבה המוצא למקום שיראנה בעליה, השבה גמורה היא, ושוב אינו חייב בשמירתה**, [וזה הדין הראשון של הברייתא]. **אבל כל זמן שלא החזירה, הוא מתחייב בגניבה ואבדה**, כי כל זמן שהיא אצלו, הרי הוא **כשומר שכר**, [וזה הדין השני של הברייתא].

ורבא ביאר את הברייתא באופן אחר, **ואמר**, ש**כל זמן שהאבדה ברשות המוצא**, והוא שומר עליה, **הרי הוא כשומר חנם**, ופטור על הגנבה ועל האבדה. והברייתא מדברת הן ברישא והן בסיפא במי ש**השיב את האבדה למקום שיראנה בעליה**, אלא שכשהשיב לשם **שחרית**, **השבה גמורה היא**, שבוודאי יראנה בעליה ביציאתו מביתו, **ונפטר** המוצא **משמירתו**, [וזה הדין הראשון של הברייתא] **אבל אם נתנה שם בצהרים**, שלא יבוא בעליה ויראנה עד הערב, **אין זו השבה כלל**, ובהנחתו אותה שם **הרי הוא פושע בשמירתו, ולכן מתחייב על כל נזק שיגיע אליה**, ובכלל זה בגנבה ואבדה, כי מחמת פשיעתו הם באים, ושומר חינם מתחייב על הפשיעה, [וזה הדין השני של הברייתא].

ולפי המסקנה, דעת רבא, שדווקא השומר על אבדה של חפצים פטור מגנבה ואבדה, אבל השומר על אבדה של בעלי חיים, חייב בגנבה ואבדה, אף על פי שהוא שומר חינם, כי מאחר שלמדה הבהמה לצאת מבית בעליה, מעתה צריכה היא שמירה מעולה שלא תאבד, ואם אבדה, הדבר נחשב פשיעה, וגם שומר חינם מתחייב לשלם.

ואם כן גם רבא יכול לבאר את הברייתא, כפי שביאר אותה רב יוסף, והיא מדברת באבדה של בעלי חיים.

השבת האבדה

בענין השבת האבדה נאמר, "לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ" (דברים כ"ב א'), וביארו בברייתא, ש**אם היה כתוב רק "הָשֵׁב", היה יוצא ידי חובת השבה רק כשהיה משיב לבית בעלים, אבל עכשיו שנאמר גם "תְּשִׁיבֵם", למדנו, שיוצא באופנים נוספים של השבה, כגון לגינתו או לחורבתו**.

ואמר רבא, שעל כרחך כ**שבא הכתוב ללמד שיכול להשיב גם לגינתו ולחורבתו**, דיבר בגינה וחורבה **שאינם משתמרים כמו בית**, [שהבית משתמר גם ברוח שאינה מצויה ואלו משתמרים רק ברוח מצויה], שאם לא כן, בית הם, **ואם כן, יש לנו ללמוד מכאן, ששומר אבדה דינו כשומר חינם**, ודיו בהשבה למקום שאינו משתמר כל כך.

ורב יוסף אמר, שבוודאי **עליו להשיב למקום המשתמר** כמו בית, כי דינו כשומר שכר, **וכשאמרה תורה שיכול להשיב גם לגינתו ולחורבתו**, מדובר בגינה וחורבה משתמרים, **והחידוש הוא רק בזה, שיוצא ידי השבה אף על**

פי שנותן במקום שאין הבעלים יודעים ממנו, שמשיב אבדה אינו צריך דעת בעלים להשבתו. וכמאמר רבי אלעזר, הכל צריכין דעת בעלים, כלומר גנב וגזלן וארבעה שומרים אינם יוצאים ידי השבה אלא כשיודיעו לבעלים שהם משיבים, חוץ מהשבת אבידה, שהרי ריבתה בו תורה השבות הרבה, ואין צריך דעת בעלים.

שומר אבדה שטען טענת גנב

כלל בידינו, ששומר חינם שנגנב ממנו הפקדון, נשבע שכך ארע, ופטור מלשלם. ואם נמצא שנשבע לשקר, והפיקדון אצלו, הוא עצמו נידון כגנב, כמו שטען, ומשלם תשלומי כפל.

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, שכמו כן, **שומר אבדה שטען שנגנבה ממנו האבדה, ולאחר מכן נמצאת בידו, משלם תשלומי כפל**.

ולפי דברי רבה, הדברים מובנים, שכן שומר אבדה דינו כשומר חינם, ולכן, כשאומר נגנב ממני, הוא פטור מלשלם, ואם נמצא בידו, הוא נידון כגנב, ומשלם כפל.

אבל לפי דברי רב יוסף, שומר אבדה דינו כשומר שכר, וכשיאמר נגנב ממני, עליו לשלם לבעלים מיד, ואינו נפטר מהם בטענה זו, ואם ימצא בידו אחרי כן, לא ישלם כפל.

ומכל מקום, גם לפי דברי רב יוסף, יש אופן שבו שומר אבדה שאומר נגנבה ממני נפטר, והוא, כשאומר שנגנבה ממנו על ידי לסטים מזוין, כלומר שאיים עליו בכלי זין שלו שיתן לו, **שבטענה זו הוא פוטר עצמו, כי היה אנוס לתת ללסטים את האבדה**, ושומר שכר פטור בטענת אונס, **ומכל מקום, אם לבסוף נמצאה האבדה בידו, משלם כפל, כדין טוען טענת גנב, כי טענת לסטים מזוין, טענת גנב היא**, שלסטים מזוין, מאחר שנחבא מבני אדם, נחשב כגנב.

והקשו על זה, ממה ששנינו בברייתא אחת, שאין ללמוד דיני שומר שכר מדיני שומר חינם, משום ששומר חינם חמור, שמשלם תשלומי כפל כשטוען טענת גנב ונמצא בידו, ושומר שכר אינו משלם תשלומי כפל כשטוען טענת גנב ונמצא בידו, ואם כן, לכאורה מבואר מברייתא זו, ששומר שכר אין לו טענה שיתחייב עליה כפל.

ותירצו שכוונת הברייתא היא ששומר חינם לעולם משלם כפל כשטוען טענת גנב ונמצא בידו מה שאין כן שומר שכר שרוב פעמים אינו משלם תשלומי כפל כשטוען טענת גנב ונמצא בידו.

שומר שכר שנגנב ממנו הפיקדון באונס

ר"י מפרש, ששומר שכר שנגנב ממנו הפיקדון **חייב לשלם, אפילו היתה הגניבה באונס גדול**, כגון ששמר כספים בקרקע, וגנבום על ידי חפירת מחילות, או שבא על השומר חולי של טירוף הדעת. וטעם הדבר, מאחר שחייבה התורה שומר שכר בגנבה, וסתם גנבה קרובה לאונס, סברא הוא שבכל עניין יתחייב בגנבה, אפילו באונס גמור.

שואל חייב על האונס ועל הגנבה והאבדה

בענין חיובו של שואל נאמר, "וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ **וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת** בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם**" (שמות כ"ב י"ג), **מלמד, שאפילו ניזוקה השאלה באונס**, השואל **חייב** לשלם.

אך בכתוב הזה **לא נתבאר, מה הדין אם אבדה השאלה או נגנבה. ולמדו זאת חכמים בברייתא מקל וחומר**, אם שומר שכר הקל, שהוא פטור באונס, שנאמר בו, "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמֹר אוֹ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וְכָל בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה. שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם" (שמות כ"ב ט'-י'), חייב בגנבה ואבדה ככתוב "וְאִם גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו" (שמות כ"ב י"א), קל וחומר לשואל, שחייב באונס, שיתחייב בגנבה ואבדה. וזהו קל וחומר שאין עליו תשובה.

והקשו על דברי רב יוסף לעיל, אם כדבריו, ששומר שכר שאומר לסטים מזוין נטלו ממני, נידון כטוען טענת גנב, וכשנמצא בידו מתחייב כפל, מצינו דבר שבו שומר שכר חמור משואל, ששומר שכר פעמים יתחייב כפל, כשטען טענת לסטים מזוין, ונמצא בידו, ושואל לעולם לא יתחייב כפל, והיאך למדו בקל וחומר שכל חומרא שיש בשומר שכר הקל תהיה בשואל החמור.

ותירצו, שדעת הברייתא, שמי שמתחייב קרן בלא שבועה, חמור הוא ממי שמתחייב כפל על

ידי שבועת שקר, כלומר, אף ששומר שכר, פעמים יתחייב כפל כשיטען טענת לסטים מזוין, וימצא בידו, ושואל לעולם משלם רק קרן, שאינו נפטר בטענה זו, השואל חמור משומר שכר, שכן השואל מתחייב בקרן מיד, ושומר שכר אינו מתחייב בכפל אלא אחר שישבע לשקר על הטענה הזו, ומחמת חומרת השבועה קנסו אותו לשלם כפל, ולא משום חומרת דינו של שומר שכר.

שוכר שאמר הריני משלם ונוטל כפל מהגנב

מבואר בברייתא, שהשוכר פרה מחבירו, ונגנבה, ואמר השוכר, הריני משלם לבעלים, ואיני נשבע להם להיפטר, ואחר כך נמצא הגנב, משלם תשלומי כפל לשוכר, שכיון שהשוכר שילם לבעלים, נעשה הדבר שלו, והגנב משלם לו.

והיה נראה, שברייתא זו היא **כדעת רבי יהודה, האומר, ששוכר דינו כשומר שכר**, ואינו נפטר בטענת גנבה, **וכששנו** בברייתא, **שהוא נפטר בטענת גנבה, הכוונה לטענת לסטים מזוין**, שהיא טענת אונס אצלו, **ומבואר, שכשנמצא הלסטים, הוא משלם לשוכר כפל, ומכאן ראיה**, לדברי רב יוסף, **שלסטים מזוין דינו כגנב לשלם כפל**.

ודחו זאת ואמרו, שאפשר שברייתא זו כדעת רבי מאיר, **האומר, ששוכר דינו כשומר חנם**, א"נ כרבי יהודה, וכפי מה שאמר רבה בר אבוה, שרבי יהודה הוא האומר ששוכר כשומר חנם, **ואם כן, הברייתא מדברת בטוען טענת גנב ממש**, שראוי להיפטר בטענה זו, ומאחר ששילם, כשימצא הגנב ישלם לו כפל. ואין מכאן ראיה שלסטים מזוין נחשב גנב לשלם כפל אלא גזלן הוא.

ורבי זירא אמר, שאפשר שברייתא זו היא אף כדעת האומרים ששוכר כשומר שכר, ובכל זאת אין מכאן ראיה שלסטים מזוין דינו כגנב לשלם כפל, שאפשר שכך כוונת הברייתא, **שהשוכר טען טענת לסטים מזוין**, שהיא טענת אונס אצלו, **ולכן ראוי להיפטר, ואחר ששילם, נמצא הגנב, ונתברר שהיה לסטים שאינו מזוין, שבוודאי דינו כגנב לשלם כפל**, ולכן הוא משלם כפל, **אבל אם היה נמצא לסטים מזוין, אפשר שהיה משלם קרן בלבד** כדין גזלן.

נפלה לגינה ונהנית

מבואר במשנתנו, שאם היתה בהמה בגג בית בעליה, ונפלה משם לגינת חבירו הסמוכה לגג, או היתה רשות הרבים גבוהה, ובהמתו מהלכת שם, ונפלה משם לגינה נמוכה שבצד רשות הרבים, מאחר שלאונסו נפלה הבהמה לגינה, אינו משלם נזק שלם על מה שהזיקה בנפילתה, אלא **משלם רק מה שנהנית**.

ואמר רב, שדין זה, שמשלם רק מה שנהנית, **נאמר לענין הנזק שהזיקה בחבטתה, שנחבטה בתבואה ושיקעה אותה בקרקע**, והפסידה אותה, **ונהנית בכך שלא לקתה מהקרקע**.

ומתחילה היה נראה מדברי רב, שדווקא באופן הזה משלם על מה שנהנית, אבל אם עמדה ואכלה מהתבואה ששם, אינו משלם אפילו מה שנהנית. והטעם לכך כי אנוס הוא במה שאכלה שהרי היתה יכולה שלא לאכול. וכסברא מצינו בדברי רב, בענין מי שהכניס פירות לחצר חבירו, ואכלה אותם בהמתו, והפריזה באכילה, ועל ידי זה מתה, שלדעת רב, מכניס הפירות פטור, כי היה לה לבהמה שלא לאכול.

אולם דחו זאת, שכן כשהבהמה מזיקה עצמה באכילתה, יש לפטור את בעל הפירות מטעם זה, שהיה לה לשמור עצמה ולא לאכול יותר מדאי, אבל לענין חיוב היזק הפירות לא מצינו שיהא בעל הבהמה פטור משום שהיה לה שלא לאכול ונמצא אנוס הוא במה שהזיקה.

דף נח

ולפיכך אמרו, שבוודאי לדעת רב, **בין מה שהזיקה בחבטה, ובין מה שהזיקה באכילה, משלם מה שנהנית. אלא שהוצרך רב ללמד בפירוש, שכן הדין גם בנזקי חבטה, כי היה מקום לומר, שעל נזק זה יהיה פטור לגמרי, כי** מה שניצולה מהחבטה, הרי זה כמצווה שעשה **בעל הגינה** להציל את הפרה, **כמציל ארי מנכסי חבירו**, ואין לו ליטול שכר על מצוותו. **ולימד רב שאין הדבר כן, ומשלם מה שנהנית**. ושני חילוקים יש בין זה לבין מבריח ארי מנכסי חבירו. **(א)** מבריח ארי עושה הדבר מדעת ואם כן כשיש לו הפסד בדבר קיבל עליו אבל זה

שנפלה הפרה לגינתו לא קיבל עליו להפסיד בשביל להצילה. **(ב)** מבריח ארי מנכסי חבירו אין לו הפסד בדבר וזה שנפלה הפרה לגינתו יש לו הפסד בדבר.

דין מבריח ארי מנכסי חבירו

המציל את חבירו מהפסד, כגון ראה ארי מתקרב לעדרו של חבירו, והבריחו, קיים בכך מצווה, אבל **אינו יכול לדרוש** מחבירו **תשלום** על מה שהצילו מההפסד.

ומבואר בסוגיתנו, שרק **אם יתקיים אחד משני התנאים הבאים**, הדין כן. **(א) שיעשה את פעולת ההצלה מדעתו**, ולא על כורחו. **(ב) שלא יהיה לו הפסד בפעולת ההצלה**.

אבל אם עשה את פעולת ההצלה על כרחו, או שיש לו הפסד בפעולה ההצלה, יש לשלם לו על פעולת ההצלה מההפסד, [ודוגמת דין זה הוא, בהמה שנפלה על גבי תבואת חבירו, ונצלה בכך מחבטת הקרקע, שלא היתה הצלת הפרה מדעת בעל התבואה, וגם היה לו הפסד תבואה בהצלתה, ולכן בעל הפרה משלם לו, על מה שנהנית הפרה בהצלתה מהחבטה].

וכתבו התוס׳, שמה אמרו חכמים, שאינו נוטל שכר, כשעושה מדעתו, או אינו מפסיד, הוא רק כשמציל את חבירו מהפסד שאינו ברור, כגון שהארי רחוק ואין ידוע אם יבוא לכאן, ואין מצילו בהברחת הארי אלא מפחדו ודאגתו שלא יבוא, **אבל כשההפסד ברור, או שמציל את צאן חבירו מתוך פי הארי, נוטל שכרו בכל אופן**, אפילו עושה מדעתו ואין לו הפסד בפעולת ההצלה.

ופורע חוב חבירו, שנחשב למבריח ארי, משום שאין תשלום חוב נחשב להפסד, כי נתחייב לשלם מהדין, ואין ההצלה מהחוב אלא מצערו מחמת שמחויב לשלם, ואינו יודע אם יהיה לו. א״נ הטעם שפורע חוב נחשב למבריח ארי, משום שאין הדבר ברור שיבוא לידי גביה, כי יתכן שהיה מפייס את המלווה למחול לו.

הנפילה לגינה הנחשבת אונס

נתבאר, שמי שנפלה בהמתו לגינת חבירו, והזיקה שם, מאחר שהוא אנוס בנפילתה, אינו משלם כל מה שהזיקה, אלא רק מה שנהנית.

ולדברי הכל דין זה אמור, **כשנפלה לגינה על ידי שהוחלקה במימי רגליה**, כי ענין זה, הכל מודים בו שנחשב אונס, שלא היה לו להעלותו על דעתו.

אבל נחלקו חכמים, מה הדין כשנפלה לגינה כש**נדחפה על ידי בהמה אחרת**. **לדברי רבא, גם האופן הזה נחשב אונס**, ובעלים משלמים רק מה שנהנית. **ולדברי רב כהנא, ענין זה נחשב פשיעה**, ולא אונס, שהיה לבעלים להעביר הבהמות אחת אחת, ולפיכך, אם נפלה על ידי דחיפת חברתה, והזיקה, משלם כל מה שהזיקה.

עד היכן משלמת רק מה שנהנית

נתבאר, שכשבהמה נפלה באונס לגינת חבירו, ואכלה שם מפירות אותה גינה, מאחר שהבעלים אנוס על נפילתה, אינו משלם כל מה שהזיקה, אלא רק מה שנהנית.

ולדברי רב כהנא, כן הדין כשאכלה **באותה ערוגה** שנפלה שם, שמאחר שנפלה באונס, גם האכילה נחשבת אונס, שכשהיא עומדת באותה ערוגה, אי אפשר שלא תאכל, **אבל** הלכה ואכלה **בערוגה אחרת, בעלים משלם נזק שלם**.

ולדברי רבי יוחנן, גם מה שתאכל **בערוגה אחרת** משלם רק מה שנהנית, **אפילו כל היום כולו, עד שתצא משם לדעתו**, וידע שעליו לשומרה. ואמר רב פפא, שאחר שיצאה משם, ונודע לו שעליו לשומרה, מעתה מתחייב על אכילתה שם נזק שלם גם אם חזרה לשם שוב בלא דעתו, שכן מאחר שנפלה שם פעם אחת, ואכלה, נודע לה שכך תוכל לאכול, ומבקשת לשוב לשם, ועליו לשומרו שמירה מעולה.

ירדה כדרכה והזיקה

בהמה שהניח אותה בעליה במקום שיכולה להיכנס ממנו לרשות הניזק, וירדה לשם, ואכלה, והזיקה, מאחר שפשע בשמירתו עליה, הרי זה **משלם מה שהזיקה** [כפי שיתבאר בעזה״י בסמוך].

הזיקה במי לידה

נתבאר, שבהמה שירדה לרשות ניזק בפשיעת שמירת בעליה, ואכלה שם, בעליה מתחייב לשלם מה שהזיקה.

ולדעת האומרים, תחילתו בפשיעה וסופו

באונס, כן הדין לא רק כשהזיקה על ידי שאכלה מפירות הניזק, אלא גם כשילדה שם והזיקה במי לידה, שכן אף אם ענין זה נחשב אונס, מכל מקום מאחר שתחילת כניסתה לרשות הניזק בפשיעה, **הרי זה משלם**.

אך לדעת האומרים תחילתו בפשיעה וסופו באונס פטור, נסתפק רבי ירמיה מה הדין כשירדה לשם והזיקה במי לידה, האם ענין זה נחשב סופו באונס ופטור, או מאחר שרואה שקרובה ללדת, היה לו לדעת שתלד, ולשומרה שלא תזיק בלידה, וכניסתה לשם היא פשיעה גם לענין נזקי אכילתה, וגם לענין נזקי לידתה, ומתחייב בכל. **ועלה ספק זה בתיקו**.

"וּבְעֵר בְּשָׂדֶה אַחֵר"

בענין נזקי שן נאמר, "כִּי יַבְעֶר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירֹה וּבִעֵר בְּשָׂדֶה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם" (שמות כ"ב ד'), **ושני דינים למדו מהכתוב הזה. (א) שאינו חייב אלא כשאכלה הבהמה "בְּשָׂדֶה אַחֵר", כלומר בשדה חבירו, אבל אם אכלה ברשות הרבים, פטור. (ב) כשבאים לאמוד שווי הנזק, אין אומדים אותו בפני עצמו, אלא "בְּשָׂדֶה אַחֵר", כלומר יחסית לשדה כולה**, ודבר זה טובת מזיק הוא, שאם אכלה הבהמה קב, ואנו אומדים כמה שווה קב, ישלם מחיר מלא, אך אם אנו אומדים כמה פחת ערך תבואת שדה שאכלו ממנה קב, ישלם פחות.

ואין לומר שבא הכתוב "וּבִעֵר בְּשָׂדֶה אַחֵר", ללמד רק את הדין הראשון, כלומר שאינו חייב אלא ברשות חבירו, שאם כן היה ראוי לכתוב "וּבִעֵר בְּשָׂדֶה חבירו" או "וּבִעֵר שָׂדֶה אַחֵר" אבל עכשיו שנאמר "וּבִעֵר בְּשָׂדֶה אַחֵר" משמע שהאכילה היא אכילה של חלק משדה ובא ללמד שכשאומדים את הנזק אומדים אותו יחסית לשדה.

ואין לומר שבא הכתוב "וּבִעֵר בְּשָׂדֶה אַחֵר", ללמד רק את הדין השני, שאומדים את הנזק יחסית לכל השדה, שאם כן, היה ראוי לכתוב דין זה אצל התשלום, "מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם בְּשָׂדֶה אַחֵר", ומתוך כך שנכתב אצל הנזק "וּבִעֵר בְּשָׂדֶה אַחֵר" יש ללמוד שאינו חייב אלא כשהזיק שדה אחר ופטור ברשות הרבים.

כיצד אומדים נזקי שן "בְּשָׂדֶה אַחֵר"

נתבאר, שכשבהמה נכנסת לרשות ניזק, ואוכלת מפירות שדהו, אין אומדים את הנזק בפני עצמו אלא יחסית לשדה כולה.

והנה בוודאי, אין האומדן לפי גודל השדה של הניזק ממש, שפעמים שדהו גדולה הרבה, ויהיה אומדן הנזק מועט בה, ופעמים שדהו קטנה, ויהיה אומדן הנזק מרובה בה, ונתת דבריך לשיעורים, לבעל שדה גדולה ישלם מעט ולבעל שדה גדולה ישלם הרבה, אלא בין היתה השדה גדולה הרבה, ובין היתה קטנה, לעולם אומדים את הנזק כמה הוא יחסית לשדה בגודל קבוע.

ונחלקו חכמים בדבר זה, כלומר, יחסית לאיזו שדה אומדים את נזק אכילת הבהמה.

א. לדעת רבי יוסי ברבי חנינא, [**סאה בששים סאים**, כלומר] אומדים את הנזק יחסית לבית סאה בשדה של ששים בית סאה, כלומר, אומדים כמה פחתו דמי תבואת בית סאה, כשחסרו בה מה שאכלה בהמה זו, אך אומדן זה אינו לפי שווי שדה שיש בה בית סאה אחד, כי שדה זו יקרה היא, [שרוב בני אדם אין בידם לקנות שדות גדולים, ויש ביקוש גדול לשדות קטנים, ובאופן יחסי מחירם רב], ומאחר ששדה של בית סאה יקרה, גם חסרון של קב אחד בתוכה חשוב הוא, ונאמד כפי ערכו, אלא האומדן הוא כמה שווה בית סאה בשדה של ששים בית סאה, ששווייו פחות משווי שדה של בית סאה בפני עצמו, ואחר שאומדים כמה שווה בית סאה בשדה של ששים סאים, אומדים כמה פחתו דמי בית סאה זה, בחסרון קב שאכלה בהמה.

ורבי ינאי חולק ואומר, שאם יהיה האומדן לפי בית סאה בשדה של ששים בית סאה, הניזק מפסיד הרבה, כי שדה של ששים סאים, אין עליה קופצים, שמרובה היא לאדם בינוני, ומועטת למשופע בנכסים, ולכן נמכרת בזול יותר מדאי.

ב. ולדעת רבי ינאי, [**תרקב בששים תרקבים**, כלומר] אומדים את הנזק יחסית לבית תרקב [=חצי סאה] בשדה של ששים תרקבים [=שלושים בית סאה], כלומר, אומדים כמה פחתו דמי תבואת בית תרקב, כשחסרו בה מה שאכלה בהמה זו, אך אומדן זה אינו לפי שווי שדה שיש בה בית תרקב אחד, אלא האומדן הוא כמה שווה בית תרקב בשדה של ששים תרקבים, ואחר שאומדים כמה שווה בית תרקב בשדה

של ששים תרקבים, אומדים כמה פחתו דמי בית תרקב זה, בחסרון קב שאכלה בהמה.

ג. **ולדעת חזקיה**, [**קלח בששים קלחים**, כלומר] אומדים את הנזק יחסית לשדה שהיו בה ששים פעמים מה שאכלה הבהמה.

עד כאן ביאור הסוגיא כפי פירוש רש"י. ותוס' הקשו על פירושו כמה קושיות, וביארו באופן אחר.

-

ומצינו ברייתא, בה נתבאר היאך אומדים נזקי שן, "**אין שמין קב**, **מפני שמשביחו**. **ולא בית כור**, **מפני שפוגמו**", **ונחלקו חכמים בביאור הברייתא הזו**.

רב פפא ביאר, **שהברייתא באה לשלול את דברי חזקיה**, **שהאומדן הוא תמיד יחסית לשדה שיש בה ששים פעמים מה שאכלה הבהמה**.

וכך כוונת הברייתא, **אכלה קב**, **אין אומדים את הנזק כמה הוא נזק של קב מתוך ששים קבים**, **כי באופן הזה המזיק מרוויח** הרבה, וזאת משני טעמים.

(א) שדה של ששים קבים, אין לה קונים, שמרובה היא לעני, ומועטת לבינוני ולעשיר, ונמצא שמחירה מועט יחסית לגודלה, ואם יאמדו בה, יהיה אומדן הנזק מועט. (ב) חסרון של קב מועט הוא, ואינו ניכר בתוך ששים קב, ואומדנו מועט.

וכמו כן אם אכלה הבהמה כור, **אין אומדים את הנזק כמה הוא נזק של כור מתוך ששים כורים**, **כי באופן הזה המזיק מפסיד** הרבה, וזאת משני טעמים.

(א) שדה של ששים כור, אינה מצויה, ואדם המשופע בנכסים תאב לקנות שדה כזו ואם ימצאנה יקנה אותה בדמים מרובים אף באופן יחסי לגודלה, ואם יאמדו בה, יהיה אומדן הנזק מרובה. (ב) חסרון של כור שלם גדול הוא וניכר אפילו בששים כור, ואומדנו מרובה.

ורב הונא בר מנוח הקשה על דברי רב פפא, אם תחילת הברייתא וסופה מתפרשים בשווה, שאין שמין השיעור בששים, למה ברישא שנו "אין שמין קב", ובסיפא "אין שמין בית כור", היה ראוי לשנות כמו ברישא "אין שמין כור".

ואמר רב הונא בר מנוח משמו של רב אחא בריה דרב איקא, **שהברייתא באה לקיים את דברי חזקיה**, **שהאומדן הוא תמיד יחסית לשדה שיש בה ששים פעמים מה שאכלה הבהמה**.

וכך הברייתא מתבארת, אם **אכלה** הבהמה **קב בשדה של בית כור**, **אין אומדים הנזק של הקב בפני עצמו**, **מפני** שבאופן הזה **הניזק מרוויח**, שמקבל תשלום מלא, והכתוב אומר "ובער בשדה אחר", **וכמו כן אין אומדים את הנזק יחסית לכל השדה של בית כור**, **כי** יהיה האומדן מועט, **וניזק מפסיד**, **אלא אומדן הנזק** הוא יחסית לשדה שיש בה **ששים** פעם מה שאכלה הבהמה.

שומת נזקי אדם בשדה הניזק

מעשה באחד, שקצץ דקל של חבירו, ותבעו ניזק לפני ריש גלותא.

אמר לו ריש גלותא למזיק, אני ראיתי הדקל הזה, והיו שם שלושה דקלים סמוכים כעולים בקנה אחד, ושוויים מאה זוז, ומאחר שקצצת אחד מהם, שלם לו שלושים ושלושה זוז ושליש, כלומר אמד את הנזק לפי שווי השדה הקטנה של שלושה דקלים שהיה בה הדקל.

אמר המזיק, מה לי אצל ריש גלותא, שדן דין פרסים, שאינו דין תורה, והלך לפני רב נחמן.

אמר לו רב נחמן, יש לאמוד את הנזק כמה הוא יחסית לששים כמותו.

והקשה לו רבא, אם אמרו בנזקי שן בהמתו, לדון אגב שדה אחר, יאמרו כן בנזקי גופו? כשמזיק בידים, יש לו לשלם כל הנזק שלם.

ואביי שאל את רבא, האם אמר כן משום ששנינו בברייתא, "המבכיר [=משחית ומכלה] כרמו של חבירו כשהוא סמדר, רואים אותו, כמה היתה יפה קודם לכן, וכמה היא יפה לאחר מכאן", ומשמע שאומדים הנזק כמו שהוא ולא יחסית לששים כמוהו, והלא מצינו ברייתא, ששנו בה לשון כעין זה לענין נזקי בהמתו, [כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך], ובכל זאת האומדן הוא יחסית לששים כמוהו.

ולסיכום נמצא, **שלדעת ריש גלותא ורבא**, כשאדם מזיק בידים, **משלם את הנזק כמו שהוא בפני עצמו**, **ולא אגב השדה**. **ולדעת רב נחמן ואביי**, כשאדם מזיק בידים, משלם את הנזק כמו שהוא **יחסית לשדה שיש בה ששים**

כמוהו, כאומדן נזקי שן בהמתו.

ובדף נ״ט מבואר, שרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עשו מעשה כרב נחמן, ושמו את הנזק אגב ששים. וי״א אגב חלקה אדמה.

ומסקנת הגמרא בדף נ״ט, שהלכה כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ברוב דקלים שאינם חשובים, כמו דקל ארמאה, שאין אומדים הנזק בפני עצמו, אלא יחסית לשדה. אבל בדבר חשוב מאוד, הרגיל להיות נישום בפני עצמו, כמו דקל פרסי, הלכה כריש גלותא, שאומדים הנזק בפני עצמו.

שיעורי נזקי שן

הובאה כאן ברייתא, בה הובאו שיעורים שונים של חיוב נזקי בהמה, האוכלת ומזיקה ברשות הניזק.

א. קטמה נטיעה. לדברי רבי יוסי, אותם דיינים גוזרי גזרות וקונסי קנסות שהיו בירושלים אמרו, שבהמה שקטמה נטיעה, כלומר אילן צעיר, אם היתה הנטיעה **בת שנתה**, **משלם שתי כסף**, ואם הנטיעה **בת שתי שנים**, **משלם ארבעה כסף**.

ב. אכלה חזיז. כשאכלה בהמתו חזיז, כלומר שחת, נחלקו חכמים כמה ישלם. **לדברי רבי יוסי הגלילי**, **נידון במשוייר שבו**, **כלומר** יראו את הנותר כמה גדל בימי הקציר, **ולפי** זה ידעו **כמה היה ראוי** זה **לגדול**, וכך ישלם. **ולדברי חכמים**, משלם לפי ההפסד של עכשיו, **שרואים כמה היתה הקרקע שווה עם השחת** קודם הנזק, **וכמה שווה** עכשיו **בלא השחת**, **וכך משלם**, **אבל לא לפי מה שהיה השחת ראוי לגדול**.

דף נט

ג. אכלה סמדר. כשאכלה הבהמה סמדר, כלומר ענבים דקים בתחילתם לאחר שהיו פרח. **לדברי רבי יהושע**, **אומדים כמה היו שווים אם היו גדלים ועומדים להיבצר**, **וכך ישלם**. **ולדברי חכמים**, **משלם כפי ההפסד של עכשיו**, שרואים כמה היתה הקרקע שווה עם הסמדר, וכמה שווה בלא הסמדר, וכך ישלם. **ורבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון**, **הדין כדברי חכמים**, **לשלם כפי ההפסד של עכשיו**, **בזמן שאכלה** לולבי גפנים ויחורי תאנים, שהם קטנים מסמדר, **אבל אכלה** תאנים כשהם **פגים** וגפנים כשהם **סמדר או בוסר** [שהוא גדול כפול הלבן והוא כפי גמור], **משלם כפי מה שהיו ראויים להיות כשיושלם גידולם**, ויהיו עומדים להיבצר. ונמצא שדברי רבי שמעון בן יהודה הם כדברי רבי יהושע, ששניהם אומרים שכשאכלה סמדר, משלם כפי מה שהיה עתיד לצמוח, אלא שחולקים הם, אם יש לקזז מהתשלום הזה מה שהיו הפירות הגדלים מכחישים את הגפן אם היו גדלים בו [=כחש גופנא], שכן אם היו הפירות גדלים, היה הגפן נפסד וכל מה שלא נפסד רווח הוא לבעלים במה שנקצצו הפירות עכשיו ויש לקזז רווח זה התשלום הנזק. לדברי רבינא, אין לדעת מי מהם אומר לקזז את הרווח הזה ומי לא. ולדברי אביי, רבי שמעון בן יהודה, הוא האומר לקזז רווח זה מתשלום הנזק, שכן יש ללמוד מדבריו בענין אונס להלן.

ומבואר שכל השיעורים הללו, אין משלם ממש כמו הנזק של עכשיו כדעת חכמים, או כמו שעתיד להיות כדעת רבי יהושע, אלא **משלם** כל זה **לפי אומדן של נזק שהיה בששים חלקים כמו הנזק**, שהרי כל אלו הם נזקי שן, ואומדן נזקי שן הוא בששים, כפי שנתבאר לעיל.

מיטב שדהו של ניזק

בדף ו׳ כבר נתבאר, **שנחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא בביאור הכתוב** ״**מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם**״ (שמות כ״ב ד׳). **לדעת רבי ישמעאל**, **כוונת הכתוב למיטב שדהו של ניזק**. ולדעת רבי עקיבא, כוונת הכתוב למיטב שדהו של מזיק.

ושם כבר נתבאר היטב במה נחלקו התנאים הללו. **ואמר** כאן **אביי** ביאור נוסף, **שדברי רבי ישמעאל הם כדברי רבי יוסי הגלילי**, **שכשבהמה אוכלת חזיז**, **אינו משלם לפי נזק של עכשיו**, **אלא לפי מה שהיה עתיד לצמוח**, על ידי שרואים כיצד צמחו לבסוף הערוגות האחרות. וזהו שאמר רבי ישמעאל, שמשלם לפי מיטב של ניזק, שרואים ערוגותיו כיצד השביחו לבסוף, וכך ישלם על החזיז שאכלה הבהמה. ורבי עקיבא אומר, שמשלם לפי מיטב של מזיק, כלומר כמי מה שהזיק.

תשלומי צער של אונס

כבר נתבאר, שאדם המזיק את חבירו, בא לכלל חמישה חיובי תשלומים, נזק צער ריפוי שבת ובושת.

והנה, האונס נערה בתולה, מלבד מה שמשלם קנס, מאחר שהזיק אותה, יש בו גם חיובי תשלומים של נזק ושאר דברים. אך נחלקו חכמים, אם חייב לשלם לה על מה שנצטערה בבעילת בתולים.

לדעת רבי שמעון בן יהודה משמו של רבי שמעון בן מנסיא, על הצער שנצטערה בבעילת בתולים **אינו משלם** לה, **כי צער זה היה עתיד לבוא לה בכל אופן**, **כשהיתה מתחתנת**, ואם כן, על ידי שנצטערה עתה, הרוויחה שלא תצטער תחת בעלה, ולפיכך פטור מלשלם לה.

וחכמים אומרים, **שאינו נפטר מתשלום הצער הזה**, **כי צער בעילת אונס גדול מצער בעילת רצון** תחת בעלה, ונמצא שציער אותה עכשיו צער שלא היתה מצטערת בלעדיו.

דברים שמנכים מדמי וולדות

כבר נתבאר בדף מ״ט, שמי שהכה אשה הרה, ויצאו ילדיה, משלם לבעלה דמי וולדות. ולדברי רבי יוסי ובן עזאי, מקזזים מתשלום זה, דברים שהבעל מרוויח ממה שהפילה אשתו, ולא נשלם הריונה ולא ילדה. [שדעתם כדעת רבי שמעון בן יהודה, שחיישינן לכחש גופנא].

א. דמי מזונות. הכל מודים, שאם היה ההריון נמשך כדרכו, כל ימים שהיא מקשה מחמת ההריון, היה הבעל צריך להוסיף לה על מזונותיה, ונמצא שכשהפילה, הרוויח הבעל הוצאה זו, ויש לקזזה מדמי הוולדות.

ב. דמי חיה [=מילדת]. לדעת רבי יוסי, אם היתה האשה יולדת כדרכה, היה הבעל צריך לשכור מילדת, ועתה שהפילה, הרוויח הוצאה זו, ויש לקזזה מדמי הוולדות. ולדעת בן עזאי, הוצאה זו אין לקזז מדמי הוולדות, כי יכול הבעל לטעון, שגם אם היתה האשה יולדת כדרכה, לא היתה צריכה מילדת, שאשה פיקחת היא, ויולדת בעצמה.

מסקנת הסוגיה בענין שומת נזקי אדם המזיק נכתבה לעיל בדף נ״ח.

עובדא דאליעזר זעירא

אליעזר זעירא [=הקטן] **היה נועל מנעלים שחורים כמנהג אבלים**, ועומד בשוק של נהרדעא. **מצאוהו אנשי בית ראש הגולה**, **ושאלו אותו**, מדוע הוא נועל מנעלים כאלו. והשיב להם, שהוא מתאבל על ירושלים. הקשו לו, **וכי חשוב אתה להתאבל על ירושלים**? שהיו סבורים, דבר יוהרא וגאווה לעשות כן מי שאינו מוחזק לאדם גדול, **והביאוהו וחבשוהו במאסר**. **אמר להם**, **אדם גדול אני**, וראוי לכך.

אמרו לו מהיכן נדע, כלומר מי יוכיח לנו, שאתה אדם גדול. **אמר להם**, **או אתם תשאלו ממני דבר**, **או אני אשאל מכם**. **אמרו** לו, **שאל** אתה.

שאל אותם, **מי שקוצץ דקל של חבירו כמה ישלם**? ואמרו לו ישלם דמי דקל [שאינם מרובים]. חזר ושאל, והלא עתיד היה להוציא תמרים? אמרו לו, אם כן ישלם דמי תמרים. חזר ושאל, והלא לא קצץ תמרים?

אמרו לו, אם כן **אמור לנו** אתה מה דינו. **ואמר להם**, **אומדים** כמה נזק של קציצת דקל **מתוך ששים** דקלים. שאלו אותו, מי אומר שכן הוא כדבריך. ואמר להם, והלא שמואל חי ובית דינו קיים. **שלחו לשאול את שמואל**, **והשיב**, **יפה אמר לכם**, כך הוא האומדן. [כפי שנכתב בדף נ״ח]. **והניחוהו**.

אכלה פירות גמורים

נתבאר, שכשבהמה אוכלת פירות ברשות הניזק, אין הבעלים משלמים את הנזק כמו שהוא, אלא אומדים אותו יחסית לשדה, שנאמר, ״ובער בשדה אחר״.

ואמר רבי שמעון, שכן הדין כשאכלה פירות שלא נגמר גידולם, וצריכים הם לשדה, שבהם נאמר שאומדים את הנזק ביחס לשדה, אבל כשאכלה פירות גמורים, שאינם צריכים לשדה, **משלם כל הנזק**, כמו שהוא.

ואמר רב הונא בר חייא אמר רבי ירמיה בר אבא, פסק רב הלכה לדורות כרבי שמעון.

חתמה לשני ולא לראשון

מי שמכר שדה המיוחדת לכתובת אשתו כל זמן שלא חתמה האשה על המכר דין פשוט הוא שאינו כלום כי משועבד לה ואין האיש יכול להפקיע זכות אשתו בשדה. ואפילו חתמה האשה על המכירה גם כן אין בכך כלום כי יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי ולא נתכוותי להפסיד זכותי.

אך נחלקו חכמים מה הדין שפעם ראשונה כשמכר הבעל השדה לא חתמה לו האשה ופעם שניה חתמה לו.

לדעת רבי יהודה גם באופן הזה **אין במכירה כלום**, **כי יכולה האשה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי** ולא נתכוונתי להפסיד זכותי.

ולדעת רבי מאיר, **באופן הזה קנה השני את השדה**, ואין האשה יכולה לבטל את המכר בטענת נחת רוח עשיתי לבעלי, שאם כן, מדוע לא הסכימה במכר הראשון לעשות לו נחת רוח.

ואמר רב הונא בר חייא אמר רבי ירמיה בר אבא, דן רב, כלומר עשה מעשה כרבי מאיר.

העמיד גדישו בשדה חבירו

מי שהעמיד גדישו בשדה חבירו שלא ברשות בעל השדה, ואכלה בהמתו של בעל השדה את הגדיש, בעל השדה פטור. ואם הוזקה בהמתו של בעל השדה בגדיש, כגון שהוחלקה בו, בעל הגדיש חייב.

העמיד את גדישו בשדה חבירו ברשות לדעת חכמים מאחר שנתן לו רשות להכניס קיבל עליו לשמור ואם אכלה בהמתו את הגדיש הרי זה חייב. ולדעת רבי אינו מתחייב עד שיאמר בפירוש שמקבל עליו לשמור.

ואם היה בעל השדה שומר גרנות בני הבקעה, שהכל נותנים לו גדישיהם לשמור, מודה רבי, שמאחר שנתן לזה רשות להכניס לשם גדישו, קיבל עליו לשמרו, ואם אכלה בהמתו את הגדיש, חייב לשלם.

< עד כאן נזקי שן מכאן ואילך נזקי אש >

השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן

מבואר במשנתנו, שהשולח את הבעירה ביד חרש שוטה וקטן, **פטור בדיני אדם**, וחייב בדיני שמים.

ולדעת ריש לקיש, דין זה אמור **במוסר להם גחלת**, והם אלו שליבו אותה, שמאחר שלא מסר להם שלהבת, אין לחייבו על הנזק, שהאש שדלקה, לא האש שמסר להם, אלא אש שליבו אותה הם. **אבל כשמסר להם שלהבת**, חייב לשלם הנזק, אף על פי לא הוא הוליך את השלהבת, אלא הם, וטעם הדבר מבואר לעיל בדף כ״ב, שלדעת ריש לקיש, חיוב נזקי אש משום ממונו הוא, והנותן להם שלהבת לשמור, הרי הוא כנותן להם שורו לשמור [=מאי טעמא ברי היזקא, כלומר מזומן היזיקו והוי כשורו], וכשם שאם מסר להם שורו לשמור, והזיק השור, חייב לשלם נזקי שורו, כך אם מסר להם שלהבתו לשמור, ודלקה, והזיקה, **חייב לשלם נזקי שלהבתו**.

ולדעת רבי יוחנן, **דין זה אמור גם כשמסר להם שלהבת**, והדליקו בה והזיקו, וטעם הדבר מבואר לעיל בדף כ״ב, שלדעת רבי יוחנן חיוב נזקי אש משום חיציו הוא, וכשהם הדליקו באש שמסר להם, האש הדולקת נחשבת כחצים של חרש שוטה וקטן [=צבתא דחרש קא גרים], ואין לחייבו על נזקים שעשו הם. **ורק כשמסר להם גווזא** [=עצים יבשים], **וסילתא** [=עצים קטנים דקים], **ושרגא** [=נר], **יש לחייבו**, שבאופן הזה, וודאי פושע הוא, ומעשיו גרמו הנזק.

השולח את הבערה ביד פקח

מבואר במשנתנו, שהשולח את הבעירה ביד פקח, **הפקח חייב**, והמשלח פטור, כי המשלח נתן לבן דעת, ואם כן לא פשע בשמירתו על האש, והשליח מתחייב, ואין לו להיפטר אפילו אם ציווה אותו המשלח להזיק באש שקיבל, כי לא היה לו לעשות רצון שולחו, משום דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין.

אש הבאה על ידי כמה מעשים

אחד הבעיר אש, ושני הביא עצים, להחזיק את האש שלא תכבה, או שאחד הביא עצים, והשני הדליק אותם, בשני האופנים הללו, אם הלכה האש, והזיקה, **האחרון חייב**, כי הוא עשה את הנזק.

וכן אם הביאו שנים, זה עצים וזה אש, ולא דלקו אלא על ידי השלישי שליבה את האש, והלכה והזיקה, האחרון חייב, כי הוא עשה את הנזק.

ואם לא היתה האש דולקת במעשה כולם, אלא שבאה הרוח וליבתה את האש, כולם פטורים.

דף ס

ליבוי או ניבוי

נתבאר, שכששנים הביאו זה עצים וזה אש, ובא שלישי וליבה את האש, האחרון חייב. ושתי נוסחאות היו בגרסת המשניות בדין זה, **יש** שהיו **גורסים**, "**בא אחר וליבה**, המלבה חייב", **ויש** שהיו **גורסים**, "**בא אחר וניבה**, המנבה חייב".

ואמר רב נחמן בר יצחק ששתי גרסאות אלו אין בהם שיבוש ושתיהן **נכונות**.

אותם הגורסים "**ליבה**", **לשון להבה ושלהבת** הוא, כמו בכתוב "וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה' אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל" (שמות ג' ב') וכוונת המשנה שהאחרון גרם לאש לבעור.

ואותם הגורסים "**ניבה**", **לשון הוצאת אויר מהפה** כדרך שהוא יוצא בשעה שאדם מדבר, כמו בכתוב, "בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר ה' וּרְפָאתִיו" (ישעיה נ"ז י"ט), **וכוונת** המשנה, **שעל ידי הפרחת אויר, הגדיל את האש**.

ליבה ולבתו הרוח

לעיל נתבאר, שהמלבה את האש מתחייב בנזקיה, כמי שהדליקה לבדו. ומבואר בברייתא, שכשרוח סייעה אותו ללבות, אם די היה בליבויו שלו ללבות, מתחייב בנזקי האש, ואם לא היה די בליבויו שלו ללבות, אינו מתחייב בנזקי האש.

ולדברי רוב האמוראים, [אביי, רבא, ורבי זירא], הדין הוא, ש**המלבה אש ורוח מסייעת אותו, מתחייב על נזקי האש, אף על פי שלא היה די בליבוי שלו לבדו ללבות את האש**, ורק על ידי תוספת ליבוי הרוח לובתה האש, שכן מצינו בהלכות שבת, שאדם מתחייב על מעשה שלו הנעשה בסיוע הרוח, כגון זורה תבואה, שמגביה אותה ברחת, והרוח מסלקת את המוץ, והוא מתחייב על כך, אף על פי שבמעשה שלו בלא רוח אין כאן זרייה.

והברייתא הנ"ל, **בה מבואר, שאינו מתחייב** על נזקי האש שלובתה על ידי הרוח, כשלא היה די בליבוי שלו, **העמידוה באופנים הבאים**:

לדברי אביי, הברייתא מדברת באופן שהוא ליבה מצד אחד והרוח לבתה מצד אחר, ודווקא באופן הזה אינו מתחייב על נזקי האש, כי האש לא סייעה לליבויו שלו כלל.

ולדברי רבא, הברייתא מדברת באופן שאם היתה באה רוח מצויה ומצטרפת לליבוי שלו, לא היתה האש דולקת, **ובאה רוח שאינה מצויה**, וליבוי שלה הואיל ללבות, שבאופן הזה, מאחר **שלא היה לו להעלות על דעתו שתבוא** רוח שאינה מצויה, אינו מתחייב על הליבוי שלה.

ולדברי רבי זירא, הברייתא מדברת באופן שליבוי שלו היה קלוש ביותר, שלא ליבה ממש, אלא נפח בנשימה, כדרך המחמם ידיו בנשימתו [=**צמרא צמורי**. שאינו מוציא הרוח בין שפתיו הקמוצות, אלא מגרונו מוציא רוח חמה], **שענין זה אינו נחשב ליבוי כלל, ונמצא שכל הליבוי היה על ידי הרוח**.

ורב אשי חולק על כל האמוראים הללו, ואומר, שהמלבה אש באופן שליבוי שלו אינו מספיק להבעירה, והרוח מוסיפה לליבויו, אינו מתחייב על נזקי האש הזו, כמו שמשמע מהברייתא. ואין הדבר דומה להלכות שבת, בהם הזורה מתחייב על הזרייה אף על פי שאינו יכול לזרות בלא הרוח, שלענין הלכות שבת, מלאכת מחשבת אסרה תורה, וכל שנתקיימה המלאכה כפי מחשבתו, הרי זה מתחייב. אבל לענין נזיקין, אין אדם מתחייב אלא כשיעשה הנזק בעצמו, וכשהאש דולקת רק על ידי סיוע הרוח, אין הדבר נחשב מעשה שלו, אלא גרמא בעלמא, וגרמא בנזיקין פטור.

ממהדו"ק

אחד הדליק את האש ושני הביא עצים ושלישי ליבה ובאה הרוח וליבתה

א. אם היתה הרוח מצויה, ודי בליבויה בפני עצמה להוליך את האש. השלישי שליבה, פטור.

והראשון שהדליק, פטור. **והשני שהביא את העצים, חייב**, כי הוא עשה את הנזק שעל ידי המעשה שלו הלכה האש ברוח מצויה.

ב. ואם לא היתה הדליקה הולכת ומזיקה, אלא מחמת הרוח שבאה באופן שאינו מצוי, ודי בליבויה של הרוח בפני עצמה להוליך את האש, כולם פטורים, [**אפילו השני שהביא את העצים**], כי לא היה עליהם להעלות על דעתם שתבוא רוח כזו, ואנוסים הם במה שבאה הרוח והבעירה את האש להזיק, יי"א שכן הדין רק ברוח של אנוסים, ויי"א שכן הדין בכל רוח שאינה מצויה תדיר, אף על פי שבאה לפרקים.

ג. ואם היתה הרוח מצויה, ואין די בליבויה בפני עצמה כדי להוליך את האש, ולא בליבוי השלישי בפני עצמו, אלא בצירוף שניהם, בזה נחלקו חכמים.

לדעת אביי ורבא ורבי זירא, המלבה הזה חייב, כי כל המשתמש ברוח לעשיית רצונו, מעשה הרוח מתייחס אליו, כמו שמצינו לעניין מלאכות שבת, שהזורה תבואה ברוח, חייב משום זורה, אף על פי שהרוח זרתה את המוץ.

ומה ששנינו שהמלבה עם הרוח פטור. יי"מ שאביי העמיד זאת כשליבה כנגד כיוון הרוח, שאז על פי רוב אין הרוח מסייעת אותו, ולכן אם ארע שסייעה אותו, אין לו להתחייב, כי לא היה לו להעלות על דעתו שתסייע אותו הרוח, ויוליך האש ויזיק, ויי"מ שאביי העמיד זאת במלבה אש במקום אחד, והרוח מלבה אש במקום אחר, ועל ידי צירוף שני ההדלקות, התגברה האש והלכה והזיקה, שבליבויו שלו כלל לא השתמש ברוח, ופטור כי במעשה שלו לא היתה האש הולכת ומזיקה. ורב זירא העמיד זאת כשלא ליבה ברוח פיו, אלא בהבל פיו, ופטור משום שאין זה שכיח שיצטרפו הרוח והבל הפה ללבות, שזה קר וזה חם, ולא היה לו להעלות על דעתו שיוליך האש].

ולדעת רב אשי, בכל אופן **המלבה הזה פטור**, כי לא ליבה בעצמו את האש, ולא אמרו שמעשה הרוח יתייחס למשתמש בה, אלא לעניין איסורי שבת, שבהם אסרה תורה כל שמתקיימת מחשבתו, אבל לעניין נזקין אינו חייב עד שיעשה את הנזק בעצמו, [וכתבו התוס', שלפי זה אם שנים ליבו את האש, ואין בכל אחד כדי ללבות בפני עצמו, שניהם פטורים].

ד. ואם לא היתה הדליקה הולכת ומזיקה, אלא מחמת הרוח שבאה באופן שאינו מצוי, ולא די בליבויה של הרוח בפני עצמה להוליך את האש, ולא בליבוי השלישי, אלא רק בצירוף שניהם. לדעת רבא, אם אחר שהתחיל השלישי ללבות, החלה הרוח ללבות באופן שאינו מצוי, **כולם פטורים**, [ואפילו המלבה], ואף על פי שלדעתו המלבה עם הרוח חייב, היינו **כשליבה** וידע שיש בליבויו עם ליבוי הרוח כדי להבעיר, אבל בזה **לא היה לו להעלות על דעתו שתבוא פתאם רוח כזו**, ואנוס הוא. **ולדעת רב אשי הוא פטור אפילו ידע שתבוא רוח שאינה מצויה**, כי לדעתו בכל אופן המלבה עם הרוח פטור.

ה. ואם היתה הרוח מצויה, [או אינה מצויה], **ואין די בליבויה בפני עצמה כדי להוליך את האש, אבל בליבויו של השלישי בפני עצמו יש בכדי להוליך את האש**, הכל מודים ש**השלישי שליבה חייב**, אף על פי שבפועל הרוח סייעה לו, כי רק ליבויו היה ראוי לכך בפני עצמו.

דברים שחייבה תורה על שריפתם

בענין נזקי אש נאמר, "כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת הַבְּעֵרָה" (שמות כ"ב ה'), וביאר רבא למה פירט הכתוב כל אלו.

כתב "**קֹצִים**", ללמד, שחייב על שריפתם, **אף על פי שאינם שווים הרבה** [כמו גדיש], והפסד מועט הוא.

כתב "**גָּדִישׁ**", ללמד, שחייב על שריפתו, **אף על פי שאין האש מצויה אצלו, ואין הנזק הזה שכיח**.

וכתב "**הַשָּׂדֶה**", ללמד, שחייב גם על שריפת **גוף השדה, כגון לחכה נירו** [=קרקע חרושה שלו] **וסכסכה אבניו**. אמנם, לא היה די לכתוב "הַשָּׂדֶה" בלבד בלא "קֹצִים" ו"גָּדִישׁ", ולומר, אם על גוף השדה חייב, אף על פי שאינו ראוי לשריפה, כל שכן שחייב על גידולי השדה הראוים לכך, שאם היה נכתב רק "הַשָּׂדֶה", היה מקום לומר, שהכוונה לגידולי השדה, ולא לגוף השדה.

ובענין מה שלמד מהכתוב "**אוֹ הַקָּמָה אוֹ**", נחלקו חכמים ורבי יהודה.

לדעת חכמים, כתב "**הַקָּמָה**", ללמד שחייב רק על שריפת **דבר גלוי כמו קמה**, אבל על שריפת דבר טמון אינו מתחייב. וכתב ריבוי "**אוֹ הַקָּמָה**", ללמד שמתחייב על שריפת **כל בעלי קומה**. וכתב ריבוי "**אוֹ** הַשָּׂדֶה", ללמד שמתחייב על **כל אחד מהדברים בפני עצמו**, ולא רק

כשהדליק את כולם.

ולדעת רבי יהודה, מתחייב גם על שריפת דבר טמון, וכתב "**הַקָּמָה**", ללמד שמתחייב על שריפת **כל בעלי קומה**. וכתב ריבוי "**אוֹ הַקָּמָה**", ללמד שמתחייב על **כל אחד מהדברים בפני עצמו**, ולא רק כשהדליק את כולם. ומתוך כך שנכתב "אוֹ" אצל "הַקָּמָה", נכתב גם "אוֹ" אצל "הַשָּׂדֶה".

מתי באה פורענות וממי מתחילה

אמר רבי שמעון בר נחמני אמר רבי יונתן, אין **פורענות** [=עונש] **באה** לעולם אלא **בזמן שהרשעים בעולם**, ואינה **מתחלת** אלא **מן הצדיקים** תחלה, שנאמר, "כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים", אימתי אש יוצאה? בזמן שקוצים מצוין לה. ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה, שנאמר "וְנָאֲכַל גָּדִישׁ", לא נאמר "ואכל גדיש" בלשון עתיד, אלא "וְנָאֲכַל גָּדִישׁ" בלשון עבר, שנאכל גדיש כבר קודם לקוצים.

בשעת פורענות הכל בסכנה

בשעת מכת בכורות נאסר לישראל לצאת מבתיהם, ככתוב, "וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר" (שמות י"ב כ"ב). ומכאן למדו בברייתא ששנה רב יוסף, ש**כיון שניתן רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים**, ויש לצדיקים להיזהר. ולא עוד אלא שמתחיל מן הצדיקים תחלה, שנאמר "וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע" (יחזקאל כ"א ח').

למה הפורענות מתחילה מהצדיקים

נתבאר, שכשבאה פורענות היא מתחילה מהצדיקים, שנאמר "וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע".

ובכה על זאת רב יוסף, ואמר, עד כדי כך דומים הצדיקים ל"אין", כלומר **להבל, שאינם חשובים כלל, ומקדימים אותם לפורענות**.

ואמר לו אביי, שהקדמת הצדיקים לפורענות **טובה היא להם**, שלא יראו ברעה העתידה לבוא, כלומר לא תבוא עליהם, **ככתוב**, "הַצַּדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל לֵב וְאַנְשֵׁי חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין **כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק**" (ישעיה נ"ז א').

הכניסה והיציאה

אמר רב יהודה אמר רב, לעולם יכנס אדם לבית מלונו **בכי טוב, כלומר בעוד החמה זורחת**, ולא ימתין עד שתחשך, ולבקר יצא לדרכו בכי טוב, כלומר לכשיאיר היום, ולא ישכים לצאת קודם לכן, שנאמר "וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר" (שמות י"ב כ"ב).

רש"י מפרש שיש לצאת ולהיכנס באור ולא בחושך, **שלא יבואו עליו מזיקים** [=שדים] **ולסטים**.

ורבינו תם מפרש, שיש לצאת ולהיכנס באור ולא בחושך, **שלא יכשל בבורות ופחתים** שבדרכים. **ומהטעם הזה, מעירו רשאי לצאת קודם אור היום**, כי מכיר את הדרכים, ואין חשש שיכשל בהם.

ור"י כתב, שאם הולך לדבר מצווה, בכל אופן רשאי לצאת קודם אור היום, כי שלוחי מצווה אינם ניזוקים.

דבר בעיר

כשיש דבר בעיר, כנס רגליך, כלומר אל תצא לדרך אלא **שב ספון בביתך**, שנאמר בזמן מכת בכורות, "וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר".

ולא רק בלילה ישב בביתו, **אלא גם ביום**, שנאמר, "לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר דְּלָתְיךָ בַּעֲדֶךָ" (ישעיהו כ"ו כ').

ואפילו יש עליו בביתו אימה ממלאך המות, **לא יצא להיות בצוותא עם שאר בני אדם**, שנאמר, "מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חָרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה" (דברים ל"ב כ"ה), לומר, אף על פי שמחדרים אימה, ישאר בביתו, כי מחוץ תשכל חרב.

ורבא בזמן כעס של דבר, **היה סותם החלונות**, שנאמר "כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלֹּנֵינוּ" (ירמיה ט' כ').

רעב בעיר

כשיש רעב בעיר, פזר רגליך, כלומר **צא ממקומך לבקש מזונות**, שנאמר "וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ" (בראשית י"ב י').

ואפילו אם יש ביציאה חשש ספק נפשות, צא

ולא תשאר במקומך, כמאמר ארבעת המצורעים שהיו חוץ לשומרון בזמן הרעב, "אִם אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם יָשַׁבְנוּ פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל מַחֲנֵה אֲרָם אִם יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה וְאִם יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ" (מלכים ב' ז' ד').

מקום ההליכה בדרך

כשיש דבר בעיר, אל יהלך אדם באמצע הדרך, שכיון שיש למלאך המות רשות לבוא ולהשחית, בא בגאון והולך, באמצע הדרך.

וכשיש שלום בעיר, אל יהלך אדם בצדי דרכים, שכיון שאין למלאך המות רשות להשחית, מתחבא ומהלך בצידי הדרכים.

מקום שמלאך המות מפקיד כליו

כשיש דבר בעיר, אל יכנס אדם יחיד ל**בית הכנסת**, מפני שמלאך המות מפקיד שם כליו. ודווקא כ**שאין שם בחורים** [=דרדקי] **הקוראים בתורה, ואין שם עשרה מתפללים**, אבל יש שם דברים אלו, אין לחוש.

היכר בכלבים לביאת מלאך המות ואליהו הנביא

כשה**כלבים בוכים**, סימן ש**מלאך המות בא לעיר**. וכשה**כלבים משחקים**, סימן ש**אליהו הנביא בא לעיר**, וסימן זה נכון הוא **כשאין ביניהם נקיבה**, אבל כשיש נקיבה, מחמתה הם משחקים, ולא בגלל ביאת אליהו הנביא.

"כִּי תֵצֵא אֵשׁ" מעצמה
"שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר"

רבי אמי ורבי אסי ישבו לפני רבי יצחק נפחא. אחד ביקש ממנו לומר שמועה בדבר הלכה. **ואחד ביקש ממנו שיאמר** דברי **אגדה. רצה להתחיל** לומר דברי **אגדה, ולא הניחו זה. רצה להתחיל** לומר **שמועה** בהלכה, **ולא הניחו זה**.

אמר להם, אמשול לכם משל למה הדבר דומה, לאדם שיש לו שתי נשים, אחת ילדה ואחת זקינה, ילדה מלקטת לו לבנות, זקינה מלקטת לו שחורות, **נמצא קרח מכאן ומכאן**.

וחזר ואמר להם, אם כן, **אומר לכם דבר הראוי לשניהם, אבאר את הכתוב**, "כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת הַבְּעֵרָה**" (שמות כ"ב ה'), **הן בדבר אגדה, והן בשמועה בהלכה**.

ואלו דברי האגדה שאמר, תחילה נאמר, "כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים", ומשמע שיצאה האש מעצמה, ולבסוף נאמר, "שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת הַבְּעֵרָה", משמע שמשהו הבעיר אותה. והביאור הוא, ש**הכתוב הזה מדבר בבערה שבערה בציון, ואומר הכתוב** "כִּי תֵצֵא אֵשׁ", **כלומר אנחנו גרמנו לו** דבר זה על ידי שקלקלנו, **ולא הוא עשה, וסוף הכתוב** "שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת הַבְּעֵרָה", **שאמר הקדוש ברוך הוא**, עלי לשלם את הבערה שהבערתי, כלומר הבטיח הקדוש ברוך הוא **לשלם כאילו הוא הבעיר**. אני הציתי אש בציון, שנאמר, "וַיַּצֶּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יְסוֹדֹתֶיהָ" (איכה ד' י"א). ואני עתיד לבנותה באש, שנאמר, "וַאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נְאֻם ה' חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ" (זכריה ב' ט').

וזו השמועה בדבר הלכה שאמר להם, תחילה נאמר, "כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים", ומשמע שנזקי האש כנזקי ממונו הם, ולא כנזקי גופו שעשה בעצמו, שהוא הדליק האש ברשותו, והאש הלכה והזיקה ברשות חבירו, ולבסוף נאמר, "שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת הַבְּעֵרָה", משמע שנזקי אש הם כנזקי גופו שמבעיר בידים, [=**פתח הכתוב בנזקי ממונו, וסיים בנזקי גופו**], **לומר לך, אשו משום חציו**, כלומר המדליק אש הרי הוא כזורק חץ למרחוק שנישב כעושה בעצמו ואם הזיק אדם מתחייב בארבעה דברים.

[שמואל ב' כ"ג י"א-י"ז] וְאַחֲרָיו שַׁמָּא בֶן אָגֵא הָרָרִי וַיֵּאָסְפוּ פְלִשְׁתִּים לַחָיָה **וּתְהִי שָׁם חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה עֲדָשִׁים** וְהָעָם נָס מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים. **וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ הַחֶלְקָה וַיַּצִּילֶהָ** וַיַּךְ אֶת פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַשׂ ה' תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה. וַיֵּרְדוּ שְׁלֹשָׁה מֵהַשְּׁלֹשִׁים רֹאשׁ וַיָּבֹאוּ אֶל קָצִיר אֶל דָּוִד אֶל מְעָרַת עֲדֻלָּם וְחַיַּת פְּלִשְׁתִּים חֹנָה בְּעֵמֶק רְפָאִים. וְדָוִד אָז בַּמְּצוּדָה וּמַצַּב פְּלִשְׁתִּים אָז בֵּית לָחֶם. **וַיִּתְאַוֶּה דָוִד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבְּאֵר בֵּית לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר. וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ מַיִם מִבְּאֵר בֵּית לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַה'**. וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִי ה' מֵעֲשֹׂתִי זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים

הַהֹלְכִים בְּנַפְשׁוֹתָם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים.

[דה״י א׳ י״א י״ב-י״ט] וְאַחֲרָיו אֶלְעָזָר בֶּן דּוֹדוֹ הָאֲחוֹחִי הוּא בִּשְׁלוֹשָׁה הַגִּבֹּרִים. הוּא הָיָה עִם דָּוִיד בַּפַּס דַּמִּים וְהַפְּלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ שָׁם לַמִּלְחָמָה **וַתְּהִי חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה שְׂעוֹרִים** וְהָעָם נָסוּ מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים. וַיִּתְיַצְּבוּ בְתוֹךְ הַחֶלְקָה וַיַּצִּילוּהָ וַיַּכּוּ אֶת פְּלִשְׁתִּים וַיּוֹשַׁע ה׳ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה. וַיֵּרְדוּ שְׁלוֹשָׁה מִן הַשְּׁלוֹשִׁים רֹאשׁ עַל הַצֻּר אֶל דָּוִיד אֶל מְעָרַת עֲדֻלָּם וּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים חֹנָה בְּעֵמֶק רְפָאִים. וְדָוִיד אָז בַּמְּצוּדָה וּנְצִיב פְּלִשְׁתִּים אָז בְּבֵית לָחֶם. **וַיִּתְאָו דָוִיד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבּוֹר בֵּית לָחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר. וַיִּבְקְעוּ הַשְּׁלֹשָׁה בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ מַיִם מִבּוֹר בֵּית לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל דָּוִיד וְלֹא אָבָה דָוִיד לִשְׁתּוֹתָם וַיְנַסֵּךְ אֹתָם לַה׳**. וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִי מֵאֱלֹקַי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶשְׁתֶּה בְנַפְשׁוֹתָם כִּי בְנַפְשׁוֹתָם הֱבִיאוּם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה עָשׂוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים.

ספק ששלח דוד לשאול מסנהדרין

הכתוב אומר, ״וַיִּתְאַוֶּה דָוִד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבּאֹר בֵּית לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר״, והכוונה לכך, שביקש דוד לברר הלכה אצל סנהדרין זקני שער בית לחם. וממשיך הכתוב, ״וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ מַיִם מִבּאֹר בֵּית לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל דָּוִד״, לומר שהלכו שלושת הגיבורים, ושאלו הדבר מסנהדרין, והשיבו לדוד. וסוף הכתוב ״וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַה׳״, יתבאר בעזה״י בהמשך.

ונחלקו חכמים, מהו הדבר שנסתפק בו דוד, וביקש לבררו. אך לדברי הכל היה הדבר קשור לגדישים של שעורים ועדשים, שכך נאמר קודם לאותו ענין בספר שמואל ובספר דברי הימים, ״וַתְּהִי שָׁם חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה עֲדָשִׁים״, ״וַתְּהִי חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה שְׂעוֹרִים״.

לדברי רבא, מעשה בא לפני דוד במחנה, ששרפו אנשיו גדיש של ישראל, והיו טמונים בתוכו כלים, **ונצרך לשאול** הלכה, **אם חייבים לשלם נזקי טמון באש** כדעת רבי יהודה, או פטורים כדעת חכמים. והשיבו לו סנהדרין כפי דעתם.

ומסקנת הסוגיה, ששני ספיקות היו לו, ספק אחד, מה דין נזקי טמון באש כנ״ל. וספק שני, אחד מאלו שאמרו החכמים האחרים, כלומר, אם מותר להציל עצמו בממון חבירו, או אם מותר לגזול על מנת להשיב. ספק אחד נתעורר במעשה שארע בגדיש של שעורים, וספק שני נתעורר לו במעשה שארע בגדיש של עדשים, ולכן יש שינוי בין ספר שמואל לספר דברי הימים, באחד נזכר הספק שארע בשעורים ובאחד נזכר הספק שארע בעדשים.

ולדעה זו, כוונת הכתוב ״וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם״, שלא רצה לומר הלכה זו משם אותם שהלכו לשאול מסנהדרין, כי אמר, **כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, כל המוסר עצמו למות על דברי תורה, אין אומרים דבר הלכה משמו**, ״וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַה׳״, שאמר שמועות אלו משם הגמרא, כלומר בסתם, בלא שם אומרו.

ולדברי רב הונא, גדישים של שעורים של ישראל היו, שהיו מתחבאים בהם פלשתים, **ונסתפק אם מותר להציל עצמו בממון חבירו**, לשרוף הגדישים הללו. **והשיבו לו, אסור** להציל עצמו בממון חבירו, **אבל אתה מלך אתה**, ומלך פורץ לעשות לו דרך, ואין מוחין בידו.

ולדעה זו, הסיבה שבספר שמואל נזכרו עדשים, ובספר דברי הימים נזכרו שעורים, כי שני מיני גדישים היו, שנסתתרו בהם פלשתים.

ולדעה זו מובן יותר, מה שאמר הכתוב, ״וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ הַחֶלְקָה וַיַּצִּילֶהָ״, שמאחר שנודע לו שיש איסור בדבר, לא הניח להם לשרוף את הגדיש. וזהו שאמר הכתוב ״וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם״, שכיון ששמע שיש איסור בדבר, אמר, איני חפץ להקל בו לעצמי משום היותי מלך. וסיים הכתוב ״וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַה׳״ לומר שעשה כן לשם שמים.

ולדברי חכמים או רבה בר מרי, גדישים של שעורים של ישראל היו, וגדישים של עדשים של פלשתים, **ונסתפק אם מותר לגזול על מנת לשלם**, שייטול הגדישים של שעורים של ישראל, לתת לפני בהמתו, על מנת לשלם לבעליהם גדישים של עדשים שיקח מפלשתים. **והשיבו לו, אסור** לגזול על מנת לשלם, שנאמר, ״חֲבֹל יָשִׁיב רָשָׁע גְּזֵלָה יְשַׁלֵּם״ (יחזקאל ל״ג ט״ו) לומר אף על פי שגזילה משלם, רשע הוא, **אבל אתה מלך אתה**, ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין מוחין בידו.

ולדעה זו, מובן יותר מדוע בספר שמואל נזכרו עדשים, ובספר דברי הימים נזכרו שעורים, ששני מינים היו שם, וביקש לגזול האחד מישראל, על מנת לשלם השני.

ולדעה זו, כשאמר הכתוב, ״וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ הַחֶלְקָה וַיַּצִּילֶהָ״, לימד, שמאחר שנודע לו שיש איסור בדבר, לא הניח להם לגזול גדישים אלו על מנת לשלם באלו. וזהו

שאמר הכתוב "וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם", שכיון ששמע שיש איסור בדבר, אמר, איני חפץ להקל בו לעצמי משום היותי מלך. וסיים הכתוב "וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַה'" לומר שעשה כן לשם שמים.

דף סא

הדליק אש ועברה גדר

מי שהדליק אש, ועברה גדר, והזיקה מעבר לגדר, אם היתה הגדר פחות מארבע אמות, אינה נחשבת שמירה לאש, והרי זה מתחייב על מה שהזיקה מעבר לגדר, **ואם היתה הגדר גבוהה ארבע אמות או יותר**, שמירה היא אצל האש, ולפיכך **כשעברה אותה האש**, **אנוס הוא**, **ופטור** מלשלם מה שהזיקה.

ואמר רבא, שכשהאש עברה גדר גבוהה ארבע אמות, המדליק פטור, **אפילו אם מהעבר השני היה שדה של קוצים** הנדלק בנקל. ואמר רב פפא, שכן הדין כשהיה ארבע אמות משפת קוצים ולמעלה.

מתוך פירוש רש"י משמע, וכן מבואר בתחילת דברי התוס', שמהצד שהדליק די בכך שהגדר גבוהה ארבע אמות מהקרקע, אף על פי שאינה גבוהה ארבע אמות מהעצים הבוערים, [ובלבד שלא יהיו גבוהים יותר מהגדר], ואפילו השלהבת עצמה מגביהה יותר מהגדר. ורק מהצד של שדה הקוצים צריך שתהא גבוהה ארבע אמות משפת קוצים ולמעלה. ולפי הפירוש השני בתוס', בוודאי גם מהצד שהדליק, צריך שתהא הגדר גבוהה ארבע אמות מהעצים או הקוצים הדולקים.

ולפי לשון ראשון של רש"י בדין זה נחלקו רב ושמואל. לדעת רב, גדר ארבע אמות מועילה לפוטרו, רק כשהאש קולחת כלפי מעלה, אבל כשהיא נכפפת על ידי הרוח, המטה אותה לצדדים, **אפילו היתה** הגדר **גבוהה הרבה**, ועברה אותה האש, מת**חייב** על נזקיה. **ולדעת שמואל, כשהאש קולחת, המבעיר פטור אפילו כשהיתה גדר מועטת, ושיעור ארבע אמות נאמר לפוטרו כשהאש נכפפת**.

הדליק אש ועברה רשות הרבים

במשנתנו מבואר, שמי שהדליק אש, ועברה רוחב דרך רשות הרבים, שהיא **שש עשרה אמה**, **פטור** מלשלם הנזק, שכן רוחב כזה אין רגילות שהאש תעבור וכשעברה הרי זה אונס. וזה כדעת רבי אליעזר להלן, [ויש חכמים שחולקים עליו כפי שיתבאר בעזה"י].

ולפי לשון שני של רש"י בדין זה נחלקו רב ושמואל. לדעת רב, דרך רשות הרבים מועילה לפוטרו, רק כשהאש קולחת כלפי מעלה, **אבל כשהיא נכפפת**, כלומר כשהיא נמוכה ונסרכת בעשבים וקסמים שעל גבי קרקע, **דרכה לעבור אפילו מאה מיל**, ומתחייב על נזקיה. **ולדעת שמואל, כשהאש קולחת**, המבעיר **פטור אפילו כשעברה רוחב דרך מועט**, **ושיעור** רוחב **שש עשרה אמה נאמר לפוטרו כשהאש נכפפת**.

הדליק אש ועברה נהר

במשנתנו מבואר, שמי שהדליק אש, ועברה נהר, **פטור** מלשלם הנזק, שכן אין דרך האש לעבור נהר, וכשעברה הרי זה אונס.

ובברייתא מבואר, שכן הדין כשעברה האש **נהר או שלולית** שהם **רחבים שמונה אמות**. [ושלולית, נחלקו בה בהמשך, אם היא מקום שמי גשמים מתאספים בו או אמת המים].

ורב אמר, **שכשעברה האש נהר ממש**, המדליק **פטור**, **אף על פי שאין מים בנהר**, כי מאחר שהוא רחב, הרי הוא כדרך הרבים, שנחשבת הפסק בפני האש, גם בלא מים.

ושמואל אמר, ש**כשעברה האש אריתא דדלאי** [=יאור קטן שדולים ממנו מים ומשקים לשדות], **הוא הנקרא אמת המים**, המדליק **פטור**, **כשיש באמה מים**, שמאחר שיש בה מים, אף על פי שאינה רחבה אלא אמה, ראויה היא להפסיק בפני האש.

ואלו מפסיקין לפאה

חייב אדם להניח מקצת מתבואת שדהו לעניים, שנאמר, "וּבְקֻצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר" (ויקרא י"ט ט'), וכלל בידינו, שמי שיש לו כמה שדות, חייב לתת פאה מכל אחת ואחת. ויש דברים שאם יעברו בתוך שדה תבואה, יחלקו אותה לשנים, ויתחייב לתת פאה לכל חלק בפני עצמו, אבל כשיעברו בשדה אילן לא יחלקו אותה ויוכל לתת פאה אחת לכל השדה. ואלו הם:

א. הנחל. לפי פירוש רש"י, הוא מקום עמוק שיש בין שתי שדות.

ב. והשלולית. לדעת שמואל, השלולית היא מקום שמי גשמים שוללים שם, כלומר נאספים ומתקבצים לשם. [ומאחר שאפילו היא מפסקת, כל שכן שאמת המים מפסקת]. ולדעת רבי יוחנן, השלולית היא אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה, כלומר אמת מים שממנה משקים את השדות שסביבותיה. [ודווקא אמת המים מפסקת אבל השלולית אינה מפסקת שהיא נחשבת ככלי של הארץ ולא מפסיקה בין שני חלקי השדה].

ג. ודרך היחיד. ארבע אמות.

ד. ודרך הרבים. שש עשרה אמה.

כמה תעבור הדליקה

מי שהדליק אש בתוך שלו, והיתה האש נכפפת ובוערת והולכת, מאחר שרואה שהיא מתקדמת, עליו לשמור עליה שלא תצא ותזיק, ואם יצאה והזיקה, אפילו במרחק מאה מיל, חייב לשלם מה שהזיקה.

אבל נחלקו חכמים, מה הדין כשהיתה האש קולחת במקומה, ואינה יוצאת אלא מעט, **כמה יכנוס לתוך שלו, ושוב אין לו לחוש שתצא חוץ לרשותו**.

לדעת רבי אלעזר בן עזריה, אם כנס לתוך שלו **כשיעור חצי בית כור** [כמעט מאה וארבעים אמה], דיו, ושוב אינו מתחייב אם יצאה האש והזיקה.

ולדעת רבי אליעזר, אם כנס לתוך שלו **שש עשרה אמה כרוחב רשות הרבים**, דיו, ושוב אינו מתחייב אם יצאה האש והזיקה.

ולדעת רבי עקיבא, אם כנס לתוך שלו **חמישים אמה**, דיו ושוב אינו מתחייב אם יצאה האש והזיקה.

ולדעת רבי שמעון, אין שיעור קבוע בדבר, אלא ככל שהאש גדולה יותר, כך יתחייב למרחוק יותר.

העמדת תנור בבית או בעילה

במסכת בבא בתרא מבואר שאין לאדם להעמיד תנור בבית, אלא אם כן יש בינו לתקרה ארבע אמות, ולא יעמיד תנור בעליה, אלא אם כן יש תחתיה מעזיבה, [=טיח של סיד על התקרה] **של שלושה טפחים**.

רש"י מפרש, שבני העיר יכולים למנוע אדם מלעשות כן, כדי שלא תאחז האש בבית, ותעבור אליהם. ותוס' מפרשים, שבעל הבית ובעל העליה מעכבים זה על זה.

ונחלקו חכמים ורבי שמעון, **מה הדין, אם הרחיקו כראוי** ארבע אמות ומעזיבה, **ובכל זאת דלק הבית** או העליה. **לדעת חכמים**, המזיק **חייב** לשלם. **ולדעת רבי שמעון**, לא נאמרו שיעורים הללו, אלא שאם הזיק **פטור** מלשלם.

גדי כפות לו ועבד סמוך לו

מי שהדליק גדיש, והיה גדי כפות ליד הגדיש, ועבד עומד סמוך לגדיש, ונשרפו הגדיש והגדי והעבד.

אינו חייב מיתה על הריגת העבד, כי לא היה העבד כפות, והיה יכול לברוח, ונמצא שכשלא ברח העבד, הוא הרג את עצמו, ולא המדליק הרגו.

ומאחר שאין על המדליק חיוב מיתה, **מתחייב** הוא **לשלם מה שהזיק**, ובכלל זה **גדיש וגדי**, שגם בעלי חיים נתרבו לנזקי אש, מהריבוי "אוֹ הַקָּמָה", כפי שנתבאר בדף ס'.

עבד כפות לו

מי שהדליק גדיש, והיה עבד כפות ליד הגדיש, וגדי סמוך לגדיש בין כפות ובין לא כפות, ונשרפו הגדיש והגדי והעבד.

מאחר שלא היה העבד יכול לברוח, נמצא שהמדליק הרגו, **ומתחייב על כך מיתה**, ככתוב, "וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם" (שמות כ"א כ').

ומאחר שמתחייב מיתה על הריגת העבד, פטור מתשלומי הגדיש והגדי, שכלל בידינו, המתחייב מיתה וממון, נענש בעונש אחד בלבד, הגדול מבין שניהם [=קם ליה בדרבה מיניה], ואפילו לא התרו בו שלא ידליק את העבד, ונמצא שאינו נהרג על כך בפועל, בכל אופן מאחר שעשה מעשה שראוי להתחייב עליו מיתה, נפטר מהתשלומים.

גדי סמוך לו

יש מפרשים, שמי שהדליק גדיש, והיה גדי סמוך לו, ואינו כפות, ונשרף עם הגדיש, הרי זה **פטור** מתשלום נזקי הגדי, **כי** מאחר שלא היה הגדי כפות, **היה יכול לברוח**, ונמצא שלא זה הרגו, אלא הגדי שרף את עצמו.

נזקי טמון באש

כבר נתבאר בדף ס׳, **שנחלקו חכמים ורבי יהודה**, אם חייבה תורה **על נזקי טמון באש**, כגון הדליק גדיש, והיו כלים טמונים בו, ונשרפו עמו. **לדעת חכמים**, **פטור** מלשלם נזקי כלים, ורואים מקום כלים כאילו הוא מלא תבואה ומשלם דמי תבואה. **ולדעת רבי יהודה**, **חייב**, לשלם דמי הכלים. ועיקר דין זה שנוי במשנתנו.

ומבואר בגמרא, **שמחלוקת זו**, אם חייב אדם על נזקי טמון באש, נאמרה **כשהדליק אש ברשות עצמו**, **והלכה ושרפה ברשות חבירו**. **אבל כשהדליק ברשות חבירו**, **הכל מודים שנחשב כמזיק שם בידים**, וגם לדעת חכמים, לא פטרה תורה נזקי טמון.

ולדברי רב כהנא, **כשהדליק אדם ברשות חבירו**, שלא פטרה אותו תורה נזקי טמון באש, **אין שום מחלוקת בין חכמים ורבי יהודה**, **ושניהם מודים שחייב על כל נזקי טמון בשווה**.

ורבא חולק עליו ואומר, **שאמנם הכל מודים שכשהדליק בתוך של חבירו אינו נפטר מנזקי טמון באש**, **אבל נחלקו** חכמים ורבי יהודה **אם מתחייב שם על כל דבר** או לא. **לדעת חכמים**, **אין לחייבו אלא על מה שיש לו להעלות על דעתו שיהיה טמון**, כגון מוריגין וכלי בֶּקֶר הטמונים בגדיש, ולכן מודים חכמים שהמדליק את הבירה [=מגדל מבוצר], משלם כל מה שבתוכה, שכן דרך בני אדם להניח בבתים כל דבר, אבל אם היה טמון דבר שאין לו להעלות על הדעת, כגון ארנק בגדיש, אינו מתחייב עליו. **ולדעת רבי יהודה**, לעולם **מתחייב על כל מה שהזיק בטמון**, **ואפילו לא היה לו להעלות על דעתו שיהיה טמון שם**.

דף סב

אופן שלדברי הכל פטור מנזקי טמון

נתבאר, שנחלקו חכמים ורבי יהודה, אם מתחייב אדם על נזקי טמון באש. ומבואר בברייתא, שיש אופן, בו מודה רבי יהודה, שאינו מתחייב על נזקי טמון. והוא **כשבעל שדה השאיל מקום לחבירו להגדיש גדיש בשדהו**, **והטמין חבירו כלים בגדיש**, **ונשרפו מאש של בעל השדה**, **בעל השדה פטור מלשלם דמי כלים שהיו טמונים בגדיש**, שלא קיבל עליו אלא שמירת גדיש של תבואה.

נתן לו רשות להגדיש חטים והגדיש שעורים

מי שנתן לחבירו להגדיש בשדהו גדיש של חיטים, והגדיש בה שעורים, **ונשרפו מאש של בעל השדה**, בעל השדה **משלם** לבעל הגדיש **דמי שעורים**, **כפי שהזיקו**.

וכן הדין, **אם הגדיש חטים**, **וכיסה אותן שעורים**, שמאחר שבעל השדה ראה גדיש של שעורים, אין לו להתחייב אלא שעורים.

נתן לו רשות להגדיש שעורים והגדיש חטים

מי שנתן לחבירו להגדיש בשדהו גדיש של שעורים, והגדיש בה חטים, **ונשרפו מאש של בעל השדה**, בעל השדה **משלם** לבעל הגדיש **דמי שעורים**, **שלא נתן לו רשות אלא לשעורים**, ולא קיבל עליו שמירת חטים היקרות יותר.

וכן הדין, **אם הגדיש שעורים**, **וכיסה אותן חטים**, שמאחר שבעל השדה לא נתן לו רשות אלא לשעורים, אי אפשר לחייבו על החיטים.

קבלה לשמור דינר זהב וסבורה שהוא דינר כסף

אמר רבא, מי שנתן דינר זהב לאשה לשומרו, ואמר לה, הזהרי בו, של כסף הוא. **והזיקה אותו בעצמה**, כגון שרפה אותו או השליכה אותו לים, מאחר שחיובה הוא חיוב של אדם המזיק, **משלמת דינר זהב**, אף על פי שהיתה סבורה שהוא של כסף, שכל מזיק אינו משלם לפי מה שסבור שמזיק, אלא לפי מה שמזיק באמת.

אבל אם לא הזיקה אותו בעצמה, אלא **פשעה בשמירתו ואבד**, בזה חיובה הוא משום קבלת שמירה שקבלה עליה, ומאחר שקבלה עליה שמירת דינר כסף, **אינה משלמת אלא דינר כסף**.

אמר לו רב מרדכי לרב אשי, אתם שונים דין זה משמו של רבא, ולנו הדין הזה פשוט מהברייתא הנזכרת לעיל, שהמשאיל מקום לחבירו להגדיש שעורים, וחיפה אותן חיטים, ונשרפו מאש שלו, אינו משלם אלא דמי שעורים שקיבל עליו לשמור.

תקנת נגזל באשו

אמר רב, שמעתי דבר הלכה שנאמרה לפי רבי יהודה, המחייב על נזקי טמון, ואיני יודע מה היא.

אמר לו שמואל, האמנם לא ידע אבא [=רב] מה ששמע? והלא זו היא ההלכה ששמע, **לדעת רבי יהודה המחייב על נזקי טמון באש עשו תקנת נגזל באשו**, **כלומר** כמו שתקנו **חכמים** לנגזל, שישבע כמה גזלו ממנו, וכך מתחייב הגזלן לשלם, כך **תקנו למי שנשרף גדישו והיו טמונים בו כלים**, **שישבע מה היה טמון בו**, **וכך מתחייב המדליק לשלם**.

תקנת נגזל במסור

המסור, הוא זה שמלשין על ממון ישראל לאנסים, והם באים ונוטלים אותו ממנו.

ונחלקו חכמים, אם המסור מתחייב לשלם למי שהפסיד את הממון על ידו, שלא הזיקו בידים, אלא גרמו הנזק. יש אומרים, אין דנים דינא דגרמי, ואינו מתחייב. ויש אומרים, דנים דינא דגרמי, ומתחייב.

ולדעת האומרים שדנים דינא דגרמי, ומסור מתחייב לשלם, נסתפק אמימר, אם עשו תקנת נגזל במסור, וישבע זה כמה נטלו ממנו, וכך ישלם לו המסור, או לא תקנו כן. ועלה הספק ב**תיקו**.

נתינת מרגלית בכספתא

מעשה באחד שבעט בכספתא [=ארגז שנותנים בו כסף] של חבירו, והשליכו לנהר, ואמר בעל הכספתא, שהיתה בתוך הכספתא מרגלית השווה כך וכך.

ישב רב אשי ועיין בדין זה. אמר לו רבינא לרב אחא בריה דרבא, וי"א שרב אחא בריה דרבא אמר לרב אשי, הלא נתבאר במשנתנו, שמודים חכמים לרבי יהודה, שהמדליק את הבירה משלם כל מה שבתוכה, שכן דרך בני אדם להניח בבתים, ואם כן למה לא יהא זה נאמן.

והשיב לו, אם היה בעל הכספתא אומר, שהיו לו מטבעות בתוך הכספתא, בוודאי היה נאמן, ש**דרך להניח בו מטבעות**, **אבל** הוא טוען שהיתה שם מרגלית, **ויש להסתפק אם דרך בני אדם לתת מרגלית בכספתא**. ועלה הספק ב**תיקו**.

כסא דכספא בבירה

נתבאר, שגם חכמים מודים, שאם הדליק אדם את בירת חבירו, משלם לו כל מה שבתוכה, שכן דרך בני אדם לתת כל דבר בבתים.

ורב יימר שאל את רב אשי, מה הדין **כשבעל הבירה אומר**, **שהיה לו שם כוס של כסף**, האם דרך בני אדם שיהיה להם כוס כסף, והמדליק מתחייב, או לא.

והשיב לו רב אשי, ש**יש לראות במי במדובר**, **אם איש אמיד הוא**, כלומר איש שאומדים אותו כעשיר **שיש לו כלי כסף**, **או** שהוא **איש נאמן**, **שבני אדם נותנים לו לשמור כלי כסף**, **הרי זה נשבע** שהיה אצלו בבירה כוס כסף, **וגובה** מהמדליק. **ואם אינו ראוי לכך**, **אינו נאמן**.

מה בין גזלן לחמסן

רב אדא בריה דרב אויא שאל את רב אשי מה ההבדל בין גזלן לחמסן.

והשיב לו רב אסי, **חמסן**, **הוא הנוטל את החפץ בכח**, **אלא שנותן לבעליו את דמיו**, ואמנם אם הכריחו החמסן עד שנתרצה לכך אין זה חמס אלא מכר כמאמר רב הונא תליוהו וזבין זביני זביני [=תלו אותו שיסכים למכור, ומכר, המכר מכר], והחמסן הוא זה שנוטל בכח, ומשלם, **בלא שיתרצו** הבעלים. **וגזלן הוא הנוטל בכח**, **ואינו נותן דמים כלל**.

יצא גץ והזיק

גץ [=ניצוץ] שיצא מתחת הפטיש [=קורנס גדול של נפחים], והזיק, חייב לשלם כשאר נזקי אש.

פשתן הגמל דלק בנר של חווני

גמל שהיה טעון פשתן, ועבר ברשות הרבים, **ונכנס פשתנו לתוך החנות, ודלק בנרו של חנוני שבתוך החנות**, והדליק את הבירה [=הבנין כולו], **בעל הגמל חייב**, שלא היה לו להגדיל בחבילתו שתכנס לחנות.

הניח חנוני את נרו מבחוץ, ודלק בו פשתן הגמל, **חנוני חייב**, שלא היה לו להניח נרו במקום מעבר רבים.

ורבי יהודה אומר, שאם היה הנר, נר של חנוכה, החנווני פטור, אף על פי שהניחו מבחוץ, שברשות פרסום מצוה הניחה שם.

נר חנוכה בתוך עשרה טפחים

נתבאר, שלדעת רבי יהודה, כשהיה היזק על ידי נר חנוכה שהוציא חנווני חוץ לחנותו, הוא פטור, כי יש לו רשות להוציאו, משום פרסום המצווה.

ואמר רבינא משמו של רבא, שיש ללמוד מכאן, שמצווה להניח נר חנוכה בתוך גובה עשרה טפחים, שכן אם אין מצווה להניח בתוך עשרה, ויכול לקיים את המצווה גם על ידי שיגביה את הנר לגובה שלא ינזקו בו [=למעלה מגמל ורכבו], שוב אין לו רשות להניחו נמוך יותר, ולא היה פטור מנזקיו, ורק משום שמצווה להדליק בתוך גובה עשרה, יש לו רשות להניחו שם, ולהיפטר מהנזקים.

ומסקנת הגמרא, שאין מכאן ראיה שמצווה להניח נר חנוכה בתוך עשרה, כי אף אם יכול לקיים את המצווה גם למעלה מעשרה, מאחר שמדליק נר של מצווה, לא חייבו אותו לטרוח להגביהו כל כך.

להניח נר חנוכה למעלה מעשרים אמה

אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמו של רבי תנחום, **נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה, פסולה**, כסוכה, וכקורת מבוי, [ששנינו בהם, שאם היו גבוהים למעלה מעשרים אמה, הם פסולים], והסיבה לכך שכשהנר גבוהה מעשרים אמה היא פסולה, **כי למעלה מעשרים אמה** אין הדבר נראה, **ואין העין שולטת** בו, **ושוב אין בדבר פרסום הנס**, וטעם הדלקת נר חנוכה הוא לפרסם את הנס.

סליק פרק הכונס

פרק שביעי מרובה

דף סב

תשלומי גניבה הנוהגים
בטוען טענת גנב

כבר נתבאר בכמה מקומות, שמי שגנב ממון מחבירו, מתחייב לשלם לו כפל, ומי שגנב בהמות כשרות, וגם טבח ומכר, משלם תשלומי ארבעה וחמישה.

וכמו כן כבר נתבאר, ש**שומר חינם שאמר נגנב ממני הפקדון, ונשבע על כך, ולבסוף נמצא הפיקדון בידו, הרי הוא נידון כגנב, ומשלם לבעלים כפל**.

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, ששומר זה שטען טענת גנב, נעשה כגנב ממש, **ואם טבח ומכר, משלם ארבעה וחמישה**.

והנה, במשנתנו מבואר, שמידת תשלומי כפל מרובה ממידת תשלומי ארבעה וחמישה, שתשלומי כפל נוהגים בכל דבר, ותשלומי ארבעה וחמישה אינם נוהגים אלא בשור ושה בלבד. [ובהמשך יתבאר בעזה"י מהיכן למדו זאת].

וללשון ראשון אמרו שיש ראיה ממשנתנו לדברי רבי יוחנן, שכן משמע במשנתנו, שדווקא בדבר זה מרובה מידת תשלומי כפל ממידת תשלומי ארבעה וחמישה, שזו נוהגת בכל דבר, וזו בשור ושה בלבד, אבל אין ביניהם חילוקים אחרים, ושניהם נוהגים בשווה בטוען טענת גנב.

וללשון שני דחו ראיה זו, כי לא שנו במשנתנו, אין בין מידת כפל למידת ארבעה וחמישה אלא דבר זה, שזו נוהגת בכל דבר וזו בשור ושה

בלבד, שאז היה מובן שרק חילוק זה יש ביניהם, אבל כך שנו, מרובה מידת כפל ממידת ארבעה בחמישה בדבר זה, ואפשר שמרובה בדברים נוספים, ונקט התנא אחד מהם, ושייר אחרים.

באלו דברים נוהגת מידת תשלומי כפל

כבר נתבאר, שמרובה מידת תשלומי כפל, שנוהגת בין בדבר שיש בו רוח חיים, ובין בדבר שאין בו רוח חיים.

א. ומבואר בברייתא, שענין זה למד **מהכתוב האמור בענין שומר חינם הטוען טענת גנב**, "עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ" (שמות כ"ב ח'), והכתוב הזה נדרש **במידת כלל ופרט וכלל**.

"**עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע**" **כלל**. "**עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה**" **פרט**. "**עַל כָּל אֲבֵדָה**" **חזר וכלל**. ומידת כלל ופרט וכלל **אי אתה דן אלא כעין הפרט**, לומר, כשם שהפרטים כולם, **דבר המטלטל וגופו ממון**, אף כל שאר דברים המטלטלים שגופם ממון נוהגת בהם מידת תשלומי כפל, **בין** דבר ש**יש בו רוח חיים ובין** דבר ש**אין בו רוח חיים**.

ויש לך להוציא מן הכלל קרקעות, שאינן מטלטלין, והוא הדין **לעבדים** שהוקשו לקרקעות, שנאמר, "וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה" (ויקרא כ"ה מ"ו). וכן יש לך להוציא מן הכלל **שטרות**, שאין גופם ממון, אלא גורמים לגבות ממון. ודבר נוסף יש לך להוציא מהכלל מחמת הכתוב הקודם, "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ", לומר ש**הקדש** אינו בכלל תשלומי כפל.

והקשו אם הכתוב הזה נדרש במידת כלל ופרט וכלל, שאין אתה דן אלא כעין הפרט, **אפשר שרק בהמות נחשבות כעין הפרט**, "שׁוֹר ... חֲמוֹר ... שֶׂה", שכל אלו נבלתם מטמאה במגע ובמשא, **אבל עופות**, שאין נבלתם מטמאה אלא בבית הבליעה, **אינן כעין הפרט**, **ואין בהם תשלומי כפל**.

ואף שיש בין הפרטים דבר שאינו בעל חיים כלל, "שַׂלְמָה", מכל מקום, כל פרט מלמד דבר הדומה לו, והפרטים "שׁוֹר ... חֲמוֹר ... שֶׂה", מלמדים שבהמות בכלל, והפרט "שַׂלְמָה", מלמד שדבר שאין בו רוח חיים בכלל, אבל עופות אינן בכלל.

דף סג

ואין לומר, על כרחך גם עופות בכלל, כי ללמד שכל בהמות בכלל, די בפרט אחד מהפרטים הללו "שׁוֹר ... חֲמוֹר ... שֶׂה", ונכתבו כולם, ללמד שאפילו עופות בכלל. והסיבה שאין לומר כן, כי לא די היה באחד מהפרטים הללו, שאם היה כתוב רק "שׁוֹר" או רק "שֶׂה", היה מקום לומר, רק בהמות טהורות הראויות להקרבה כמו שור או שה, בכלל תשלומי כפל, אבל בהמות טמאות אינן בכלל. ואם היה כתוב רק "חֲמוֹר", היה מקום לומר, רק בהמות שיש בהם דין בכורה בכלל, וכל שאר בהמות אינן בכלל תשלומי כפל.

ותירצו, שמכל מקום, אם רק בהמות בכלל תשלומי כפל, די היה לכתוב את הפרטים "שׁוֹר ... חֲמוֹר", והיינו יודעים, שכל בהמות בכלל, אבל עכשיו, שנכתב גם "שֶׂה", בא ללמד שאפילו עופות בכלל.

אך חזרו והקשו, אם הכתוב "שֶׂה" בא ללמד שגם עופות בכלל תשלומי כפל, **שמא רק עופות טהורים בכלל**, שהם דומים לשה, שיש בהם טומאת נבלה, **אבל עופות טמאים**, שאין בהם טומאת נבלה, **לא יהיו בכלל תשלומי כפל**.

ב. ולפיכך **חזרו ואמרו**, **שהכתוב** האמור בענין שומר חינם הטוען טענת גנב, "עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ" (שמות כ"ב ח'), **אינו נדרש במידת כלל ופרט וכלל**, **אלא במידת ריבוי ומיעוט**, **כלומר**, הכתוב "**עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע**", **ריבוי הוא**, **ומלמד שכל דבר יש בו תשלומי כפל**, בין דבר שיש בו רוח חיים ובין דבר שאין בו רוח חיים, **חוץ מארבעה דברים שיש למעט מארבעה המיעוטים**, "שׁוֹר ... חֲמוֹר ... שֶׂה ... שַׂלְמָה". (**א**) "שׁוֹר" ולא **קרקעות**. (**ב**) "חֲמוֹר" ולא **עבדים**. (**ג**) "שֶׂה" ולא **שטרות**. (**ד**) "שַׂלְמָה", ולא **דבר שאינו מסוים**, כלומר דבר שאין לבעלים סימן בו. **והכתוב** "**עַל כָּל אֲבֵדָה**", **בא ללמד**, **ש**כשם ששומר חינם שטוען טענת גנב משלם כפל, כך **שומר אבדה שטוען טענת גנב משלם כפל**, וכמאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, הטוען טענת גנב באבידה, משלם תשלומי כפל, שנאמר "עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר".

"כל" ריבוי או כלל

נתבאר לעיל, שהכתוב "עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע", אינו נדרש במידת כלל, אלא במידת **ריבוי**.

ומצינו מקום אחר, שנכתב בו "כל", והוא נדרש בכלל ופרט וכלל, הוא הכתוב בענין הדברים שניתן לקנות במעשר שני, "וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ" (דברים י"ד כ"ו). שכך הוא נדרש, "**וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ**", **כלל**. "**בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר**", **פרט**. "**וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ**" **חזר וכלל**. ומידת כלל ופרט וכלל **אי אתה דן אלא כעין הפרט**, לומר, כשם שהפרטים כולם, **פרי מפרי וגידולי קרקע**, אף כל שאר דברים שהם פרי מפרי וגידולי קרקע, קונים אותם במעות מעשר שני, **ויש לך להוציא מן הכלל, מים ומלח וכמהין ופטריות, שאינן פרי מפרי, ויש לך להוציא מן הכלל, דגים, שאינם גידולי קרקע**.

א. ואמרו, שיש חילוק בין שני הכתובים, מקום שנאמר בו "**כָּל**", **ריבוי** הוא, ומקום שנאמר בו "**בְּכֹל**", **כלל** הוא.

ב. **עוד** אמרו, ש**אפשר שברוב מקומות** גם "**כל**" **כלל הוא** ולא ריבוי, **אך בכתוב "עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע"**, **על כרחך הוא ריבוי**, שכן בתחילת הענין כבר נאמר כלל ופרט וכלל, "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם" (שמות כ"ב ו'), "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ" כלל, "כֶּסֶף אוֹ כֵלִים", פרט, "לִשְׁמֹר" חזר וכלל. ואם גם הכתוב "עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע", נדרש בכלל ופרט וכלל, היה לו לכתוב כל הפרטים בין שני הכללים הראשונים, ולדורשם שם, ומתוך כך שנכתבו לבד, על כרחך הכתוב האחרון נדרש בריבוי.

שומר חינם בטענת גנבה ואבדה

שומר חינם שאמר אבד ממני הפקדון, או נגנב ממני הפקדון, הרי **נשבע על כך, ופטור מלשלם**.

ואם שקר היה הדבר, והודה מעצמו שנשבע בשקר, **הרי זה משלם** (א) **קרן** (ב) **וחומש** (ג) **ואשם גזילות**, ככתוב, "אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יִשָּׁבַע עָלָיו לַשֶּׁקֶר וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ [=קרן] וַחֲמִשִּׁתָיו יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ [=חומש]. וְאֶת אֲשָׁמוֹ יָבִיא לַה' אַיִל תָּמִים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל הַכֹּהֵן [=אשם]". (ויקרא ה' כ"ד-כ"ה).

ואם באו עדים, והעידו שהוא עצמו אכלו, או שהוא עצמו גנבו, בזה יש חילוק בין טוען אבד לבין טוען נגנב. **זה שטען אבד** ונשבע על כך, מאחר שהעידו עדים שהוא אכלו, ונמצא שקרן, הרי זה **משלם את הקרן**, כמו גזלן. **וזה שטען נגנב**, ונשבע על כך, מאחר שהעידו עדים שהוא גנבו, ונמצא שקרן, הרי זה **משלם תשלומי כפל** כגנב.

דינים אלו מבוארים במשנה בפרק הגוזל עצים, **ולמדנו, שאין שומר חינם משלם תשלומי כפל, אלא כשטוען טענת גנב, ונשבע על כך, והעידו עדים שהוא גנב. ולהלן יתבאר בעזה"י מהיכן הדבר למד**.

[שמות כ"ב ו'-ח'] כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ **אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם. אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב** וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ. עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם **אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ**.

טוען טענת גנב שנשבע משלם כפל

בפרשת שומר חנם נאמר שתי פעמים חיוב תשלומי כפל. תחילה נאמר, "**אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם**". **ושוב נאמר**, "**אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב** כו' **אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ**". ונחלקו חכמים בדבר זה.

והכל מודים שהכתוב השני, "אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב כו' אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ", **מדבר בשומר** עצמו, **שטען טענת גנב, ולא נמצא** גנב כדבריו, אלא **הוא עצמו גנב, שמשלם תשלומי כפל**, שכך ביאר רבא את הכתוב, אם לא ימצא כמה שאמר, אלא שהוא עצמו גנבו, ישלם שנים. ☜ **ומכאן, שטוען טענת גנב משלם כפל**.

אך נחלקו חכמים בכתוב הראשון, "**אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם**". **לדעת ברייתא אחת**, כשם שהכתוב השני מדבר בשומר חינם עצמו, שטוען טענת גנב, כך **גם הכתוב הראשון מדבר בשומר חינם עצמו שטוען טענת גנב. ולדעת ברייתא אחת**, מאחר שהכתוב

השני מדבר בשומר חינם עצמו שטוען טענת גנב, על כרחך **הכתוב הראשון מדבר בגנב ממש**, שאם נמצא הגנב כמו שאמר השומר, אותו גנב **משלם תשלומי כפל**.

ובענין טוען טענת גנב המתחייב כפל, נאמר, "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ", **ויש ללמוד בגזרה שווה, שקריבה זו היא קריבה לשבועה**, שנאמר בכתוב שליחות יד, וכן נאמר בשומר שכר, "שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם" (שמות כ"ב י'), וכשם ששומר שכר נקרב לשבועה, כך שומר חינם נקרב לשבועה. ☜ **ומכאן, שטוען טענת גנב אינו מתחייב תשלומי כפל, אלא כשנשבע שהדבר נגנב**.

טוען טענת אבד אינו משלם כפל

נתבאר, שלדברי הכל, דווקא טוען טענת גנב שנמצא שקרן, משלם כפל, אבל טוען טענת אבד שנמצא שקרן, משלם קרן, ונחלקו חכמים מהיכן הדבר למד.

לדעת האומרים, ששני הכתובים שבפרשה, "אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם", וכן "אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב כו' יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ", שניהם **מדברים בטוען טענת גנב, לכן נאמרו שני כתובים** בטוען טענת גנב, **לומר, דווקא טוען טענת גנב משלם כפל, ולא טוען טענת אבד**.

ולדעת האומרים, שרק הכתוב השני, "אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב כו' יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ", **מדבר בטוען טענת גנב, ענין זה** שטוען טענת אבד אינו משלם כפל, **למד ממיעוט ה"א בכתוב** "אִם לֹא יִמָּצֵא **הַגַּנָּב**", **לומר דווקא כשלא נמצא כמו שטען שהדבר נגנב, משלם כפל**, אבל אם לא נמצא כמו טענה אחרת, כגון טענת אבד, אינו משלם כפל.

טוען טענת גנב וטבח או מכר

כבר נתבאר לעיל מה שאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, שהטוען טענת גנב בפקדון, שמתחייב על כך כפל, אם טבח ומכר, **משלם תשלומי ארבעה וחמשה**.

לדעת האומרים, ששני הכתובים שבפרשה, "אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם", וכן "אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב כו' יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ", שניהם **מדברים בטוען טענת גנב**, ומהכפילות לומדים, שטוען טענת אבד אינו משלם כפל, ולא מאות ה"א בכתוב "הַגַּנָּב", **ריבוי ה"א בכתוב "הַגַּנָּב" בא ללמד** דין זה, **שטוען טענת גנב נעשה כגנב גמור, ולפיכך אם טבח או מכר משלם תשלומי ארבעה וחמישה**.

ולדעת האומרים, שרק הכתוב השני, "אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב כו' יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ", **מדבר בטוען טענת גנב**, ומריבוי ה"א בכתוב "אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב", לומדים שטוען טענת אבד אינו משלם כפל, ענין זה שטוען טענת גנב שטבח ומכר משלם ארבע וחמישה למד בהיקש, שלדעתו כתוב **אחד בגנב עצמו**, וכתוב שני בטוען טענת גנב, **והוקשו שני כתובים אלו זה לזה, ללמד, שדין שניהם שווה, וטוען טענת גנב כגנב גמור הוא, להתחייב ארבע וחמישה**. ואף שיש להקשות על כך הלא אינם שווים שגנב משלם כפל בלא שישבע כלום וטוען טענת גנב משלם כפל רק אחר שישבע על טענתו, אין בקושיא זו כלום, כי כלל בידינו, **אין משיבין על ההיקש**.

גנב עצמו שמשלם כפל

כבר נתבאר שגנב עצמו כשבאו עדים והעידו על שגנב משלם תשלומי כפל.

ולדעת האומרים, שהכתוב "אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם" האמור בפרשת שומר חינם, מדבר בגנב עצמו, מהכתוב הזה למדנו שגנב משלם תשלומי כפל.

אך לדעת האומרים, ששני הכתובים שבפרשת שומר חינם מדברים בטוען טענת גנב, לא נמצא פסוק מפורש המלמד שגנב משלם תשלומי כפל.

ואין לומר שלדעה זו, חיוב תשלומי כפל של גנב למד **בקל וחומר** מחיוב טוען טענת גנב, **שאם כן דיו לבא מן הדין להיות כנידון, ולא יתחייב הגנב בתשלומי כפל אלא כשישבע** לשקר שלא גנב, כטוען טענת גנב, שאינו מתחייב כפל אלא כשנשבע על טענתו לשקר.

ומסקנת הגמרא, שלדעה זו, חיוב כפל של גנב עצמו, למד מהכתוב האמור בגנב, "**אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה חַיִּים**

שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם״ (שמות כ״ב ג׳), **ואמנם**, מפשט הכתוב משמע, שרק על גנבת בעלי חיים משלם כפל, ולא על גנבת שאר דברים, אולם **מדרשת תנא דבי חזקיה** מבואר, **שעל גנבת כל דבר משלם כפל**, כפי שיתבאר בעזה״י בסמוך.

[שמות כ״א ל״ז - כ״ב ג׳] כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה. אִם בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים. אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ. **אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם**.

דרשת הכתוב בענין תשלומי כפל של גנב עצמו

בענין חיוב תשלומי כפל של גנב נאמר, ״**אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם**״ (שמות כ״ב ג׳), נזכרו בכתוב הזה כמה פרטים וכלל, שכולם בעלי חיים, ״שׁוֹר״, ״חֲמוֹר״, ״שֶׂה״, ״חַיִּים״, ולהלן יתבאר בעזה״י, למה נכתבו כל אלו, והיאך הכתוב הזה נדרש.

א. דרשת הכתוב כפי ששנה תנא דבי חזקיה.

אם היה כתוב רק ״שׁוֹר״ ו״גְּנֵבָה״, היה לנו ללמוד, שכל שהוא כעין הפרט בכלל תשלומי כפל, והיינו אומרים, כשם שהפרט, כלומר ״שׁוֹר״, הוא **דבר הקרב למזבח**, ויש בו תשלומי כפל, כך כל שאר דברים הקרבים למזבח **בכלל תשלומי כפל, והיינו למדים** שגם גונב **שה** משלם כפל.

דף סד

וכשנכתב בפירוש גם ״שֶׂה״, על כרחך בא ללמד על דברים נוספים, שאינם קרבים לגבי מזבח, אבל הם **כעין הפרטים** שור ושה, **שיש בהם קדושת בכור**, שהם **בכלל תשלומי כפל, והיינו למדים** שגם **חמור** יש בו חיוב תשלומי כפל.

וכשנכתב בפירוש גם ״חֲמוֹר״, על כרחך בא ללמד על דברים נוספים, שאינם קרבים לגבי מזבח, ואינם קדושים בבכורה, אבל **כעין הפרטים** שור ושה וחמור, **שהם בעלי חיים**, שהם **בכלל תשלומי כפל, והיינו למדים** שכל **בעלי חיים** יש בהם חיוב תשלומי כפל.

וכשנכתב בפירוש גם ״חַיִּים״, על כרחך בא ללמד על דברים נוספים, שאינם קרבים לגבי מזבח, ואינם קדושים בבכורה, ואינם בעלי חיים, אבל הם **כעין הפרטים** שור ושה וחמור ובעלי חיים, שהם **דבר המטלטל וגופו ממון**, שהם **בכלל תשלומי כפל**, והיינו למדים שכל דבר המטלטל וגופו ממון, **בין יש בו רוח חיים ובין אין בו רוח חיים**, יש בו חיוב תשלומי כפל.

☜ **והקשו על הדרשא הזאת**, שמשמע, שתחילה נאמרו הפרטים, כגון ״שור״, ואחר כך נאמר הכלל ״גנבה״, **והלא** אין הדבר כן, אלא תחילה נאמר בכתוב הכלל, ״גנבה״, ואחר כך הפרטים.

ואפילו אם היה הכתוב כמו שמשמע מהברייתא, שתחילה נאמרו הפרטים ואחר נאמר הכלל, גם כן אין הדבר מיושב, שתנא דבי רבי ישמעאל דרש לרבות כל שהוא כעין הפרט, כמידת כלל ופרט וכלל, ואין הדבר כן, אלא כל מקום שיש פרטים ואחר כך כלל, הרי זה נדרש במידת פרט וכלל, וכל דבר בכלל.

ואם אנו באים לדרוש כמו בכתוב, ש**תחילה נאמר הכלל ואחר כך הפרטים**, גם כן אין לנו לרבות כל שהוא כעין הפרט, כמידת כלל ופרט וכלל, שכל מקום שיש כלל ואחר פרטים, **הרי זה נדרש במידת כלל ופרט, ואין בכלל אלא מה שבפרט בלבד**.

ב. דרשת הכתוב כפי שביאר רבא.

ותירץ רבא, שבאמת הכתוב נדרש בכלל ופרט וכלל. ״**הַגְּנֵבָה**״, **כלל**. ״**מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה**״, **פרטים**. ״**חַיִּים**״ **חזר וכלל**. וכשנקט התנא, ״שור וגנבה״, וכן ״שור ושה וגנבה״ וכן ״שור ושה חמור וגנבה״ קיצר בדבריו, ונקט הפרטים שרוצה לדרוש, ואחד משני הכללים ״גנבה״.

ואף על פי שכלל אחרון ״חַיִּים״, **אינו דומה לכלל ראשון** ״הַגְּנֵבָה״, שכלל ראשון כולל כל דבר, וכלל אחרון כולל רק בעלי חיים, אין בכך כלום, ש**ברייתא זו היא כדעת רבי ישמעאל, הדורש** כלל ופרט וכלל **גם באופן זה**, כמבואר במסכת חולין בסוף פרק אלו טרפות.

ואת דרשת תנא דבי חזקיה יש לבאר באופן הבא, בשינוי ובתוספת על המבואר לעיל.

אם היה כתוב ״**הַגְּנֵבָה**״ ״**שׁוֹר**״ **ו**״**חַיִּים**״, **היה לנו ללמוד בכלל ופרט כלל, שכל שהוא כעין הפרט** ״שׁוֹר״ בכלל תשלומי כפל, והיינו אומרים, כשם שהפרט, כלומר ״שׁוֹר״, הוא **דבר הקרב למזבח**,

ויש בו תשלומי כפל, כך כל שאר דברים הקרבים למזבח **בכלל תשלומי כפל, והיינו למדים** שגם גונב **שה** משלם כפל.

וכשנכתב בפירוש גם "שֶׂה", על כרחך בא ללמד על דברים נוספים, שאינם קרבים לגבי מזבח, אבל הם **כעין הפרטים** שור ושה, **שיש בהם קדושת בכור**, שהם **בכלל תשלומי כפל, והיינו למדים** שגם **חמור** יש בו חיוב תשלומי כפל.

וכשנכתב בפירוש גם "חֲמוֹר", על כרחך בא ללמד על דברים נוספים, שאינם קרבים לגבי מזבח, ואינם קדושים בבכורה, אבל **כעין הפרטים** שור ושה וחמור, **שהם בעלי חיים**, שהם **בכלל תשלומי כפל, והיינו למדים** שכל **בעלי חיים** יש בהם חיוב תשלומי כפל.

אלא שאם בא הכתוב ללמד בכלל ופרט וכלל רק בעלי חיים, אין אנו צריכים לכל הכתוב הזה, ודי בכלל האחרון לבדו, שאומר בפירוש "**חַיִּים**", וכל בעלי חיים בכלל. **ואם כן, מתוך כך שנאמר כלל ופרט וכלל, על כרחך בא הכתוב ללמוד מכעין הפרט גם דברים שאין בהם רוח חיים**.

☜ **אך יש לשאול, למה נכתב הריבוי, "אִם הִמָּצֵא תִּמָּצֵא"**, ולא די היה לכתוב, "אִם הִמָּצֵא תִּמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֻבָה מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם", הלא גם בלא כפילות "הִמָּצֵא תִּמָּצֵא", יש לנו ללמוד בכלל ופרט וכלל, שכל דבר יש בו תשלומי כפל.

ג. דרשת הכתוב כפי שביאר רבינא.

והתשובה היא, שבאמת אין הדבר כמו שנתבאר לעיל, שאף על פי שהכלל האחרון הוא "חַיִּים", נוכל ללמוד מכלל ופרט וכלל כל דבר, אף מה שאין בו רוח חיים, כי כל מידת כלל ופרט וכלל, הכלל האחרון בא להוסיף על הכלל ופרט, שאם היה רק כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, והכלל האחרון מוסיף כל שהוא כעין הפרט, אבל לעולם לא יוסיף יותר מהכלל האחרון עצמו, ואם כן, **מכלל ופרט וכלל שהכלל האחרון הוא "חיים", לא נוכל ללמוד חיוב כפל בדבר שאין בו רוח חיים. ולכן נאמר, "הִמָּצֵא תִּמָּצֵא", להיות שני כללים, וללמוד מהם ומשאר פרטים במידת כלל ופרט וכלל**, ואף על פי ששני כללים אלו סמוכים הם ואין הפרטים ביניהם, כבר אמר רבינא מה שהיו אומרים במערבא, כל מקום שאתה מוצא שני כללות הסמוכים זה לזה, הטל פרט ביניהם, ודונם בכלל ופרט וכלל.

ולדברי רבינא כך הכתוב נדרש. "אִם הִמָּצֵא" כלל ראשון. "**תִּמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֻבָה**", **כלל שני להטילו לבסוף**. "**מִשּׁוֹר** עַד **חֲמוֹר** עַד **שֶׂה חַיִּים**", **כל אלו פרטים הם**.

ומתוך כך שנכתב **הפרט "חיים", למדנו שכל בעלי חיים בכלל חיוב תשלומי כפל**. ואם כן, כשנאמרו שאר פרטים, באו ללמד על דברים נוספים, שאינם בעלי חיים, שהם בכלל תשלומי כפל.

הפרט "שור" בא **ללמד, שכל שהוא** כעין הפרט, שהוא **מטלטל וגופו ממון, יש בו תשלומי כפל**.

והפרט "חמור" בא **ללמד, שכל שהוא** כעין הפרט, שהוא **דבר מסוים, יש בו תשלומי כפל**.

☜ **אך יש לשאול, למה נכתב הפרט, "שה"** ומה בא ללמד.

ד. דרשת הכתוב כפי המסקנה.

ומסקנת הגמרא, **שמאחר שכפל הכתוב הענין לומר "הִמָּצֵא תִּמָּצֵא", אין הענין נדרש במידת כלל, אלא במידת ריבוי, ושני כתובים אלו, "הִמָּצֵא תִּמָּצֵא", שני ריבויים הם**, וכל הפרטים מיעוטים הם, ומוטלים בין שני הריבויים, והכתוב נדרש במידת ריבוי ומיעוט וריבוי, [כדעת תנא דבי רבי ישמעאל, שדרש את הכתוב בענין דגים כשרים, מאחר שנאמר "במים" "במים" שני פעמים, אין זה כלל ופרט, אלא ריבה ומיעט וריבה], ואם כן, מהריבוי יש לנו **ללמוד שכל דבר יש בו תשלומי כפל, בין יש בו רוח חיים, ובין אין בו רוח חיים. ושלושת המיעוטים** הללו "**שׁוֹר**" "**חֲמוֹר**" "**שֶׂה**", **באו למעט שלושה דברים**, שאין בהם תשלומי כפל, (א) **קרקעות**, (ב) **עבדים**, (ג) **ושטרות. והכתובים**, "**הַגְּנֻבָה** ... **חַיִּים**", **באו ללמד** את הדין שאמר רב, **אחייה לקרן כעין שגנב**, כלומר, שאם גנב בהמה, והוכחשה או הוזלה, משלם כשעת הגניבה, שנאמר "חיים", החייהו לקרן של "גניבה" שיהא שלם, **כפי שיתבאר בעזה"י בדף ס"ה**.

מודה בקנס

נתבאר, שגנב שהעידו עליו עדים שגנב, וכן טוען טענת גנב שנשבע בשקר, ובאו עדים והעידו

שהוא עצמו גנב, הרי אלו משלמים כפל.

ותשלום הכפל קנס הוא, ולא עיקר החיוב, הרי לא גנב אלא פעם אחת. **וכלל בידינו, שאין אדם מתחייב תשלום הכפל אלא על פי עדים, אבל אם בא מעצמו והודה** שגנב או טען טענת גנב בשקר, משלם קרן בלבד, **ופטור** מכפל, **שנאמר**, "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ", לומר, **דווקא מי שהורשע על ידי בי"ד** מתחייב כפל, **אבל המורשע על פי הודאת עצמו, פטור** מתשלום הכפל.

ונחלקו חכמים מה הדין אם מתחילה הודה מעצמו שגנב או טען טענת גנב, **ואחר כך באו עדים**, והעידו עליו שגנב, האם מאחר שעתה באו עדים, מתחייב בתשלומי הכפל, או מאחר שמתחילה הודה על פי עצמו, כבר נפטר מתשלום הכפל.

ונתבאר שמחלוקת זו תלויה במחלוקת המבוארת לעיל, מהיכן למדנו שגנב עצמו מתחייב תשלומי כפל.

לדעת האומרים שחיובו של גנב עצמו מבואר כבר בכתוב בענין טוען טענת גנב, "אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם", **נמצא שהכתוב האמור בענין גנב עצמו**, "**אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא** בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם", **אינו נצרך ללמד על חיוב כפל של הגנב, ובא ללמד דין זה שמודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור**, שכך הוא נדרש "אִם הִמָּצֵא" בעדים, "תִמָּצֵא" בדיינים, ומשלם כפל, אבל אם הודה מעצמו, פטור. וכשהודה מעצמו בלא שבאו עדים אחר כך, כבר למדנו שפטור, מהכתוב "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים", ואם כן הכתוב "אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא" בא ללמד, שכשהודה מעצמו, הוא פטור אפילו אם אחר כך באו עדים. וזו היא דעת רב.

ולדעה זו, שאר הכתוב, "**הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה חַיִּים" לא בא ללמד דבר חדש**, שכן לדעה זו, ענין זה שגנב משלם כפל בכל דבר, למד מהכתובים האמורים בענין טוען טענת גנב, שם נכתב גם דינו של גנב, והסיבה שנכתבו כאן משום שהוצרך הכתוב לכתוב "אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא", ללמד על מודה בקנס שפטור אף אם אחר כך באו עדים, ומתוך שנכתב דין אחד לצורך, נכתבו שוב גם דינים שכבר נכתבו פעם אחת, **כמאמר תנא דבי רבי ישמעאל, כל פרשה שנאמרה ונשנית, לא נשנית אלא לדבר שנתחדש בה**.

ולדעת האומרים, ששני הכתובים האמורים בטוען טענת גנב מדברים בטוען טענת גנב, ולא בגנב עצמו, **וחיוב כפל של גנב עצמו למד מהכתוב**, "**אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה** מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם", כפי דרשת אבא שאול לעיל, אם כן הכתוב הזה בא ללמד עיקר חיוב כפל של גנב, **ואין ללמוד ממנו דבר לענין מודה בקנס, ולדעה זו, אין המודה בקנס נפטר אלא כשהודה ולא באו עדים אחר כך**, מהכתוב "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים", **אבל אם באו עדים אחר כך, הרי זה מתחייב כפל**.

הכל מודים שגנב עצמו משלם כפל בלא שבועה

נתבאר, ששנים הם שמשלמים כפל, האחד הוא גנב עצמו, והשני הוא שומר חינם שטען נגנב ממני, ונמצא שהוא עצמו גנב.

והנה בענין שומר שטען טענת גנב, נתבאר לעיל בדף ס"ג, שאינו משלם כפל כשנמצא בידו, אלא כשמתחילה נשבע לשקר על טענתו שנגנב ממנו.

והקשו למה לא נלמד בבנין אב, שכמו כן גנב עצמו, לא ישלם כפל אלא כשנשבע לשקר שלא גנב, אבל בלא שבועה לא יתחייב.

ותירצו, שאם גנב עצמו אינו מתחייב כפל אלא כשנשבע לשקר, לא היה צריך לכתוב חיוב כפל בגנב עצמו, והיה למד בקל וחומר מטוען טענת גנב, שכן טוען טענת גנב, בא הדבר לידו בהיתר, שקבלו לשמור עליו, ואחר כך גנבו, ומתחייב כפל, וכל שכן גנב עצמו, שמתחילה בא הדבר לידו באיסור, שיתחייב כפל.

ומאחר שכתבה תורה בפירוש שגנב עצמו מתחייב כפל, על כרחך באה ללמד, שמתחייב גם באופן שטוען טענת גנב אינו מתחייב עליו, ומכאן שגנב עצמו מתחייב כפל גם בלא שום שבועה.

הגנב מתחייב בכל אופן שגנב

נתבאר לעיל, שהכתוב, "אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה" בא ללמד, שגנב עצמו מתחייב תשלומי

כפל בכל דבר, או בא ללמד, שמודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור מקנס.

ואמרו שאם בא ללמד דין זה בלבד, היה ראוי לכתוב בלשון אחד, "אִם הִמָּצֵא הִמָּצֵא", או "אִם תִּמָּצֵא תִּמָּצֵא", ומתוך ששינה הכתוב לומר "אִם הִמָּצֵא תִּמָּצֵא", יש ללמוד דבר נוסף.

דף סה

והוא מה ששנו בברייתא, "**אִם הִמָּצֵא תִּמָּצֵא בְּיָדוֹ הַגְּנֵבָה**", **אין לי אלא כשנמצאה הגנבה בידו** שמתחייב, **מנין שאם נמצאה בגגו בחצירו או בקרפיפו, תלמוד לומר**, "**אִם הִמָּצֵא תִּמָּצֵא מכל מקום**".

חיוב הקרן וחיוב תשלומי כפל וארבעה וחמישה

כבר נתבאר בדף ס"ד, שלדעת רב, הכתוב "הַגְּנֵבָה ... חַיִּים" מלמד, שחיוב תשלום הקרן הוא כפי שווי הגנבה בשעת הגנבה, שכך משמעות הכתוב, תחייה את הקרן כמו שגנב. אבל חיוב תשלומי כפל וארבעה וחמישה כפי שווי הגנבה בשעת העמדה בדין.

ומבואר בסוגיתנו, ש**אם השביחה הגניבה על ידי מעשה הגנב**, שפיטם את הבהמה הרבה, והשביחה, בוודאי לא ישלם תשלומי כפל וארבעה וחמישה כפי שווי של עכשיו, שאין סברא שהבעלים ירוויח על ידי פיטומו של זה [=משום דאמר ליה אנא פטימנא ואת שקלת]. **וכן אם נפחתה הגניבה על ידי מעשה גנב**, שהכחישה בטורח מלאכה או במקל, בוודאי לא ישלם תשלומי כפל וארבעה וחמישה רק כפי שווי של עכשיו, שאין סברא שהבעלים יפסיד על ידי הכחשתו של זה, שכן כל מה שפחתו דמיה, הוא מעשה נזק של הגנב [=משום דאמרינן ליה מה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא], **ויש לו לשלם גם קרן וגם כפל וארבעה וחמישה כפי מה שהיתה הבהמה בשעת הגנבה**.

וכשאמר רב, שתשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמישה משלם כפי שווי הגנבה בשעת העמדה בדין, לא **דיבר** אלא **באופן שהוזלה הבהמה ממה שהיתה שווה תחילה**, כגון שבשעת הגנבה היתה שווה ארבעה זוזים, ובשעת העמדה בדין בהמה כזו שווה זוז אחד. תשלום **הקרן ישלם כשעת הגנבה**, ארבעה זוזים, משום שנאמר "הַגְּנֵבָה ... חַיִּים", **ותשלומי כפל וארבעה וחמישה ישלם לפי שווי** זוז **של שעת העמדה בדין**.

וכשהיה הדבר בהיפוך, שהתייקרה הבהמה ממה שהיתה שווה תחילה, כגון שבשעת הגנבה היתה שווה זוז אחד, ובשעת העמדה בדין בהמה כזו שווה ארבעה זוז. **אם גנב בלבד** ולא טבח או מכר, **יהיה הדין כנ"ל, את הקרן ישלם כשעת הגנבה** זוז אחד, **ואת הכפל ישלם כפי שעת העמדה בדין** ארבעה זוז. **אבל אם גם טבח או מכר, אפילו את תשלום הקרן ישלם כפי שווי של שעת טביחה ומכירה**, ולא כפי שוויו בשעת הגנבה, משום שעד אותה שעה, הגנבה עדיין נחשבת כברשות בעליה, וכשטבחה או מכרה, אז מוציאה מהם לגמרי, והרי הוא כגוזל מהם באותה שעה, ויש לו לשלם את הקרן כפי שוויו באותה שעה.

וכמאמר רבה, מי שגזל חבית יין מחבירו, מתחילה שווה זוז, ולבסוף שווה ארבעה זוז, אם נשברה מעצמה, משלם זוז כפי שוויה בשעת הגזלה, שכל חיובו על מה שנטלה מבית בעלים, אבל אם הוא עצמו שברה או שתה את היין, משלם ארבעה זוז כפי שוויה בשעת השבירה והשתיה, כי יש לו להתחייב כמי שגזלה באותה שעה.

טען נגנב ונשבע לשקר ובאו עדים קודם שהודה

כבר נתבאר בדף ס"ג, ששומר חינם שטען בשקר טענת גנב, ונשבע על כך, והודה, משלם (א) קרן (ב) וחומש (ג) ואשם, שנאמר "אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יִשָּׁבַע עָלָיו לַשֶּׁקֶר וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ [=קרן] וַחֲמִשִׁתָיו יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ [=חומש]. וְאֶת אֲשָׁמוֹ יָבִיא לַה' אַיִל תָּמִים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל הַכֹּהֵן [=אשם]". (ויקרא ה' כ"ד-כ"ה), קרן משלם להשיב מה שגזל, וחומש ואשם באים לכפר על שבועת שקר שלו.

עוד נתבאר שם שאם לא הודה ובאו עדים והעידו שהוא עצמו גנבו הרי מתחייב בתשלומי כפל כגנב עצמו.

ואם אחר שבאו עדים, הודה שנשבע לשקר, **אינו**

נפטר בכך מתשלומי כפל, שכבר נתחייב בהם. **אבל נחלקו חכמים אם הוא מחויב להביא חומש ואשם לכפר על שבועת שקר שלו**.

א. לדעת רבי יעקב, יש לו להביא חומש ואשם לכפר על שבועת שקר שלו. אמנם אם תשלום החומש שווה בדיוק לתשלום הכפל, [כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך], **נחשב לו תשלום הכפל גם כתשלום החומש**, ואינו צריך לשלם חומש בפני עצמו, אלא משלם כפל ומביא אשם ודיו.

ב. ולדעת חכמים, בכל אופן הוא פטור מתשלום חומש, שנאמר "וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ [=קרן] וַחֲמִשָּׁתָיו יֹסֵף עָלָיו", ללמד דווקא כשמשלם קרן בלבד, מוסיף עליו חומש, אבל כשתחייב תשלומי כפל, אינו משלם חומש. ודווקא מחומש הוא פטור **אבל אשם הוא מביא**, שנאמר "וְאֶת אֲשָׁמוֹ יָבִיא" "וְאֶת" ענין חדש הוא, ואינו נמשך אחר הכתוב הראשון "וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ", לומר שדווקא כשמשלם קרן מביא אשם, אלא אשם מביא בכל אופן.

ג. ולדעת רבי שמעון בן יוחאי, כל שהוא משלם כפל **פטור מחומש ומאשם**, שהכתוב בענין אשם מתחיל בוי"ו, "וְאֶת אֲשָׁמוֹ יָבִיא", לומר שגם הכתוב הזה נמשך אחר הכתוב הראשון "וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ", לומר שגם אשם מביא רק כשמשלם קרן.

וחכמים אומרים, אם הכתוב הזה נמשך אחר הראשון, לא יכתוב "את" להפריד ולא יצטרך וי"ו לחבר, אלא על כרחך מתוך שנכתב "ואת", בא להפריד. ורבי שמעון אומר כתב "את", להפריד בין חיוב חומש שהוא ניתן להדיוט, לבין אשם שהוא ניתן לגבוה, שאין דרך ארץ לערבם יחד, וכתב וי"ו לחברם לדין אחד, ששניהם באים רק כשמשלם קרן.

חומשו עולה בכפילו

נתבאר, ש**לדעת רבי יעקב**, מי שטען טענת גנב, ונשבע לשקר, ובאו עדים ששיקר, ואחר כך הודה, מתחייב תשלומי כפל על ידי העדים, ומתחייב חומש ואשם לכפר על שבועת שקר שלו. ונתבאר, שלדעתו, אם תשלום החומש שווה לתשלום הכפל, יוצא במה ששילם הכפל, ואין צריך לשלם חומש בפני עצמו.

ומבואר מדבריו אלו, שאפשר שיהיה חומשו של קרן שווה לכפל שלם. ואמר רבי חנינא, שמכאן יש להביא ראיה **לדברי רב** שכשהוזלה הגנבה משלם קרן כשעת הגנבה וכפל כשעת העמדה בדין, שלפי דבריו אלו, **אפשר שיהיה חומש של קרן שווה לתשלום הכפל, כגון אם בשעת הגנבה היתה שווה ארבעה זוזים, ובשעת העמדה בדין שווה זוז אחד, שתשלום הקרן הוא ארבעה זוזים כשעת הגנבה, ותשלום הכפל הוא זוז אחד כשעת העמדה בדין, וזוז אחד הוא חומשו של קרן**, [שכל חומש הוא חומר מלבר, כלומר מבחוץ, שהוא חומש של הקרן עם החומש, ונמצא שחומש של קרן ארבעה הוא זוז אחד שיחד הם חמישה זוזים].

ורבא דחה ראיה זו, **ואמר, שאפשר להעמיד את דברי רבי יעקב אף באופן שלא נשתנה שווי הגנבה כלל**, שמתחילה ועד סוף היתה שווה ארבעה זוז.

וכגון שנשבע השומר על טענת שקר שלו ארבע פעמים, שיש לו להתחייב חומש על כל שבועה ושבועה, שנאמר "וַחֲמִשָּׁתָיו" לשון רבים, ריבתה תורה חמישיות הרבה בקרן אחת, לחייב חומש על כל שבועה ושבועה שנשבע על אותו ממון עצמו, **ונמצא שתשלום הכפל** שהוא ארבעה זוז, **שווה לתשלום ארבע חמישיות שנתחייב בו**, שכל חומש הוא זוז אחד.

גנב טלה ונעשה איל

אמר רבי אילעא, מי שגנב טלה [=כבש בתוך שנתו הראשונה], **ושהה בידו עד שגדל ונעשה איל** [=כבש בן שנה ושלושים יום], וכן מי שגנב עגל, ושהה בידו עד שגדל ונעשה שור, **מאחר שהשביח הדבר ונשתנה ממה שהיה בשעת הגנבה, קנאו הגנב בשינוי זה להיחשב שלו לענין שאם יטבח או ימכור, נחשב כטובח ומוכר את שלו, ולא את של בעלים, ואינו משלם ארבעה וחמישה**.

ורבי חנינא הקשה, מברייתא, בה שנינו, גנב טלה ונעשה איל, עגל ונעשה שור, **משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כעין שגנב**. מבואר שמשלם תשלומי ארבעה וחמישה, שלא כדברי רבי אילעא, שאמר קנאו בשינוי, ושלו הוא טובח ושלו הוא מוכר.

השיב לו רבי אילעא, על כרחך ברייתא זו משובשת, שכן אם כדבריך, שאין הגנב קונה את הגנבה בשינוי, וטובח ומוכר את של בעלים,

למה ישלם ארבעה וחמישה כשעת הגנבה, יש לו לשלם כשעת טביחה ומכירה, שבשעה זו הוא טובח ומוכר את של בעלים.

אמר לו רבי חנינא, אין זו קושיה, כי אף ששינוי אינו קונה, ולכן הוא טובח ומוכר את של בעלים, ויש לו להתחייב על כך ארבעה וחמישה, מכל מקום מאחר שגנב מהבעלים טלה ועגל, ולא איל ושור, אין לו להתחייב ארבעה וחמישה אלא כפי מה שגנב [=דאמר ליה תורא גנבי ממך דיכרא גנבי ממך].

וכששמע רבי אילעא דברי רבי חנינא אלו, אמר לו, רחמנא ניצלן מהאי דעתא [=ה' יצילנו מדעה זו].

והשיב לו רבי חנינא, אדרבה רחמנא ניצלן מדעתא דידך [=אדרבה ה' יצילנו מדעה שלך].

ורב ששת אמר, **שאין קושיה כלל מהברייתא** בה מבואר שהגנב אינו קונה את הגנבה בשינוי, שנשתנה טלה להיות איל, ועגל להיות שור, **כי** ברייתא זו **היא כדעת בית שמאי**, בענין אתנן זונה, **שאמרו שינוי אינו קונה**, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, **ודברי רבי אילעא הם כדעת בית הלל**, **שאמר שינוי קונה**.

שינוי השם טלה ונעשה איל

נתבאר, שנחלקו רבי אילעא ורבי חנינא, בדין מי שגנב טלה ונעשה איל, או גנב עגל ונעשה שור, אם קנה בשינוי זה שגדל ממה שהיה תחילה, וכשטובח ומוכר שלו הוא טובח ומוכר ופטור מתשלומי ארבעה וחמישה או לא.

והקשה רבי זירא, למה לא יקנה לדברי הכל, משום שינוי השם, שמתחילה היה נקרא טלה, ועכשיו נקרא איל, ומתחילה היה נקרא עגל, ועכשיו נקרא שור, ואם כן מאחר שנשתנה שמו, אין זה מה שגנב, ושלו הוא טובח ומוכר ולא של בעלים.

ותירץ רבא, ש**אין כאן שום שינוי השם**, **ש**השור גם כשהיה עגל שמו שור [=שור בן יומו קרוי שור], ואם כן כשגדל ונעשה שור, לא נשתנה שמו מבתחילה, והכבש גם כשהיה טלה שמו איל [=איל בן יומו קרוי איל], ואם כן כשגדל ונעשה איל, לא נשתנה שמו מבתחילה.

שור בן יומו קרוי שור, שנאמר, "שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַה'" (ויקרא כ"ב כ"ז).

ואיל בן יומו קרוי איל, שכך אמר יעקב ללבן, "זֶה עֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לֹא שִׁכֵּלוּ וְאֵילֵי צֹאנְךָ לֹא אָכָלְתִּי" (בראשית ל"א ל"ח), ובוודאי כוונתו שלא אכל קטנים וגדולים, שאם רק גדולים לא אכל אבל קטנים אכל, מה מעלתו בכך שלא אכל הגדולים.

אתנן שנשתנה

אתנן שקבלה זונה פסול, להקרבה, שנאמר, "לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ לְכָל נֶדֶר כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹקֶיךָ גַּם שְׁנֵיהֶם" (דברים כ"ג י"ט). ונחלקו חכמים מה דין אתנן שנשתנה ממה שהיה, כגון קבלה חיטים ועשתה מהם סולת [=קמח], או קבלה זיתים ועשתה מהם שמן, או קבלה ענבים ועשתה מהם יין.

לדעת בית שמאי, גם **אתנן שנשתנה פסול להקרבה**, **כי נאמר** בכתוב **ריבוי**, "**גַּם** שְׁנֵיהֶם", ללמד שגם השינויים אסורים. ומהמיעוט "שְׁנֵיהֶם", שמשמע דווקא הם אסורים ולא דבר אחר, למדו שהם אסורים אבל הוולדות מותרים.

ולדעת בית הלל, **אתנן שנשתנה כשר להקרבה**, **כי נאמר** בכתוב **מיעוט**, "שְׁנֵיהֶם", וממיעוט זה יש ללמוד דווקא הם אסורים, ולא שינוייהם ולא וולדותיהם. אך קשה, לפי דברי בית הלל, מה נלמד מהריבוי "גַּם".

דף סו

אופן שמודה רב שמשלם כפל וד' וה' כעין שגנב

נתבאר, שנחלקו רבי אילעא ורבי חנינא אם שינוי זה, שגדל הטלה ונעשה איל, קונה, ומעתה הגנב נחשב בעלים, ואם טבח ומכר שלו הוא טובח ומוכר, ואינו מתחייב על כך, או שאין השינוי הזה קונה, וגם אחר שנעשה איל טובח ומוכר את של בעלים ראשונים, ומתחייב על כך ארבעה וחמישה.

אמנם לדעת האומרים, ששינוי זה אינו קונה, ואם טבח או מכר מתחייב על כך ארבעה

וחמישה, מבואר בברייתא, שתשלום זה משלם כפי מה שהיתה שווה בשעת הגנבה. וכן יהיה הדין לדברי הכל, לענין חיוב כפל שמתחייב בו הגנב.

ואמרו להקשות מכאן על דברי רב, שאמר, שתשלום ארבעה וחמישה משלם כשעת העמדה בדין.
ותירץ רבא, ש**כשאמר רב, שמשלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמישה כשעת העמדה בדין**, לא **דיבר** אלא **במי שבא ומשלם דמים, אבל אם בא לשלם בהמות, מודה רב, שמשלם טלאים כשעת הגנבה** [=טלאים כדמעיקרא דמים כשל עכשיו].

מנין ששינוי קונה

נתבאר לעיל, שנחלקו חכמים בדין מי שגנב טלה ונעשה איל, אם שינוי זה מועיל להוציא הבהמה מרשות בעליה ולהחשיב הגנבה של גנב או לא.

ואמר רבה, שכל זה בשינוי כגון המבואר לעיל, שנשתנתה הבהמה מאליה בגדילה, שהיתה טלה ונעשית איל, אבל הכל מודים, ש**כששינה הגנב את הגנבה בידים, כגון גזל צמר ועשה ממנו בגדים**, שינוי זה קונה, והבגד שעשה מהצמר שלו הוא, ואינו מחויב להשיבו לבעליו כלל, אלא שיש לו לשלם דמי מה שגזל מתחילה, וענין זה, **מבואר במקרא ובמשנה** [=כתיבא ותנינא].

במקרא, שנאמר "וְהָיָה כִּי יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל אוֹ אֶת הָעֹשֶׁק אֲשֶׁר עָשָׁק אוֹ אֶת הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הָפְקַד אִתּוֹ אוֹ אֶת הָאֲבֵדָה אֲשֶׁר מָצָא" (ויקרא ה' כ"ג), לומר אם הדבר כמו שגזלו, מחויב להשיבו, כי עדיין הוא של בעליו, ואם אינו כמו שגזלו, שכבר נשתנה, אינו מחויב להשיבו, אלא ישלם דמי הגזלה.

ובמשנה, שכך שנינו בתחילת פרק תשיעי, הגוזל עצים ועשאן כלים, צמר ועשאן בגדים, משלם כשעת הגזילה, ואינו מחויב להשיב הגזלה עצמה כי שינוי קונה. וכן שנינו במסכת חולין בענין ראשית הגז, לא הספיק לתת את הצמר לכהן עד שצבעו, פטור, שקנאו בשינוי.

ובדף ס"ז יתבאר בעזה"י, שנחלקו שני לשונות בגמרא, אם דעת רב חסדא כדעת רבה, או שרב חסדא חולק על רבה.

האם יאוש קונה

א. לדעת רבה, אם גנב אדם או גזל איזה חפץ מבעליו, ואחר כך נתייאשו הבעלים מאותו חפץ, שהיו סבורים שלא ישוב אליהם עוד, מאחר שנתייאשו הבעלים, **קנה** הגנב את החפץ להיות שלו, ושוב אינו מחויב להשיבו לבעליו, אלא משלם להם דמיו ודיו.

אבל נסתפק רבה, אם דין זה הוא דין תורה, או תקנת חכמים. מצד אחד אפשר, שדין זה דין תורה הוא, וכמו שמצינו בדיני אבדה, שמי שאבד לו איזה חפץ, ונתייאש ממנו, ובא אחר ומצאו, הרי היא של המוצא, כך לענין גנבה וגזלה, שבאה לידו לפני יאוש בעלים, ואחר כך נתייאשו ממנה, קנה הגנב והגזלן את החפץ, ודי בכך שישלם דמיו. ומצד שני אפשר לחלק, שדווקא אבדה שבאה לידו בהיתר, אחר יאוש בעלים, קנאה המוצא, אבל גנב וגזלן, שבא הדבר לידם באיסור, קודם יאוש בעלים, אינם קונים מהתורה, ורק **מפני תקנת השבים**, שלא יהא צריך לטרוח אחר הגזלה עצמה, אמרו חכמים ששינוי קונה.

ב. ולדעת רב יוסף, אם גנב אדם או גזל איזה חפץ מבעליו, אף על פי שאחרי כן נתייאשו הבעלים מאותו חפץ, **לא קנה** הגנב את החפץ להיות שלו, **לא מהתורה ולא מתקנת חכמים**, ומחויב להשיבו לבעליו.

ובדף ס"ז יתבאר בעזה"י, שגם דעת עולא שיאוש אינו קונה, ומבואר שם, שאפשר שגם רבה חזר בו.

מודה רבה שכשאינו רוצה יאוש אינו קונה

במשנה בפרק תשיעי מבואר, שמי שגזל חמץ מחבירו, ועבר עליו הפסח, אף על פי שנאסר החמץ בהנאה, ושוב אינו שווה כלום, אם הוא קיים, יכול להשיבו לבעליו כמות שהוא, ויוצא ידי חובת השבה [=אומר לו הרי שלך לפניך].

ואמר רב יוסף, מכאן ראיה, שיאוש אינו קונה, שכן בשעה שהגיע זמן איסור חמץ, בעלים מתייאש מהחמץ הגזול, ואם יאוש קונה, היה לגזלן לקנות את החמץ באותה שעה, ושוב לא מוטל עליו להשיב את החפץ, אלא את דמיו, ולא היה יוצא בהשבת החמץ שאינו שווה כלום.

והשיב לו רבה, שאמנם יאוש קונה, אך בתנאי שירצה הגזלן לקנות [=כי קאמינא אנא, זה מתייאש וזה רוצה לקנות, האי זה מתייאש, וזה אינו רוצה לקנות]. וזה שגזל חמץ, בשעה שהגיע זמן האיסור, לא היה רוצה לקנותו, ולכן אף על פי שנתייאשו בעלים באותה שעה, לא קנאו גזלן, ולא יצא מרשות בעליו

קרבן גזול שפסול להקרבה

בענין הקרבנות **נאמר** "**אִם עֹלָה קָרְבָּנוֹ** מִן הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי ה'" (ויקרא א' ג'), **ודרשו** בברייתא, "**קָרְבָּנוֹ**" שלו **ולא הגזול**, לומר, שקרבן גזול פסול להקרבה.

והיה נראה, שכוונת הכתוב לומר, שמי שגזל בהמת חולין מחבירו, לא יוכל להקדישה לקרבן ולהקריבה.

ואמר אביי, שבוודאי לא הוצרך הכתוב ללמד שאין הגזלן יכול להקדישה קודם יאוש בעלים שכן באותה שעה בוודאי אינה של גזלן ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ואם כן בוודאי בא הכתוב ללמד, שאפילו אחר יאוש בעלים, אין הגזלן יכול להקדישה, כי לא קנאה, ואם כן יש לנו ללמוד מכאן שיאוש אינו קונה.

ורבא אמר, שלא דיבר הכתוב כלל בגוזל בהמת חולין ומקדישה, אלא בגוזל קרבן של חבירו, ובא להקריבו, ולימד הכתוב, שאינו עולה לרצון כלל, אף לא לבעליו הראשונים, ואפילו קודם יאוש, שבוודאי הוא של בעלים הראשון.

וראיה שכך היא כוונת הכתוב, שמצינו כתוב אחר בענין טומאת זב, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב" (ויקרא ט"ו ה'), ודרשו בברייתא, "בְּמִשְׁכָּבוֹ" שלו ולא הגזול, שאין הזב מטמא משכב גזול שאינו שלו. ועל כרחך, אין הכוונה למי שגזל צמר ועשה ממנו משכב, שהרי אין מי שאומר ששינוי מעשה אינו קונה, ומשכב כזה נחשב משכבו של זב, אלא כוונת הכתוב "בְּמִשְׁכָּבוֹ" שלו, למעט מי שגזל משכב של חבירו, וכמו כן הכתוב "קָרְבָּנוֹ" שלו, בא למעט מי שגזל קרבן של חבירו.

עורות שחשב עליהם
להשתמש בהם כמו שהם

כלל בידינו שאין כלי ראוי לקבל טומאה אלא אחר שנגמרה מלאכתו. והעורות המעובדים, אם עתידים לעשות מהם מנעלים, אינם ראוים לקבל טומאה, כי לא נגמרה מלאכתם. אך אם חישב עליהם בעליהם להשתמש בהם כמו שהם לשכב עליהם או לשבת עליהם, פעמים מחשבה זו מועילה להחשיב את הכלי לכלי שנגמרה מלאכתו ופעמים אינה מועילה לכך, כמבואר במשנה במסכת כלים.

<u>א</u>. **עורות של בעל הבית**, אם חישב עליהם להשתמש בהם כמו שהם, מאחר שראוים לכך, ואין צריכים שום תיקון, ובעל אינו עשוי להימלך בו ולמכור העורות, במחשבה שחישב עליהם, **ירדה להם תורת טומאה** כשאר כלים גמורים.

<u>ב</u>. **עורות של עבדן**, אף אם חישב עליהם להשתמש בהם כמו שהם, **אין מחשבה** זו **מועילה להוריד להם תורת טומאה** ככלים גמורים, כי העבדן דרכו למכור עורות, ועשוי להימלך בו ממחשבה שחשב להשתמש בהם כמות שהם, ולמוכרם, והמוכר יעשה מהם מנעלים, ואם כן לא נגמרה מלאכתם.

<u>ג</u>. **עורות שביד גנב**. **לדעת תנא קמא**, סתם גנבה יש בה יאוש בעלים שאין הבעלים יודע מי גנב ומתייאש ולפיכך מי שגנב עורות מעובדים, **וחישב עליהם** להשתמש בהם כמו שהם, **הרי הוא כבעלים וירדה לעורות תורת טומאה**. **ולדעת רבי שמעון**, סתם גנבה אין בה יאוש בעלים, שהבעלים אומרים אחפש את הגנב ואמצאנו, ולפיכך מי שגנב עורות מעובדים, וחישב עליהם להשתמש בהם כמו שהם, **לא ירדה להם תורת טומאה**, כי עדיין הם של בעלים ראשונים, ואין במחשבתו של זה כלום.

<u>ד</u>. **עורות שביד גזלן**. **לדעת רבי שמעון**, סתם גזלה יש בה יאוש בעלים, שכן הגזלן לקח מהם בכח, וכשראו שאין בידם לעמוד כנגדו מתייאשים, ולפיכך מי שגזל עורות מעובדים, **וחישב עליהם** להשתמש בהם כמו שהם, **הרי הוא כבעלים וירדה לעורות תורת טומאה**. **ולדעת תנא קמא**, סתם גזלה אין בה יאוש בעלים, שמאחר שהבעלים יודע מי גזל אומר אתבענו לדין ואוציא ממנו, ולפיכך, מי שגזל עורות מעובדים, וחישב עליהם להשתמש בהם

כמו שהם, **לא ירדה להם תורת טומאה**, כי עדיין הם של בעלים ראשונים, ואין במחשבתו של זה כלום.

הטעם שגנב או גזלן קנו את העורות

א. יאוש לבדו.

אמר אביי, שמהמשנה הנ"ל מבואר כדברי רבה, שיאוש קונה, שהרי בין לדעת תנא קמא, ובין לדעת רבי שמעון, במקום שיש יאוש בעלים, קנה הגנב או הגזלן, ומחשבתו מועילה להוריד תורת טומאה לעורות.

ב. יאוש ושינוי מעשה.

והשיב לו רב יוסף, שהמשנה הזו מדברת בעורות שקיצע אותם זה שהוריד להם תורת טומאה, כלומר חיתך אותם למידה מסוימת, ודבר זה נחשב שינוי מעשה, ולכן, מאחר **שהיה יאוש עם שינוי מעשה**, קנה הגנב או הגזלן, ומעילה מחשבתו להוריד תורת טומאה, אבל יאוש בפני עצמו אינו מועיל לו לקנות.

אולם רבה בר בר חנן הקשה, הלא המשנה מדברת בעורות שחישב עליהם לעיצבא, כלומר להיות משטח להשתמש עליו, ועיצבא מקבלת טומאה אף לפני שחותכים אותה למדתה, כי מיד ראויה לתשמיש שלה, כמו ששנינו, כל מקום שאין חסרון מלאכה, מחשבה מטמאתו, וכל מקום שיש חסרון מלאכה, אין מחשבה מטמאתו, חוץ מן העיצבא, שמטמאה אף על פי שלא נשלמה מלאכתה.

ג. יאוש ושינוי השם.

וסיים רבא, שממשנה זו הקשה רבה על רב יוסף עשרים ושתים שנה, [כל ימי שררתו של רבה], **ולא יושבה, עד** שמת רבה, **וישב רב יוסף בראש הישיבה, ואז תירץ, שהסיבה לכך שקנה הגנב או הגזלן**, ומועילה מחשבתו, **לא משום יאוש לבדו, אלא משום שיש כאן גם שינוי השם, שמתחילה נקראו עורות, ועכשיו נקראים עיצבא**. ושינוי השם כשינוי מעשה הוא, ששינוי מעשה, הסיבה לכך שמועיל לקנות, כי מתחילה היו עצים ועכשיו כלים, וכמו כן שינוי השם, מתחילה היה נקרא עור ועכשיו עיצבא.

שינוי השם במריש

נתבאר מדברי רב יוסף, שמי שגזל איזה דבר, ונשתנה שמו ביד גזלן, קנאו בכך, ושוב אינו מחויב להשיבו, אלא יתן דמיו ודיו.

והקשו על כך ממה ש**שנינו** במסכת גיטין, **שהגוזל מריש** [=קורה], **ונותן אותה בבנין, אינו צריך להשיבה, מפני תקנת השבים**, שימנעו מלשוב אם יצטרכו לפרק את הבנין ולהשיב את הקורה. **הרי שמעיקר הדין היה** להם **להשיבה, אף על פי שנשתנה שמה**, שמתחילה קרויה קורה, ועכשיו קרויה גג. **ואם כן יש לנו ללמוד, ששינוי השם אינו מועיל לגזלן לקנות את הגזלה**.

דף סז

א. ותירץ רב יוסף, שמריש שבנאו בבנין, לא נשתנה שמו, ועדיין נקרא מריש, שכך שנינו על **הכתוב**, "וְחַלּוֹנִים אֲטֻמוֹת וְתִמֹּרִים מִפּוֹ וּמִפּוֹ אֶל כִּתְפוֹת הָאוּלָם **וְצַלְעוֹת הַבַּיִת וְהָעֲבִים**" (יחזקאל מ"א כ"א) "וְצַלְעוֹת הַבַּיִת" אלו המלטטין, "**וְהָעֲבִים**" **אלו המרישות** [=קורות התקרה שהם עבות קצת], הרי שקרא התנא לקורות הבנויות, מריש.

ב. ורבי זירא תירץ, שהסיבה לכך **שמריש לא נקנה לגזלן בשינוי השם, כי הוא שינוי** שיכול לחזור לקדמותו [=שינוי **החוזר לברייתו**], ושינוי השם שיכול לחזור לקדמותו אינו קונה.

צינור קבוע בבנין מביא מים למקווה

מבואר בברייתא, ש**הקובע צינור** בקרקע או בבנין, **כדי שירדו בו מי גשמים למקוה, מאחר שקודם שקבעו, היה כלי, המים העוברים בו נחשבים שאובים**, כדין מים הניתנים בכלי, **ופוסלים את המקווה. אבל אם מתחילה קבע** פס סתום בקרקע או בבנין, **ולאחר מכן חקק** בפס מעבר כמו צינור, מאחר שנעשית החקיקה אחר שנקבע בבנין, ומעולם לא היה כלי, **המים העוברים בו אינם נחשבים שאובים**, כי נחשבים הם כעוברים בחקיקה שנעשית בבנין.

והנה נתבאר, שלפי דברי רב יוסף, מי שגזל איזה דבר, ונשתנה שמו ביד גזלן, קנאו בכך, ושוב אינו מחויב להשיבו, אלא יתן דמיו ודיו, ולכל הפחות כן הדין כשנשתנה שמו באופן שאינו יכול לחזור לקדמותו.

ומעתה, **אם** כן הוא, ש**שינוי השם מועיל**

לקנות, על כרחך הטעם הוא, משום שיש לדבר שנשתנה שמו חשיבות של דבר חדש, ואם כן, גם כשקבע את הפס בבנין ואחר כך חקקו, מאחר שבכך נשתנה שמו, מקציצת עץ לצינור, יש להחשיב זאת ככלי, אף על פי שהוא מחובר, ויש למים העוברים בו ליפסל.

ותירצו, שאמנם אם מים שאובים היו פוסלים את המקוה מהתורה, היה המקווה נפסל במים שבאו בו בצינור, גם אם מתחילה קבעו ואחר כך חקקו, אלא **שפסול מים שאובים הוא מדברי חכמים, והם הקלו בדבר זה**, שאם נקבע הצינור תחילה, ואחר כך נחקק, מאחר שלא היה עליו שם כלי בעודו תלוש, לא יפסלו המים העוברים בו.

גנב וגזלן ואנס שהקדישו ותרמו ועישרו

נתבאר לעיל שנחלקו רבה ורב יוסף מה הדין כשאחד גנב או גזל איזה חפץ מבעליו, ואחר כך נתייאשו הבעלים מאותו חפץ, שהיו סבורים שלא ישוב אליהם עוד, האם מאחר שנתייאשו הבעלים, קנה הגנב את החפץ להיות שלו, ושוב אינו מחויב להשיבו לבעליו, אלא משלם להם דמיו ודיו, או שלא קנאו ועליו להשיבו.

והנה מצינו ברייתא בה מבואר, שמי שגנב או גזל או אנס ממון מבעליו [=זהו חמסן שנתן דמים], אם הקדישו, קדוש, ונאסר להדיוט, ואם היה תבואה, והרים ממנה תרומה, הרי זו תרומה, ואסורה לזרים, ואם הפריש ממנו מעשר, הרי זה מעשר. ולכאורה הטעם לכך כי נתייאשו הבעלים וקנה הגנב ביאוש בעלים. ומכאן ראיה לדברי רבה שיאוש קונה.

ודחו ראיה זו ואמרו, **שבדברים אלו יש גם שינוי השם, שהחולין נשתנה להיות הקדש, והטבל נשתנה להיות תרומה ומעשר**, ובשינוי זה זכה הגנב והגזלן להקדיש ולתרום.

דעת רב חסדא אם שינוי קונה

בדף ס"ו נתבאר, שלדעת רבה, שינוי מעשה קונה, כלומר אם גנב אדם חפץ, ושינה אותו ממה שהיה, כגון גזל צמר ועשה ממנו בגדים, קנה את החפץ בשינוי זה, ומעתה אינו מחויב להשיבו לבעליו כלל, אלא שיש לו לשלם דמי מה שגזל מתחילה.

ואמר שם רבה, שענין זה למד מהכתוב, "וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל", שמשמעו, אם הדבר כמו שגזלו, מחויב להשיבו, כי עדיין הוא של בעליו, ואם אינו כמו שגזלו, שכבר נשתנה, אינו מחויב להשיבו, אלא ישלם דמי הגזלה.

ומבואר כאן שנחלקו שני לשונות בגמרא בדעת רב חסדא אמר רבי יונתן, האם הוא מסכים עם דברי רבה, או חולק עליו.

ללשון שני, דעת רב חסדא אמר רבי יונתן שלא כדעת רבה, אלא שינוי אינו קונה. שכן הכתוב הזה, "וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל", בא ללמד דין אחר, שדווקא כשהוא עצמו גזל, אם נשבע לשקר שלא גזל, והודה, משלם קרן וחומש, אבל כשאביו גזל, ונשבע לשקר, ומת, הבן משלם קרן בלבד, ולא חומש.

וללשון ראשון, דעת רב חסדא אמר רבי יונתן כדעת רבה, ששינוי קונה. ואף שהכתוב הזה, "וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל", בא ללמד דין נוסף, שדווקא כשהוא עצמו גזל, משלם קרן וחומש, אבל כשאביו גזל, הבן משלם קרן בלבד, ולא חומש. מכל מקום אם בא הכתוב ללמד רק דין זה, היה יכול לכתוב, "וְהֵשִׁיב אֶת גזלו", לומר שרק כשהוא גזל משלם חומש, אבל עכשיו שנכתב "אֲשֶׁר גָּזָל", בא ללמד גם דין זה, שאינו חייב להשיב הגזלה עצמה אלא כשהיא כמו שהיתה ולא נשתנית.

דעת עולא אם יאוש קונה

בדף ס"ו נתבאר, שנחלקו רבה ורב יוסף, מה הדין כשאחד גנב או גזל איזה חפץ מבעליו, ואחר כך נתייאשו הבעלים מאותו חפץ, שהיו סבורים שלא ישוב אליהם עוד, האם מאחר שנתייאשו הבעלים, קנה הגנב את החפץ להיות שלו, ושוב אינו מחויב להשיבו לבעליו, אלא משלם להם דמיו ודיו, או שלא קנאו ועדיין מחויב להשיבו.

וכאן מבואר, שדעת עולא כדעת רב יוסף, שיאוש אינו קונה, שכך אמר עולא, מניין ליאוש שאינו קונה, שכך הוכיח הנביא את ישראל על שמביאים קרבנות פסולים, "וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר ה' צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת הַפִּסֵּחַ וְאֶת הַחוֹלָה וַהֲבֵאתֶם אֶת הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ

מִיָּדְכֶם אָמַר ה׳׳ (מלאכי א׳ י׳׳ג), הוקש גזול לפסח, ללמד, שכשם שהפסח לעולם הוא פסול, ואין לו תקנה, כך הגזול לעולם פסול, ואין לו תקנה, בין לפני יאוש בעלים, ובין אחר יאוש בעלים.

ויש ראיה נוספת לכך שיאוש אינו קונה, שנאמר בענין הקרבנות, ״אִם עֹלָה קָרְבָּנוֹ״ ודרשו בברייתא, ״קָרְבָּנוֹ״ שלו ולא הגזול, לומר, שקרבן גזול כלומר בהמה שגזלה, פסולה להקרבה, ולא הוצרך הכתוב ללמד שאין הגזלן יכול להקדישה קודם יאוש בעלים, שכן באותה שעה בוודאי אינה של גזלן, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, אלא בא הכתוב ללמד, שאפילו אחר יאוש בעלים, אין הגזלן יכול להקדישה, כי לא קנאה, ואם כן יש לנו ללמוד מכאן שיאוש אינו קונה. **ללשון ראשון רבא הביא ראיה זו, ואף שבדף ס״ו נתבאר שרבא אומר שיאוש קונה ודוחה ראיה זו, לבסוף חזר בו** וקיבלה. **וללשון שני, זה שאמר שיאוש קונה, לא חזר בו, וזה שהביא ראיה זו, אחר הוא, אחד מהם רבא, ואחד מהם רב פפא.**

מידת ארבעה וחמישה נוהגת רק בשור ושה

כבר נתבאר בתחילת הפרק, שאף שמידת תשלומי כפל נוהגת בכל גנבה, מידת תשלומי ארבעה וחמישה אינה נוהגת אלא בשור ושה, **כלומר בבהמות טהורות בלבד. וענין זה מבואר בכתוב,** ״כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן **תַּחַת הַשֶּׂה**״ (שמות כ״א ל״ז).

והקשו על כך, הלא כל מקום שנאמר ״שור״, אנו למדים בגזרה שווה, ממה שנאמר במצוות שבת, ״וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה׳ אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ״ (דברים ה׳ י״ג), **שכשם שלענין שבת, כל בעלי חיים דינם כשור, כך בשאר דברים כל בעלי חיים דינם כשור,** ואם כן אף על פי שנאמר בענין טביחה ומכירה ״שׁוֹר אוֹ שֶׂה״, יהיה הדין כן בכל שאר בעלי חיים.

ותירץ רבא, שלענין חיוב ארבעה וחמישה נאמר שתי פעמים ״שור״ ו״שה״, ״כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה״, ואחד מכל זוג מיותר, **ללמד שדווקא בשור ושה הדין כן ולא בשאר דברים.**

ואין לומר, ששני האחרונים מיותרים, כי לא היה יכול להיות כתוב, ״כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תחתיו וְאַרְבַּע צֹאן תחתיו״, כי אם היה כתוב כן, היה משמע שיש לשלם תשעה על טביחה או מכירה של כל אחד מהם, כלומר אם גנב שור וטבחו או מכרו, ישלם חמישה בקר וארבע צאן, וכן אם גנב שה וטבחו או מכרו, ישלם חמישה בקר וארבע צאן.

ואין לדחות, מאחר שהיה כתוב שתי פעמים תחתיו, ״חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תחתיו וְאַרְבַּע צֹאן תחתיו״, היינו יודעים שחמישה בקר תחת האחד, וארבע צאן תחת האחד, ולא היינו טועים לומר ישלם תשעה על כל אחד מהם. והטעם שאין לדחות כן, כי מה שנכתב ״תחתיו״ שתי פעמים, בא ללמד דין אחר, שיש לשלם שור ושה טובים כמו שהיה זה שטבח או מכר, ולא ישלם נגידים, אבל לא לחלק ולומר שחמישה תחת שור וארבע תחת השה, והיה מום לטעות ולומר שישלם תשעה על כל אחד מהם.

וכמו כן אין לומר, ששני הראשונים מיותרים, כי לא היה יכול להיות כתוב, ״כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה״, כי אם היה כתוב כן, היה משמע שאינו מתחייב אלא כשגנב שור ושה יחד, ולאחר מכן טבח או מכר אחד מהם, אבל אם גנב רק אחד, אינו מתחייב ארבעה וחמישה כלל.

ומסקנת הגמרא ש״שור״ שני ו״שה״ ראשון מיותרים, ללמד הדין הנ״ל, שרק בהם יש חיוב ארבעה וחמישה, **שהיה יכול לכתוב,** ״**כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר** אוֹ שֶׂה **וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תחתיו** הַשּׁוֹר **וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה**״, **וכשכפל שור ושה** ״כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה״, **לימד שרק באלו יש חיוב ארבעה וחמישה ולא בשאר מינים.**

הגונב מן הגנב

נתבאר, שמי שגנב איזה דבר, משלם תשלומי כפל, וכשגנב בהמות טהורות, וטבח ומכר, משלם תשלומי ארבעה וחמישה.

ומבואר במשנתנו, שכל זה כשגנב מבית הבעלים, **שנאמר** "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כֵלִים לִשְׁמֹר **וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ** אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב **יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם**" (שמות כ"ב ו'), "מִבֵּית הָאִישׁ" ולא מבית הגנב, **אבל הגונב מן הגנב, פטור מכפל ומארבעה וחמישה**.

ואמר רב, שחילוק **זה** בין גנב מבית בעלים לבין גנב מהגנב, אמור **קודם שהתייאשו בעלים מהגנבה, אבל אחר שנתייאשו בעלים מהגנבה, כבר קנה גנב ראשון את הגנבה, ומעתה כשגנב שני גונב ממנו, הרי הוא כגונב הדבר מבעליו, ומשלם תשלומי כפל לגנב ראשון**.

מפני מה אמרה תורה טבח ומכר משלם ד' וה'

מדברי רב הנ"ל מבואר, שמי שגנב איזה חפץ, ואחר כך נתייאשו ממנו בעליו, מיד קנאו הגנב באותו יאוש בעלים, ומעתה, אם בא גנב שני וגנב מהגנב הראשון, הרי הוא כגונב הדבר מבעליו.

ואמר רב ששת, אמרתי, שרב אמר דברים אלו, כשהוא מנמנם ושוכב [=אמינא כי ניים ושכיב רב אמר להא שמעתא], שהרי שנינו בברייתא, **אמר רבי עקיבא, מפני מה אמרה תורה טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה, מפני שנשתרש בחטא. והיה רב ששת סבור, שהכוונה לכך שהועילו מעשיו של גנב בטביחה ומכירה, להוציא החפץ מיד בעליו**.

דף סח

ואי אפשר להעמיד זאת קודם יאוש בעלים, שאין מי שאומר ששינוי רשות בלא יאוש בעלים מוציא הגנבה מרשות בעליה. ואם כן, אם לא נתייאשו הבעלים, בוודאי אין המכירה מועילה להוציא הגנבה מרשות בעלים.

ועל כרחך אחר יאוש מועילה המכירה להוציא הגנבה מרשות בעליה, ולכן מתחייב עליה ארבעה וחמישה. וזה מובן אם **על ידי המכירה שאחר היאוש** הגנבה יוצאת מרשות בעליה, אבל לפי דברי רב משעת יאוש כבר יצאה הגנבה מרשות בעליה ונעשית של גנב וכשמוכרה אחרי כן שלו הוא מוכר.

ואם כן על כרחך אין הדין כדברי רב, שביאוש לבדו יצאה הגנבה מרשות בעליה, ורק על ידי שינוי רשות שאחר היאוש הגנבה יוצאת מרשות בעליה, ומתחייב על כך ארבעה וחמישה.

ודחו זאת ואמרו, שכאמר רבי עקיבא, מפני מה אמרה תורה טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה, מפני שנשתרש בחטא, לא נתכוון לומר שסיבת החיוב היא שהועילו מעשיו, שכן אף שלא הועילו מעשיו, מתחייב ארבעה וחמישה, **שהכתוב מחייב כשמכר קודם יאוש, שבוודאי לא יצאה בכך הגנבה מרשות בעליה, ובכל זאת מתחייב** ארבעה וחמישה, **כי שנה בחטא**, כלומר הוסיף לחטוא, שלא זו בלבד שנטל את החפץ של בעליו ממנו, אלא גם מכרו וטבחו.

מכירה שמתחייב עליה ארבעה וחמישה

נתבאר, שחיוב ארבעה וחמישה בא על ידי טביחה או מכירה, ומתוך שהוקשו טביחה ומכירה זה לזה בכתוב "וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ" דרשו בברייתא, **שכשם שהטביחה** שעל ידה מתחייב, **היא** דבר שאי אפשר לבטלו [=**טביחה שאינה חוזרת**], **כך המכירה** שעל ידה מתחייב, **היא** מכירה שאי אפשר לבטלה [=**מכירה שאינה חוזרת**].

ומתחילה היה נראה שכוונת הברייתא ללמד, שאין הגנב מתחייב על המכירה, אלא כשהיא מכירה גמורה, שיצאה מיד בעלים, ובאה ליד הקונה.

ואי אפשר להעמיד זאת קודם יאוש בעלים, שאין מי שאומר ששינוי רשות בלא יאוש בעלים מוציא הגנבה מרשות בעליה. ואם כן, אם לא נתייאשו הבעלים, בוודאי אין המכירה מועילה להוציא הגנבה מרשות בעלים.

ועל כרחך רק אחר יאוש מועילה המכירה להוציא הגנבה מרשות בעליה, ואמרה תורה שעל מכירה זו שמוציאה הגנבה מהבעלים מתחייב ארבעה וחמישה.

וזה מובן אם **על ידי המכירה שאחר היאוש** הגנבה יוצאת מרשות בעליה, אבל לפי דברי רב משעת יאוש כבר יצאה הגנבה מרשות בעליה ונעשית של גנב, וכשמוכרה אחרי כן שלו הוא מוכר.

ואם כן על כרחך אין הדין כדברי רב, שביאוש לבדו

יצאה הגנבה מרשות בעליה, ורק על ידי שינוי רשות שאחר היאוש הגנבה יוצאת מרשות בעליה, ומתחייב על כך ארבעה וחמישה.

ודחו זאת ואמרו, שהמכירה שמתחייב עליה היא מכירה לפני יאוש בעלים, ובאמת במכירה זו אין הגנבה יוצאת מרשות בעלים כלל, ולא הוקשה מכירה לטביחה ללמד שאינו מתחייב אלא כשהמכירה מועילה להוציא מרשות הבעלים, **אלא** ללמד **שאינו מתחייב אלא כשמכר מכירה גמורה, שאם היתה חלה, היתה הגנבה קנויה ללוקח לעולם, להוציא מכירה לזמן קצוב, כגון לשלושים יום, שאם מכר כך, אינו מתחייב ארבעה וחמישה**, שאין זה נחשב מכירה אלא כשכירות.

דיני גנב שאחר הגנב

כבר נתבאר, שמי שגנב מהבעלים, משלם תשלומי כפל, ואם טבח או מכר, משלם תשלומי ארבעה וחמישה.

ושנינו ברייתא, בה נתבאר דינו של גנב שני שאחר גנב ראשון בשלושה אופנים. (א) כשראשון גנב בלבד, ושני גנב ממנו. **(ב) כשראשון גנב ומכר**, ושני גנב מהקונה. **(ג) כשראשון גנב וטבח**, ושני גנב ממנו אחר הטביחה.

<u>ומתחילה היה נראה</u>, שברייתא זו מדברת באופן שנתייאשו הבעלים מהגנבה בעודה ביד הגנב הראשון, וכך הם דיני הברייתא.

א. גנב ראשון מהבעלים, נתחייב כפל. **נתייאשו הבעלים, וגנב שני מראשון, גנב שני משלם קרן**, שלא גנב מבית בעלים. ☜ **ומדין זה קשה על סברת רב, שאמר, יאוש לבדו קונה**, שכן לפי סברת רב, משעה שנתייאשו הבעלים, זכה גנב ראשון, ונעשה בעלים של הגנבה, ומעתה כשגנב שני גונב ממנו, יש לו להתחייב כפל כגונב מבעליו, ובברייתא מבואר שמשלם קרן בלבד.

ב. גנב ראשון מהבעלים [ונתייאשו], ומכר, נתחייב ארבעה וחמישה. **גנב שני מהקונה, משלם לקונה תשלומי כפל**, שמאחר שכבר היה יאוש ביד גנב ראשון, ואחרי כן שינוי רשות ליד קונה, זכה קונה להיות שלו, והגונב ממנו הרי הוא כגונב מבעליו, ומשלם כפל.

ג. גנב ראשון מהבעלים [ונתייאשו], וטבח, נתחייב ארבעה וחמישה. **גנב שני מהראשון** אחר הטביחה, **משלם קרן בלבד**.

אכן הדין האחרון קשה ביותר, שהרי אין מי שיאמר, ששינוי מעשה אינו קונה, ואם כן גנב ראשון בוודאי קנה הבהמה בטביחה, ונעשית שלו, ומעתה אם בא גנב שני, וגנב ממנו את הבשר, יש לו לשלם לו תשלומי כפל, כדין גונב מבעלים. **ורב פפא אמר ליישב את הברייתא כדעת בית שמאי, שאמרו שינוי אינו קונה. אולם לפי סברת רב, הדין הראשון אינו מתיישב** כפי שנתבאר לעיל, **וגם הדין השני אינו מתיישב** שכן לפי סברת רב, מאחר שהיה יאוש ביד הראשון, מעתה שלו הוא מוכר, ולא יתחייב ארבעה וחמישה.

<u>ולפיכך אמר רבא</u>, שברייתא זו מדברת באופן שלא נתייאשו הבעלים מהגנבה, [ואיפוך סיפא למציעתא] **וכך הם דיני הברייתא.**

א. גנב ראשון מהבעלים, נתחייב כפל. **גנב שני מראשון, גנב שני משלם קרן**, שלא גנב מבית בעלים, שגנב ראשון אינו נחשב בעליו, כי עדיין לא נתייאשו בעלים. ☜ אבל אם היו בעלים מתייאשים, גנב ראשון היה נחשב בעליו, וגנב שני היה משלם לראשון כפל, כסברת רב.

ב. גנב ראשון מהבעלים ומכר, נתחייב ארבעה וחמישה. **גנב שני מהקונה, גנב שני משלם קרן בלבד**, שלא גנב מבית בעלים, והקונה אינו נחשב בעליו, כי עדיין לא נתייאשו בעלים, ואין מי שיאמר ששינוי רשות בלא יאוש קונה.

ג. גנב ראשון מהבעלים וטבח, נתחייב ארבעה וחמישה. **גנב שני מהראשון** אחר הטביחה, **משלם תשלומי כפל**, שהרי גנב ראשון טבח, ובכך קנה הגנבה בשינוי מעשה, ומעתה הוא נחשב בעליו, וגנב שני נחשב כגונב מבעלים.

<u>ולדברי רב זביד</u>, אמנם הברייתא מדברת באופן שלא נתייאשו הבעלים.

א. ובכך מתיישב הדין הראשון, כפי שהעמידו רבא, וכפי סברת רב, שמאחר שלא נתייאשו הבעלים, גנב ראשון אינו נחשב בעליו וכשגנב שני גנב ממנו אינו מתחייב כפל אלא קרן.

אך את שני הדינים האחרים, אין צריך להפוך ממה שהם שנויים, כפי שהפכם רבא, אלא **ניתן ליישבם כמו שהם שנויים בברייתא.**

ג. **בדין האחרון, גנב ראשון מהבעלים וטבח**, נתחייב ארבעה וחמישה. **גנב שני מהראשון** אחר הטביחה, **משלם קרן בלבד, שלא היה יאוש** שיקנה גנב ראשון, **וגם בשינוי מעשה אינו קונה, כדעת בית שמאי** האומרים, ששינוי מעשה לא קונה.

ב. **ובדין האמצעי, גנב ראשון מהבעלים ומכר**, נתחייב ארבעה וחמישה. **גנב שני מהקונה, גנב שני מתחייב תשלומי כפל, באופן שנתייאשו הבעלים כשהיתה הגנבה ביד הקונה**, ואז זכה הקונה בגנבה, ומעתה, כשבא גנב שני וגנב ממנו, הרי הוא כגונב מהבעלים. ונקט התנא באופן הזה, משום שזהו האופן שבו יתחייבו כפל, גם גנב ראשון, וגם גנב שני.

גנב ומכר לפני יאוש בעלים

נחלקו חכמים, בדין מי שגנב בהמה טהורה, ומכרה, לפני שנתייאשו ממנה בעליה, האם מתחייב ארבעה וחמישה.

לדעת רב נחמן, המוכר הזה **מתחייב ארבעה וחמישה**, שכך אמרה תורה "כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה", ולא חילקה תורה בין מוכר לפני יאוש לבין מוכר אחר יאוש.

ולדעת רב ששת, המוכר לפני יאוש **אינו מתחייב ארבעה וחמישה**, שאין במכירה זו כלום, שעדיין החפץ ברשות בעליו, ששינוי רשות בלא יאוש אינו כלום, ולא חייבה תורה אלא על מכירה שעל ידה יוצא החפץ מבעליו הראשונים [=דומיא דטביחה בעינן דאהנו מעשיו], והיא מכירה אחר יאוש, שעתה יש כאן יאוש עם שינוי רשות, והמכירה מועילה להוציא החפץ מבעליו.

ונמצא שיש שלוש דעות בענין זה. לדעת רב, יאוש בפני עצמו קונה, ולפיכך מתחייב על המכירה **רק לפני יאוש**, אבל אחר יאוש, שלו הוא מוכר, ואינו מתחייב על כך. **ולדעת רב נחמן ורב ששת**, יאוש בפני עצמו אינו קונה, ולפיכך **אחר יאוש בעלים**, יש לחייבו, שעדיין הוא של בעלים, ושלהם הוא מוכר. אכן נחלקו מה הדין קודם יאוש, לדעת רב ששת אם לא נתייאשו בעלים, אין המכירה מועילה, ואינו מתחייב עליה. **ולדעת רב נחמן, גם קודם יאוש** הוא מתחייב על שעשה מעשה של מכירה, אף על פי שלא חלה.

	קודם יאוש	אחר יאוש
רב וריש לקיש	חייב	פטור
רב נחמן ורבי יוחנן	חייב	חייב
רב ששת ורבי אלעזר	פטור	חייב

ואמר רב ששת להביא ראיה לדבריו, שאין מתחייב על המכירה ארבעה וחמישה אלא אחר יאוש, מדברי רבי עקיבא בברייתא, שאמר שטעם חיוב ארבעה וחמישה מפני שנשתרש בחטא. וכן רצו להביא ראיה לדבריו, מהיקש שהוקשה מכירה לטביחה, ללמד שמתחייב רק על מכירה שאינה חוזרת. כל זה כפי שנתבאר לעיל, ונדחו ראיות אלו כפי שנדחו לעיל.

ואמרו, שדעת רבי אלעזר כדעת רב ששת, שחיוב ארבעה וחמישה הוא רק כשמכר אחר יאוש בעלים, וטעמו כנ"ל, שחיוב מכירה הוא כחיוב טביחה, וכשם שהטביחה שמתחייב עליה, היא דבר שמוציא הגנבה מהבעלים, שיש בה שינוי מעשה, כך גם המכירה שמתחייב עליה, היא דבר שמוציא הגנבה מהבעלים, וזוהי מכירה שאחר יאוש. ויש לך ללמד מההיקש, שכשם שהטביחה מוציאה מרשות בעלים מיד, כך גם המכירה מוציאה מיד בעלים מיד. ומכאן למד רבי אלעזר, שסתם גנבה יש בה יאוש בעלים מיד.

ורבי יוחנן הקשה על דברי רבי אלעזר, ממה שמצינו, שהגונב נפש מתחייב, ככתוב, "וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כ"א ט"ז), וגונב נפש אין בו יאוש בעלים, שאין אדם מתייאש מעצמו, **ואם כן למדנו**, שחייבה תורה על המעשה גם כשאינו חל, והוא הדין לענין מכירת שור ושה, אפשר **שגנב מתחייב על מכירה גם לפני יאוש**, אף על פי שלא חלה המכירה. ומסקנת הגמרא שדעת רבי יוחנן כדעת רב נחמן, שהגונב ומוכר מתחייב ארבעה וחמישה, בין אם מכר לפני יאוש, **ובין אם מכר אחרי יאוש**.

ועוד מבואר, שדעת ריש לקיש כדעת רב, שיאוש קונה, **וחיובו של גנב רק** כשמכר **קודם יאוש**, אבל כשמכר אחר יאוש הוא פטור כי שלו הוא מוכר.

גנב והקדיש ואחר כך טבח ומכר

מבואר בברייתא, שמי שגנב שור או שה, ואחר כך הקדישו, ואחר כך טבחו, **משלם תשלומי**

כפל לבעלים הראשונים, על שגנב מהם מתחילה, אבל אינו משלם תשלומי ארבעה וחמישה על שטבח, שהרי של הקדש הוא טובח, ואף שבפעולה זו הוא גונב וטובח מהקדש, אינו מתחייב על כך שום קנס, כי לענין חיוב כפל נאמר "רֵעֵהוּ" ולא הקדש, וכל שאינו מתחייב כפל, אינו מתחייב ארבעה וחמישה, שהכתוב אומר "חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה", חמישה וארבעה, ולא ארבעה ושלושה, וכשאין כפל, חסר מהמניין.

לדעת רבי יוחנן, על כרחך ברייתא זו מדברת באופן ש**נתייאשו בעלים קודם שהגנב הקדיש את הבהמה**, שאם לא נתייאשו ממנה, לא היה הגנב יכול להקדישה, שנאמר, "וְאִישׁ כִּי יַקְדִּשׁ אֶת בֵּיתוֹ" (ויקרא כ"ז י"ד), ללמד, שאין אדם מקדיש אלא מה ששייך לו, כמו ביתו, וקודם יאוש בעלים לא זכה הגנב בבהמה, ולא היה יכול להקדישה, ורק אחר יאוש הוא יכול להקדישה, והיא קדושה על ידי יאוש ושינוי רשות.

ומשמע מהברייתא, ש**רק משום שהקדיש** את הבהמה **ואחר כך טבח**ה, **פטור מתשלומי ארבעה וחמישה**, שאין תשלומי ארבעה וחמישה **להקדש**, **אבל אם לא היה מקדיש**, **היה מתחייב** ארבעה וחמישה, אף על פי שנתייאשו הבעלים.

והרי זה שלא כדברי ריש לקיש, שאמר, שחיוב ארבעה וחמישה מתחייב רק כשטבח או מכר קודם יאוש, אבל אחר יאוש, כבר זכה בה הגנב, ושלו הוא טובח או מוכר.

וריש לקיש אמר, שהברייתא מדברת **באופן שלא נתייאשו הבעלים**, ורק משום כך, אם לא היתה הבהמה קדושה, היה מתחייב ארבעה וחמישה, כי הוא טובח ומוכר את של בעלים, אבל אם היו הבעלים מתייאשים, זכה בה הגנב, ואפילו לא היתה קדושה, אינו מתחייב על הטביחה והמכירה, כי שלו הוא טובח ומוכר. ומאחר שהברייתא מדברת באופן שלא נתייאשו הבעלים, הגנב לא יכול להקדיש את הבהמה, **ומה ששנינו בה שהקדישה, הכוונה שהבעלים הראשון הקדישה**.

ואמנם לדעת רבי יוחנן, קודם יאוש בעלים, אין אחד מהם יכול להקדיש, לא גנב, ולא בעלים, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו. אולם דעת ריש לקיש **כדעת צנועים** במשנה במסכת מעשר שני, שם מבואר, שכשהיו הצנועים רואים עניים מלקטים כרם רבעי שלהם, היו מחללים אותו על מעות שבידם, שלדעתם, **שהבעלים יכול להקדיש ולחלל**, **אף על פי שאין הדבר ברשותם**.

האופן שבו הגנב מתחייב כפל לדעת ריש לקיש

נתבאר, שלדעת ריש לקיש, כשאחד גנב בהמה מבעליה, והם הקדישוה, ואחר כך הגנב טבח או מכר, אינו משלם ארבעה וחמישה, כי של הקדש טבח ומכר, ואין תשלומי ארבעה וחמישה להקדש, אבל כפל הוא משלם לבעלים, על שגנב מהם.

ואמנם אם הקדישו הבעלים את הבהמה קודם שעמד הגנב בדין להתחייב כפל, מאחר שהקדישוה, הרי זה כאילו נטלו אותה מיד גנב, ומאחר שחזרה גנבה לידם, שוב אין הגנב מתחייב כפל, כשבאו עדים אחרי כן, והעידו שגנב.

והאופן שבו הגנב מתחייב כפל, **כשתחילה עמד בדין**, **ובאו עדים והעידו שגנב**, **ונתחייב כפל**, **ורק אחרי כן הקדישו בעלים את הבהמה**, שכך באה הבהמה לידם רק אחרי שכבר נתחייב הגנב בכפל.

עמד בדין וטבח או מכר

מי שגנב שור או שה, ובאו עדים והעידוהו שגנב, והעמידוהו על כך בדין, ואחרי כן טבח או מכר את הבהמה.

אם כבר **אמרו לו** הדיינים **צא תן לו**, נחשב הדין כפסוק, שעליו להשיב הגנבה, **ומעתה אם טבח או מכר**, אינו **נחשב** כגנב שטבח או מכר, אלא **גזלן** הוא, **ואינו מתחייב ארבעה וחמישה**.

דף סט

אבל אם אמרו לו רק, חייב אתה ליתן לו, אין הדבר נחשב כדין פסוק, **ועודו נחשב כגנב** על הבהמה, **ואם טבח ומכר**, **מתחייב ארבעה וחמישה**.

ולעיל נתבאר, שלדעת ריש לקיש, מי שגנב, ועמד בדין, והקדישו בעלים את הבהמה, ואחר כך טבח או מכר, משלם כפל לבעלים, ופטור מארבעה וחמישה, כי של הקדש טבח או מכר, והוצרכו ללמד שפטור מארבעה וחמישה כשעמד בדין ואמרו לו חייב אתה ליתן לו אבל אם אמרו לו צא תן פטור בכל אופן אפילו לא הקדישו בעלים את הבהמה.

ציוני איסורים

המשנה במסכת מעשר שני מבארת היאך היו מציינים מיני איסורים, שידעו בני אדם לפרוש מהם, ולא להיכשל באיסור.

כרם רבעי, כלומר שזו שנה רביעית לנטיעתו, יש להעלות את פירותיו לאוכלם לירושלים, או לפדותם ולהעלות המעות לירושלים לקנות בהם דבר מאכל, אבל בלא פדיון, הפירות אסורים להיאכל במקומם. וכדי שידעו הכל שהכרם כרם רבעי הוא, היו **מציינים אותו בקזזות אדמה**, כלומר נותנים רגבי אדמה סביבות הכרם. והטעם לכך שהיו מציינים אותו באדמה, לומר, כשם שאדמה יש ממנה הנאה אחר שיטרחו בה בחרישה וזריעה וקצירה, כך כרם זה יש בו היתר הנאה אחר שיטרחו בו לפדותו או להעלותו לירושלים.

אילנות של ערלה, כלומר כל שלוש שנים ראשונות לנטיעה, פירותיהם אסורים בהנאה לעולם. וכדי שידעו הכל שאילנות ערלה הם, היו **מציינים אותם בחרסית**, כלומר נותנים רעפים כתותים סביבות האילנות. והטעם לכך שהיו מציינים אותם בחרסית, לומר, כשם שחרסית אין ממנה הנאה, שאינה מצמיחה, כך פירות ערלה אין בהם היתר הנאה לעולם.

והקברות מטמאים הם טומאת מת, וטומאתם עולה עד לרקיע, ולפיכך כהנים אסורים להלך על גבי קברות משום שהוזהרו שלא להיטמא למתים. וכדי שידעו הכל היכן יש קברות, היו **מציינים אותם בסיד**, כלומר ממיסים סיד ושופכים על גבי הקברות. והטעם לכך שהיו מציינים אותם בסיד, משום שהסיד לבן הוא כמו עצמות המת.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, לא אמרו חכמים לכל אדם לציין כרם רבעי ואילנות ערלה שלו, אלא בזמן שיש רשות לכל אדם להיכנס לתוך שדהו וליטול פירותיו, כלומר בשנה השביעית, שהפירות הפקר לכל, וכדי שלא יכשלו בני אדם בפירות איסור, אמרו לציין להם את האסורים, **אבל בשאר שנים, שאין לכל אדם רשות להיכנס לשדהו ליטול פירותיו, והנכנס ונוטל בלא רשות גזלן הוא, לא צריך לציין** עבורו את הפירות האסורים **אלא הלעיטהו לרשע וימות**.

והצנועים לא היו מציינים כרם רבעי שלהם, אלא מניחים מעות, ואומרים, כל פרי שיתלקט מכאן, יהא מחולל על המעות הללו, ונמצא, שכל פרי, מיד לכשילקט, יהא מחולל, ומותר באכילה בכל מקום.

מתוך פירוש רש"י לא מבואר אם הצנועים היו עושים כן בשביעית, או בשאר שני שבוע. ותוס' כתבו, שבשאר שנים היו עושים כן, אבל בשביעית לא היו יכולים לחלל עבור הלקטים, כי הפירות הפקר ולא של בעלים. ולפי זה נמצא, שבשביעית הכל מודים שמציינים כרם רבעי, ובשאר שנים נחלקו שלוש דעות. (א) לדעת תנא קמא, גם בשאר שנים מציינים. (ב) לדעת רבן שמעון בן גמליאל, בשאר שנים אין עושים שום תקנה, אלא הלעיטהו לרשע וימות. (ג) ולדעת צנועים, בשאר שנים עושים תקנה טובה יותר, והיא, שמחללים הפירות עבור הלוקטים.

ויש מפרשים, שלדעת צנועים, בשביעית היו הבעלים מחללים הפירות עבור התורמים. ואם כן בשביעית שתי דעות יש, (א) לדעת תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל, מציינים כרם רבעי בשביעית. (ב) ולדעת צנועים, מחללים הפירות עבור הלוקטים. ובשאר שנים אפשר שיש שתי דעות, (א) דעת תנא קמא שמציינים כרם רבעי. (ב) ודעת רבן שמעון בן גמליאל אין מציינים אלא הלעיטהו לרשע וימות. ודעת צנועים אפשר אחד מהם. ואפשר שיש שלוש דעות (ג) שלדעת צנועים, גם בשאר שנים בעלים מחללים הפירות עבור הלוקטים.

הפקר שבולים שאינם לקט

הלקט, הם השבולים הנושרים מיד הקוצרים, מתנות עניים הם, ואין לבעלים לחזור ולקטם, שנאמר, "וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט". ומבואר במסכת פאה, שכן הדין כשנפלו בבת אחת שיבולת אחת או שתים, אבל אם נפלו שלוש יחד, אינן לקט. אולם לא כל העניים בקיאים בהלכה זו, ויש המלקטים גם שלוש שנפלו יחד. ומאחר שמהדין אינן לקט, יש בכך מכשול לעניים, שסבורים שהן לקט ופטורות

ממעשרות, ובאמת הן חייבות, ולפיכך יש לבעל השדה להפקיר בפירוש את כל מה שמלקטים העניים, שבכך יפטרו ממעשרות גם אותן שאינן לקט מעיקר הדין.

ונחלקו רבי דוסא ורבי יהודה, באיזו שעה יפקיר בעל הבית את השבולים הללו.

לדעת רבי יהודה, יש לו להפקיר **קודם לקיטת העניים**, ולפיכך, שחרית עומד בעל הבית ואומר, כל שילקטו עניים היום יהא הפקר.

ולדעת רבי דוסא, יפקיר **אחר לקיטת העניים**, ולפיכך לעיתותי ערב אומר, כל שלקטו עניים היום, יהא הפקר.

ואמר רבי יוחנן, **צנועים ורבי דוסא אמרו דבר אחד**, שלדעת שניהם, בעל הבית יכול להקדיש ולחלל אחר שיצא הדבר מרשותו.

בירור דעת רבי יוחנן

נתבאר שהצנועים היו מחללים פירות כרם רבעי שלקטו אחרים משדותיהם כדי שלא יכשלו באכילת איסור.

והנה כלל אמר רבי יוחנן, **הלכה כסתם משנה**, כלומר הלכה כדין שהוזכר במשנה בסתם בלא שם אומרו, ולכאורה דעת צנועים הנ״ל נזכרה במשנה בסתם, שהרי לא נתבאר מי אמר כן, **ואם כן דעת רבי יוחנן שהלכה כמותם**. ואף אם דעת צנועים היא מדברי רבן שמעון בן גמליאל, [שלדעת תנא קמא, בכל השנים יש לציין כרם רבעי, ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, בשאר שנים אין צריך שום תקנה, ובשנת שמיטה התקנה היא חילול], בכל אופן תהא דעת רבי יוחנן שהלכה כצנועים, שכלל אמר רבי יוחנן, כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו, [חוץ משלושה, ערב וצידן וראיה אחרונה].

ואם כן משמע שלדעת רבי יוחנן, **בעלים יכולים לחלל את הפירות שנטלו המלקטים**, **אף על פי שהפירות כבר אינם ברשות הבעלים**. **ואילו לעיל נתבאר**, **שלדעת רבי יוחנן**, גזל ולא נתייאשו הבעלים, שניהם **אינם יכולים להקדיש**, זה לפי שאינו שלו, וזה **לפי שאינו ברשותו**.

ותירצו, **שבאמת לא אמרו צנועים שבעלים יכולים לחלל את הפירות אחר שנטלום הלוקטים**, **אלא קודם שלקטום**, **בעודם ברשות בעלים**, **היו מחללים אותם** [=לא תימא כל הנלקט מזה אלא אימא כל המתלקט מזה].

וחזרו והקשו, **הלא רבי יוחנן אמר**, **שצנועים ורבי דוסא אמרו דבר אחד**, והוא, שבעל הבית יכול לתקן הדבר אחר הלקיטה, כפי שיתבאר בעזה״י בסמוך, **ואם כן** מבואר, שלדעת רבי יוחנן, **צנועים היו מחללים את הפירות אחרי שיצאו מרשות בעלים**, שלא כדעתו, שמי שאינו ברשותו אינו יכול להקדיש ולחלל.

ואמרו לתרץ שהברייתא הנ״ל נשנית בשיבוש, **ובאמת רבי דוסא הוא שאמר**, **שיש לבעל הבית להפקיר קודם שיצא הדבר מרשותו**, ורבי יהודה הוא שאמר, שבעל הבית יכול להפקיר אחר שיצא הדבר מרשותו, ואם כן כשאמר רבי יוחנן צנועים ורבי דוסא אמרו דבר אחד, כוונתו שלדעת שניהם אינו יכול להפקיר ולחלל אחר שיצא הדבר מרשותו, כפי דעתו שלו.

והקשו למה לנו לשבש הברייתא, ולומר שנשנית בהיפוך **הלא לכאורה טוב יותר לומר שהברייתא שנויה כהוגן**, **ודברי רבי יוחנן הם שנשתבשו**, ובאמת נאמרו בהיפוך, כלומר לא אמר שצנועים ורבי דוסא אמרו דבר אחד, אלא שצנועים ורבי יהודה אמרו דבר אחד, והוא, שבעל הבית יכול לתקן הדבר רק קודם הלקיטה, כשעוד לא יצא הדבר מרשותו.

ותירצו, **שעל כרחך הברייתא משובשת**, **ושנויה בהיפוך**, **שכן לפי מה שהיא שנויה**, **דעת רבי יהודה**, **שבעל הבית יכול לעמוד בבקר**, **ולהפקיר** מה שילקטו עניים במשך היום, כלומר בשעה שהפקיר אין ידוע מה הפקיר, **ורק במשך היום הדבר יתברר**, **וזה בניגוד לדעתו**, **שאי** אפשר לעשות דבר שרק אחר זמן יתברר [=**אין ברירה**], כמבואר במשנה במסכת דמאי, שלדעתו אין אדם יכול להתיר את הטבל, על ידי שיאמר, שמה שיפריש אחר זמן יהיה תרומה ומעשר, ואם כן בוודאי הברייתא היא זו שנשתבשה.

אך הקשו, **אף אם נאמר שצנועים לא היו מחללים את הפירות אחר שיצאו מרשותם** [=כל הנלקט], **אלא קודם לכן** היו מחללים אותם [=כל המתלקט], **ובזה תתיישב דעתם עם דעת רבי יוחנן**, **שאמר שאין אדם מחלל אלא כשהדבר ברשותו**, **מכל מקום לא יתיישב דין זה עם דעת רבי יוחנן**, **שכן מאחר שהיו מחללים הפירות קודם שלקטום** בני אדם, **על כך מועיל החילול משום** שדעתם שיש **ברירה**, **ודעת רבי יוחנן** היא **שאין ברירה**, כמבואר מדבריו להלן בענין חלוקת האחים, ואם כן

היאך אפשר שאמר רבי יוחנן שהלכה כצנועים.

ולפיכך חזרו ואמרו, שבאמת צנועים היו מחללים הפירות אחר שיצאו מרשותם, שהיו אומרים כל הנלקט יהא מחולל, וזה שלא כדעת רבי יוחנן, ואין להקשות ממה שנתבאר שרבי יוחנן אמר הלכה כסתם משנה, כי לא אמר רבי יוחנן ענין זה אלא כשלא מצינו משנה אחרת חולקת בדבר זה, **אבל** לענין חילול דבר שאינו ברשותו, **מצינו משנה אחרת, בה מבואר שדבר שאינו ברשותו אינו נחשב שלו, היא משנתנו**, בה שנינו, שהגונב מן הגנב אינו משלם תשלומי כפל, לא לגנב ולא לבעלים, שאצל שניהם אין הדבר נחשב "וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ", לזה משום שאינו שלו, ולזה משום שאינו ברשותו, הרי שכל שאינו ברשותו, הרי הוא כאינו שלו, וכמו כן לא יוכל להקדישו, **ורבי יוחנן פסק כמשנתנו**.

והעדיף רבי יוחנן לפסוק כמשנתנו, שכל שאינו ברשותו אינו יכול להקדישו, כי כן נראה לו סיוע מהכתוב, "וְאִישׁ כִּי יַקְדֵּשׁ אֶת בֵּיתוֹ", שאינו יכול להקדיש אלא דבר שהוא ברשותו כמו ביתו.

הלוקח יין מבין הכותים ערב שבת סמוך לחשיכה

לדעת רבי מאיר במסכת דמאי, מי שלקח יין מבין הכותים בערב שבת בין השמשות, סמוך לחשיכה, ואין לו מה לשתות בשבת, ואין לו פנאי להפריש, **אומר שני לוגין ממאה שאני עתיד להפריש למוצאי שבת יהיו תרומה, עשרה** לוגין **אחרים** שאני עתיד להפריש למוצאי שבת יהיו **מעשר ראשון, ותשעה אחרים** יהיו **מעשר שני, ומחלל מעשר שני על מעות שיש לו בביתו, ושותה היין מיד**, וסומך על הפרשה שיפריש למוצאי שבת אז יתברר מה תרומה ומעשרות ומה ששתה חולין.

ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אוסרים, כי לדעתם אין ברירה, לומר, מן החולין הוא שותה, ומה שנשאר יהיה תרומה.

אמנם לפי מה שנתבאר לעיל, שלדעת רבי יהודה, בעל השדה את מפקיר השבולים לעניים קודם שלקטום, וסומך על הברירה, לומר, שמפקיר מה שילקטו אחרי כן, טעמו של רבי יהודה כאן, לא משום שאין ברירה, אלא משום שחושש שמא יבקע הנוד, ולא יגיע הדבר לידי הפרשה כלל במוצאי שבת.

האחים שחלקו

לדעת האומרים יש ברירה, כשהאחים חולקים את נכסי אביהם, מתברר הדבר, שמתחילה כל אחד ירש את מה שבא לבסוף לחלקו, וזהו חלק ירושתו, ולכן, כל מה שבא לידו, נחשב כדבר הבא לידו בירושה.

ולדעת האומרים אין ברירה, אין לומר שכשהאחים חולקים את נכסי אביהם, מתברר הדבר, שמתחילה כל אחד ירש את מה שבא לבסוף לחלקו, וזהו חלק ירושתו, ויתכן, שהחלק שהוא היה ראוי לירש, נמצא ביד אחיו, אלא, מאחר שכך חלקו, הרי זה כמו שמכרו זה לזה את חלקם, ולכן כל מה שבא ליד כל אחד מהם, נחשב כדבר הבא לידם בקנין.

ומבואר שכן **דעת רב אסי אמר רבי יוחנן**, שהאחים שחלקו **לקוחות הם, ומאחר שהם כלקוחות**, כל מה שביד כל אחד מהם נחשב כדבר שבא לידו במכר, **וכשמגיע היובל, עליהם להחזיר זה לזה מה שחלקו**, וחוזרים וחולקים שוב בכל יובל ויובל.

אם לא שצנועים ורבי דוסא אמרו דבר אחד

נתבאר, שלדעת רבי יוחנן, צנועים שהיו מחללים פירות כרם רבעי שלהם אחר שלקטום בני אדם, ורבי דוסא שאמר שבעל השדה מפקיר שיבולים שלקטו עניים שלא כדין אחר שלקטום, אמרו שניהם דבר אחר, שאדם יכול להפקיר ולחלל מה שאינו ברשותו.

ונאמרו כאן שלושה דברים שהיו אמוראים אומרים, אם לא היה אומר רבי יוחנן דבריו אלו.

א. אמר אביי, אם לא שאמר רבי יוחנן צנועים ורבי דוסא אמרו דבר אחד, **הייתי אומר צנועים מודים לרבי דוסא, אבל רבי דוסא אינו מודה לצנועים**. כלומר, רבי דוסא אמר, שעניים שלקטו שבולים בטעות, שהיו סבורים לקט הם, עושים להם תקנה, להפקיר להם השבולים, שלא יאכלו טבל, ולזה הכל מודים. אבל צנועים,

היו מחללים פירות רבעי לגנבים שנוטלים אותם שלא כדין, ורבי דוסא אינו מודה שיש לעשות תקנה לגנבים.

ב. אמר רבא, אם לא שאמר רבי יוחנן צנועים ורבי דוסא אמרו דבר אחר, **הייתי אומר הנהגת צנועים שמחלל פירות רבעי שנטלו מכרמו, לא משום שאדם מחלל דבר שאינו ברשותו, אלא כדעת רבי מאיר** היא שאמר מעשר שני ממון גבוה הוא, ובכל זאת, אף על פי שממון גבוה הוא, ואינו של בעליו, נעשה ברשותו של אדם בעליו לענין פדיה, שנאמר, "וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו" (ויקרא כ"ז ל"א) לענין פדיה נקרא מעשרו ומוסיף חומש, וכמו כן יש ללמוד בגזרה שווה שכרם רבעי **ממון גבוה הוא, ואינו של בעליו כלל, ובכל זאת נעשה ברשותו לענין פדיה**, ואם כן אין הבדל **בין אם הוא בכרמו ובין אם נטלוהו משם**, שבכל אופן אינו שלו, אבל נעשה שלו לענין פדיה, ולכן יכול לחלל הפירות גם אחר שנטלהו מכרמו, **ודווקא בכרם רבעי הדין כן, אבל בשאר דברים, אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו**, וכמו כן לענין לקט אינו יכול להפקיר אחר שיצא מרשותו.

ג. אמר רבינא, אם לא שאמר רבי יוחנן צנועים ורבי דוסא אמרו דבר אחד, **הייתי אומר הנהגת צנועים** אינה שנויה מדעת רבים, אלא **היא** עצמה **משנת רבי דוסא, ודעת יחיד היא**, וזה הטעם שלא פסק רבי יוחנן כצנועים, שהיא סתם משנה כדעת יחיד.

דף ע

כתיבת הרשאה על קרקעות

מי שיש לו דין ודברים עם בעל דינו על קרקע מסוימת, כגון שטוען על קרקע מסוימת שהיא שלו, ובעל דינו מחזיק בה שלא כדין, יכול הוא לכתוב הרשאה [=יפוי כח] לשלוחו, שילך שלוחו לדון עם בעל דינו תחתיו, ויחשב הדבר כאילו הוא עצמו דן עם בעל דינו.

כתיבת הרשאה על מטלטלין

נתבאר שכותב אדם הרשאה לשלוחו שיוכל לדון תחתיו עם בעל דינו על קרקע שהוא רוצה להוציא ממנו.

א. **וללשון ראשון** אמרו נהרדעי, **שרק על קרקעות כותבים הרשאות, אבל על מטלטלים אין כותבים** הרשאות, ואין הבעלים יכול לתת יפוי כח לשלוחו לדון תחתיו עם בעל דינו על מטלטלים שתובע ממנו.

ואמימר ביאר לרב אשי, שהטעם לכך, **כדברי רבי יוחנן**, שאמר, גזל ולא נתייאשו בעלים, שניהם אינם יכולים להקדיש, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי **שאינו ברשותו**, כלומר כל שאינו ברשותו, **הרי הוא כאינו שלו**, ואינו יכול לכתוב עליו הרשאה.

ב. **וללשון שני** אמרו נהרדעי, שאמנם **גם על מטלטלים אפשר לכתוב הרשאה**, שיוכל שלוחו להתעסק בהם תחתיו, **ובלבד שלא יהיו כופרים בו שהם שלו**. **אבל אם** הוא טוען שמסר מטלטלים ליד שומר, והשומר **כופר בו**, שאומר לא מסר לו דבר, על מטלטלים אלו **אין כותבים** הרשאה, משום שכתיבת הרשאה כזו נראית כדבר שקר, שמוסר לשליח דבר שאינו שלו.

הרשאה מועילה כאשר השליח זוכה לעצמו בממון

מדברי נהרדעי מבואר, שההרשאה שעל ידה נכנס השליח תחת הבעלים, לדון עבורו בנכסיו כנגד בעל דינו, היא הרשאה, שבה כותב לו הבעלים לשליח, שידון בנכסים, ויזכה בהם לעצמו, ולפיכך אמרו, שכל הרשאה שלא נכתב בה בפירוש, זיל דון וזכי ואפיק לנפשך [=לך דון וזכה והוצא לעצמך], אין בה כלום, כי כשאין הזכיה לשליח, אומר לו זה שכנגדו, לאו בעל דברים דידי את, כלומר אין אתה בעל דיני, ולא אדון עמך בדבר.

ואמר אביי שאין צריך שיכתוב לו בעלים לשליח שיהא זוכה בכל הממון, **ודי** שיכתוב לו **שיהא זוכה בחלק מהממון** [למחצה לשליש ולרביע], שגם כשכותב לו שזוכה רק בחלק מהממון, אין לומר רק בחלק מהממון יוכל לדון עם בעל הדין, אלא מתוך שדן עימו על חלק מהממון, דן עימו על הכל [=מיגו דמשתעי דינא אפלגא משתעי דינא אכולה].

ולפירוש ראשון של רש"י, נחלקו חכמים, מה הדין כשלא כתב לו משלח לשליח, זיל דון וזכי

ואפיק לנפשך, ועמד ותפס את הממון מבעל הדין. **לדעת אמימר**, אמנם כשלא כתב לו בעלים לשליח, זיל דון וזכי ואפיק לנפשך, יכול בעל הדין לומר לו, לאו בעל דברים דידי את, ומכל מקום, אם תפס השליח מבעל הדין, מאחר שהממון של משלחו, **תפיסתו תפיסה, ואין מוציאים מידו**. **ולדעת רב אשי**, מאחר שלא נעשית הרשאה כראוי אין השליח יכול לתפוס הממון, ואם תפס, **בעל הדין מוציא את הממון ממנו**. **ויש אומרים**, שכשהבעלים לא כתב לשליח זיל דון וזכי ואפיק לנפשך, אף שאין **השליח** יכול לתפוס כל הממון, מכל מקום **נעשה כשותף בממון, ולגבי חלקו שלו מועילה תפיסתו** מבעל הדין. **והלכה כרב אשי**, שאין התפיסה מועילה כלום.

ולפירוש שני של רש"י [על פי הנמצא בתשובות הגאונים] **נחלקו חכמים, מה הדין כשמשלח כתב לשליח, זיל דון וזכי ואפיק לנפשך, ולאחר שעמד בדין, והוציא את הממון מבעל הדין, תפסו לעצמו**, כמשמעות הארכתא. **לדעת אמימר**, מאחר שכתב לו משלח שיזכה לעצמו, אם תפס השליח והחזיק בממון, **אין המשלח יכול להוציא ממנו**. **ולדעת רב אשי**, מאחר שהשליח כותב למשלח, שמקבל עליו לעשות שליחותו, הרי הוא שלוחו, ואינו יכול לתפוס הממון לעצמו, ואם תפס **מוציאים ממנו**. **ויש אומרים**, ששליח נעשה שותף עם הבעלים בממון **וחולקים** אותו ביניהם. **והלכה כרב אשי**, שאין התפיסה מועילה כלום.

חזקת שלוש שנים על ידי שלוש כתות עדים

כלל בידינו, שכל המחזיק בקרקע שלוש שנים ומביא עדים על כך, וטוען, שלי הקרקע, שקניתיה, או שירשתיה, אינו צריך להביא שום ראיה על טענתו שקנאה או ירשה.

ואמר רבי יוסי, כשהלך אבא חלפתא אצל **רבי יוחנן בן נורי** ללמוד תורה, **ויש אומרים** שכך אמר, כשהלך רבי יוחנן בן נורי אצל **אבא חלפתא** ללמוד תורה, **אמר** לו, הרי שאכלה שנה ראשונה בפני שני עדים, שניה בפני שני עדים אחרים, ושלישית בפני שני עדים אחרים, מהו? כלומר **העדויות מצטרפות לומר שהחזיר בקרקע שלוש שנים** או לא? **והשיב** לו, **הרי זו חזקה**, שהעדויות מצטרפות.

אמר לו, אף אני אומר כן, **אלא שרבי עקיבא חולק בדבר, שהיה רבי עקיבא אומר**, "**עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים** אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים **יָקוּם דָּבָר**" (דברים י"ט ט"ו) "דָּבָר" **שלם, ולא חצי דבר**, וכל שאין הדבר כולו מתקיים על פי כת אחת של עדים אין בכך כלום.

ובהמשך יתבאר מה לומדים חכמים מהדרשה "דָּבָר" שלם, ולא חצי דבר.

שנים מעידים שגנב ושנים מעידים שטבח או מכר

מבואר במשנתנו, שכשאחד גנב שור או שה, ואחר כך טבחו או מכרו, הרי זה מתחייב ארבעה וחמישה, אף על פי שאין אותם עדים מעידים כל מה שעשה, אלא שנים מעידים שגנב, ושנים אחרים מעידים שטבח או מכר.

ומתחילה אמרו, שמשנתנו אינה כדברי הכל, שכן נתבאר, **שלדעת רבי עקיבא**, אין מקבלים עדות על חצי דבר, **ואמנם, חיוב כפל בא כולו על ידי עדות הראשונים, ויש לו להתחייב כפל, אבל חיוב ארבעה וחמישה בא על ידי צירוף שתי העדויות**, שכן על ידי עדות אחרונים לבדם אינו מתחייב כלום, **שאינו מתחייב על הטביחה, אלא משום שהעידו ראשונים שגנב, ואם כן**, לא את שלו הוא טובח, ומאחר שעדות של אחרונים **עדות על חצי דבר היא אין לקבלה**.

ודחה זאת אביי ואמר, שמשנתנו כדברי הכל, ויש חילוק בין שלוש עדויות של שלוש שנות חזקה, שלא קיבל רבי עקיבא שום עדות, לבין שתי עדויות אחת על הגנבה ואחת על הטביחה, שמודה רבי עקיבא שיש לקבלם. שלענין החזקה, כל כת מעידה על שנה אחת של חזקה, ואם כן, אין שום כת המעידה על דבר שלם, ואין לקבל שום כת. אבל **לענין גניבה וטביחה, אותה כת שהעידה על הגנבה, העידה על דבר שלם, ונתקבלה, ומעתה, אחר שכבר נתקבלה העדות על הגנבה**, שוב אין שום מניעה לקבל את העדות על הטביחה, שעכשיו אחר שכבר **נתברר שהבהמה גנובה, מעתה העדות על הטביחה נחשבת כדבר שלם**.

והרי זה דומה לשני עדים שמעידים על אשה שנתקדשה, ושנים אחרים באים אחרי כן ומעידים שנבעלה לאחר, אף שעדות אחרונים

לבדה אינה כלום, כי כל שלא נודע שהיא מקודשת אינה נהרגת על בעילה לאחר, מכל מקום, מאחר שעדות ראשונים דבר שלם היא, ועל ידה אשה זו נחשבת מקודשת, מעתה גם עדות אחרונים דבר שלם היא, שמעידים על המקודשת שזנתה.

"דָּבָר" שלם ולא חצי דבר

נתבאר, שאין מקבלים עדות על חצי דבר, שנאמר, "עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר" (דברים י"ט ט"ו) "דָּבָר" שלם, ולא חצי דבר, וכל שאין הדבר כולו מתקיים על פי כת אחת של עדים אין בכך כלום.

ולדעת רבי עקיבא, כן הדין **אף לענין עדות חזקה, כשכל כת עדים מעידה על שנה אחרת של חזקה**, אף על פי שכל אחת מעידה שהיה מוחזק בקרקע שנה, אין העדויות מצטרפות.

ולדעת חכמים, באופן הזה, מאחר שכל כת מעידה שהיה מוחזק בקרקע, העדויות מצטרפות. והאופן בו אין מצרפים שתי עדויות על חצי דבר, **כגון שהיו צריכים להעיד על אחת שיש בה שתי שערות**, שהן סימן גדלות, **והיו שנים מעידים שיש שערה אחת בגבה, ושנים מעידים שיש שערה אחת בכרסה**, באופן הזה אין העדויות מצטרפות, כי באמת כל כת מעידה שהיא קטנה, ויש בה שערה אחת.

וכשהיו שנים, אחד מעיד שיש שערה בגבה, ואחד מעיד שיש שערה בכרסה, דין פשוט שאין מקבלים העדות, שהרי לכל שערה יש עד אחד [=חצי דבר וחצי עדות].

טביחה ומכירה בשבת ולעבודה זרה

<u>א</u>. **מי שגנב שור או שה, וטבחו בשבת, פטור מתשלומי ארבעה וחמישה על הטביחה, כי** השוחט בשבת **מתחייב בנפשו**, וכלל בידינו, שאין אדם נענש שני עונשים על מעשה אחד, אלא נענש את העונש החמור יותר בלבד [=קם ליה בדרבה מיניה], ולפיכך, מתחייב על השחיטה בשבת, ופטור מתשלומי ארבעה וחמישה.

וכן מי שגנב שור או שה, וטבחו לעבודה זרה, פטור מתשלומי ארבעה וחמישה על הטביחה, **כי** השוחט לעבודה זרה **מתחייב בנפשו**.

<u>ב</u>. **אבל מי שגנב שור או שה ומכרו בשבת**, אף שהמכירה בשבת אסורה מדברי חכמים, כל שלא נעשית המכירה באופן שיש בו מלאכה בשבת, **אינו מתחייב** על כך **בנפשו, ולפיכך אינו נפטר מתשלומי ארבעה וחמישה**.

וכן מי שגנב שור או שה ומכרו לעבודה זרה, אף שהמכירה הזו אסורה, **אינו מתחייב** על כך **בנפשו, ולפיכך אינו נפטר מתשלומי ארבעה וחמישה**.

<u>ג</u>. **ומצינו ברייתא, בה מבואר, שגם מי שגנב ומכר בשבת, פטור מתשלומי ארבעה וחמישה, וזאת כשהמכירה נעשית באופן שיש בה מלאכת שבת**.

(א) לדברי רמי בר חמא, הברייתא מדברת במכירה שנעשית על ידי מלאכת קצירה, שבא למכור את הבהמה תמורת תאנים שהיו לאחד באילנו, **ואמר לו בעל התאנים, קצוץ לך התאנים מהאילן תמורת הבהמה, ונמצא שבקציצת התאנים מכר את הבהמה**, ונתחייב בכך בנפשו, ולכן נפטר מהתשלומים.

והקשו על דברי רמי בר חמא, הלא אם היה הדבר כן, שקצץ את התאנים תמורת הבהמה, ובכך נתחיב בנפשו, אם כן אין כאן מכירה כלל וכלל, שהרי כיון שמתחייב בנפשו, אם לא ירצה לתת את הבהמה תמורת התאנים, לא יוכל בעל האילן להוציא ממנו, לא את הבהמה, ולא את דמי התאנים, שהרי נתחייב בנפשו, **ואם כן אין זו מכירה**.

ובסוף הענין תירץ רבא, שמאחר שהקנה את הבהמה תמורת התאנים, **מכירה גמורה היא**, ומה שלמעשה הקונה אינו יכול לתבוע את הבהמה, אין זה משום שאין כאן מכירה, אלא משום שהמוכר יכול להישמט ממנו, כי מתחייב בנפשו, אבל מכירה היא, וראוי היה להתחייב עליה ארבעה וחמישה, אם לא היה מתחייב בנפשו. ולמה הדבר דומה? לאתנן זונה שאסרה תורה, ואפילו בא על אמו, ואף שבאופן הזה, מתחייב בנפשו, ואינה יכולה לתבוע ממנו האתנן, מכל מקום, אם נתן לה, אתנן הוא, ולא מתנה בעלמא, כי אף שלמעשה יכול להשמט מהתשלום, אין בכך לומר שלא נתקיים הדבר.

(ב) ולדברי רב פפא, הברייתא בה מבואר שפעמים יש במכירה מלאכת שבת, **מדברת במכירה שנעשית על ידי מלאכת הוצאה**,

שאמר לו הקונה, זרוק הבהמה לחצרי, ואשלם לך מעות, **ונמצא שנעשית המכירה בהכנסת הבהמה מרשות הרבים לרשות היחיד**, ונתחייב בכך בנפשו, ולכן פטור מתשלומים.

ואמנם, **אם לא פירש הקונה מתי יזכה בבהמה, מיד כשהיא נכנסת לרשותו, בעודה באויר, זכה בה בקנין חצר**, והרי היא מכורה. ולדעת חכמים, אינו מתחייב באותה שעה משום מלאכת הכנסה, עד שתנוח הבהמה בארץ, ואם כן, מאחר שבשעת המכירה לא מתחייב בנפשו, הוא מתחייב תשלומי ארבעה וחמישה. **ורק לדעת רבי עקיבא**, מיד בשעה שנכנס החפץ לרשות היחיד, בעודו באויר, נחשב כמי שהונח בתוך הרשות [=**קלוטה כמי שהונחה דמיא**], **ומתחייב בנפשו משום מלאכת הכנסה**, **ונפטר מתשלומי ארבעה וחמישה**, על המכירה שחלה באותה שעה.

ומכל מקום גם לדעת חכמים, אפשר שתחול המכירה והמלאכה בבת אחת, וזאת כשאמר הקונה בפירוש, לא אזכה בבהמה עד שתנוח בחצר, ונמצא שבשעה שנחה בחצרו, חלה המכירה, ואז נתחייב בנפשו משום הכנסה, ופטור מתשלומי מכירה.

דף עא

גנב וטבח ביום הכפורים

כבר נתבאר, שמי גנב שור או שה, וטבחו בשבת, פטור מתשלומי ארבעה וחמישה, כי מתחייב בנפשו על מה שטבח בשבת, ואין אדם נהרג ומשלם, אלא קם ליה בדרבה מיניה [=עומד בעונש הגדול יותר], ונהרג ואינו משלם.

ומבואר במשנתנו, שכן הדין כשטבח בשבת, שהמחלל שבת עונשו מיתה, אבל מי שגנב שור או שה וטבחו ביום הכפורים, אף שאסור לשחוט ביום הכפורים, מכל מקום מאחר שאינו מתחייב על כך מיתה, אינו נפטר מהתשלומים, ומשלם תשלומי ארבעה וחמישה.

ואמרו, שמשנתנו היא כדעת **רבי מאיר**, ש**מחלק בין המתחייב מיתה וממון, לבין המתחייב מלקות וממון**, ש**המתחייב מיתה וממון, כגון זה שטבח גנבתו בשבת, נהרג** משום חילול שבת, **ואינו משלם** ארבעה וחמישה על טביחת גנבה, **והמתחייב מלקות וממון, כגון זה שטבח גנבתו ביום הכפורים, לוקה** על שחילל יום הכפורים, **ומשלם** ארבעה וחמישה על טביחת גנבה.

אבל לדעת חכמים, אין חילוק בדבר, וכשם שאין אדם נהרג ומשלם, כך אינו לוקה ומשלם, ודין אחד לגנב הטובח בשבת וביום הכפורים, שהוא פטור מתשלומי ארבעה וחמישה, בזה משום שנהרג, ובזה משום שלוקה.

שחיטת גנבה על ידי שליח

ברוב דיני התורה, אין לשליח לדבר עבירה, שיתחייב המשלח על מעשה השליח, שאין ראוי שיתחייב זה על מעשה של זה. ויוצא מכלל זה טביחת גנבה, שיש שליח לדבר עבירה, להתחייב משלח על מעשה שליח, ו**גנב שמסר את הבהמה לשלוחו לשחטה, ושחטה השליח, הגנב מתחייב תשלומי ארבעה וחמישה**.

א. לדברי רבא, ענין זה למד מהיקש, שנאמר בענין, "כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה **וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ** חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה" (שמות כ"א ל"ז), להקיש טביחה למכירה, וללמד, שכשם שמתחייב ארבעה וחמישה כשמוכר על ידי אחר, שהרי אינו יכול למכור לעצמו, כך מתחייב ארבעה וחמישה כשטובח על ידי אחר.

ב. ובבית מדרשו של רבי ישמעאל למדו ענין זה **מהריבוי** "וּטְבָחוֹ **אוֹ** מְכָרוֹ", לרבות את השליח.

ג. ובבית מדרשו של חזקיה למדו ענין זה **מהריבוי** "חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם **תַּחַת** הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה", לרבות את השליח.

טביחה בשבת או לעבודה זרה על ידי שליח

נתבאר, שלדברי הכל, גנב שטבח גנבתו בשבת, קם ליה בדרבה מיניה להיות נהרג על שחילל שבת, ופטור מתשלומי ארבעה וחמישה.

אמנם כל זה כשהגנב עצמו טבח, שמאחר שהוא עצמו נהרג, נפטר מהתשלומים, אבל אם נתן לשלוחו לשחוט עבורו, אינו נהרג על השחיטה, ואף שלא שחט בעצמו ראוי הוא להתחייב תשלומי ארבעה וחמישה.

ולדברי רבי יעקב אמר רבי יוחנן, ויש אומרים לדברי רבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש, כך אמר רבי אבין ורבי אלעא וכל בני החבורה משמו של רבי יוחנן, שבאופן הזה שנינו בברייתא, ש**לדעת רבי מאיר**, גנב וטבח בשבת, גנב וטבח לעבודה זרה, **משלם תשלומי ארבעה וחמשה** כלומר כשלא טבח בעצמו, אלא נתן לשלוחו לשחוט.

ורבי שמעון חולק, **כי** לדעתו **אין** הגנב מתחייב תשלומי ארבעה וחמישה אלא כש**השחיטה ראויה**, כלומר מתירה את הבשר באכילה, אבל באופנים הללו השחיטה אינה מתירה את הבשר באכילה, **שזבחי עבודה זרה אסורים בהנאה**, **וכן שחיטת שבת כדעת רבי יוחנן הסנדלר להלן**, ולפיכך אין כאן חיוב ארבעה וחמישה. ולדעת האומרים להלן שלא אסר רבי יוחנן הסנדלר אלא מדרבנן מודה רבי שמעון שכששחט שלוחו בשבת הוא מתחייב בארבעה וחמישה ולא פטר רבי שמעון אלא כששחט שלוחו לעבודה זרה [או כששחט שור הנסקל].

המבשל בשבת

לדעת רבי מאיר, ישראל שבישל תבשיל בשבת **בשוגג**, **לא נאסר התבשיל כלל**, ואפילו הוא עצמו מותר לאוכלו, ואפילו בשבת עצמה. וישראל שבישל תבשיל בשבת **במזיד**, **נאסר התבשיל בו ביום ולא יותר**. וכן שנינו במסכת חולין לענין שחיטה, השוחט בשבת וביום הכפורים, אף על פי שמתחייב בנפשו, שחיטתו כשרה.

ולדעת רבי יהודה, ישראל שבישל תבשיל בשבת **בשוגג**, **נאסר התבשיל בו ביום**, כי קנסו את השוגג משום המזיד, ובמוצאי שבת התבשיל מותר. וישראל שבישל תבשיל בשבת **במזיד**, **נאסר לו** התבשיל **לעולם**, **ולשאר ישראלים נאסר בו ביום** ומותר במוצאי שבת.

ולדעת רבי יוחנן הסנדלר, ישראל שבישל תבשיל בשבת **בשוגג**, **נאסר לו התבשיל לעולם**, **ואף לשאר ישראלים הוא אסור בו ביום**, ורק למוצאי שבת הוא מותר לשאר ישראלים. וישראל שבישל תבשיל בשבת **במזיד**, **נאסר** התבשיל **לעולם הן לו והן לאחרים**. שנאמר, "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ" (שמות ל"א י"ד), ללמד שכשם שקדש אסור באכילה, כך מעשה שבת אסור באכילה, ודווקא במזיד, אבל לא בשוגג, כי הכתוב מדבר במזיד, שנאמר בו "מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת". ומכל מקום, מעשה שבת נאסר רק באכילה ולא בהנאה, כי נאמר "לָכֶם", ללמד שיהא שלכם, ומותר למכרו לנוכרי. ורב אחא ורבינא נחלקו, אם לדעת רבי יוחנן הסנדלר זהו דין התורה. אחד מהם אומר, שהדרשה הנ"ל דרשה גמורה היא, ולדעת רבי יוחנן הסנדלר, מדין תורה מעשה שבת אסור באכילה. ואחד מהם אומר, שגם לדעת רבי יוחנן הסנדלר, מדין תורה מעשה שבת מותר באכילה, שלפי האמת הכתוב "כִּי קֹדֶשׁ הִוא", בא ללמד, שהיא קדש, ואין מעשיה קודש, ומעשה שבת נאסר באכילה מדברי חכמים בלבד.

שחיטה לעבודה זרה
המחייבת בתשלומי ד' וה'

נתבאר, שלדעת רבי מאיר, מי שגנב שור או שה, ונתנו לשלוחו לשחטו לעבודה זרה, אף על פי שהשחיטה אינה מועילה להתיר את הבשר באכילה, כי זבחי עבודה זרה אסורים בהנאה, מכל מקום היא נחשבת שחיטה להתחייב על ידה תשלומי ארבעה וחמישה.

ואמר רבא, שאף לדעת רבי מאיר, אינו מתחייב בשחיטה זו בתשלומי ארבעה וחמישה, אלא **כשהשוחט אומר**, **בגמר זביחה הוא עובדה**, שרק בגמר השחיטה היא נאסרת בהנאה כדין תקרובת עבודה זרה, ונמצא שבשעה ששחט, עדיין לא היתה תקרובת עבודה זרה, והרי הוא כשוחט בהמת הבעלים שגנב מהם, ומתחייב בתשלומי ארבעה וחמישה.

אבל אם נתכוון לעובדה לעבודה זרה מתחילת השחיטה, מתחילת השחיטה נאסרה בהנאה, וכבר אז נפסדה לבעליה, ומעתה כשגמר את השחיטה, אינו מתחייב בתשלומי ארבעה וחמישה, כי לא שחט את הבהמה של הבעלים.

שחיטת שור הנסקל
המחייבת בתשלומי ד' וה'

מבואר בברייתא, שלדעת רבי מאיר, מי שגנב שור הנסקל, וטבחו, משלם תשלומי ארבעה

וחמישה.

ואמר רבה, שכשהגנב גנב את השור הזה מבעליו, אינו חייב עליו כלום, שכן מאחר שנגמר דינו לסקילה, הוא אסור בהנאה, ואינו שווה לבעליו כלום, ואם כן הגנב אינו צריך לשלם לו כלום, כי גנב לו דבר שאינו שווה כלום, [שאפילו יתחייב ארבעה וחמישה, ארבעה וחמישה של כלום הם כלום].

והאופן שבו יתחייב על גניבת שור הנסקל וטביחתו, הוא, **כששור זה מסרו בעליו לשומר, והזיק בבית שומר, והועד בבית שומר, ונגמר דינו בבית שומר, וכדעת רבי יעקב וכדעת רבי שמעון**, כפי שיתבאר בעזה"י.

כדעת רבי יעקב, שאמר, שמי שקיבל עליו לשמור שור, ונגח איש והרגו, ונגמר דינו לסקילה, אף על פי שעכשיו אינו שווה כלום, אם השומר מחזירו לבעליו, נפטר מהם בכך, ואינם יכולים לתבוע ממנו שור אחר [=**אף משנגמר דינו, החזירו שומר לבעליו מוחזר**, דאמר ליה תורא אשלמת לי תורא אשלימית לך], ונמצא שאצל השומר הזה השור נחשב דבר הגורם לממון, כי אף שאינו שווה כלום מחמת עצמו, על ידו הוא נפטר מלשלם לבעלים שור אחר.

וכדעת רבי שמעון, שאמר, **שדבר הגורם לממון נחשב כממון**, ונמצא שהגונב את השור מהשומר הזה, אף על פי שגנב ממנו דבר שאינו שווה כלום, מאחר שאצל השומר הוא דבר הגורם לממון, הגונב ממנו חייב לשלם לו כמי שגנב ממנו ממון גמור, וכמו כן, אם טבח את השור, חייב לשלם לו תשלומי ארבעה וחמישה.

אמנם רבי שמעון עצמו אומר, שבכל אופן השוחט שור הנסקל פטור מתשלומי ארבעה וחמישה, כי שחיטה שאינה ראויה היא, שכן השור אסור בהנאה, ואין השחיטה מתירה אותו, וכבר נתבאר, שלדעת רבי שמעון, אין מתחייב ארבעה וחמישה על שחיטה שאינה ראויה.

גנב משל אביו וטבח או מכר

מי ש**גנב** שור או שה **מאביו**, דינו כמי שגנב שור או שה מאדם אחר, **ומתחייב כפל** על גנבתו, ואם **טבח או מכר בחיי אביו, מתחייב תשלומי ארבעה וחמישה**. אמנם, אם **מת אביו** וירשו, **ואחר טבח או מכר**, מאחר שיש לו חלק עם אחיו בשור, כשהוא טובח או מוכר, שלו הוא טובח ומוכר, **ופטור מתשלומי ארבעה וחמישה**.

גנב וטבח ואחר כך הקדיש

מי שגנב שור או שה וטבחו, ואחר כך הקדישו, אינו נפטר בכך מתשלומי ארבעה וחמישה. אך אם תחילה הקדישו, ואחר כך טבחו, של הקדש הוא טובח, ופטור מתשלומי ארבעה וחמישה.

חמישה חצאי בקר

נסתפק רבא, מה הדין, כשאחד גנב שור של שני שותפים, וטבחו, והודה לאחד מהם על חלקו, שבכך נפטר מלשלם לו הקנס גם כשיבואו עדים, כי מודה בקנס פטור, **ואחר כך באו עדים, והעידו שגנב וטבח, האם לזה שלא הודה לו הוא מתחייב תשלומי חמישה, ומשלם לו חמישה חצאי בקר, או לא**. והספק הוא במה שאמרה תורה "חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה", האם דווקא "חֲמִשָּׁה בָקָר" ולא חמישה חצאי בקר, או "חֲמִשָּׁה בָקָר" ואפילו חמישה חצאי בקר.

א. ומתחילה השיב לו רב נחמן, שפטור הוא מתשלומי ארבעה וחמישה גם לזה שלא הודה לו, כי הכתוב אומר, "**חֲמִשָּׁה בָקָר**" **ולא חמישה חצאי בקר**.

והקשה לו רבא ממשנתנו, בה מבואר, שמי שגנב משל אביו, וטבח בחיי אביו, ואחר כך מת אביו, וירשוהו הוא ואחיו, משלם תשלומי ארבעה וחמישה לאחיו לפי חלקם, ואם כן, אף על פי שעל חלקו שלו הוא פטור מלשלם תשלומי ארבעה וחמישה, כי אינו צריך לשלם לעצמו, על חלק אחיו ישלם, ונמצא משלם חמישה חצאי בקר.

ותירץ רב נחמן, שמשנתנו מדברת באופן שהעמידו אביו בדין בחייו, וכבר נתחייב לאביו תשלומי ארבע וחמישה, ולכן, מאחר שכבר נתחייב בהם, נעשה חיובו חוב גמור, והאב מורישו לבניו.

וחזר רבא והקשה, אם כן, בסיפא, כשבאה המשנה ללמד אופן שהבן פטור מתשלומי ארבעה וחמישה, למה נקטה אופן שטבח אחר מות האב, הלא אפילו טבח בחייו, ולא עמד

בדין, גם כן פטור מתשלומי ארבעה וחמישה.

והשיב לו רב נחמן, שאין זו קושיה, כי העדיף התנא לשנות אופן הפוך מהאופן הראשון, מתחילה שנה שאם טבח קודם מות האב חייב, ולאחר מכן שנה שאם טבח אחר מות האב פטור.

ב. למחרת בבקר שינה רב נחמן דעתו, **ואמר** לרבא, שזה שהודה לאחד השותפים, חייב בתשלומי ארבע וחמישה לזה שלא הודה לו, שמשמעות הכתוב, "**חֲמִשָּׁה בָקָר**" **ואפילו חמישה חצאי בקר**.

והסיבה שבערב הקודם לא השיב כן, כי לא אכל בשר שור, כלומר לא דקדק טעמו של דבר.

דף עב

ומכל מקום, אף שמתחייב אדם גם חמישה חצאי בקר, אין זה אלא כשהטביחה כולה היתה באיסור, ומסיבה מסוימת נפטר ממקצת התשלום, כגון זה שהודה לאחר השותפים, **אבל כשרק מקצת טביחה באיסור, כגון גנב משל אביו, ומת אביו**, וירשוהו הוא ואחיו, **ואחר כך טבח את השור, מאחר שאת חלקו הוא טובח בהיתר, אינו מתחייב ארבעה וחמישה על טביחת חלק אחיו**, שנאמר "וּטְבָחוֹ" כלומר כולו, שאינו מתחייב אלא כשטבח כולו באיסור.

ירושת קנסות

לפי הפירוש הראשון בתוס' נחלקו חכמים אם אדם מוריש קנס לבניו, לדעת רב נחמן ורבא רוב קנסות אדם מוריש לבניו, אף על פי שלא עמד עליהם בדין, ולא חייבו בי"ד את החייב, **חוץ מקנס של אונס ומפתה**, שאינו מורישם לבניו, משום שהקנס בא על ידי הבת, ואין אדם מוריש את בתו לבניו. **ולדעת הסוגיה במסכת כתובות, קנסות שעמד עליהם בדין**, אדם **מוריש** לבניו, **וקנסות שלא עמד עליהם בדין, אינו מוריש** לבניו.

ור"י מפרש, הכל מודים שאין אדם מוריש לבניו קנסות שלא עמד עליהם בדין, אלא שלעניין זה, די שיאמרו הדיינים חייב אתה ליתן לו, [אף על פי שעוד לא אמרו צא תן לו].

ור"י הלבן מפרש, שכל הקנסות אדם מוריש לבניו, אפילו לא עמד עליהם בדין, ורק לעניין קרבן שבועה יש חילוק, שאם עמד עליהם בדין נחשבים כירושת ממון, ולכן אם שב החייב וכפר בהם ונשבע לשקר, חייב קרבן, אבל אם לא עמד עליהם האב בדין, נחשבים כירושת קנסות, שאם יודה בהם החייב יפטר, ולכן אם כפר בהם ונשבע לשקר פטור מקרבן.

גנב וטבח לרפואה או לכלבים

מי שגנב שור או שה, וטבחו, מתחייב על כך ארבעה וחמישה, גם אם לא נתכוון להאכילו לבני אדם, כגון ששחטו לרפואה, או להאכילו לכלבים, שכל שהיתה שחיטה כהלכתה, **מתחייב על כך ארבעה וחמישה**.

ומבואר, שגם רבי שמעון, האומר, שחיטה שאינה ראויה אין מתחייב עליה, מודה לדין זה, כי השחיטה ראויה היא.

גנב וטבח טביחה שאינה ראויה

נחלקו חכמים בדין מי שגנב שור או שה, וטבחו, ונמצא טרפה, שלא התירה אותו השחיטה באכילה, או שטבחו בעזרה, שבכך נאסר משום חולין בעזרה, ולא התירה אותו השחיטה.

לדעת תנא קמא [=רבי מאיר], אף על פי שאין השחיטה מתירה אותו באכילה, מאחר ששחיטה היא, כהלכות שחיטה, הטובח **מתחייב ארבעה וחמישה**.

ולדעת רבי שמעון, [שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה, כלומר] כל שאין השחיטה מתירה אותו באכילה, **אינו מתחייב** על ידה ארבעה וחמישה.

השחיטה

כלל בידינו, שהשחיטה המתירה את בהמת חולין לאכילה, ובהמת קדשים להקרבה, היא חיתוך שני הסימנים, (א) קנה (ב) וְוֶשֶׁט, או רוב שני הסימנים הללו.

ונחלקו חכמים, אם כל המעשה הזה נקרא בשם שחיטה [=**ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף**], **או** רק סוף המעשה הזה נקרא בשם שחיטה [=**אינה לשחיטה אלא לבסוף**].

ונפקא מינה לענין מחשבת פסול ופיגול, שהמחשב באחד מארבע עבודות של קרבן, [שחיטה. קבלת הדם. הולכה. וזריקה], שיאכל הקרבן חוץ לזמנו או חוץ למקומו, מפגל ופוסל את הקרבן, והשחיטה היא אחת מארבע העבודות, ומעתה אם ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, המחשבה פוסלת מתחילת השחיטה ועד סופה, ואם אינה לשחיטה אלא לבסוף, אין המחשבה פוסלת אלא בסוף השחיטה.

וכן נפקא מינה לענין תשלומי ארבע וחמישה של גנב הבאים על ידי הטביחה, ובאופן שנאסרה הבהמה בהנאה באמצע השחיטה, אם ישנה לשחיטה מתחילה עד סוף, מתחייב על תחילת השחיטה ארבעה חמישה, שהיתה הבהמה שווה מאותה שעה, ואם אינה לשחיטה אלא לבסוף, מאחר שבסוף השחיטה כבר נאסרה הבהמה בהנאה, אינו מתחייב על השחיטה ארבעה וחמישה.

לדעת רבי שמעון משום רבי לוי סבא, אינה לשחיטה אלא לבסוף. ואם כן המחשבה פוסלת בקרבן רק בסוף השחיטה והגנב מתחייה ארבעה וחמישה רק אם היתה הבהמה מותרת עד סוף השחיטה.

ולדעת רבי יוחנן, ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף. ואם כן המחשבה פוסלת בקרבן אף בתחילת השחיטה, והגנב מתחייב ארבעה וחמישה גם אם נאסרה בהמה קודם סוף השחיטה.

שחיטת חולין בעזרה

הכל מודים שחולין שנשחטו בעזרה אסורים הם בהנאה. אך **נחלקו חכמים במסכת קידושין, אם מהתורה הם אסורים בהנאה, או רק מדברי חכמים**.

גנב שור או שה וטבחו בעזרה

במשנתנו מבואר, שמי שגנב שור או שה וטבחו בעזרה, מתחייב על כך תשלומי ארבעה וחמישה.

והנה לעיל נתבאר שנחלקו חכמים בשני עניינים (א) אם ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף או אינה לשחיטה אלא לבסוף. (ב) אם חולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה מהתורה.

ומתחילה היה נראה, שאם יהיה מי שיאמר בשני המחלקות הנ"ל, (א) ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, (ב) חולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה מהתורה, אי אפשר להעמיד את דין משנתנו, שגנב ששחט בעזרה יתחייב ארבעה וחמישה, שכן לפי דבריו, בתחילת השחיטה הוא נחשב שוחט חולין בעזרה, ונאסרת הבהמה בהנאה מהתורה, ומעתה, בגמר השחיטה אינו שוחט את של בעלים, ואילו לענין חיוב ארבעה וחמישה נאמר "וּטְבָחוֹ", לומר שאינו מתחייב אלא כשתהא כל השחיטה באיסור.

וללשון ראשון בגמרא, היה פשוט לרב חביבי מחוזנאה, שלדעת משנתנו, חולין שנשחטו בעזרה אסורים מהתורה, ולפיכך אמר שיש להביא ראיה ממשנתנו, שאינה לשחיטה אלא לבסוף, שאם לא כן לא היה מתחייב ארבעה וחמישה.

וללשון שני בגמרא, אמר רב חביבי מחוזנאה, שמאחר שאמר רבי יוחנן, ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, על כרחך לא יוכל להעמיד את משנתנו אלא אם דעתו שחולין שנשחטו בעזרה אסורים מדברי חכמים בלבד, שאם לא כן, לא היה מתחייב ארבעה וחמישה.

ודחה זאת רב גמדא משמו של רבא ואמר, שגם אם יהיה מי שיאמר בשני המחלקות הנ"ל, (א) ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, (ב) חולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה מהתורה, אפשר להעמיד את דין משנתנו, שגנב ששחט בעזרה יתחייב ארבעה וחמישה, וזאת **כשתחילת השחיטה היתה חוץ לעזרה, ורק סוף השחיטה היה בתוך העזרה**, ואם כן לא נאסרה הבהמה אלא בסוף השחיטה.

עדים זוממים בגנבה וטביחה ומכירה

עדים זוממים, הם עדים שהעידו עדות מסוימת, ואחר כך באו עדים אחרים ואמרו, שבאותו שעה שאמרו הראשונים שראו את עדותם, היו עם השניים במקום אחר, ולא היו יכולים לראות העדות שהעידו עליה, ונמצאו שקרנים. והדין הוא, כשנמצאו העדים זוממים, הם משלמים מה שבקשו לחייב את הנידון שנאמר "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו" (דברים י"ט י"ט).

ובמשנתנו נשנו דיני עדים, שהעידו על גנבה וטביחה ומכירה, ונמצאו זוממים.

א. שנים העידו על אחד שגנב שור או שה, **והעידו** גם כן, **שלאחר שגנב טבחו או מכרו**.

באו עדים והזימו את העדים הראשונים בכל דבריהם, העדים הראשונים משלמים את הכל, כלומר כל תשלומי ארבעה וחמישה שזממו

לחייב את הנידון בשקר.

ב. שנים העידו על אחד שגנב שור או שה, **ושנים אחרים העידו שטבחו או מכרו**.

באו עדים והזימו את העדים האחרונים, מתחייבים לשלם תשלומי שנים לשה **ושלושה** לשור, [כפי זממם לחייב את הנידון בעדות טביחה ומכירה], וגנב עצמו משלם רק תשלומי כפל על הגנבה, אבל פטור מתשלומי טביחה ומכירה. **ואם הזימו** עדים **רק אחד משני האחרונים, עדותם בטלה**, וגנב פטור מתשלומי טביחה ומכירה **אבל** גם הם **אינם מתחייבים**, שאין עדים נעשים זוממים להתחייב עד שיוזמו שניהם.

באו עדים והזימו גם את הראשונים, מתחייבים לשלם תשלומי כפל [כפי זממם לחייב את הנידון בעדות גנבה], וזה שהעידו עליו שגנב פטור מכלום. **ואם הזימו** עדים **רק אחד משני הראשונים**, גם כן **עדותם בטלה**, וגנב פטור מכל התשלומים **אבל** גם הם **אינם מתחייבים**, שאין עדים נעשים זוממים להתחייב עד שיוזמו שניהם.

ודווקא כשהוזמו אחרונים תחילה, ואחר כך הוזמו ראשונים, ראשונים מתחייבים כפל ואחרונים תוספת של טביחה ומכירה. אבל אם עדי גניבה הוזמו תחילה, בטלה עדות טביחה, שאפשר שבעלים מכרוהו לו, ואין בעדות שמעידים שטבח לחייבו כלום, וכשהוזמו עדי טביחה, אינם משלמים כלום.

עד זומם ממתי הוא נפסל

והכל מודים שעד שנמצא זומם, מאחר שנודע שהעיד עדות שקר פסול הוא לכל עדויות. אך נחלקו חכמים ממתי הוא נפסל.

א. לדעת אביי, עד זומם למפרע הוא נפסל, כלומר מאותה שעה שהעיד העדות שאחרי כן הוזמה, הוא פסול, ואפילו העיד בניסן והזימוהו באלול, כל מה שהעיד אחר עדותו הראשונה שהיתה בניסן, עדויות פסולות הן, והטעם לכך **כי** אמרה תורה, "אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס" (שמות כ"ג א'), לומר שרשע פסול לעדות, **ומאותה שעה שהעיד עדות שקר שלו, רשע הוא**.

ב. ולדעת רבא, עד זומם מכאן ולהבא הוא נפסל, כלומר רק משעה שהזימו את עדותו, אבל כל עדויות שהעיד בין עדותו להזמתו עדויות כשרות הן כשל עד כשר, והטעם לכך, **שענין זה שעד זומם פסול חידוש הוא**, שכן מסברא לא היה לנו לפוסלו, שהרי בכל שאר דיני התורה, כשיש שני כתות עדים מכחישות זו את זו, אין לנו להעדיף אחת על השניה, ובעדות הזמה אנו מקבלים עדים אחרונים, שמעידים שהיו עימהם הראשונים במקום אחר, ודוחים עדות הראשונים שאמרו שהיו במקום המעשה שהעידו עליו. ומאחר שחידוש הוא מה שהאחרונים נאמנים לפסול את הראשונים, **אין לך בו אלא משעת חידושו**, כלומר משעת ההזמה בלבד הראשונים נפסלים.

ולדעה זו, דווקא כששנים מזימים שנים, חידוש הוא מה שהראשונים נפסלים, ולכן **אינם נפסלים אלא מכאן ולהבא**. **אבל כששנים מזימים אחד** [כגון שבאו שנים והעידו עדותם, ואחר כך ארבעה אחרים, שנים מהם העידו על אחד מהראשונים שהיה עימהם במקום פלוני, ושנים אחרים העידו על השני מהראשונים שהיה עימהם במקום פלוני], בזה דין פשוט הוא שכל שנים נאמנים כנגד האחד שאומר לא הייתי עימכם. **וכן כשהשנים האחרונים מעידים על הראשונים שהם גזלנים**, דין פשוט הוא שהאחרונים נאמנים. ובאופנים הללו **מודה רבא שהעדים הנפסלים נפסלים למפרע**.

ג. ויש אומרים, שרבא מודה לאביי, שמדין תורה עד זומם למפרע הוא נפסל, שמשעת עדותו הראשונה הוא רשע, **אבל חכמים תקנו שיפסל רק מכאן ולהבא, משום הפסד לקוחות**, שכל אותם שבקשו ממנו להעיד להם בשטרותיהם קודם שהוזם, לא ידעו שעד שקר הוא, ועכשיו אם יפסל למפרע, יפסידו, ולפיכך תקנו חכמים, שלא יפסל אלא מכאן ולהבא.

ולדעה זו, בכל אופן אין העדים נפסלים למפרע, ולעולם נפסלים רק מכאן ולהבא, **ואפילו שנים מזימים אחד, או פוסלים את הראשונים בעדות שהם גזלנים**, כי לעולם יש לנו לעשות תקנה ללקוחות, שלא יחתימו עדים המוחזקים כשרים, ולאחר זמן יפסלו למפרע.

דף עג

ואמר רבי ירמיה מדפתי, שרב פפא עשה מעשה כדעת רבא, ופסל את העדים רק מכאן ולהבא.

ורב אשי אמר, **שהלכה כאביי** שעד זומם למפרע הוא פסול. וכן מסקנת הסוגיה, שזו היא אחת מהלכות יע"ל קג"ם, שבהן הלכה כאביי מרבא.

חיוב עדים זוממים בארבעה וחמישה

נתבאר במשנתנו, שכששנים העידו על אחד שגנב שור או שה, וגם העידו עליו שטבחו או מכרו, ואחר כך הוזמו בכל דבריהם, הרי אלו משלמים תשלומי ארבעה וחמישה, כפי מה שזממו לחייב את הנידון.

ולדעת רבא, שאמר, עד זומם מכאן ולהבא הוא נפסל, העדים הראשונים מתחייבים בכל, בין אם תחילה הוזמו על הגנבה, ובין אם מתחילה הוזמו על הטביחה, שבכל אופן אינם נפסלים אלא משעת ההזמה, אבל בשעה שהעידו את שתי העדויות, היו בחזקת עדים כשרים, שעדותם מתקבלת, וכשהוזמו, יש להם לשלם מה שזממו.

אך לדעת אביי אם מתחילה העידו על הגנבה במעמד אחד ועל הטביחה במעמד אחר, לבסוף כשהוזמו על הגנבה, נפסלו מאותה שעה ואילך, ונמצא שכשהעידו על הטביחה, עדים פסולים היו, ואי אפשר לחייבם עליה כאשר זממו. והאופן בן מתחייבים כל תשלומי ארבעה וחמישה שזממו לחייב את הנידון כשמתחילה העידו בבת אחת על הגנבה והטביחה, שבאופן הזה, כשלבסוף הוזמו, הם נפסלים מאחר אותה עדות שהעידו בשקר, אבל באותה עדות עצמה אינם נחשבים פסולים להיות מוכחשת כולה, ולכן עדות טביחה במקומה עומדת, ומתחייבים גם עליה כשנמצאו זוממים בה.

העידו שגנב וטבח
והוזמו על אחד מהדברים

היו שנים מעידים באחד שגנב שור או שה **ביום ראשון**, ומחייבים אותו כפל. **והם עצמם מעידים בו שטבחו ביום שני**, ומחייבים אותו עוד שנים או שלושה.

<u>אם הוזמו רק על עדות הגנבה</u>, שבאו עדים ואמרו ביום ראשון שאמרו שראו הגנבה היו עמנו במקום אחר, הוזמה עדות הגנבה **והם מתחייבים תשלומי כפל** שרצו לחייב את הנידון בעדות הגנבה. ועדות טביחה, אף על פי שלא הוזמה, בטלה ומבוטלת, שאם לא גנב, אינו מתחייב על הטביחה. **ונמצא הנידון פטור לגמרי**.

<u>ואם הוזמו רק על עדות הטביחה</u>, שבאו עדים ואמרו ביום שני שאמרו שראו הטביחה היו עמנו במקום אחר, הוזמה עדות הגנבה **והם מתחייבים שנים או שלושה** שרצו לחייב את הנידון בעדות הטביחה.

ולענין עדות הגנבה שלא הוזמה, פעמים היא מתקבלת, והנידון משלם כפל, ופעמים גם היא בטלה, והנידון פטור לגמרי.

אם מתחילה העידו על הגנבה בפני עצמה, ולאחר זמן מה העידו **על הטביחה בפני עצמה**, **הכל מודים שכשהוזמו על הטביחה, לא בטלה עדות הגנבה**, **והנידון משלם כפל**.

ואם העידו על הגנבה ועל הטביחה בבת אחת, **בזה נחלקו חכמים ורבי יוסי**, **אם** כשהוזמנו על הטביחה **בטלה גם עדות הגנבה**, והנידון פטור לגמרי, **או שעדות הגנבה** שלא הוזמה **במקומה קיימת**, והנידון משלם כפל. **והעמידו את מחלוקתם בשני אופנים**.

האופן הראשון הוא, **שהעדים העידו על הגנבה ועל הטביחה בתוך כדי דיבור**, **והכל מודים שכל שהוא בתוך כדי דיבור**, **נחשב כעדות אחת**, **אבל נחלקו ממתי עד זומם נפסל**. **לדעת חכמים**, עד זומם **מכאן ולהבא** הוא נפסל, **ואם כן**, כשהוזמו על הטביחה, לא הוזמו אלא משעת הזמה, ולא משעת עדותם, **ובשעת עדותם היו כשרים**, **ומה שלא הוזמו לא בטל**, ולכן עדות הגנבה במקומה עומדת, והנידון משלם כפל. **ולדעת רבי יוסי**, עד זומם **למפרע הוא נפסל**, כלומר משעה שהעיד את העדות שהוזמה, ואם כן, כשהוזם נפסל למפרע **משעת עדותו שהעיד על הטביחה**, **והרי הוא פסול בכל אותה עדות**, **ובכלל זה מה שהעיד על הגנבה בתוך כדי דיבור**, ולכן הנידון פטור לגמרי.

עוד אפשר שלדברי הכל עד זומם למפרע הוא נפסל אבל נחלקו החכמים הללו אם כל מה שמעיד תוך כדי דיבור נחשב הכל כעדות אחת. **לדעת חכמים**, **אין לצרף כל מה שמעיד תוך כדי דיבור** לעדות אחת, **ולכן אף על פי שעד זומם למפרע הוא נפסל**, וכשהוזמו על הטביחה, נפסלו משעת עדותם על הטביחה, **לא נפסלו משעת**

עדות הגנבה, שהיתה עדות אחרת, וקדמה לעדות הטביחה, ולכן עדות הגנבה במקומה עומדת, והנידון משלם כפל. **ולדעת רבי יוסי, יש לצרף כל מה שמעיד תוך כדי דיבור** לעדות אחת, **ולכן מאחר שעד זומם למפרע הוא נפסל, וכשהוזמו על הטביחה**, נפסלו משעת עדותם על הטביחה, **נפסלה גם עדות הגנבה** שהיתה תוך כדי דיבור לעדות הטביחה, ולכן הנידון פטור לגמרי.

תמורת עולה תמורת שלמים

כלל בידינו, שהאומר על בהמת חולין שתהא תמורת בהמת קדשים, נתקדשה בהמת חולין בקדושת הבהמה שהמיר בה, ושתיהן קדושות, שנאמר, "וְאִם הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ" (ויקרא כ"ז י).

ונחלקו חכמים במסכת תמורה, מה הדין כשאמר על בהמת חולין, "הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים".

לדעת רבי מאיר, תפוס לשון ראשון, והרי זו תמורת עולה.

ולדעת רבי יוסי, אם מתחילה נתכוון שתהא הבהמה תמורת עולה ושלמים, שתי קדושות אלו מעורבות בה, ומאחר שאי אפשר שתקרב בהמה אחת גם לעולה וגם לשלמים, תרעה עד שיהיה בה מום, ותהיה ראויה לפדיון, ויפדה אותה ובדמי חציה יביא עולה ובדמי חציה יביא שלמים. **ואם מתחילה נתכוון לתמורת עולה, ואחר כך נמלך בו ואמר שתהא תמורת שלמים, הרי זו תמורת עולה**. וביאר רב פפא, שעיקר חידושו של רבי יוסי בדין האחרון, ש**אף על פי שחזר בו תוך כדי דיבור** אין בכך כלום, ולא ביטל דבריו הראשונים.

תוך כדי דיבור

מתחילה נתבאר, שלדעת רבי יוסי, שנים שהעידו על גנבה וטביחה תוך כדי דיבור, ונפסלו בעדות טביחה, נפסלו גם בעדות גנבה שקדמה לה תוך כדי דיבור, ש**כל שהוא תוך כדי דיבור נחשב דיבור אחד. ואחרי כן נתבאר**, שלדעת רבי יוסי, האומר הרי זו תמורת עולה, ונמלך בו תוך כדי דיבור, ואמר תמורת שלמים, לא בטלו דבריו האחרונים את הראשונים, אף על פי שהיו תוך כדי דיבור, **שנחשבים הם כדיבור אחר**, וכבר נשלם הדיבור הראשון.

ותירצו, ששני שיעורי שהות של זמן יש, הנקראים "תוך כדי דיבור". האחד הוא כדי שאלת תלמיד לרב, שאומר לו, "**שלום עליך רבי ומורי**", ושיעור זה גדול הוא, וכל שיש הפסק כזה בין שני דיבורים, אינם נחשבים כדיבור אחד. **והשני הוא כדי שאילת רב לתלמיד, שאומר לו, "שלום עליך"**, ושיעור זה קטן הוא, וכל שאין הפסד בין דיבור לדיבור אלא כשיעור זה, הכל נחשב דיבור אחד.

עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו

כבר נתבאר, שעדים שהעידו עדות מסוימת, כגון הרג פלוני את הנפש, ונגמר הדין על פיהם, שנתחייב פלוני מיתה, ואחר כך הוזמו, שבאו שנים ואמרו, באותה שעה שאמרו ראשונים שראו המעשה, היו עימנו במקום אחר, עדות הראשונים בטלה, והם **נהרגים** כמו שזממו לעשות לנידון.

ואמר רבא, שכן הדין, לא רק כשמתחילת פסילת עדותם הוזמו, אלא אף כשמתחילה הוכחשו בלבד, ורק אחר כך הוזמו. כגון מתחילה באו שנים ואמרו הרג פלוני את הנפש, ונגמר הדין על פיהם, ובאו שנים אחרים והכחישו את הראשונים, ואמרו, לא הרג פלוני את הנפש, ובכך לא נעשו הראשונים זוממים להתחייב מה שזממו, אבל עדותם מוכחשת. ושוב באה כת שלישית והזימו את הראשונים ואמרו, באותה שעה שאתם אומרים שראיתם המעשה, הייתם עימנו במקום אחר. על ידי עדות האחרונים נעשו הראשונים זוממים, ומתחייבים כמו שזממו. ואין לומר מאחר שכבר הוכחשו, אי אפשר להזימם, **כי ההכחשה היא תחילת ההזמה** ואינה מתנגדת לה, אלא שהכחשה לבד אינה מספיקה להזים.

ולהלן יתבאר בעזה"י, מהיכן למד רבא דין זה, וכמו כן יתבאר בעזה"י, שאביי לא קיבל ראייתו.

דפים ע"ג-ע"ד

העידו לעבד שרבו סימא
עינו והפיל שינו והוזמו

מצינו ברייתא בה נתבאר דין עדים שהעידו על עבד, שרבו הפיל את שינו, וסימא את עינו והוזמו, וכפי שהברייתא שנויה, כך הם שני הדינים שבברייתא.

דין הרישא – העידו שנים באיש פלוני, שתחילה סימא את עין עבדו, [ובכך יצא העבד לחירות], ואחר כך הפיל את שינו, [ונתחייב האדון לעבדו המשוחרר דמי שינו], והרב גם כן אומר כמותם, [שטוב לו להתחייב דמי שינו הקלים, ולא דמי עינו המרובים], ונמצאו זוממים, משלמים דמי עין לעבד.

דין הסיפא – העידו שנים באיש פלוני, שתחילה הפיל את שן עבדו, [ובכך יצא העבד לחירות], ואחר כך סימא את עינו, [ונתחייב האדון לעבדו המשוחרר דמי עין], והעבד גם כן אומר כמותם, [שטוב לו לקבל דמי עינו המרובים], ונמצאו זוממים, משלמים דמי עין לאדון.

אמנם אי אפשר להעמיד את הברייתא כמו שהיא שנויה, שכמו שהיא שנויה היא, מוקשית ביותר.

על דין הרישא יש להקשות כך: (א) מאחר שהעדים העידו רק לטובת העבד, שישתחרר, ושישלם לו רבו דמי שינו, אם כן, כשהוזמו, למה ישלמו לו דמי עינו, הלא לא רצו להפסידו כלום. (ב) מאחר שהעדים רצו להפסיד לרב את עבדו, כשנמצאו זוממים, יש לחייבם דמי עבד לרב. (ג) מהו שאמרו "שהרי הרב אומר כן" כלומר ונוח לו בעדותם, והלא באו להפסידו.

ועל דין הסיפא יש להקשות כך: (א) מאחר שהעדים רצו להפסיד לרב את עבדו, כשנמצאו זוממים, יש לחייבם דמי עבד לרב, ולמה ישלמו לו רק דמי עין.

ונאמרו שני אופנים לבאר את הברייתא:

א. ביאור הברייתא כדעת רבא.

לדעת רבא בשני האופנים שבברייתא היתה עדות קודמת לזו הנזכרת בברייתא ונמצא שהיו שלוש כתי עדים תחילה היתה הכחשה ואחר כך הזמה.

וזה **דין הרישא** – **מתחילה באו שני עדים, ואמרו, קודם הפיל** את שן עבדו, [ובכך יצא העבד לחירות], **ואחר כך סימא** את עינו, [ונתחייב לעבדו דמי עינו המרובים], **ושוב באו עדים אחרים, והכחישו את הראשונים, ואמרו, קודם סימא** את עין עבדו, [ובכך יצא העבד לחירות], **ואחר כך הפיל** את שינו, [ונתחייב האדון לעבדו המשוחרר דמי שינו], **והרב גם כן אומר כמותם**, [שטוב לו להתחייב דמי שינו הקלים, ולא דמי עינו המרובים], **ולבסוף באה כת שלישית, והזימו את הכת <u>השניה</u>, מאחר שכת שניה באה להפסיד לעבד את דמי עינו, הם משלמים לעבד דמי עינו, כמו שזממו.** ☜ **ומתחילה היה נראה, שמהדין הזה הביא רבא ראיה, שהכחשה תחילת הזמה היא**, שאם לא כן, מאחר שכבר הוכחשה כת שניה, לא היה נוהג בה דין הזמה. **אולם דחו זאת**, כי בדין זה כשבאה כת שניה ואמר שהאדון חייב רק דמי שן אנו מקבלים עדותם שכן דמי שן מעטים מדמי עין ומאחר שהמוציא מחבירו עליו הראיה לא ישלם הרב אלא דמי שן ולא דמי עין, ומאחר שקבלנו עדותם אין עדותם מוכחשת וכשהוזמו יש כאן הזמה לבד בלא הכחשה מוקדמת.

וזה **דין הסיפא** כמבואר בסוף הסוגיה – כמו שהרישא מדברת בשלוש כתות, כך הסיפא מדברת בשלוש כתות. ו**מתחילה באו שני עדים, ואמרו, קודם הפיל** את שן עבדו, [ובכך יצא העבד לחירות], **ואחר כך סימא** את עינו, [ונתחייב לעבדו דמי עינו המרובים], **והעבד גם כן אומר כמותם**, [שטוב לו לקבל דמי עין המרובים], ונגמר הדין על פיהם. **ושוב באו עדים אחרים, והכחישו את הראשונים, ואמרו, קודם סימא** את עין עבדו, [ובכך יצא העבד לחירות], **ואחר כך הפיל** את שינו, [ונתחייב האדון לעבדו המשוחרר דמי שינו], ובעדות זו הוכחשו ראשונים, שאין להוציא מהאדון אלא דמי השן המועטים. **ולבסוף באה כת שלישית, והזימו את הכת <u>הראשונה</u>, מאחר שכת ראשונה באה לחייב את האדון את דמי העין, הם משלמים לאדון דמי העין, כמו שזממו.** ☜ **ומסקנת הסוגיה, שמהדין הזה הביא רבא ראיה, שהכחשה תחילת הזמה היא**, שאם לא כן, מאחר שכבר הוכחשה כת ראשונה, לא היה נוהג בה דין הזמה.

ב. ביאור הברייתא כדעת אביי.

לדעת אביי, אין לומר שהברייתא מדברת באופן שהיתה כת נוספת קודם אלו שדבריהם מפורשים בברייתא, [שאם כת שניה מוכחשת קודם הזמתה, שוב אין בה דין הזמה] אלא כת ראשונה העידה, ושניה הזימה אותה והכחישה אותה.

וזה דין הרישא – מתחילה באו שני עדים, ואמרו, קודם סימא את עין עבדו, [ובכך יצא העבד לחירות], **ואחר כך הפיל** את שינו, [ונתחייב האדון לעבדו המשוחרר דמי שינו], **והרב גם כן אומר כמותם**, [שטוב לו להתחייב דמי שינו הקלים, ולא דמי עינו המרובים]. **ושוב באו עדים אחרים והכחישו הראשונים והזימום, כלומר** אמרו להם מה שאתם אומרים שהרב סימא את עינו והפיל את שינו, לא כך היה המעשה אלא להיפך, **קודם הפיל** את שינו, **ואחר כך סימא** את עינו, **ומה שאתם אומרים שראיתם**, זוממים אתם, ש**באותה שעה** שאתם אומרים שראיתם עדותכם, **עמנו הייתם במקום אחר**. ומאחר שבקשו ראשונים להפסיד לעבד דמי עינו, משלמים לו דמי עינו.

וזה דין הסיפא – מתחילה באו שני עדים, ואמרו, קודם הפיל את שן עבדו, [ובכך יצא העבד לחירות], **ואחר כך סימא** את עינו, [ונתחייב האדון לעבדו המשוחרר דמי עין], **והעבד גם כן אומר כמותם**, [שטוב לו לקבל דמי עין]. **ושוב באו עדים אחרים והכחישו הראשונים והזימום, כלומר** אמרו להם מה שאתם אומרים שהרב הפיל את שינו וסימא את עינו, לא כך היה המעשה אלא להיפך, **קודם סימא** את עינו, **ואחר כך הפיל** את שינו, **ומה שאתם אומרים שראיתם**, זוממים אתם, ש**באותה שעה** שאתם אומרים שראיתם עדותכם, **עמנו הייתם במקום אחר**. ומאחר שבקשו ראשונים לחייב את האדון דמי עין, משלמים לו דמי עינו.

ובין ברישא בין בסיפא, מדובר שהעדים האחרונים המזימים את הראשונים, אומרים, שהמעשה היה בהיפוך וקודם לזמן שאמרו האחרונים, שלפי דברי האחרונים, לא באו הראשונים להפסיד לרב את עבדו, שגם לפי דבריהם כבר היה בן חורין, ולדבריהם לא באו הראשונים אלא להפסיד דמי העין לעבד או לאדון, ולכן אין חיובם אלא דמי העין.

וכמו כן, בין ברישא ובין בסיפא, אין מדובר שהעדים אומרים שראו מעשה הפלת השן וסימוי העין, אלא מעידים שנתחייב האדון בבי״ד על הפלת השן וסימוי העין, שאם לא כן, יש לחייב את העדים הראשונים דמי העבד כולו לאדון, שכן אם בשעה שהעידו, עדיין לא נתחייב האדון בבי״ד לשחרר את עבדו, עדיין היה ביד האדון להודות ולהיפטר, שמודה בקנס פטור, וכשהעידו עליו בשקר, הם אלו שחייבו אותו להפסיד את עבדו, ויש להם להתחייב על כך.

כל זה מבואר במהלך הסוגיה שלדעת אביי ניתן להעמיד את כל הברייתא בשתי כתות עדים. אולם במסקנת הסוגיה מבואר, שאפשר שגם לדעת אביי, דין הרישא בשלוש כתות, וכמו שהעמידו רבא, שאם מדובר בשתי כתות, כשבאה כת ראשונה, עדותה מפסידה לאדון הרבה, ולמה יאמר הרב כמותם, ומכל מקום מדין הרישא אין ללמוד שהכחשה תחילת הזמה כפי שנתבאר לעיל. והסיפא מדברת בשתי כתות, ואין בה הכחשה והזמה בזה אחר זה.

ממהדו״ק

תניא **ברישא**, מעידים אנו באיש פלוני **שסימא** את עין עבדו **והפיל** את שינו **שהרי הרב אומר כן** ונמצאו זוממים **משלמים דמי עין לעבד**. ותניא **בסיפא**, מעידים אנו באיש פלוני **שהפיל** את שן עבדו **וסימא** את עינו **שהרי העבד אומר כן** ונמצאו זוממים **משלמים דמי עין לרב**.

לדברי רבא, גם ברישא וגם בסיפא מדובר ש**היו שלוש כתות עדים, האחת אומרת** שמתחילה הפיל הרב את שינו של העבד, ויצא בזה לחירות, ואחר כך סימא הרב את עינו, **וחייב לשלם לו דמי עינו**, כדין מסמא את בן חורין, [ודמי עין מרובים הם], וכת **שניה אומרת** שמתחילה סימא הרב את עינו של העבד, ויצא בזה לחירות, ואחר כך הפיל הרב את שינו, **וחייב לשלם לו דמי שינו**, כדין מסמא את בן חורין, [ודמי שן מועטים הם], וכת **שלישית באה להזים את אחת הכתות הראשונות**.

ברישא מדובר ש**הוזמה הכת השניה, שחייבה את האדון לשלם דמי שן לעבד, שהם מועטים מדמי עין**, שחייבה הכת הראשונה, ואם כן לא הוכחשו השניים כלל, כי גם הראשונים אומרים שהרב מחויב לשלם כן לעבד, [אלא שמוסיפים יותר], ומאחר שלא הוכחשה הכת השניה, הכל מודים שדינה ככת עדים שהוזמה, **ומשלמים לעבד מה שרצו להפסידו**.

ובסיפא מדובר ש**הוזמה הכת הראשונה, שחייבה**

את האדון לשלם דמי עין לעבד, שהם מרובים מדמי שן, שחייבה הכת השניה, ואם כן הוכחשו הראשונים על ידי הכת השניה, ומכל מקום מאחר שהכחשה תחילת הזמה, לבסוף כשהוזמו, דינם כזוממים, **ומשלמים לרב את דמי העין שרצו לחייבו בשקר**.

ולדברי אביי, ברישא מדובר בשלוש כתות עדים כמו שמבאר רבא, אבל **בסיפא מדובר בשתי כתות עדים**, **הראשונה אומרת** שמתחילה הפיל הרב את שינו של העבד, ויצא בזה לחירות, ואחר כך סימא הרב את עינו, **וחייב לשלם לו דמי עינו**, כדין מסמא את בן חורין, [ודמי עין מרובים הם], **והשניה באה והזימה את הראשונה**, **וגם אמרה** שהסדר היה הפוך, שמתחילה סימא הרב את עינו של העבד, ויצא בזה לחירות, ואחר כך הפיל הרב את שינו, **וחייב לשלם לו דמי שינו**, כדין מסמא את בן חורין, [ודמי שן מועטים הם], **ומאחר שהוזמו הראשונים**, שחייבו את האדון לשלם דמי עין לעבד, ולא הוכחשו מעולם, דינם כדין זוממים, **ומשלמים לרב את דמי העין שרצו לחייבו בשקר**, וכל זה כשמודים האחרונים שכבר עמד האדון בדין, וחויב לשחרר את עבדו, ואם כן לא באו הראשונים להפסיד את הרב אלא בדמי עין, אבל אם אומרים שבשעה שהעידו הראשונים עדיין לא חויב הרב לשחרר את עבדו, נמצא שהעידו הראשונים לשקר, להפסידו את כל עבדו, ומחויבים לשלם לרב דמי עבד שלם. [כל זה הוא מסקנת הגמרא, אבל סלקא דעתך להעמיד באופן אחר, ולרש"י לסלקא דעתך אביי העמיד גם את הרישא בשתי כתות עדים].

דף עד

אדון שהפיל שן עבדו וסימא את עינו

נתבאר לעיל שאדון שהפיל שן עבדו וסימא את עינו בדבר הראשון יוצא לחירות ודבר שני מתחייב לו כמי שמזיק בן חורין.

והקשה רבי זירא, למה לא נאמר, שכשאמרה תורה שהעבד יוצא לחירות בשן ועין, הכוונה אם יסמא עינו או יפיל שינו או יעשה שני הדברים יחד, בכל האופנים העבד יוצא לחירות, אבל אין האדון מתחייב לו תשלום על הדבר השני.

והשיב לו אביי, עליך אמר הכתוב, "תַּחַת עֵינוֹ" (שמות כ"א כ"ו) ולא תחת עינו ושינו, "תַּחַת שִׁנּוֹ" (שמות כ"א כ"ז) ולא תחת שינו ועינו.

ראיה ממשנתנו

נתבאר שלדעת רבא עדים שהוכחשו תחילה ואחר כך הוזמו נידונים בדין עדים זוממים. ואמר רב אידי בר אבין להביא ראיה לדברי רבא ממשנתנו.

שכך שנינו, אם **העידו** שנים על אחד **שגנב** שור או שה **ביום ראשון**, ובכך חייבוהו כפל. **וחזרו והעידו שטבחו ביום שני**, ובכך חייבוהו ארבעה וחמישה. **ונמצאו זוממים בכל דבריהם, משלמים תשלומי ארבעה וחמישה**.

ולכאורה, כן הדין גם כשמתחילה הוזמו על הגנבה ואחר כך על הטביחה, כגון שביום שלישי באו עדים ואמרו, ביום ראשון שאתם אומרים שראיתם שגנב, עמנו הייתם במקום אחר, וביום רביעי באו עדים ואמרו, ביום שני שאתם אומרים שראיתם שטבח, עמנו הייתם במקום אחר. **ובאופן הזה**, ביום שלישי **כשהוזמו על הגנבה, הוכחשו גם על הטביחה**, שאם אין גנבה אין טביחה, **ובכל זאת כשלבסוף הוזמו גם על הטביחה, משלמים** על כך, והרי זה **כדברי רבא**, שחייב עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו, משום **שהכחשה תחילת הזמה**.

ודחו ראיה זו, ואמרו, **שאפשר שלא דברה משנתנו אלא כשמתחילה הוזמו על הטביחה, ואחר כך הוזמו על הגנבה**.

מחלוקת רבי יוחנן ורבי אלעזר

נתבאר, שנחלקו אביי ורבא בדין עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו, אם נוהג בהם דין עדים זוממים, להתחייב מה שבקשו לחייב את הנידון.

ומבואר, ש**גם רבי יוחנן ורבי אלעזר נחלקו** במחלוקת זו, **מה דין עדים שהעידו על אחד שהרג את הנפש, והוכחשו, ולבסוף הוזמו**. אחד מהם אומר, שהעדים נהרגים. ואחד מהם אומר, שאין העדים נהרגים.

ומסקנת הסוגיה שרבי אליעזר הוא שאמר כאביי, שעדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו, אינם נהרגים, שאין נוהג בהם דין עדים זוממים.

וענין זה מבואר, ממה **שאמר רבי אלעזר שעדים שהעידו על אחד שהרג את הנפש**,

והוכחשו [הכחשה ברורה, כגון שבא הרוג ברגליו], **לוקים** על שהעידו עדות שקר ועברו באיסור לא תעשה "לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר" (שמות כ' י"ב). **ואם כן, בוודאי אינם נהרגים** על כך, **שאם היו ראוים להיות נהרגים** על עוונם, **לא היו לוקים, שכלל בידינו, כל לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד, אין לוקים עליו.**

גנב על פי שנים וטבח ומכר על פי אחד או עצמו

שנים מעידים באחד שגנב שור או שה, הרי זה **מתחייב תשלומי כפל** על פי עדותם. בא אחרי כן עד אחד, ואמר, שהגנב טבח או מכר את הגנבה, אינו מתחייב על פי עדותו השלמת ארבעה וחמישה, כי אין מקבלים עדות יחיד להוציא ממון או קנס. **וכן** אם הודה הגנב מעצמו שטבח הגנבה, **אינו מתחייב** על פי הודאתו השלמת **ארבעה וחמישה**, כי מודה בקנס פטור מהקנס.

ראיה ממשנתנו לדין מודה בקנס ואח"כ באו עדים

הנה ענין זה שאינו מתחייב על פי עצמו, היה צריך ללמדנו, לומר, שאף על פי שאדם מתחייב ממון על פי עדותו, שהודאת בעל דין כמאה עדים היא, קנס אינו מתחייב על פי עדותו, שהמודה בקנס פטור.

אבל ענין זה שאינו מתחייב על פי עד אחד, לכאורה פשוט הוא, שלא מצינו בשום מקום חיוב ממון על פי עד אחד, ולמה הוצרכה משנתנו ללמד זאת.

ותירצו, שאמנם לא **נשנה דין עד אחד** לגופו, אלא **ללמד על דין מודה במקצת. לומר, כשם שכשבא עד אחד, והעיד שטבח, אינו מתחייב על פי עדותו, אבל אם יבוא אחרי כן עד נוסף,** ויהיו שנים מעידים שטבח **יתחייב. כך כשהודה מעצמו שטבח, שאינו מתחייב על פי עדות עצמו, אם יבואו אחרי כן עדים ויעידו שטבח, יתחייב** בקנס. ולא אמרו מודה בקנס פטור, אלא כשלא באו עדים אחרי כן.

ולכאורה דברים אלו הם שלא כדברי רב הונא אמר רב להלן, שמודה בקנס ואחר כך באו עדים, פטור. אמנם בדף ע"ה יתבאר בעזה"י, שלדברי רב המנונא ורבי יוחנן, בהודאה זו, של טביחה ומכירה, שאינה מחייבת כלום, מודה רב שאינו נפטר בה, כשיבוא עדים אחרי כן.

הודאת רבן גמליאל שסימא את עין טבי עבדו

מעשה ברבן גמליאל, שסימא את עין טבי עבדו, והיה שמח שמחה גדולה, לפי שטבי, עבד כשר היה, והיה רבן גמליאל מתאוה לשחררו, והיה נמנע עד עתה, משום שהמשחרר עבדו עובר בעשה, ועכשיו שמח, שהיה סבור יצא לחירות בסימוי העין.

מצאו רבן גמליאל לרבי יהושע, ואמר לו, אי אתה יודע שטבי עבדי יצא לחירות? אמר לו רבי יהושע, למה? אמר לו רבן גמליאל, שסמיתי את עינו. אמר לו רבי יהושע, **אין בדבריך כלום**.

ומצינו שתי ברייתות חולקות בטעמו של רבי יהושע, מדוע אין בהודאת רבן גמליאל, כדי לשחרר את טבי עבדו.

ובברייתא השניה מבואר, שטעמו של רבי יהושע, **משום שכבר הודה** רבן גמליאל, ומאחר שהודה שוב לא יתחייב בקנס לעולם. ומבואר, שלדעת הברייתא הזו, אפילו יבואו עדים אחרי הודאתו, אין בכך כלום, שמודה בקנס ואחר כך באו עדים חייב, ובלבד שתהא הודאתו בבי"ד.

ובברייתא הראשונה מבואר, שטעמו של רבי יהושע, **משום שאין עדים על המעשה הזה**, ועל פי הודאת עצמו לא ישלם, כי מודה בקנס פטור. ומשמע שאם היו עדים על המעשה, והיו באים אחרי הודאתו, היה מתחייב, ואם כן מודה בקנס ואחרי כן באו עדים חייב. אך דחו זאת, ואמרו, שגם לדעת הברייתא הזו, מודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור, ובלבד שתהא ההודאה בבי"ד, ורבן גמליאל לא הודה בבי"ד, ולכן לא נחשבת הודאתו הודאה, ואם יבואו עדים קודם שיודה בבי"ד יתחייב.

דף עה

מודה בקנס ואחר כך באו עדים

הכל מודים, שאין אדם מתחייב לשלם קנס על

פי הודאת עצמו, שנאמר, "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ" (שמות כ"ב ח') לומר, דווקא כשהורשע על ידי בי"ד משלם כפל, ולא כשהורשע על פי עצמו, והוא הדין לכל שאר קנסות.

וכמו כן הכל מודים, שאם לא הודה כלל, ובאו עדים וחייבוהו, הרי זה משלם קנס על פי העדים, שזה בכלל הכתוב, "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ".

אך נחלקו חכמים, מה הדין אם מתחילה הודה מעצמו, ואחר כך באו עדים וחייבוהו, האם ההודאה שהודה מעצמו, פוטרת אותו מתשלום הקנס, ומעתה, אפילו יבואו עדים אחרי כן, כבר נפטר מתשלום הקנס, ולא יוכלו לחייבו. או שאין ההודאה פוטרת מתשלום הקנס, אלא שאינו מתחייב על ידה, אבל אם אחרי כן יבואו עדים, יתחייב על פיהם. **לדעת רב**, מודה בקנס ואחר כך באו עדים, **פטור מקנס**. **ולדעת שמואל**, מודה בקנס ואחר כך באו עדים, **חייב בקנס**.

טעמו של רב

אמר רבא בר אהילאי, רב שאמר מודה בקנס פטור גם אם אחר כך באו עדים למד זאת ממה **שמצינו שני כתובים בהם מבואר שהמודה בקנס פטור**. כתוב אחד הוא המבואר לעיל "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם" **פרט למרשיע את עצמו**. וכתוב נוסף "**אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֻבָה** מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם" (שמות כ"ב ג') שדרשו בו את הכפילות "אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא" כך, "**אִם הִמָּצֵא**" **בעדים**, "**תִמָּצֵא**" **בדיינים** ויתחייב כפל, ואם לא ימצא בעדים, אלא בהודאתו, לא יתחייב כפל. **ומתוך כך שנשנה דין זה שתי פעמים, למדנו, שמודה בקנס פטור, לא רק כשלא באו עדים כלל, אלא אף כשבאו עדים אחר הודאתו**.

ושמואל לא קיבל דברי רב, כי לדעתו צריכים שני הכתובים, אחד ללמד שטוען טענת גנב מתחייב כפל, ואחד ללמד שגנב עצמו מתחייב כפל, כפי שנתבאר בדף ס"ד.

מחלוקת תנא קמא ורבי אלעזר ברבי שמעון

נחלקו חכמים בדין **גנב, שראה עדים שממשמשים ובאים להעיד עליו שגנב, והקדים והודה לומר גנבתי, אבל לא טבחתי ולא מכרתי, ואחר כך באו והעידו שגנב וטבח או מכר**.

לדעת תנא קמא, מאחר שהודה בגנבה קודם שהעידו העדים, שוב אינו מתחייב כפל על פי עדותם, שמודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור, ומאחר שנפטר מכפל, נפטר גם מתשלומי ארבעה וחמישה, אף על פי שלא הודה בהם. ☜ ודברי תנא זה הרי הם **כדברי רב**.

ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, אף על פי שהודה בגנבה קודם ביאת העדים, מאחר שבאו העדים אחרי כן, הרי זה **מתחייב** על פיהם, כפל וארבעה וחמישה. ☜ **לדברי שמואל, תנא זה מסייע לדבריו**, שאמר **מודה בקנס ואחר כך באו עדים חייב**, ואף שתנא קמא חולק עליו שמואל הכריע כדעת רבי אלעזר ברבי שמעון. ☜ **ולדברי רב**, אין מי שחולק על כך שבדרך כלל, **מודה בקנס ואחר כך באו פטור, ואפילו רבי אלעזר ברבי שמעון לא חייב אלא באופן זה, שהודה מחמת יראת העדים, שראה שהם ממשמשים ובאים, כי לדעתו אין הודאה זו נחשבת הודאה, ולכן מתחייב** על פי העדים, ותנא קמא אומר, שאפילו בהודאה כזו נפטר.

הודאה שאינה מחייבת כלום

נתבאר שלדעת רב המודה בקנס פטור אפילו אם אחרי כן באו עדים לחייבו.

ואמר רב המנונא, מסתבר שלא פטר רב את המודה בקנס, אלא כשמועילה הודאתו לחייב עצמו לכל הפחות בקרן, כגון הודה שגנב, וחייב עצמו בהודאה זו בקרן, פטור מכפל, אפילו אם אחרי כן באו עדים לחייבו. **אבל כשאינו מחייב עצמו בהודאתו כלום, אין להחשיב זאת כהודאה, ואינה פוטרת אותו**, כגון לא הודה בגנבה, וחייבו אותו כפל על פי עדים, ואחרי כן הודה שטבח או מכר, שבהודאה של טביחה או מכירה לבד, בלא הודאה של גנבה, אינו מחייב עצמו בכלום, אם אחרי כן יבואו עדים, ויעידו שטבח או מכר, יתחייב ארבעה וחמישה אף על פי שכבר הודה. **וכן אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן**.

ואמר על כך רבא, קפחתי לסבי דבי רב [=הוא רב המנונא], כלומר **יש בידי תשובה לקפח דבריו**. **שהרי ממעשה רבן גמליאל** שסימא את עין טבי עבדו, [ולעיל הקשה ממנו רב חסדא על רב הונא], **מבואר, שמאחר שהודה רבן גמליאל, נפטר מלשחרר את עבדו, אף על פי שבהודאה זו אינו מחייב עצמו בכלום**.

מתניתין ובריתא מסייעים לרב המנונא

נתבאר, שלדעת רב המנונא ורבי יוחנן, לא אמר רב שמודה בקנס ואחר כך באו עדים פטור, אלא כשחייב עצמו במשהו בהודאתו, אבל לא חייב עצמו בהודאה כלום, ובאו עדים, הרי זה חייב.

ואמר רב אשי, ממשנה ומברייתא ניתן לדייק כדבריו.

א. המשנה היא משנתנו, בה מבואר, שמי שהעידו בו שני עדים שגנב, וחייבוהו כפל, ואחר כך בא עד אחד והעיד שטבח ומכר, או שהוא עצמו **הודה שטבח ומכר**, הרי **פטור מהשלמת ארבעה וחמישה**. וכבר נתבאר לעיל, שלכך שנו יחד דין עד אחד ומודה מפי עצמו, לומר, שבשני אלו הדין שווה, **ואם אחרי כן יבואו עדים, יתחייב**. ומתוך כך שנשנה דין זה **בהודאה של טביחה ומכירה, שאינה מחייבת כלום**, ולא בהודאה על עיקר הגנבה, משמע שאם היתה ההודאה בעיקר הגנבה, מאחר שחייב עצמו בקרן, יהיה פטור מכפל, גם אם אחרי כן יבואו עדים לחייבו.

ב. והברייתא היא הנזכרת לעיל, בענין גנב שראה עדים ממשמשים ובאים, ואמר גנבתי, אבל לא טבחתי ולא מכרתי, שלדעת תנא קמא, מאחר שהודה בגנבה, **פטור מקנס, אף על פי שבאו עדים אחרי כן**. ומתוך כך שנשנה דין זה בהודאה בגנבה עצמה דווקא, **משמע שדווקא בהודאת גנבה הדין כן**, כי מחייב בה עצמו בקרן, אבל בהודאת טביחה ומכירה שאינה מחייב עצמו בכלום אינו נפטר אם יבואו עדים.

ודחו ראיה זו ואמרו, שהסיבה לכך שנשנה דין זה כשמודה בגנבה ואינו מודה בטביחה ומכירה, לומר, שאף על פי שלא הודה בטביחה ומכירה, ובאו עדים והעידו שטבח ומכר, פטור מתשלומי ארבעה וחמישה, כי מאחר שנפטר מהכפל, שוב אינו מתחייב על טביחה ומכירה, שתשלומי ארבעה וחמישה נאמרו, ולא תשלומי שלושה וארבעה.

הוזמו עדי גנבה או עדי טביחה ומכירה

היו שנים מעידים אותו שגנב, ושנים מעידים אותו שטבח או מכר. **אם הוזמו עדי גנבה לבדם, הם משלמים כפל**, כפי מה שזממו לחייבו, **והוא פטור מכפל** שנתברר שלא גנב, וגם **מטביחה ומכירה** הוא פטור, שאם לא גנב, אין לחייבו על הטביחה והמכירה [=עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה], ומכל מקום גם עדי טביחה ומכירה פטורים, שהרי לא הוזמו. **ואם הוזמו עדי טביחה ומכירה לבדם, הוא משלם כפל על שגנב** והעידו בו כן, **ועדי טביחה ומכירה משלמים תוספת לארבעה וחמישה**, כפי מה שזממו לחייבו.

מחלוקת תנא קמא וסומכוס

הברייתא בה הובאו הדינים הנ"ל מסיימת, ש**סומכוס חולק ואומר, שהעדים הזוממים משלמים תשלומי כפל, והגנב משלם השלמת ארבעה וחמישה** על הטביחה והמכירה.

ואי אפשר לקיים דברי סומכוס על הדין הראשון, שהוזמו עדי גנבה, כי בוודאי מודה סומכוס, שמאחר שהוזמו עדי גנבה, אין לחייבו על הטביחה והמכירה, שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. **וכמו כן אי אפשר לקיים דברי סומכוס על הדין השני**, כי כשהוזמו עדי טביחה ולא עדי גנבה, בוודאי הדין כמו שאמרו חכמים, שהוא משלם כפל, והזוממים השלמת ארבעה וחמישה, ולא להיפך.

ועל כרחך דברי סומכוס נאמרו על דין נוסף שאמרו חכמים, ונשמט מלשון הברייתא.

<u>א</u>. מתחילה רצו לומר, שחכמים וסומכוס נחלקו בדין הודאה שאינה מחייבת כלום, כגון הודאה על טביחה לבדה בלא הודאה על גנבה, אם היא פוטרת מתשלום הקנס.

וכגון שבאו שני עדים, והעידו שגנב, ואמר להם, אמת גנבתי, אך אין זו הודאה, כי מחמת יראת העדים הודה, והוסיף ואמר גם טבחתי ומכרתי, וזו הודאה, שלא מחמת יראתם הודה, והוסיף

ואמר, אבל לא בפניכם גנבתי, ובאו עדים והזימום, ובטלה עדות גנבה, ובא בעל הבית, והביא עדים אחרים שהעידו שגנב וטבח ומכר. מאחר שהודאת גנבה אינה הודאה, שהיתה על ידי עדים, ועדות ראשונה אינה כלום, שהוזמה, לא נתקיים אלא הודאה של טביחה ומכירה, וכן עדות אחרונה של גנבה וטביחה ומכירה.

ואמרו חכמים, אף על פי שאין כאן אלא **הודאה בטביחה ומכירה, שאינה מחייבת אותו כלום**, בכל זאת **מועילה לפוטרו** מתשלומי ארבעה וחמישה, ומשלם כפל לבד. ואם כן עדים ראשונים, שזממו לחייבו כפל, משלמים לו כפל. ועדים אחרונים, שהעידו באמת, מחייבים אותו לשלם כפל לבעלים. ומתשלומי ארבעה וחמישה פטור על ידי הודאתו.

וסומכוס אומר, מאחר שהודאת טביחה ומכירה אינה מחייבת אותו כלום, **אינה פוטרת אותו** מתשלומי ארבעה וחמישה, ואם כן הוא מתחייב לבעלים ארבעה וחמישה, אלא שזוממים ראשונים משלמים לו כפל שזממו לחייבו בשקר, ונמצא שהזוממים משלמים את הכפל, והוא משלם רק השלמת ארבעה וחמישה.

ב. **ורב אחא בריה דרב איקא** דחה זאת **ואמר, שלדברי הכל, הודאה** של טביחה לבדה, **שאינה מחייבת** אותו כלום, **אינה מועילה לפוטרו מקנס**, ואם עדות האחרונים, שהעידו על הגנבה וטביחה ומכירה היתה מתקבלת, לא היה נפטר מארבעה וחמישה, אף על פי שהודה בטביחה ומכירה, **וחכמים וסומכוס נחלקו בדין** אם עדות האחרונים מתקבלת, או שהיא נחשבת **עדות שאי אתה יכול להזימה**.

ומדובר **שאותם עדים אחרונים שהעידו על הגנבה וטביחה ומכירה, הגנב עצמו הביאם**, שמתחילה באו עדים והעידו שגנב, ואמר להם, אמת, גנבתי, ואף טבחתי ומכרתי, [ונחשב כמודה על הטביחה ומכירה בלבד, ולא על הגנבה, כפי שנתבאר], אך הוסיף ואמר, אף שגנבתי, לא בפניכם גנבתי, אלא בפני פלוני ופלוני, והוזמו הראשונים כמו שאמר, ובאו האחרונים והעידו כדבריו, שגנב וטבח ומכר.

לדעת חכמים, עדות האחרונים נחשבת עדות שאי אתה יכול להזימה, שהרי הנידון עצמו הודה להם שהם ראו המעשה, ובפניהם גנב וטבח ומכר, ומאחר שהודה להם, העדות מקוימת, ואי אפשר להזימה, **וכלל בידינו, כל עדות שאי אפשר להזימה, אינה עדות, ובטלה, והרי זה כמי שהודה בלא שום עדים, ואינו מתחייב אלא קרן, ועדים ראשונים שנמצאו זוממים, מתחייבים לו כפל**, כפי מה שרצו לחייבו.

ולדעת סומכוס, לא אמרו שעדות שאי אפשר להזימה בטלה, אלא כשהסיבה לכך שאי אפשר להזימה, משום ש**אינה ברורה**, שלא אמרו העדים מתי בדיוק היה המעשה, ואין אפשרות להזימם, לומר להם, באותה שעה הייתם במקום אחר, **אבל עדות זו, שמחמת אמינותה אי אפשר להזימה**, שאמת היא, שהנידון מודה לה, אף על פי שאי אפשר להזימה, היא **מתקבלת**. **ואם כן נתקבלו העדים האחרונים שהעידו שגנב וטבח ומכר, ואין להחשיבו כמודה בגנבה אלא רק בטביחה ומכירה, ומאחר שאינו מחייב עצמו בהודאה זו כלום, אינו נפטר בה מקנס**, אלא מתחייב ארבעה וחמישה, **אלא שעדים ראשונים שזממו לחייבו כפל** בשקר, **משלמים כפל, ואין לו להוסיף אלא השלמת ארבעה וחמישה**, שלושה לשור, ושנים לשה.

ומסקנת הגמרא, שלדעת סומכוס, אין לחייב את הזוממים אלא את הכפל ולא את הקרן, כי קרן הוא חייב באמת, ולא זממו לחייבו בשקר, ואם כן, הוא משלם את הקרן, והם משלמים את הכפל, והוא מוסיף עוד שנים או שלושה להשלמת ארבעה וחמישה.

דף עו

אופנים שחייב כפל ולא ארבעה וחמישה

א. **גנב וטבח בשבת**. מתחייב כפל על הגנבה, ופטור מארבע וחמישה על הטביחה, כי השחיטה בשבת, אב מלאכה הוא, ומתחייב בנפשו, וקם ליה בדרבה מינה.

ב. **גנב וטבח לעבודה זרה**. מתחייב כפל על הגנבה, ופטור מארבע וחמישה על הטביחה, כי השחיטה לעבודה זרה אסורה, ומתחייב עליה

בנפשו, וקם ליה בדרבה מינה.

ג. גנב משל אביו, ומת אביו וירשו, ואחר כך טבח ומכר. על הגנבה מתחייב כפל, שגנב מאביו, אבל על הטביחה ומכירה אינו מתחייב, כי כבר היה לו חלק בבהמה, ואין כל הטביחה והמכירה באיסור.

ד. גנב והקדיש, ואחר כך טבח ומכר. על הגנבה מתחייב כפל, שגנב מהדיוט, אבל על הטביחה ומכירה אינו מתחייב, כי כשטבח ומכר כבר היה של הקדש.

המקדיש אינו מחייב
ד' וה' כמוכר להדיוט

נתבאר, שמי שגנב שור או שה, והקדישו, ואחר כך טבחו או מכרו, פטור מתשלומי ארבעה וחמישה על הטביחה ומכירה, כי כשטבח או מכר, כבר היה של הקדש.

והקשו, למה לא יתחייב ארבעה וחמישה מיד כשהקדיש אף בלא טביחה ומכירה אחרת, והלא המקדיש מוציא מרשותו ומכניס לרשות הקדש, כמוכר, שמוציא מרשותו, ומכניס לרשות קונה, ולמה על מכירה להדיוט מתחייב ארבעה וחמישה, ועל מכירה לגבוה אינו מתחייב [=מה לי מכרו להדיוט מה לי מכרו לשמים].

א. ותירצו, שמשנתנו מדברת בקדשים שחייב באחריותם, כגון אמר הרי עלי עולה, והפריש גנבה זו לנדרו, **וכדעת רבי שמעון, שאמר** קדשים שחייב באחריותם **ברשות בעליהם הם**, ואם כן, לא יצא הדבר מרשות ראשונה על ידי ההקדש, ואין לחייב על כך כמכירה.

אך דחו זאת, כי בסיפא של המשנה מבואר, שרבי שמעון חולק על תנא קמא, ואם כן תנא קמא אינו רבי שמעון.

ב. ושוב תירצו, שמשנתנו מדברת בקדשים קלים, כגון שהקדיש הבהמה לשלמים, **וכדעת רבי יוסי הגלילי, שאמר, קדשים קלים ממון בעלים הוא**, ואם כן, לא יצא הדבר מרשות ראשונה על ידי ההקדש, ואין לחייב על כך כמכירה.

אך הקשו, אם משנתנו מדברת דווקא בקדשים קלים, אבל מקדיש קדשי קדשים מתחייב מיד ארבעה וחמישה, שהקדש הרי הוא כמכירה, למה שנו ברישא, שאם מכר וטבח קודם הקדש, אז מתחייב ארבעה וחמישה, הלא פעמים יתחייב ארבעה וחמישה גם בלא שימכור קודם הקדש, וזאת כשהקדיש קדשי קדשים.

ג. ומסקנת הגמרא, שמשנתנו מדברת בכל קדשים, בין בקדשים קלים ובין בקדשי קדשים בין חייב באחריותן ובין לא חייב באחריותן, **ויש חילוק בין מכירה**, המוציאה מרשות מוכר ומכניסה לרשות קונה, **לבין הקדש**, המוציא מרשות בעלים ומכניס לרשות גבוה, ש**במכירה המעשה מוציא מרשות מוכר לגמרי**, שמתחילה השור נקרא שור של ראובן, ואחר המכירה הוא שור של שמעון, **אבל בהקדש אין המעשה מוציא מרשות בעלים לגמרי, שגם אחר שהקדיש, שם בעליו על השור**, שקודם נקרא שור ראובן, וגם אחר הקדש נקרא **שור שלמים של ראובן**.

האם רבי שמעון נחלק על הדין הנ"ל

נתבאר, שמי שגנב בהמה, והקדישה, ואחר כך טבחה או מכרה, פטור מתשלומי ארבעה וחמישה, כי מאחר שהקדיש, יצאה הבהמה מרשות בעלים, ומעתה שלו הוא טובח ומוכר, ועל שעת הקדש, שבה הוציא הבהמה מרשות בעלים אין לחייבו משום מוכר, שאין דומה מכירה להקדש למכירה לגבוה, כפי נתבאר.

והיה נראה מלשון המשנה, **שרבי שמעון בא** לחלוק על הדין הזה, **ולומר, שכשהקדיש קדשים שחייב באחריותם**, מאחר שבהקדש זה מוציא הבהמה מרשות בעליה, **מתחייב בכך תשלומי ארבעה וחמישה**, כמי שמכר הדיוט, ורק מקדיש קדשים שאינו חייב באחריותם, פטור מתשלומי ארבעה וחמישה.

אך אי אפשר לומר כן, שאם יש לנו לחלק בדין זה בין קדשים שחייב באחריותן לקדשים שאינו חייב באחריותן, **הסברא אומרת שיהא הדבר בהיפוך**, הקדיש קדשים שחייב באחריותן, לא יצאו מרשותו, ואינו מתחייב ארבעה וחמישה כמוכר, **הקדיש קדשים שאינו חייב באחריותן**, יצאו מרשותו, **ומתחייב ארבעה וחמישה כמוכר**.

ואם כן, על כרחך לא בא רבי שמעון לחלק בין

קדשים שחייב באחריותן לאינו חייב באחריותן, ומודה לתנא קמא, שאלו ואלו אינו מתחייב ארבעה וחמישה על הקדשם, מהטעם שנתבאר לעיל.

הגונב בהמת קדשים

מסקנת הסוגיה, שדברי רבי שמעון, שחילק בין קדשים שחייב באחריותן לקדשים שאינו חייב באחריותן, נאמרו לענין גונב בהמת קדשים מחבירו.

ש**לדעת תנא קמא**, כשם שהגונב מהגנב פטור מכפל, ומהארבעה וחמישה, משום שנאמר, "וְגֵנַב מִבֵּית הָאִישׁ", והאחרון לא גנב מבית הבעלים, כך **כשאחד הקדיש בהמה שלו לגבוה, ובא אחר וגנבה ממנו, הגנב פטור מכפל ומארבעה וחמישה, שמאחר שהקדישה בעליה, שוב אינו נחשב בעליה, והגונב ממנו אינו בכלל "וְגֵנַב מִבֵּית הָאִישׁ"**.

ואמר רבי שמעון, שכן הדין כשהיו קדשים שאין הבעלים חייב באחריותן, [כגון שאמר על בהמתו הרי זו עולה, ואם תאבד, אינו מחויב להביא אחרת], שאין הוא נחשב בעלים בהם כלל, והגונב אותם ממנו, אינו בכלל "וְגֵנַב מִבֵּית הָאִישׁ", **אבל קדשים שחייב באחריותן**, [כגון שאמר הרי עלי עולה, והפריש בהמה לנדרו, ואם תאבד, עדיין מחויב להביא אחרת], **הגונב אותם מבעליהם נחשב כגונב מבית האיש, שדבר הגורם לממון כממון דמי**, ומתחייב בכפל ובארבעה וחמישה.

היאך מחייב רבי שמעון
ד' וה' על שחיטת קדשים

נתבאר, שלדעת רבי שמעון, מי שגנב בהמת קדשים שבעליה חייב באחריותה, מתחייב כפל, ואם טבחה, או מכרה, מתחייב ארבעה וחמישה.

והנה אם טבחה באופן שאינו מתיר אותה לאכילה, כגון בחוץ, וודאי לא אמר רבי שמעון שיתחייב על כך ארבעה וחמישה, שכבר נתבאר, שלדעתו, שחיטה שאינה ראויה, כגון שחיטת טרפה, אינה מחייבת ארבעה וחמישה, והוא הדין לשחיטה זו, שהשוחט קדשים בחוץ פסולים הם .

ולהלן יתבאר בעזה"י, שלושה אופנים בהם תהא שחיטת קדשים שחיטה ראויה, להתחייב עליה ארבעה וחמישה, לדעת רבי שמעון, כשהיו קדשים קלים.

<u>א</u>. כשבא רב דימי אמר משמו של רבי יוחנן, שרבי שמעון מחייב ארבעה וחמישה על **שחיטת קדשים קלים תמימים** כששחטם **בעזרה לשם בעלים** שהשחיטה שחיטה ראויה. ואמנם, מאחר ששחט לשם בעלים, אם היה הקרבן קרב כדינו, לא היה הגנב מתחייב כלום, שהרי בכך שעלה הקרבן לבעליו, הרי הוא כמשיב להם הגנבה. ואמר רבי יצחק בר אבין, שהאופן שמתחייב הגנב על שחיטה זו, **כשלבסוף נשפך הדם**, ולא קרב למזבח.

ואף ששחיטת קדשים בעזרה אינה מתרת עד שיזרק הדם, דעת רבי שמעון, שכל העומד להיזרק נחשב כזרוק, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, ולכן, משעה ששחט, נחשבת השחיטה שחיטה ראויה.

<u>ב</u>. וכשבא רבין אמר משמו של רבי יוחנן, שרבי שמעון מחייב ארבעה וחמישה על **שחיטת קדשים קלים תמימים**, כששחטם **בעזרה שלא לשם בעלים**, שהשחיטה שחיטה ראויה, כמבואר במסכת זבחים, שכל הזבחים שנזבחו שלא לשמם כשרים, ומכל מקום אין הדבר נחשב כהשבת הגנבה לבעלים, כי אף שהקרבן כשר, לא עלה לבעלים לשם חובתו.

ומבואר בדף ע"ז, שריש לקיש לא העמיד דברי רבי שמעון כפי שהעמידם רבי יוחנן, כי לדעת ריש לקיש, אין גנב מתחייב ארבעה וחמישה על טביחה, אלא במקום שיוכל להתחייב גם על המכירה, וקדשים תמימים, אי אפשר למוכרם, ומאחר שאי אפשר להתחייב בהם על המכירה, אי אפשר להתחייב בהם גם על הטביחה.

<u>ג</u>. וריש לקיש אמר, שהאופן שבו מחייב רבי שמעון ארבעה וחמישה **על שחיטת קדשים קלים**, כ**שהיה בהם מום**, וראוים להישחט בחוץ על ידי פדיון, **ושחטם בחוץ** ולא בעזרה.

ואף שאין בעלי מומים מותרים עד שיפדו, דעת רבי שמעון, שכל העומד לפדות נחשב כפדוי, כפי שיתבאר בעזה"י בסמוך, ולכן, משעה ששחט, נחשבת השחיטה שחיטה ראויה.

ומבואר בדף ע"ז, שרבי יוחנן לא העמיד דברי רבי

שמעון כפי שהעמידם ריש לקיש, כי רצה להעמידם אף בקדשים תמימים ששחטם בפנים, ולא רק בבעלי מומים ששחטם בחוץ.

ומבואר, שענין זה, שלדעת רבי שמעון כל העומד לזרוק כזרוק, וכל העומד לפדות כפדוי, אישתמיטתיה לרבי אלעזר, ולכן הקשה על רבי יוחנן ורבי שמעון, שאין השחיטה מתרת אלא הזריקה והפדיון ממש.

כל העומד לזרוק כזרוק דמי

כלל בידינו, שהמאכלים הם מהדברים המקבלים טומאה, שנאמר בענין טומאת שרצים, "וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ. מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא" (ויקרא י"א ל"ג-ל"ד).

אמנם דעת רבי שמעון, שכן הדין כשהאוכל מותר באכילה או בהנאה, שנאמר, "מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל" כלומר אוכל שאתה יכול להאכילו, לך [=מותר באכילה] או לנוכרי [=מותר בהנאה], אך אוכל שאינו מותר לא באכילה ולא בהנאה, אינו מקבל טומאת אוכלים. ומבואר, שכל שהיה האוכל מותר באכילה או בהנאה משעה שנשחט, ובא לכלל תורת קבלת טומאת אוכלים, מעתה, אף אם נאסר אחרי כן, עדיין הוא מקבל טומאת אוכלים.

והנה קדשים שעבר זמן אכילתם, נעשים נותר ואסורים בהנאה, ושנינו בברייתא, שלדעת רבי שמעון, יש נותר שמקבל טומאת אוכלים, ויש נותר שאינו מקבל טומאת אוכלים.

ומבואר, שקדשים שנשחטו סמוך לשקיעת החמה, שלא היה שהות ביום לזרוק דמם להתירם באכילה, ועבר הלילה ונעשו נותר, אינם מקבלים טומאת אוכלים, כי מעולם לא היה להם שעה שהיו מותרים. וקדשים שנשחטו ביום, כשהיה שהות לזרוק דמם להתירם, ועבר עליהם הלילה ונעשו נותר, מקבלים טומאת אוכלים, גם אם למעשה לא נזרק דמם, ולא הותרו, כי כל שהיו ראוים לזרוק דמם ביום אחר השחיטה, נחשבים כבאו לידי היתר, כי כל העומד לזרוק כזרוק דמי.

אך אין לומר שכל הקדשים יקבלו טומאת אוכלים בחייהם, מטעם שמצווה לשוחטם, וכל העומד להישחט נידון כאילו כבר נשחט, כי אפילו היה נשחט אין הדם נידון כזרוק עד שיתקבל בכלי, ואם כן בחייהם אינם ראויים לאכילה. א"נ אין הכלל הזה של כל העומד להיעשות נידון כעשוי אמור, אלא להחשיב מאכל אסור באכילה כמאכל מותר באכילה, אבל לא להחשיב בעל חי למאכל.

השוחט בהמה ובנה ביום אחד

השוחט ביום אחד בהמה ובנה שהם חולין, **לוקה**, משום שעבר על מה שכתוב בתורה, "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד".

והשוחט ביום אחד בהמה ובנה שהם קרבנות, לדעת רבי שמעון, **אינו לוקה**, משום ששחיטת השני נחשבת שחיטה שאינה ראויה, משום שאסור לעשות כן, ואין הקרבן ראוי להקרבה, [כן פירש רש"י, אולם ר"י פירש שאם יזרק הדם בהכשר, הקרבן יהיה כשר, אף על פי שעבר על האיסור, אלא שכל זמן שלא נזרק הדם, יש כאן ספק אם יזרק בהכשר ותעשה השחיטה ראויה, או שלא יזרק הדם בהכשר ואם כן אין השחיטה ראויה, ומאחר שיש כאן ספק אם יעבר על האיסור, אי אפשר להתרות בו התראת ודאי ואין להלקותו, ואין לומר שהשחיטה תחשב ראויה, כאילו כבר נזרק הדם, מטעם שכל העומד להיזרק נידון כאילו כבר נזרק, כי אין הכלל הזה אמור אלא בקרבן שנשחט בהכשר, אבל זה שיש איסור בשחיטה, אין דנים את הדם כאילו נזרק עד שיזרק ממש].

שחיטת קדשים שחיטה ראויה או לא

בסוגיתנו משמע ששחיטת קדשים נחשבת שחיטה ראויה, אף על פי שאין הבשר מותר באכילה אלא משעת זריקת הדם, כי כל העומד להיזרק נידון כאילו כבר נזרק, וכבר הותר הבשר. **ובמסכת חולין אמר רבי אושעיא ששחיטת קדשים נחשבת שחיטה שאינה ראויה**, כי אין הבשר ניתר בשחיטה עד שייזרק הדם.

ואומר רבינו תם שרבי אושעיא חולק על סוגיתנו, **כי לדעתו כל העומד להיזרק אינו נידון כאילו כבר נזרק**.

א"נ אינו חולק על הסברא הזו לגמרי, אלא שלדעתו אין הדם נידון כזרוק מחמת שעומד להיזרק, אלא **משעה שניתן בכלי**, אבל בשעת השחיטה עצמה אינו נידון כאילו כבר נזרק, ולכן השחיטה נחשבת שחיטה שאינה ראויה.

א"נ מודה הוא שכל העומד להיזרק נידון כזרוק משעת שחיטה, ומכל מקום **אין בכך להחשיב את השחיטה לשחיטה ראויה**, שאינה דומה לשחיטה האמורה אצל יוסף, "וטבוח טבח והכין", שמתירה לאכילה מיד.

א"נ רבי אושעיא אינו חולק על סוגיתנו כלל, אלא שיש חילוק בין הסוגיות, **כאן מדובר בשוחט כדין**, ומצווה עליו לזרוק, ולכן הדם נחשב כעומד להיזרק, אבל **שם מדובר ששחט את הבן אחר אמו**, שעשה איסור, ואינו מצווה לזרוק את הדם, ולכן עד שלא יזרוק בפועל אין הדם נחשב כאילו כבר נזרק.

כל העומד לפדות כפדוי דמי

נתבאר שלדעת רבי שמעון אין אוכל ראוי לקבל טומאה אלא אם כן היה לו שעה שהיה מותר באכילה או בהנאה.

דף עז

ושנינו ברייתא, בה מבואר, שלדעת רבי שמעון, פרה אדומה שנשחטה, בשרה מקבל טומאת אוכלין, הואיל והיתה לה שעת הכושר, כלומר אחר שחיטה היה זמן שהיתה מותרת.

ואמר ריש לקיש, שרבי שמעון אמר כן לפי דעתו, שפרה אדומה אחר שחיטתה, בעודה על המערכה, ראויה היא לפדיון, [אם מצא נאה ממנה], ואף על פי שלמעשה לא נפדתה, ולא הותרה, מאחר שהיתה ראויה לפדיון, כל העומד לפדות כפדוי דמי, והרי היא נחשבת כבהמת חולין הראויה לאכילה, ולכן מקבלת טומאת אוכלין.

והקשה רש"י במסכת חולין, הלא אף בלא הטעם הזה, הפרה ראויה לקבל טומאת אוכלים, שהרי מטמאת היא אפילו אדם ובגדים.

ותירץ רש"י שלא הוצרך רבי שמעון לטעם הנ"ל, אלא למחפה בשר פרה אדומה בבצק פחות מכביצה, שאין בו שיעור לקבלת טומאת אוכלים, ועל ידי דיבוקו עם הפרה שיש לה דין אוכל [מהטעם הנ"ל], יש כאן אוכל שיעור כביצה, ונטמא גם הבצק, ומטמא אוכלים אחרים.

ותוס' תירצו, שצריך את טעמו של רבי שמעון, כי מה שמטמאת הפרה אדם ובגדים, אינו אלא את המתעסקים בה.

עוד תירצו התוס', שצריך את טעמו של רבי שמעון אם נפסלה הפרה, ששוב לא תטמא אדם ובגדים, ואף על פי כן תקבל טומאה כאוכלים, [אולם לבסוף דחו את התירוץ הזה].

קדושת פרה אדומה ומאלו מעות באה

פרה אדומה קדושת דמים היא כקדשי בדק הבית, ואינה קדושת הגוף כקדשי מזבח.

ואף על פי כן באה מתרומת הלשכה המיועדת לקרבנות, כי ביי"ד מתנים על התרומה הזו שיביאו ממנה גם פרה אדומה.

א"נ בלא תנאי ראויה לבוא מתרומת הלשכה, כי היא מטהרת את הכהנים לעבודתם, ודבר שהוא לצורך העבודה בא מתרומת הלשכה כקרבנות.

מקום שאפשר שתהא
רק טביחה או רק מכירה

כבר נתבאר שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדין גנב שמכר או טבח את הגנבה ורק מה שעשה אפשרי **כגון גנב קדשים וטבחם בעזרה**, שטביחה אפשר שתהא, אבל מכירה אי אפשר, שקדשים תמימים אין להם פדיון. **ואופן נוסף** הוא, **כשגנב טרפה, ומכרה**, שהמכירה אפשרית אבל הטביחה אינה אפשרית לדעת רבי שמעון שאומר שחיטה שאינה ראויה אינה שחיטה.

בשני האופנים הללו **דעת רבי יוחנן**, שמאחר שטבח או מכר, הרי זה **מתחייב ארבעה וחמישה** על הטביחה או המכירה.

ודעת ריש לקיש שהוא **פטור**, כי נאמר "וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ", להקיש הטביחה והמכירה זה לזה, ללמד, שאינו מתחייב על אחד מהם, אלא במקום שאפשר שיהיו שניהם.

גנב כלאים וטבח או גנב טרפה ומכר

שנינו בברייתא, שמי שגנב כלאים [הבא מכבשה ותיש], וטבחו. וכן מי שגנב בהמה טרפה, ומכרה, משלם תשלומי ארבעה וחמישה.

ולכאורה, מתוך כך שנקט התנא **בטריפה**, מכירה ולא טביחה, **משמע שבטביחה יהיה פטור**, **כדעת רבי שמעון**, שאמר, שחיטה שאינה ראויה אינה שחיטה, **ובכל זאת מבואר**, **שעל המכירה הוא מתחייב**, **ומכאן ראיה לדברי רבי יוחנן**, **שמתחייב ארבעה וחמישה גם במקום שיתכן שתהא רק מכירה או רק טביחה**.

ואמר ריש לקיש להשיב ולומר, שבאמת ברייתא זו היא כדעת חכמים, האומרים, ששחיטה שאינה ראויה שחיטה היא, ומי שגנב טרפה ושחטה, מתחייב ארבעה וחמישה, כמו גונב טרפה ומכרה. ונקט התנא אחד משני הדברים, כלומר מכירה, והוא הדין לטביחה. וראיה לדברים אלו, ממה שנקט לענין כלאים טביחה, אף שבוודאי יתכן בה גם מכירה.

אך לא נתקבלו דברי ריש לקיש, שכן אם הברייתא כדעת רבי שמעון, שלענין טרפה תתכן רק מכירה, ניתן להבין, שמתוך כך שנקט לענין טרפה דבר אחד, כלומר מכירה, שהיא הדבר

האפשרי בו, נקט גם לענין כלאים דבר אחד, אף ששני הדברים אפשריים בו. אך אם הברייתא כדברי חכמים, ובין בכלאים ובין בטרפה יתכנו שני הדברים, היה לו לשנותם יחד, כלאים וטרפה ששחט או שמכר, ומתוך שלא שנה כך, מסתבר יותר שהברייתא כדברי רבי שמעון, ולמדנו ממנה שטרפה שתתכן בה מכירה ולא טביחה מתחייב בה על המכירה.

לענין טביחה ומכירה "או" לרבות

נתבאר, שמי שגונב בהמה שהיא כלאים, הבא מכבשה ותיש, וטבחו או מכרו, מתחייב ארבעה וחמישה, כמי שגנב שור או שה.

ואף שבשאר מקומות שנאמר בהם לשון "שה", אין כלאים בכלל, כמאמר רבא, זה בנה אב, כל מקום שנאמר שה, אינו אלא להוציא את הכלאים, לענין חיוב ארבעה וחמישה **כלאים** בכלל, שנאמר בהם ריבוי "אוֹ", בכתוב "שׁוֹר אוֹ שֶׂה", לרבות את הכלאים.

ואמנם יש מקומות שהכתוב "אוֹ" נדרש למיעוט ולא לריבוי, אלא שבכל מקום הוא נדרש כפי משמעות הענין, ולענין טביחה ומכירה, אם היה כתוב רק "שור ושה", לא היינו יכולים ללמד מהם בבנין אב שגם כלאים בכלל, ולפיכך כשנאמר "אוֹ", הרי זה ריבוי, לומר שגם כלאים בכלל.

לענין קדשים "או" למעט

בענין הבהמות הראויות להקרבה נאמר, "שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז" (ויקרא כ"ב כ"ז), ודרשו חכמים את הכתובים "אוֹ" למעט מהקרבה, "אוֹ כֶשֶׂב" פרט ל**כלאים**, "אוֹ עֵז" פרט לנדמה.

ואף שיש מקומות שהכתוב "אוֹ" נדרש לריבוי ולא למיעוט, בכל מקום הוא נדרש כפי משמעות הענין, ולענין קרבנות, אם היה כתוב רק "כשב ועז", היינו יכולים ללמד מהם בבנין אב שגם כלאים בכלל, שהם מתעברים זה מזה, ולפיכך כשנאמר "אוֹ", הרי זה מיעוט, לומר שאין הכלאים בכלל.

ואמנם אם היה כתוב רק "שור וכשב" לא היינו למדים מהם כלאים והיה מקום לומר שהכתוב "או" ריבוי הוא אבל מאחר שהכתוב "אוֹ עֵז" וודאי מיעוט הוא גם הכתוב "אוֹ כֶשֶׂב" מיעוט הוא.

ואין לומר אדרבה שניהם ריבוי הם כי אם באו לריבוי די באחד מהם שאם הכלאים כשרים כל שכן נדמה אבל אם מיעוט הם צריך למעט כלאים וגם נדמה.

דף עח

דברים שאין בכלאים

נתבאר שלדברי רבא יש כתוב המלמד בבנין אב שכל מקום שנאמר בו "שה" אינו אלא להוציא את הכלאים.

א. ולא נצרך בנין אב זה לענין **קדשים**, שבהם **נכתב בפירוש**, "**שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז**", **למעט כלאים ונדמה**, כפי שנתבאר לעיל.

ב. וכמו כן לא נצרך בנין אב זה ללמד **על מעשר בהמה** שאינו בא מן הכלאים, כי ענין זה **למד בגזרה שווה מקדשים**, שנאמר במעשר, "כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר **תַּחַת** הַשָּׁבֶט" (ויקרא כ"ז ל"ב) וכן נאמר בקדשים, "וְהָיָה שְׁבִעַת יָמִים **תַּחַת** אִמּוֹ" (ויקרא כ"ב כ"ז).

ג. וכמו כן לא נצרך בנין אב זה ללמד על **הבכור** של כלאים שאינו קדוש בבכורה, כי ענין זה **למד בגזרה שווה ממעשר**, שנאמר בבכור, "**וְהַעֲבַרְתָּ** כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לַה'" (שמות י"ג י"ב), וכן נאמר במעשר, "כֹּל אֲשֶׁר **יַעֲבֹר** תַּחַת הַשָּׁבֶט" (ויקרא כ"ז ל"ב). **אי נמי**, ענין זה שבכור כלאים אינו קדוש, למד **בקל וחומר**, שכן הכתוב "אַךְ בְּכוֹר שׁוֹר" (במדבר י"ח י"ז) מלמד, שאינו קדוש עד שיהא הוא שור ובכורו שורו, פרט לנדמה, שאין הבכור דומה לשור, וכל שכן פרט כלאים.

ד. אבל בנין אב של רבא נצרך ללמד על **פטר חמור** ש**אינו נפדה בכלאים**, **שנאמר בו**, "וְכָל פֶּטֶר חֲמֹר **תִּפְדֶּה בְשֶׂה**", **ויש ללמוד בבנין אב, שאין כלאים בכלל**.

וכן שנינו דין זה במסכת בכורות, אין פודים לא בעגל ולא בחיה [צבי ואיל], ולא ב[שה] שחוטה, ולא בטריפה, ולא בכלאים [משני מיני בהמות], ולא בכוי [מבהמה וחיה].

ולדעת רבי אליעזר, שאומר, פטר חמור נפדה

בכלאים, בנין אב של רבא בא ללמד דין טמא שנולד מהטהור, שיתבאר בעזה"י בסמוך.

טמא הנולד מהטהור ועיבורו מהטמא

בענין הבהמות המותרות באכילה נאמר, "זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים" (דברים י"ד ד').

והכל מודים, שטמא שנולד מהטהור ועיבורו מהטמא, כלומר כשהאם טהורה והאב טמא והוולד כמו האב, כגון פרה שילדה סוס והאב סוס, או כבשה שילדה חזיר והאב חזיר, הוולד **אסור באכילה** אף על פי שיצא מהטהור.

לדעת רבי אליעזר, ענין זה למד מבנין אב של רבא, שנאמר כאן "שֵׂה", ומבנין אב למדנו, שכל מקום שנאמר "שֵׂה" אין כלאים בכלל.

ולדעת רבי יהושע, ענין זה למד ממשמעות הכתוב, "שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים", שיהא שה הבא מכבשים, ושה הבא מעזים.

.

ומסקנת הגמרא, שבאמת אי אפשר שתתעבר פרה מסוס, או כבשה מחזיר, שאין טהורה מתעברת מהטמא, וטמא האמור כאן, הוא **קלוט**, כלומר טהור שארע בו כעין מום, שנולד ופרסותיו קלוטות, ואין בו סימן טהרה, ומחמת חסרון סימן טהרה, אף על פי שהוא שור או כבש, הוא דומה לבהמה טמאה, ופרה וכבשה מתעברות ממנו.

וראשון זה, **שנולד מטהורה וטהור**, והיו פרסותיו קלוטות, נחלקו בו רבי שמעון ורבי יהושע, **רבי שמעון קורא אותו טמא**, שאין בו סימן טהרה, **ואוסרו באכילה**. **ורבי יהושע אומר**, הואיל ונולד מטהור וטהורה, הרי זה **מותר באכילה**.

אכן כשתתעבר ממנו טהורה, ויוולד לה ממנו וולד כמותו, בזה הכל מודים שהוולד אסור, אך נחלקו מנין. האם מבנין אב של רבא, או משום שאין אביו ואמו טהורים.

האומר הרי עלי עולה

מי שאמר "הרי עלי עולה" ולא פירש אם כוונתו לעולת בהמה או לעולת עוף. **לדעת תנא קמא** במסכת מנחות, **עליו להביא עולת בהמה**, ודיו בהבאת כבש, אבל אינו נפטר ידי נדרו בעולת עוף. **ולדעת רבי אלעזר בן עזריה**, **יוצא** ידי נדרו **ב**הבאת **תור או יונה**.

גנב שור של עולה ומשיב כבש או עוף

לדברי רבא, כשאמר "הרי עלי עולה", והפריש שור לקיים נדרו, ובא אחר וגנבו, יכול להשיב לו כבש תחת השור, שאומר לו, נדר שקבלת עליך להביא עולה, תוכל לצאת בו בכבש זה, ואין לך שום הפסד לקבלו תחת מה שגנבתי, ולפי דעת רבי אלעזר בן עזריה, יוכל הגנב להיפטר אף בהשבת תור או יונה.

ואין הבעלים יכול לחייבו להשיב שור, בטענה שמבקשים לעשות מצווה מן המובחר, כי אין הדבר עליהם חובה, ודי במה שישלם הגנב חובו של בעלים, שכשגנב ממנו העולה, נתחייב לו מה שהיה חייב. ואין ההפסד לבעלים אלא להקדש, ומדבר זה פטור הוא, שנאמר "וְגֵנֵב מִבֵּית הָאִישׁ" ולא מבית הקדש.

ללשון ראשון בגמרא נסתפק רבא בדין זה ולאחר מכן פשטו כנ"ל. ולדברי רב אחא בריה דרב איקא מתחילה היה פשוט הדין הזה לרבא.

מכרו חוץ מאחד ממאה שבו

כבר נתבאר, שהגונב שור או שה, ומכרו, מתחייב על כך תשלומי ארבעה וחמישה. ומבואר, שכן הדין כשמכר את כולו, אך אם לא מכר את כולו, ושייר לעצמו חלק מהבהמה, פעמים יתחייב רק כפל על הגנבה, ויהיה פטור משאר ארבעה וחמישה שעל המכירה. ונחלקו חכמים איזה חלק מהבהמה אם ישיירו לא יתחייב על מכירת השאר ארבעה וחמישה.

א. לדעת תנא קמא בברייתא, **כל שמשייר לעצמו אפילו מעט מכל הבהמה**, **בין מבשרה**, **בין מהצמר**, **בין מהקרניים**, מאחר שלא מכר את כולה, **אינו מתחייב** על כך **תשלומי ארבעה וחמישה**. וכן מבואר במתניתא. **וכן אמר לוי**. והטעם לכך, כי נאמר "וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ" (שמות כ"א ל"ז), כשם שאינו מתחייב אלא על טביחת כולו, כך אינו מתחייב אלא על מכירת כולו.

ג. ולדעת רבי שמעון בן אלעזר בברייתא הראשונה, אם שייר לעצמו דבר, שאם ינטל אינו חוזר, ובכלל

זה כל גופה, וכן קרניה, נחשב כמי שלא מכר כולה, ואינו מתחייב תשלומי ארבעה וחמישה, אבל **אם שייר את הצמר**, אין הדבר נחשב שיור, **ומתחייב** על המכירה תשלומי ארבעה וחמישה. וטעם החילוק בין קרניים לצמר, שהצמר עומד לגזיזה, ולכן אינו נחשב כחלק מהבהמה, אבל הקרניים אינם עומדים לקציצה, ולכן נחשבים כחלק מהבהמה.

ד. **ולדעת רבי שמעון בן אלעזר בברייתא השניה**, אם שייר לעצמו אפילו מעט מהבשר, שהוא חלק הניתר בשחיטה, אינו מתחייב תשלומי ארבעה וחמישה על המכירה הזו. אבל אם שייר לעצמו את הצמר או **אפילו את הקרניים**, אין הדבר נחשב שיור, ומתחייב על המכירה תשלומי ארבעה וחמישה. וכן אמר רב. והטעם לכך כי נאמר "וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ", לומר מתחייב במכירה, כשמכר כל הניתר בשחיטה, ובכלל זה כל אבריה, אבל לא קרניה וצמרה.

ב. **ולדעת רבי**, אינו נפטר מתשלומי ארבעה וחמישה אלא כשמ**שייר** לעצמו **דבר שאם ינטל מהבהמה בחייה, נעשית נבילה**, כגון וושט, או קנה, או ירך וחלל שלה, או כבד, או אחד מבני מעיים, שאם היו חסרים בבהמה, לא היתה השחיטה מועילה לה, אבל שייר לעצמו שאר אבריה, **מתחייב** על המכירה תשלומי ארבעה וחמישה. והטעם לכך, כי נאמר "וּטְבָחוֹ" לומר דבר הניתר בשחיטה, ונאמר "אוֹ מְכָרוֹ" (שמות כ"א ל"ז), לומר כשם שהטביחה אינו מתחייב אלא על דבר הניתר בשחיטה, כך אינו מתחייב אלא על מכירת כל הדבר הניתר בשחיטה.

היתה לו בה שותפות ומכרה

בהמה של שני שותפים, שנטלה אחד השותפים, וגנבה מחבירו, ומכרה, חייב תשלומי כפל על חלק חבירו שגנב, אבל **פטור מתשלומי ארבעה וחמישה** על המכירה, כי לא כל המכירה באיסור, שהרי יש לו חלק בבהמה.

השוחט ונתנבלה בידו

כבר נתבאר בדף ע"ז, שנחלקו חכמים ורבי שמעון בדין מי שגנב שור או שה, ושחטו שחיטה שאינה ראויה לאכילה, כגון שהיתה הבהמה טרפה, ואין השחיטה מתירה אותה באכילה, שלדעת חכמים הוא חייב ארבעה וחמישה ולדעת רבי שמעון הוא פטור.

אכן באופנים הבאים, **הכל מודים שאינו מתחייב תשלומי ארבעה וחמישה**, כי אין הדבר נחשב שחיטה.

א. שחט ונתנבלה בידו, כלומר שלא שחט כדין חיתוך שני סימנים קנה וושט, אלא במקום שאינו מועיל לשחיטה, והרי זו נבילה ולא שחוטה.

ב. נחרה כלומר קרעה [=חתכה] מנחיריה עד לבה, ובכך הבהמה נעשית נבילה ולא שחוטה.

ג. עיקר סמניה, כלומר לא חתכם בסכין, אלא עקרם ממקומם, ובכך נעשית הבהמה נבילה ולא שחוטה.

הגונב הקיטעת ואת החיגרת ואת הסומא

נתבאר, שמי שגנב שור או שה, ומכרו, אינו מתחייב על המכירה ארבעה וחמישה, אלא כשמכר כולו. ומבואר, שכן הדין כשכולו קיים, ושייר מקצתו, שמאחר ששייר מקצתו לעצמו, אין כאן מכירת כולו, ואינו מתחייב על המכירה.

אבל אם היתה הבהמה חסרה מתחילתה, כגון שהיתה קטועת יד, או חיגרת, כלומר חסרת רגל, או סומא, **ומכרה**, מאחר שמכר כל מה שגנב, **מתחייב** על כך **תשלומי ארבעה וחמישה**.

הגונב בהמת השותפים

הגונב בהמת שותפים, **וטבחה או מכרה**, **מתחייב תשלומי ארבעה וחמישה**, שהרי גנב כל הבהמה ומכר את כולה.

שנים שגנבו בהמה בשותפות

שנים שגנבו בהמה בשותפות, **והלך אחד מהם ושחטה. אם שחטה מדעת חבירו**, נעשה שלוחו של חבירו לחלק חבירו, שלענין טביחה ומכירה יש שליח לדבר עבירה, כפי שנתבאר בדף ע"א, והרי הם כמי שגנבו יחד, ושחטו יחד, **ומתחייבים יחד תשלומי ארבעה וחמישה**.

ואם שחט האחד שלא מדעת חבירו, הרי הוא

בחלק חבירו כגונב מן הגנב, **ופטור מתשלומי ארבעה וחמישה**, ומאחר שפטור על חלק חבירו, פטור גם על חלקו שלו, שאין כאן טביחת כולו באיסור המביא לידי ארבעה וחמישה.

מכרה חוץ משלושים יום

רבי ירמיה נסתפק, מה הדין כשאחד גנב שור או שה, ומכרו חוץ משלושים יום, שאמר לקונה, שלושים יום ראשונים עוד אעשה בה מלאכה, ואחרי כן תהיה שלך. האם דבר זה נחשב כמכירת כל הבהמה, ומתחייב ארבעה וחמישה, או לא.

מכרה חוץ ממלאכתה

עוד נסתפק רבי ירמיה, מה הדין כשאחד גנב שור או שה, ומכרו חוץ ממלאכתו, שאמר לקונה, אם תרצה לשחוט, שחוט מיד, אך כל זמן שתעשה מלאכה, לי תעשה המלאכה. האם דבר זה נחשב כמכירת כל הבהמה, ומתחייב ארבעה וחמישה, או לא.

מכרה חוץ מעוברה

עוד נסתפק רבי ירמיה, מה הדין כשאחד גנב פרה מעוברת או כבשה מעוברת, ומכרה חוץ מעוברה, האם דבר זה נחשב כמכירת כל הבהמה, ומתחייב ארבעה וחמישה, או לא.

ולדעת האומרים עובר ירך אמו הוא, כלומר נחשב כאחד מאבריה, **דין פשוט** הוא, **ש**אם מכרה חוץ מעוברה, **אינו מתחייב** על כך **ארבעה וחמישה**, כמו שמוכר בהמה חוץ מאחד מאבריה, אינו מתחייב.

והספק הוא לדעת האומרים עובר לאו ירך אמו הוא, **ושני לשונות נאמרו בספק זה**. **לשון אחד** הוא, האם **כיון שהעובר מחובר באמו**, כשמשיירו, הדבר נחשב שיור, ואין זו מכירת כולה, או מאחר שעומד לצאת, שיורו אינו כלום, ומתחייב. **ולשון שני** הוא, האם מאחר שאינו נחשב ירך אמו, שיורו אינו כלום, או **כיון שניתר בשחיטת אמו**, שיור שלו נחשב כשיור בשר הבהמה הניתר בשחיטה, ואינו מתחייב. ועלה ספק זה ב**תיקו**.

גנבה קטעה ומכרה

כבר נתבאר שמי שגנב בהמה ומכר חלק ממנה אינו מתחייב על כך ארבעה וחמישה. וכן נתבאר שאם מתחילה היתה הבהמה חסירה כגון שהיתה ידה קטועה וגנבה ומכרה מתחייב ארבעה וחמישה כי מכר כל מה שגנב.

ונסתפק רב פפא, מה הדין כשמתחילה גנבה כשהיא שלמה, וקטע את ידה, ואחר כך מכרה. מצד אחד יש לפוטרו מארבעה וחמישה, כי לא מכר כל מה שגנב. ומצד שני יש לחייבו ארבעה וחמישה, כי מכר כל מה שנשאר בבהמה, ולא שייר דבר. ועלה ספק זה ב**תיקו**.

בטביחה ומכירה יש שליח לדבר עבירה

מי שגנב שור או שה, ונתן לשלוחו לשחטו או למוכרו, ועשה כן, מתחייב על כך ארבעה וחמישה, כי לענין זה יש שליח לדבר עברה, שנאמר "וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ", מה מכירה על ידי אחר, אף טביחה על ידי אחר.

דף עט

אופנים נוספים הנחשבים כמכירה להתחייב ד' וה'

א. גנב בהמה **והקדיש**ה, מתחייב על כך ארבעה וחמישה, שההקדש לגבוה, הרי הוא כמכירה להדיוט.

ב. גנב בהמה **ומכר**ה **בהקפה**, אף על פי שלא קיבל דמים מיד, מתחייב על כך ארבעה וחמישה

ג. גנב בהמה **והחליפה** באחרת, אף על פי שלא מכרה תמורת דמים, נחשבת מכירה, ומתחייב על כך ארבעה וחמישה

ד. גנב בהמה **ונתנה במתנה**, אף על פי שאין זה כמכירה שמקבל דבר מה תמורת מה שנותן, הדבר נחשב מכירה, להתחייב על כך ארבעה וחמישה

ה-ו. גנב בהמה **ושילם בה חוב ממון** שלווה קודם לכן, **או פרע בה הקפתו** שהקיפו חבירו על דבר מה שמכר לו קודם לכן, הדבר נחשב מכירה, להתחייב על כך ארבעה וחמישה.

ז. גנב בהמה **ושלחה סבלונות** [=מתנות חתן] **בבית חמיו**, הדבר נחשב כמכירה, להתחייב על כך ארבעה וחמישה.

אחרי שגנב מתחייב על הטביחה בכל מקום

מי שגנב שור או שה, וטבחו או מכרו, מתחייב על כך ארבעה וחמישה, בין אם טבחו חוץ לרשות בעלים, ובין אם טבחו ברשות בעלים, ובלבד שיקנה הבהמה קנין גנבה קודם הטביחה.

ולפיכך, כשגנב את הבהמה, בין על ידי שהגביה אותה ברשות הבעלים, ובין על ידי שהוציא אותה, ומשכה חוץ מרשותם, מאחר שנעשה עליה גנב, מעתה הוא מתחייב על הטביחה והמכירה, בין אם עשה זאת חוץ לרשותם, ובין אם חזר והכניס לרשות בעלים, ושם טבח או מכר.

אבל נכנס לרשותם, וטבח ומכר הבהמה בלא לקנותה קודם קנין לגנבתו, אין כאן גנבה, אלא מזיק שטובח את של חבירו, ומשלם קרן בלבד.

הגנב מתחייב אחרי שעשה קנין לגנוב

מי שנכנס לרשות חבירו וביקש לגנוב בהמה על ידי משיכתה חוץ לרשותו ומתה הבהמה קודם שהוציאה מרשות הבעלים עדיין לא קנאה ואינו חייב כלום.

ואם הגביה את הבהמה לקנותה, אף על פי שעודה ברשות בעליה, קנאה לגונבה, וכן אם הוציאה מרשות הבעלים, קנאה בכך לגונבה, ומעתה מתחייב כפל, אפילו מתה מיד אחר כך.

ביאור ראשון של סוף המשנה

נתנו הבעלים את הבהמה שלהם לכהן לפדיון בנם הבכור, או לבעל חובם, או מסרוה לשומר חנם, או לשומר שכר, או לשוכר, או לשואל, ומשכו המקבלים את הבהמה מרשות הבעלים.

אם מתה הבהמה קודם שיצאה מרשות הבעלים, לא נתקבלו כלום, ועדיין יש לו לפדות את בנו, ולשלם חובו, ואין השומרים חייבים לו כלום.

ואם מתה הבהמה אחר שהוציאו אותה מרשות הבעלים, נתקבל הכהן פדיון הבכור, ובעל חובו נתקבל חובו, והשומרים נתחייבו בשמירה ומשלם כל אחד מהם כפי דינו.

ביאור שני של סוף המשנה

נכנס גנב לרשות בעלים, ותפס שם בהמה, ומסרה שם לכהן לפדיון בנו הבכור, או לבעל חובו, או מסרה שם לשומר חנם, או לשומר שכר, או לשוכר, או לשואל, ומשכו המקבלים את הבהמה מרשות הבעלים.

אם מתה הבהמה קודם שיצאה מרשות הבעלים, לא באה לרשות גנב ואינו חייב לבעלים כלום, לא הוא ולא זה שבא להוציאה בשליחותו.

אך אם מתה הבהמה אחר שהוציאו אותה מרשות הבעלים, מאחר שהוציא אותה המושך בשליחות הגנב, במשיכת השליח נקנית הבהמה לגנב, ומעתה הוא מתחייב עליה תשלומי כפל.

משיכה בשומרים

כלל בידינו, שאין שום חפץ יוצא מידי בעלות זה לבעלות זה אלא על ידי קניין, כל חפץ הקנין הראוי לו, כגון משיכה או הגבהה או חזקה ושאר קניינים.

ולא רק במכירה או במתנה החפץ עובר מרשות לרשות על ידי קנין, אלא גם בגנבה וגזלה, אין הנוטל נחשב גנב וגזלן, אלא כשיעשה בחפץ קנין, שעל ידו בא לרשותו להיות גנב או גזלן עליו.

ונסתפק אמימר, אם גם בשומרים תיקנו קניינים, כגון המקבל עליו לשמור בהמה, אינו מתחייב בשמירתה אלא כשימשכנה, שאז היא נכנסת לרשותו לענין חיוב שמירה עליה, או שמיד כשמקבל לשמור עליה הוא מחויב בכך אף בלא שימשכנה.

ואמר רב יימר, שממשנתנו מבואר שתקנו משיכה בשומרים, שהרי מבואר במשנתנו, שכשהגנב אמר לשומר, ליטול בהמה מרשות בעליה, ומשכה משם השומר, במשיכת השומר הבהמה נקנית לגנב, ועל כרחך משום שהדבר

נחשב משיכה אצל השומר, שאם לא כן, אין כאן משיכה לגנות הדבר לגנב.

ואמר אמימר לדחות ראיה זו, ולומר, שאין כוונת המשנה כנ"ל, ששומר משך מרשות בעלים בשליחות הגנב, אלא כוונת המשנה, שבעלים נתנו לשומר, והגנב משך בעצמו מרשות שומר, ובאה המשנה ללמד, שהגנב מתחייב, לא רק כשגנב מבעלים עצמם, אלא גם כשגנב מהשומר.

אך רב אשי לא קיבל דחיה זו, כי דין פשוט הוא, שגנב מתחייב בין כשגנב מרשות בעלים ובין כשגנב מרשות שומר, ואין צורך לשנות דין זה, ואם כן, על כרחך כוונת המשנה כמבואר לעיל, שהשומר משך בשליחות הגנב, ומבואר מהמשנה, שתקנו משיכה בשומרים.

וכן אמר רבי אלעזר, כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות, כך תיקנו משיכה בשומרים. **וכן שנינו בברייתא, כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות, כך תיקנו משיכה בשומרים**.

קנין שכירות קרקע

בסיום הברייתא הנ"ל מבואר, שכשם שהקרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה, כך שכירות נקנית **בכסף בשטר ובחזקה**.

וביאר רב חסדא, שהכוונה לשכירות קרקע, אבל שכירות מטלטלין אינה נקנית בקניינים אלו, אלא בקניינים האמורים במטלטלין כגון משיכה והגבהה, אבל בכסף ושטר וחזקה לא.

ראוהו שהטמין עצמו ביער

מי שראו אותו שהוא מתחבא ביער לגנוב בהמות הרועות שם, וגנב בהמה על ידי שהכישה במקל, הנחשבת כמשיכה, הרי זה נידון כגנב, להתחייב כפל, ואם טבח ומכר, משלם תשלומי ארבעה וחמישה.

ואמנם היה מקום לומר, שלא יהא נידון כגנב, אלא כגזלן, כי סתם גנב, אף שיש שנים שמעידים עליו שהוא גונב, מכל מקום אין זו עזות כל כך, שאפשר שאינו מתיירא מהם, כי אומר, לא מהם אני גונב, אבל זה, אינו יודע ממי הוא גונב, וכשבא וחוטף יודע שאפשר שגונב בפני הבעלים, ואם כן דומה הוא לגזלן. ומכל מקום, מאחר שהוא מתחבא מהכל, אינו נידון כגנב אלא כגזלן, שהגזלן הוא זה שמעיז פניו יותר.

לדברי רבי אבהו, הגזלן הוא זה שעושה כמעשה שנאמר בו לשון גזלה, "וַיִּגְזֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ בַּחֲנִיתוֹ" (שמואל ב' כ"ג כ"א).

ולדברי רבי יוחנן, הגזלן הוא זה שעושה כמעשה בעלי שכם שנאמר בהם לשון גזלה, "וַיִּשְׁלַח אֱלֹקִים רוּחַ רָעָה בֵּין אֲבִימֶלֶךְ וּבֵין בַּעֲלֵי שְׁכֶם וַיִּבְגְּדוּ בַעֲלֵי שְׁכֶם בַּאֲבִימֶלֶךְ ... וַיָּשִׂימוּ לוֹ בַעֲלֵי שְׁכֶם מְאָרְבִים עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים וַיִּגְזְלוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בַּדָּרֶךְ וַיֻּגַּד לַאֲבִימֶלֶךְ" (שופטים ט' כ"ג-כ"ה).

ורבי אבהו אמר, שבעלי שכם, מאחר שהיו מתחבאים, לא היו ראויה להיקרא בשם גזלנים. ורבי יוחנן אמר, לא היו מתחבאים מיראה, אלא מארב היו עושים, כדי שלא יברחו מהם, אך כשהיו באים על העוברים היו עושים בעזות.

למה החמירה תורה בגנב יותר מגזלן

שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי, מפני מה החמירה תורה בגנב, לשלם כפל, וארבעה וחמשה, יותר מגזלן, שאינו משלם אלא קרן.

אמר להם, **זה השווה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא השווה כבוד עבד לכבוד קונו**, שהגזלן, כשם שאינו ירא מהקדוש ברוך הוא, כך אינו ירא מבני אדם, והשווה בכך עבד לקונו, אבל גנב, כיבד העבד יותר מקונו, שהוא ירא מבני אדם, ומעין של מעלה לא נזהר, כביכול עשה עין של מטה כאילו אינה רואה, ואוזן של מטה כאילו אינה שומעת.

ועל ענין זה נאמר, "הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵה' לַסְתִּר עֵצָה וְהָיָה בְמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יוֹדְעֵנוּ" (ישעיהו כ"ט ט"ו), ונאמר, "וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָּהּ וְלֹא יָבִין אֱלֹקֵי יַעֲקֹב" (תהלים צ"ד ז'), ונאמר, "וַיֹּאמֶר אֵלַי עָוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ דָּמִים וְהָעִיר מָלְאָה מֵשֶׁה כִּי אָמְרוּ עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ וְאֵין ה' רֹאֶה" (יחזקאל ט' ט').

ואמר רבי מאיר, משלו משל משום רבן גמליאל, למה הדבר דומה? לשני בני אדם שהיו בעיר, ועשו משתה. אחד זימן את בני העיר, ולא זימן את בני המלך, ואחד לא זימן את בני העיר, ולא זימן את בני המלך. איזה מהן עונשו מרובה? הוי אומר זה שזימן את בני העיר, ולא זימן את בני המלך.

למה יש חילוק בין שור לשה

כבר נתבאר, שהגונב שור או שה, וטבחו או מכרו, משלם קנס גדול, על שור משלם חמישה, ועל שה ארבעה, שנאמר, "חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה", ונאמרו שני טעמים, למה יש חילוק בין קנס טביחה ומכירה של שור, לקנס טביחה ומכירה של שה.

א. משום ביטול מלאכה. אמר רבי מאיר, בא וראה כמה גדול כח של מלאכה, שור שביטלו ממלאכתו, חמשה, שה שלא ביטלו ממלאכתו, ארבעה.

ב. משום כבוד הבריות. אמר רבן יוחנן בן זכאי, בא וראה כמה גדול כבוד הבריות, שור שהלך ברגליו, חמשה, שה שהרכיבו הגנב, על כתיפו, וזלזל את עצמו בו, לפיכך היקל הקדוש ברוך הוא עליו בתשלומים, ארבעה.

לגדל בהמה דקה

אין מגדלים בהמה דקה **במקומות יישוב שבארץ ישראל**, משום שבהמה דקה יוצאת ואוכלת מהשדות, שמן הסתם הן של ישראל, ונפגם יישוב ארץ ישראל.

אבל מגדלים בהמה דקה **במדברות וביערות של ארץ ישראל**, ובכלל זה, במדבר יהודה, ובמדבר שבספר עכו. **וכן** מגדלים **במקומות ישוב שבחוצה לארץ**, ואם יפסידו שם את השדות, ישלמו בעלים את הנזק. **ולדעת משנתנו**, **סוריא**, היא ארם צובא שכבש דוד, **דינה כחוצה לארץ**, שכיבוש יחיד אינו נחשב כיבוש.

לגדל בהמה גסה

אף על פי שאמרו אין מגדלים בהמה דקה במקומות יישוב בארץ ישראל, אבל **מגדלים** בהמה גסה שצריכים לה ביישוב לשאת משאות ולחרישה, **לפי שאין גוזרים גזרה על הצבור**, **אלא אם כן רוב צבור יכולים לעמוד בה**, בהמה דקה אפשר להביא מחוצה לארץ, בהמה גסה אי אפשר להביא מחוצה לארץ.

בהמה דקה לצורך הרגל

אף על פי שאמרו, אין מגדלים בהמה דקה במקומות יישוב בארץ ישראל, אבל אם צריך לה לרגל, או למשתה נישואי בנו, **מביא ומשהה קודם לכן שלשים יום**.

ולא שהתירו לכל בהמה להשהותה שלושים יום מיום הבאתה, ואם קנה יום קודם הרגל, יהיה רשאי להשהות אחר הרגל עד שלושים יום, אלא בשלושים יום שקודם הרגל רשאי להביא, ולהשהות עד הרגל, **ואחר הרגל לא ישהה כלל**.

דף פ

בהמה דקה שביד טבח

אף על פי שאמרו, אין מגדלים בהמה דקה במקומות יישוב בארץ ישראל, הטבח **רשאי לקנות בהמות דקות הרבה**, **ולשחוט**, **וכן רשאי לקנות קודם יום השוק שלושים יום**, **ולהשהות עד יום השוק**, ואחר יום השוק לא ישהה כלל, אף אותן שקנה אחרונות.

דעת רבן גמליאל

שאלו תלמידיו את רבן גמליאל, אם **מותר להשהות** בהמה דקה. ואמר להם, מותר, **ובלבד שלא תצא ותרעה בעדר**, **אלא קושרה בכרעי המטה**.

מתוך פירוש רש"י משמע, שרבן גמליאל היה מתיר להשהות אחר הרגל, ונחלק עם חכמים בדין זה, שחכמים אסרו כמבואר לעיל.

לגדל בהמה דקה לצורך רפואה

מעשה בחסיד אחד, שהיה גונח [=צועק] מלבו [=מפני כאב הלב, לא היה יכול להשיב רוחו], ושאלו לרופאים. ואמרו, אין לו תקנה, עד שינק חלב רותח משחרית לשחרית. והביאו לו עז, וקשרו לו בכרעי המטה, והיה יונק ממנה משחרית לשחרית.

לימים נכנסו חבריו לבקרו, כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה, חזרו לאחוריהם, ואמרו, לסטים מזויין בביתו של זה [=בהמה דקה שרועה בשדות אחרים, וגוזל את הרבים], ואנו נכנסין אצלו?

ישבו ובדקו, ולא מצאו בו אלא אותו עון של אותה העז. ואף הוא בשעת מיתתו אמר, יודע

אני שאין בי עון אלא עון אותה העז, שעברתי על דברי חברי.

חורבן גליל העליון

אמר רבי ישמעאל, מבעלי בתים שבגליל העליון היו בית אבא, ומפני מה חרבו? **מפני שני דברים**. **(א) שהיו** מרעין בהמה דקה שלהן ביערות סמוכים לבתיהם, ובדרכם לשם, היו **מעבירים** אותן **דרך שדה קטנה** שהיתה בדרך. **(ב) ודנים דיני ממונות ביחיד**.

רועה שעשה תשובה

רועה בהמות שלו, שעשה תשובה, שלא לגדל בהמה דקה עוד, **אין מחייבים אותו למכור מיד** כל בהמותיו, **אלא מוכר על יד על יד**, כלומר מעט מעט עד שימכור הכל.

גר שנפלו לו כלבים וחזירים בירושתו

כלבים וחזירים אסור לישראל לגדלם כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך, אך גר שנפלו לו כלבים וחזירים בירושתו, **אין מחייבים אותו למכור מיד** הכל, **אלא מוכר על יד על יד**, כלומר מעט מעט עד שימכור הכל.

הנשבע ליקח בית ולישא אשה

מי שנדר ליקח בית ולישא אשה בארץ ישראל, **אין מחייבים אותו ליקח מיד, עד שימצא את ההוגנת לו**.

ומעשה באשה אחת, שהיה בנה מיצר לה, וקפצה ונשבעה, כל מי שיבא, איני מחזירתו, וקפצו עליה בני אדם שאינן מהוגנים, וכשבא הדבר אצל חכמים, אמרו, לא נתכוונה זו אלא להגון לה.

לגדל חיה דקה

כשם שאמרו אין מגדלים במקומות יישוב של ארץ ישראל בהמה דקה [=כבשים ותיישים], כך אמרו **אין מגדלים** שם חיה דקה [=צביים ושועלים].

ורבי ישמעאל אומר, מגדלים כלבים כופרים [=קטנים וננסים הם. וי"מ כלבים גדולים של ציידים ואין מזיקים], **וחתולים, וקופים, וחולדות** הגדליות ב**סנאים, מפני שעשויים לנקר את הבית מן העכברים**.

לדברי רב יהודה, חולדות סנאים, הם הקרויים שרצא חרצא. ויש אומרים, שהם הקרויים חרזא. ששוקיהם דקים, ונמצאים בין הסנה, ונקראים שרצים כי שוקיהם קטנים.

גידול בהמה דקה בבבל

ללשון ראשון אמר רב יהודה אמר רב, עשינו עצמנו בבבל **כארץ ישראל** לבהמה דקה, כלומר **מיום גלות יכניה**, שרבו שם תלמידים, ונתיישבו שם בישוב קבוע, נעשית בבל כארץ ישראל לאסור בה גידול בהמה דקה.

וללשון שני אמר רב הונא, עשינו עצמנו בבבל כארץ ישראל לבהמה דקה, **מזמן שבא רב לבבל**, שבאותו זמן רבו המתיישבים שם, מפני ישיבתו של רב. א"נ באמת היו שם רוב ישראל קודם לכן, אבל כשבא רב, וראה זאת, אז לימד אותנו להיזהר בכך.

אמר לו רב אדא בר אהבה לרב הונא, הלא יש לך בהמה דקה? השיב לו רב הונא, את שלי משמרת חובה אשתי. אמר לו רב אדא, חובה תקברינהו לבנה, שאתה סומך עליה, והיא אינה יכולה לשמור. ואמרו, שכל שנותיו של רב אדא, נתקיימה קללתו, ולא נתקיים זרע לרב הונא מחובה אשתו.

רב ושמואל ורב אסי
בכניסתם לסעודת מצווה

רב ושמואל ורב אסי נזדמנו לבית **שבוע הבן** [=בית **ברית מילה**, ונקרא כן, על שם שעברו על התינוק שבעה ימים]. ויש אומרים שנזדמנו לבית **ישוע הבן** [=משתה שעושים ל**פדיון הבן** הבכור].

רב היה רגיל לכבד את שמואל, שלא להיכנס לפניו, [מטעם שיתבאר בעזה"י בסמוך]. **ושמואל לא היה נכנס לפני רב אסי**, שהיה רב אסי גדול ממנו. **ורב אסי לא היה נכנס לפני רב**, שהיה רב אסי תלמידו של רב. **ונמצא, שאם היו באים להיכנס יחד, לא היה אחד מהם נכנס תחילה**. ולפיכך, על כרחם היה אחד מהם צריך

להתאחר, ולהיכנס בפני עצמו, והשנים האחרים יכנסו יחד הגדול מהם לפני הקטן מהם.

ונשאר שמואל לבדו, ונכנסו רב ורב אסי יחד, רב ראשון ורב אסי תלמידו אחריו. ולאחר מכן נכנס שמואל לבדו.

והסיבה לכך ששמואל הוא שנשאר לבדו, ולא רב או רב אסי, **כי באמת שמואל היה הקטן שבהם, ומה שהיה רב מכבדו תמיד להיכנס לפניו, כדי לפייסו על שקללו** במעשה המבואר במסכת שבת.

לקיים חתול

בתוך כך שהיו רב ושמואל ורב אסי מתעכבים ומכבדים זה את זה בכניסה, בא חתול, וחתך את ידו של התינוק.

יצא רב ודרש, חתול, מותר לכל להורגו, ולא היתר בלבד יש בדבר, אלא **אסור לקיימו,** וההורגו, **אין בו משום גזל. ואפילו את עורו אינו מחויב להשיב** לבעלים.

והקשו על דברי רב ממה ששנינו, **רבי שמעון בן אלעזר אומר, מגדלים** כלבים כופרים, **וחתולים,** וקופים, וחולדות סנאים, מפני שעשויים לנקר את הבית.

ותירצו, שחתול שחור מותר לקיימו, כדברי רבי שמעון בן אלעזר. **וחתול לבן אסור לקיימו,** כדברי רב, שחתול לבן מועד להזיק. **וחתול שחור בן חתול לבן בן חתול לבן, נידון כחתול לבן.** וכן היה אותו חתול שחתך את יד התינוק, חתול שחור בן חתול לבן בן חתול לבן.

ורבינא נסתפק בדין חתול שחור, בן חתול לבן, בן חתול שחור, אם נידון כאביו שהוא לבן או כאבי אביו, שהוא שחור.

-

יש אומרים שאת שלושת הדינים הבאים, אמר רבי אחא בר פפא משום רבי אבא בר פפא משום רבי אדא בר פפא. ויש אומרים שאת שלושת הדינים הבאים אמר רבי אבא בר פפא משום רבי חייא בר פפא משום רבי אחא בר פפא. ויש אומרים שאת שלושת הדינים הבאים אמר רבי אבא בר פפא משום רבי אחא בר פפא משום רבי חנינא בר פפא.

[א] **מתריעין על החיכוך בשבת**

הדין הראשון שאמרו החכמים הנ"ל הוא, שמתריעין על החיכוך בשבת, כלומר אם באה מכת שחין, שהוא דבר שהאדם מתחכך בו, מתפללים עליו בציבור, בתחינה ובשופרות ובחצוצרות אפילו בשבת.

ומסקנת הגמרא, שכן הדין **כשבאה מכת שחין לח מבחוץ ויבש מבפנים, שהיא מכה קשה,** כמכת שחין שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים, כמאמר רבי יהושע בן לוי, שחין שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים, לח מבחוץ ויבש מבפנים, שנאמר, "וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה" (שמות ט' י').

אבל כשבאה מכת שחין שהוא לח מבפנים ומבחוץ, אין מתריעין על כך בשבת, אלא צועקים ביחיד, שכך שנינו, ושאר פורעניות המתרגשות ובאות על הצבור, כגון חיכוך [=שחין לח], חגב, זבוב, צירעה, ויתוש, ושילוח נחשים ועקרבים, לא היו מתריעין בשבת, אלא צועקים ביחיד.

[ב] **ודלת הננעלת לא במהרה תפתח**

ענין שני שאמרו החכמים הנ"ל, שדלת הננעלת על האדם מהיות מצליח לא במהרה תפתח, וביאר מר זוטרא, שהכוונה לסמיכה, **אם נדחה פעם אחת מלהיסמך, לא במהרה יזכה לכך.** ולימדו זאת, כדי שידע אדם, שאם ארע לו כן, שהוא צריך להתפלל הרבה, לזכות שתפתח לו הדלת שוב.

ורב אשי אמר, **כל המריעים לו** פעם אחת, **לא במהרה מטיבים לו.**

ורב אחא מדפתי אמר, **לעולם אין מטיבים לו.** ואמרו, שאין הדבר כן, אלא שרב אחא מדפתי אמר כן כלפי מה שארע לו עצמו, שנמנו למנותו ראש ישיבה, ולא נסתייע הדבר, ושוב לא זכה לכך.

[דין ג] **הלוקח בית בא"י כותבים עליו אונו בשבת**

הדין השלישי שאמרו החכמים הנ"ל הוא, שמי שקונה בית מנוכרי בארץ ישראל, רשאי לכתוב עליו שטר מכירה אפילו בשבת, והטעם לכך

משום יישוב ארץ ישראל, לגאול הבית מיד נוכרי.

וביארו על פי דברי רבא, שאין הכוונה שהותרה מלאכת כתיבה בשבת, שלא התירו איסור תורה של שבת בשביל ישוב ארץ ישראל, אלא **הדבר שהתירו**, הוא **לומר לנוכרי לכתוב**, ואף על פי שגם האמירה לנוכרי לעשות מלאכה בשבת שבות היא, כלומר אסורה מדברי חכמים, **משום ישוב ארץ ישראל לא גזרו** על האמירה.

הלוקח עיר בארץ ישראל

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, הלוקח עיר בארץ ישראל, **כופים אותו ליקח לה דרך מארבע רוחותיה**, משום ישוב ארץ ישראל.

דף פא

עשרה תנאים התנה יהושע

כשנכנסו ישראל לארץ, התנה אתם יהושע כמה תנאים, שעל דעת כן הם נוחלים את הארץ. ובברייתא הראשונה בדף זה שנינו, שהתנה עימהם עשרה תנאים. ובסוף הסוגיה מבואר, שברייתא זו היא **כדעת רבי יהושע בן לוי**, שכך שנה רב גביהה מבי כתיל, רבי תנחום ורבי ברייס אמרו משום זקן אחד הוא רבי יהושע בן לוי, עשרה תנאים התנה יהושע. אך יש אומרים שיהושע התנה עוד תנאים, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך.

א. שיהו מרעין בחורשין. כלומר שיהיו בעלי היערות מתירים לכל לרעות בהמותיהם ביערות, ולא יהיו מקפידים על כך.

ואמר רב פפא, שלא התנה אלא שבעלי היערות שבהם העצים גסים, יתירו לבהמות דקות לרעות בהם [=**דקה בגסה**]. **אבל לא** ירעו בהם בהמות גסות [=**גסה בגסה**]. **וכן לא** ירעו בהמות דקות או גסות ביערות שבהם העצים דקים [=**דקה בדקה**, **וכל שכן גסה בדקה**].

ב. ומלקטים עצים בשדותיהם. כלומר שיהיו בעלי השדות מתירים לכל, ללקט עצים מהשדות, לצורך הבערה.

וביארו שלא התירו אלא (א) **בהיזמי והיגי**, (ב) **מחוברים** לארץ, (ג) **לחים**, (ד) וגם זאת **כשאינו משרש** אותם. אבל שאר עצים לעולם אסור ללקט. והיזמי והיגי שתלשם בעל הבית, וטרח בהם, דעתו עליהם, וגם כן אסור ללקט. וכן אפילו הם מחוברים, אם הם יבשים, דעתו עליהם, ואסור ללקט.

ג. ומלקטים עשבים בכל מקום חוץ מתלתן. כלומר שיהיו בעלי השדות מתירים לכל, ללקט עבשים מהשדות, לצורך מאכל בהמות. ורק בשדה תלתן [=מין של קטנית], לא יכנסו ללקט עשבים, כי העשבים מועילים לתלתן, והתולשם מפסיד את התלתן.

ומבואר, שגם בשדה תלתן לא תמיד העשבים מועילים לה, ופעמים הם רעים לה, ולכן אין מחייבים אותו לעקור משום כלאים, ונאמרו שני חילוקים בדבר.

לדברי רבי ירמיה, אם נזרע התלתן לאכול הזרעים, העשבים קשים לו, שהם מכחישים אותו, והרי הוא כשאר שדות, שמותר ללקט מהם עשבים, ואין העשבים כלאים בו. ושדה תלתן שאמרו שאין ללקט בה עשבים, היא שדה תלתן **שנזרע לאכול הגבעולים**, שהעשבים טובים לה, כי הם מורכבים ונשענים על העשבים, וגדלים יפה.

וללשון שני, אם נזרע התלתן לאכילת אדם, העשבים קשים לו, שהעשבים אינם מאכל אדם, והרי הוא כשאר שדות, שמותר ללקט מהם עשבים, ואין העשבים כלאים בו. ושדה תלתן שאמרו שאין ללקט בה עשבים, היא שדה תלתן **שנזרע לאכילת בהמה**, וצריך הוא לעשבים כמו לתלתן שגם אותם תאכל הבהמה. ואמר רב פפא, שהסימן לדעת אם נזרעה לאגם או לבהמה, אם זרועה ערוגות ערוגות, נזרעה לאכילת אדם, ואם לאו, נזרעה לאכילת בהמות.

ד. וקוטמים נטיעות בכל מקום חוץ מגרופיות של זית. כלומר יהיה בעלי האילנות מתירים לכל לקטום ענף מהאילן, שיוכל הקוטף לנטעו, או להרכיבו באילן אחר, ולא יהיה בעל האילן מקפיד על כך. ורק מגרופיות של זית לא יקטמו ענפים, שגרופיות של זית הם מה שנשאר מהזית כשרצו בעליו לקצצו לשריפה, שמניחים ממנו שתי גרופיות, כלומר גובה מלא שני אגרופים, והם מחליפים ומוציאים בדין, ואם יקטמו

מהם הגרופית נפסדת.

ורבי תנחום ורבי ברייס פירשו משום זקן אחד, שהשיעור שמשיירים מהזית סמוך לגזע, הוא **כשיעור גובה ביצה**.

והוסיפו ופירשו משמו של אותו זקן, שגם באילנות אחרים, אם קצצום, יש שיעור שיש להניח, וחוזר וגודל, ואם כן, הבא ליטול מהם ענפים לא יטול אלא משם ולמעלה, ולא בתוך אותו שיעור.

בקנים ובגפנים, מן הפקק ולמעלה. ושאר כל האילנות מן אובו של אילן ולא מחודו של אילן, [י"מ שהכוונה לכך שיטול מהענפים הרכים, ולא מהענפים הגסים. וי"מ שיטול ממקום שיש הרבה ענפים, דהיינו מאמצע הגובה, ולא מחודו למעלה מענף האמצעי].

ועוד אמרו שכשנוטלים ענפים מהאילנות, יש ליטול **מענפים חדשים שיצאו בשנה זו**, ואינם עושים פירות ולא מענפים ישנים. **וממקום שאינו רואה פני חמה**, ולא ממקום הרואה פני חמה כלומר ענפים חיצונים ששם החמה מבשלת את פרי וממתקת אותו, שנאמר "וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ" (דברים ל"ג י"ד).

ה. **ומעין היוצא בתחילה בני העיר מסתפקין ממנו**. כלומר אם יצא מעיין בשדה אחד מבני העיר כל בני העיר מסתפקים מאותו מעיין ואין זה שהמעיין בחלקו יכול לעכב עליהם. וכל שכן מעיינות ישנים, כל בני העיר מסתפקים מהם.

ואמר רבה בר רב הונא, שאף שהכל מסתפקים מהמעיין, ואין בעל השדה מעכב עליהם, מכל מקום נותנים לו שכר על המים שמסתפקים מהם. אך אין הלכה כדבריו.

ו. **ומחכין בימה של טבריא ובלבד שלא יפרוס קלע ויעמיד את הספינה**. כלומר אף על פי שימה של טבריה עם קרקע מלא חרם בדרומו, בחלק שבט נפתלי, שנאמר, "וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת ה' יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה" (דברים ל"ג כ"ג), יהיו הכל מותרים לבוא לצוד דגים על ידי חכה וכן ברשתות ומכמורות, אבל לא יפרסו קלע, [כדרך ציידים, שתוקעים יתידות לעשות גדר של קנים ללכוד שם דגים], מפני שהקלע מעכב את הספינות.

ושנינו בברייתא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, תלושים שבהרים, בחזקת כל השבטים הן עומדים, כלומר כל מי שירצה יטול, ובכלל זה דגים שבים. ומחוברים שבהרים, בחזקת אותו השבט. ואין לך כל שבט ושבט מישראל שאין לו בהר ובשפלה ובנגב ובעמק, שנאמר "פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל כָּל שְׁכֵנָיו בָּעֲרָבָה בָהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבַנֶּגֶב וּבְחוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְּבָנוֹן עַד הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר פְּרָת" (דברים א' ז'), וכן אתה מוצא בכנענים ובפריזים ובאמוריים שלפניהם, שנאמר "וְאֶל כָּל שְׁכֵנָיו" לומר שגם אצלם היה הדבר כן.

ז. **ונפנין לאחורי הגדר ואפילו בשדה מליאה כרכום**. כלומר, הנצרך לנקביו, רשאי להכנס לשדה, ולהיפנות בה מאחורי הגדר, ורשאי ליטול צרור מהגדר, כדי לקנח בה, אף על פי שבכך הוא ממעט את הגדר, ועושה בה פרצה, ומותר לעשות זאת אפילו בשבת.

ומר זוטרא חסידא, היה נוטל אבן מהגדר לקנח בה, ואחרי כן מחזיר אבן למקומה, ואומר לשמשו [ביום חול], שיטוח אותה בטיט לחברה יפה.

-. **ומהלכים בשבילי הרשות עד שתרד רביעה שניה**. שסתם בני אדם, משהכניסו תבואתם מהשדה, עד שעת הזריעה הבאה, מפקירים שדותיהם ליכנס בהם כל אדם לקצר את הדרך, שלא יקיף, והם נקראים שבילי הרשות, לפי שברשות עושים, והתנה יהושע, שלא יקפידו על כך עד רביעה שניה [=מטר שני, שזמנו בי"ז מרחשון], אבל משם ואילך הזרעים צומחים, וקשה להם דריסת הרגל.

ואמר רב פפא, שקרקעות של מקומו, אפילו ירד עליהם טל בלילה, דריסת הרגל קשה להם למחרת, ואם כן גם קודם רביעה שניה אסור להלך בהם.

ובהמשך יתבאר בעזה"י, שתנאי זה, לא יהושע התנה, אלא שלמה.

ח. **ומסתלקין לצידי הדרכים מפני יתידות הדרכים**. כלומר, בכל זמן, ואפילו כשהתבואה בשדות, יש רשות לכל אדם לרדת מהדרכים לצידי הדרכים, מפני יתידות הדרכים המעכבות אותו, ולהיכנס לשדות ללכת על גבולות השדות.

ט. **והתועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד**. כלומר המאבד דרכו בין הכרמים רשאי לנתק זמורות המעכבות אותו, ועולה ויורד עד

שמוצא את הדרך.

וביארו בברייתא, שלא זו בלבד שהרואה את חבירו תועה בין הכרמים, רשאי ללכת אליו להוציאו, ולצורך כך לנתק זמורות שבדרכו, אלא אף מי שתועה בעצמו, ואינו יודע אם הדרך שהולך בה תוציא אותו, גם כן רשאי לנתק הזמורות שבדרכו.

י. ומת מצוה קונה מקומו. כלומר מת הנמצא, מקום שנפל שם בעת מותו, קנאו לקבורה, ואין בעל השדה מעכב עליו.

ומבואר שכן הדין כשנמצא בשדה, אבל אם נמצא בדרך, מאחר שבמקומו יטמא את העוברים בדרך, ויפסדו טהרות, התירו לפנותו ממקומו לצד הדרך, ובאופן הזה, מאחר שהתירו לפנותו ממקומו, יעשו לפי הכללים הבאים. שדה בור מכאן ושדה ניר [=חרוש] מכאן, מפנהו לשדה בור. שדה ניר מכאן, ושדה זרע מכאן, מפנהו לשדה ניר. היו שתיהן בורות, שתיהן נירות, שתיהן זרועות, מפנהו למקום שירצה.

היכן נוהגים תנאים שהתנה יהושע

נתבאר שאחד מהתנאים שהתנה יהושע, שיש רשות לכל אדם לרדת מהדרכים לצידי הדרכים, מפני יתידות הדרכים המעכבות אותו, ולהיכנס לשדות ללכת על גבולות השדות.

ומעשה בשמואל ורב יהודה, שהיו מהלכים בדרך ירד שמואל מהדרך והלך בצידי הדרך בתוך גבולי השדות.

שאל אותו רב יהודה, תנאים שהתנה יהושע, **אפילו בבבל**? והשיב לו שמואל, שאני אומר, **אפילו בחוצה לארץ**.

המחמיר על עצמו יותר מהדין

רבי ורבי חייא היו מהלכים בדרך, ומסתלקים לצידי הדרכים מפני היתדות, וראו לפניהם אחד שמחמיר על עצמו, שלא להיכנס לשדות שבצדדים, ומדלג ומפסע מיתד ליתד שבדרכים עצמם.

אמר לו רבי לרבי חייא, מי הוא זה שמראה גדולה בפנינו, כלומר שמראה שהוא יראה שמים, ונראה הדבר כיוהרא [=כגאווה].

אמר לו רבי חייא, שמא רבי יהודה בן קנוסא תלמידי הוא, וכל מעשיו לשם שמים.

כשהגיעו אצלו, ראה שהוא רבי יהודה בן קנוסא, ואמר לו, אם לא שאתה יהודה בן קנוסא, הייתי גוזר עליך להשקותך גזרי ברזל, כלומר הייתי גוזר עליך נידוי.

השבת גופו

כבר נתבאר בכמה מקומות, שמי שמצא אבדת חבירו, מצווה עליו להשיבו לו, ומבואר בברייתא, שמצווה זו לא רק בהשבת ממונו של חבירו, אלא גם בהשבת גופו, שנאמר "וַהֲשֵׁבֹתוֹ" (דברים כ"ב ב'), השב אותו, כגון ראה את חבירו מאבד את דרכו, ילך וידריכנו בדרך הנכונה.

ותנאי יהושע, שרשאי לעשות זאת גם על ידי ניתוק הזמורות שבדרך.

תנאי שאמר שלמה

הברייתא לעיל פותחת, שיהושע התנה עשרה תנאים, ולאחר מכן היא מונה אחד עשר תנאים. ואמרו, שהתנאי השמיני המוזכר בה, **שיהיו רשאים בני אדם להלך בשבילי הרשות, אינו מתנאי יהושע, אלא שלמה המלך אמרו**.

וכן שנינו, הרי שכלו פירותיו מן השדה, ואינו מניח בני אדם ליכנס בתוך שדהו, מה הבריות אומרות עליו, מה הנאה יש לפלוני, ומה הבריות מזיקות לו, עליו הכתוב אומר, "מהיות טוב אל תקרי רע".

ואין פסוק שנאמר בו ממש נוסח זה, "מהיות טוב אל תקרי רע", אבל הכוונה למה שאמר שלמה במשלי, "אַל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעָלָיו בִּהְיוֹת לְאֵל יָדְךָ לַעֲשׂוֹת" (משלי ג' כ"ז).

תנאים נוספים שהתנה יהושע

א. תנאי שאמר רבי יהודה.

בשעת הוצאת זבלים, אדם מוציא זבלו לרשות הרבים, וצוברו שם ומותר להשהותו כל **שלשים יום, כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה**, שעל מנת כן הנחיל יהושע

לישראל את הארץ. [וענין זה כבר נתבאר לעיל בדף ל״].

ב-ג-ד. **תנאים שאמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה**.

תנאי בי״ד הוא, **שיהא זה יורד לתוך שדה חבירו, וקוצץ שוכו של חבירו, להציל נחיל שלו, ונותן לו דמי שוכו של חבירו**, כלומר אם הלך נחיל דבורים שלו לשדה חבירו, והתיישב שם על ענף של אילן, רשאי בעל הדבורים להיכנס לשדה, לקצוץ הענף עם הדבורים, ומשלם לבעל השדה את דמי הענף.

ותנאי בי״ד הוא, **שיהא זה שופך יינו, ומציל דובשנו של חבירו, ונוטל דמי יינו מתוך דובשנו של חבירו**, כלומר, היו שנים מהלכים בדרך, זה עם כד יין, וזה עם כד דבש, שהוא יקר יותר, ונסדקה חבית של דבש, והחל הדבש יוצא לאיבוד, בעל היין שופך יינו, לתת בכדו את הדבש, ונוטל מהדבש דמי יינו.

ותנאי בי״ד הוא, **שיהא זה מפרק את עציו, וטוען פשתנו של חבירו, ונוטל דמי עציו מתוך פשתנו של חבירו**, כלומר, היו שנים מהלכים בדרך, זה עם חמור טעון עצים, וזה עם חמור טעון פשתן, שהוא יקר יותר, ומת חמורו של בעל הפשתן, בעל העצים משליך את העצים, ונותן את הפשתן על חמורו, ונוטל מהפשתן דמי העצים.

ומסיים רבי ישמעאל את שלושת הדינים הללו, **שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ**.

ומבואר בסוגיה שארבעה תנאים הללו כדעת יחיד נאמרו האחד כדעת רבי יהודה לבד והשלושה כדעת רבי ישמעאל לבד אבל חכמים חולקים על ארבעה תנאים אלו.

דף פב

ה. **תנאי שאמר רבי אבין אמר רבי יוחנן**.

אף על פי שאין אדם מביא ביכורים וקורא פרשת ביכורים, אלא כשמביא מגידולי אדמתו, **אחד אילן הנוטה** לתוך שדה חבירו, **ואחד אילן הסמוך** למצר, **מביא וקורא**, שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ.

עשרה תקנות תיקן עזרא

א. **קורין במנחה בשבת**. כלומר קוראים בתורה בציבור בשבת במנחה, וטעם התקנה, **משום יושבי קרנות**, הם אותם שכל ימות החול יושבים בחנויות ועוסקים בסחורה, ואינם קוראים אפילו בשני וחמישי, ובשבילם תקנו קריאה יתירה בשבת במנחה.

ב. **קורין בשני ובחמישי**. כלומר קוראים בתורה בציבור בשני ובחמישי.

ואמנם עיקר קריאת התורה בשבת ובשני ובחמישי, תקנו נביאים בזמן שהיו ישראל במדבר, שנאמר, ״וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מָיִם״ (שמות ט״ו כ״ב), דורשי רשומות [=מקראות] אמרו, אין מים אלא תורה, שנאמר, ״הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין לוֹ כֶּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב״ (ישעיהו נ״ה א׳), וכך הוא ביאור הכתוב, ״וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מָיִם״, שהלכו שלושה ימים בלא תורה, וכיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה, נלאו, כלומר צמאו לתורה, עמדו נביאים שביניהם, ותיקנו להם שיהו קורין בשבת, ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני, ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי, ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו שלושה ימים בלא תורה.

אלא שמתחילה היתה התקנה, שיהיו קוראים שלושה פסוקים, כנגד כהנים לווים וישראלים, והיה אחד קורא שלושת הפסוקים, או שלושה קוראים את שלושת הפסוקים. **ועזרא תיקן, שלעולם יהיו שלושה קוראים, ויהיו קוראים יחד עשרה פסוקים, כנגד עשרה בטלנים**.

ג. **דנים בשני ובחמישי**. כלומר בתי דינים קבועים בשני ובחמישי לדון דינים. וטעם התקנה הזו, **כי בימים אלו הכל מצויים**, שבאים לשמוע קריאת התורה, וכל שיש לו דין עם חבירו יהיה בעל דינו מצוי לו לתובעו וכן העדים יהיו מצויים לו להעידו.

ד. **מכבסים בחמישי בשבת**. כלומר, תיקן שיהיו הכל מכבסים בגדיהם בחמישי בשבת, **לכבוד שבת**.

ה. **אוכלים שום בערב שבת**. **משום עונה, שמצוות עונה בליל שבת**, שנאמר, ״וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל

וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ״ (תהלים א׳ ג׳), **וביאר רב יהודה** או רב נחמן או רב כהנא או רבי יוחנן, שזה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת. **והשום מרבה הזרע, כמו ששנינו, חמשה דברים נאמרו בשום,** (א) **משביע** (ב) **ומשחין** [=מחמם הגוף] (ג) **ומצהיל פנים** (ד) **ומרבה הזרע** (ה) **והורג כנים שבבני מעיים.** (ו) **וי״א מכניס אהבה ומוציא את הקנאה.**

ו. תהא אשה משכמת ואופה. כלומר ביום שהאשה צריכה לאפות, תהיה משכימה ואופה שחרית, **כדי שתהא הפת מצויה לעניים** המחזרים על הפתחים.

ז. תהא אשה חוגרת בסינר. הוא כעין מכנסיים קטנים, וטעם התקנה **משום צניעות** להתרחק מן העבירה.

ח. תהא אשה חופפת וטובלת. כלומר ביום שצריכה לטבול, תהא חופפת במסרק, **משום חציצה.**

ואמנם עיקר דין זה, שלא תהא חציצה בשער בטבילה, דין תורה הוא, שנאמר, ״וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם״ (ויקרא י״ד ט׳), לומר שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, ודרשו את הריבוי ״אֶת בְּשָׂרוֹ״, דבר הטפל לבשר, כלומר שער, שגם הוא יבוא במים בלא חציצה.

אלא **שמדין תורה, די בבדיקה** [=עיוני] שאין בשער חציצה, כמו קשר או לכלוך, כדי לטבול כדין, **ועזרא תיקן חפיפה,** כלומר, שלא תסתפק האשה בבדיקה, אלא תהא סורקת השער במסרק, להעביר מהשער כל חציצה.

ט. יהיו רוכלים מחזירים בעיירות. כלומר, תיקן שרוכלים, הם מוכרי בשמים לנשים להתקשט בהם, יהיו מחזרים בעיירות, למכור מרכולתם, ולא יוכלו בני העיירות לעכב עליהם. וטעם התקנה, **כדי שיהיו בשמים מצויים לנשים, ולא יתגנו על בעליהם.**

י. טבילה לבעלי קריין. כלומר, מדין תורה בעל קרי טעון טבילה לתרומה וקדשים, שנאמר, ״וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעָרֶב״ (ויקרא ט״ו ט״ז), אבל גם בעודו טמא, מותר הוא ללמוד תורה, ועזרא תיקן, **שבעל קרי יהיה אסור בדברי תורה עד שיטבול.** וטעם תקנה זו נתבאר במסכת ברכות, שלא יהיו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים.

עשרה דברים נאמרו בירושלים

שנינו בברייתא עשרה דברים, בהם ירושלים שונה משאר ערים.

א. אין הבית חלוט בה. כלומר, בשאר ערי חומה, המוכר בהם בית ולא גאל אותו תוך שנה, נחלט הבית לקונה לעולם, שנאמר, ״וְאִם לֹא יִגְאַל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל״ (ויקרא כ״ה ל׳). וירושלים, אף שגם היא עיר חומה, אין דינה כן, אלא המוכר בה בית, דינו כמוכר בית בשדה החצרים, שיכול לגאול גם אחר זמן, וביובל היא חוזרת לו בכל אופן. וטעם הדבר **כי** דעת התנא הזה **שירושלים לא נתחלקה לשבטים,** ולא נאמר דין בתי ערי חומה, אלא בערים שנתחלקו לשבטים.

ב. אינה מביאה עגלה ערופה. כלומר, בשאר ערים, אם נמצא הרוג קרוב להם, הם מביאות עגלה ערופה, וירושלים אינה כן, אם נמצא חלל קרוב לירושלים, אינה מביאה על כך עגלה ערופה, **שנאמר** בענין עגלה ערופה, ״כִּי יִמָּצֵא חָלָל **בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹקֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ**״ (דברים כ״א א׳), **ודעת** התנא הזה, **שירושלים לא נתחלקה לשבטים,** ואינה בכלל, ״אֲדָמָה אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹקֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ״.

ג. אינה נעשית עיר הנדחת. כלומר שאר ערים שהודחו לעבוד עבודה זרה נשרפות והעובדים נהרגים בחרב. וירושלים אינה כן, אם ארע בה כן אינה נעשית עיר הנדחת, **שנאמר** בענין עיר הנדחת, ״כִּי תִשְׁמַע **בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹקֶיךָ נֹתֵן לְךָ** לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר״ (דברים י״ג י״ג), **ודעת** התנא הזה, **שירושלים לא נתחלקה לשבטים,** ואינה בכלל, ״אַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹקֶיךָ נֹתֵן לְךָ״, שמשמע עיר שאתה יודע למי היא מיוחדת.

ד. אינה מטמאה בנגעים. כלומר בשאר ערים אם יש נגע בבית הרי זה טמא ונוהג בו דין נגעי בתים. וירושלים אינה כן, אם ארע באחת מבתיה נגע אינו טמא, **שנאמר** בענין נגעי בתים, ״כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה **וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם**״ (ויקרא י״ד ל״ד), **ודעת** התנא הזה, **שירושלים לא נתחלקה לשבטים,** ואינה בכלל, ״בֵּית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם״.

ה. **אין מוציאים בה זיזין וגזוזטראות**. כלומר, אסור שיהיו בה קורות [=זיזים] בולטות בכתלים, וכן אסור שיהיו בה כעין מרפסות [=גזוזטראות] בולטות מהכתלים, ושני טעמים לדבר. (א) **מפני אהל הטומאה**, שמא יהא כזית מן המת מוטל בארץ, והגזוזטראות מאהילות עליו ועל אנשים הרבה, ונמצאת מרבה את הטומאה. (ב) **וכדי שלא ינזקו עולי רגלים** מהבליטות שבכתלים.

ו. **אין עושים בה אשפתות**. והטעם לכך, **משום שקצים**, שדרך שרצים לגדול באשפה, והם מתים שם, ונמצא טומאת שרצים רבה במקום אשפה, ולא רצו להרבות טומאת שרצים בירושלים, שיש בה קדשים.

ז. **אין עושים בה כבשונות**. כלומר אין עושים בירושלים כבשונות, בהם מבעירים האש לעשות סיד לקדרות, והטעם לכך, **משום עשן הכבשונות**, שהיה משחיר את החומה, וגנאי הוא.

ח. **אין עושים בה גנות ופרדסות**. והטעם לכך, **משום הסרחון**, שכשגדלים בגינות עשבים רעים, זורקים אותם לחוץ, וגם יש סרחון מהזבל שמזבלים את הגנות. **ואין יוצא מכלל זה, אלא גנות וורדים שהיו מימות נביאים הראשונים, שהיו צריכים להם לסממני הקטורת**, ונקראת גינת וורדים על שם הסממן הנקרא כיפת הירדן, שהוא וורד, ונקרא כיפת הירדן, משום שדרך הוורד לגדל על שפת הירדן.

ט. **אין מגדלים בה תרנגולים**. והטעם לכך **משום הקדשים**, שדרך תרנגולים לנקר באשפה, ומביאים בשר שרצים בפיהם, ומטמאים קדשים.

י. **אין מלינין בה את המת**. כלומר כשמת בה אדם, באותו היום קוברים אותו מיד, ודבר זה מסורת הוא בידינו [=גמרא], ואין טעם לדבר.

לגדל תרנגולים

נתבאר, ש**אין מגדלים תרנגולים בירושלים, מפני הקדשים**, ומחמת הטעם הזה, **אפילו ישראלים** שבירושלים לא היו מגדלים תרנגולים, שגם ישראלים אוכלים שם בשר שלמים ותודה ומעשר, ויש להם לחוש שלא יטמאו.

וכמו כן, כהנים שבכל ארץ ישראל, לא יגדלו תרנגולים מפני הטהרות, שהכהנים אוכלי תרומה הם וצריכים להיזהר בטהרתה.

מלחמת אחים של בית חשמונאי

הורקנוס ואריסטובלוס, שני אחים ממשפחת חשמונאי היו, וכשמת אביהם, היו נלחמים זה עם זה מי מהם ימלוך תחתיו.

הקרבת התמידים בשעת המצור

כשצרו בית חשמונאי זה על זה, היה הורקנוס מבפנים, ואריסטובלוס מבחוץ, ובכל יום היו אותם שבפנים משלשים בחומה לאותם שבחוץ בקופה דינרים מתרומת הלשכה לקנות בהם תמידים, והיו אותם שבחוץ מעלים להם תמידים.

היה שם זקן אחד, שהיה מכיר בחכמת יוונית, אמר להם, כל זמן שעוסקים בעבודה, אין נמסרים בידכם. למחר שילשלו דינרים בקופה, והעלו להם חזיר.

כיון שהגיע לחצי החומה, נעץ צפרניו בחומה, [שכן דרך החזיר כשגוררים אותו], ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה.

באותה שעה אמרו, ארור האיש שיגדל חזירים, [וזהו ששנינו במשנתנו, אין מגדלים חזירים בכל מקום], **וארור האדם שילמד את בנו חכמת יוונית**.

ועל אותה שעה שנינו, מעשה שבא עומר מגנות הצריפין, ושתי הלחם מבקעת עין סוכר.

דף פג

חכמת יוונית ולשון יוונית

נתבאר, **ש**מחמת אותו מעשה שהעלו חזיר במקום כבש, **גזרו ארור אדם שילמד את בנו חכמת יוונית**.

ומבואר, ש**אין הכוונה ללשון יוונית, שהיא לשון הגונה ונאה לדבר בה**, וכמו ששנינו, אמר

רבי, בארץ ישראל לשון סורסי למה, כלומר אינו ראוי לדבר בו, שהוא נלעג, אלא ידבר או בלשון הקודש או בלשון יווני, שהוא צח. ואמר רבי יוסי, בבבל לשון ארמי למה, כלומר אינו ראוי לדבר בו, שהוא נלעג, אלא ידבר או בלשון הקודש או בלשון פרסי. **ודווקא חכמה יוונית גזרו עליה**, שהיא מה שבני פלטין הקרובים למלכות מספרים בה.

ואף חכמת יוונית הותרה לבית רבן גמליאל, משום שהיו קרובים למלכות. וכך אמר רב יהודה אמר שמואל שרבן שמעון בן גמליאל קרא על עצמו את הפסוק "עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי" (איכה ג' נ"א), ואמר, אלף ילדים [=בחורים] היו בבית אבא, חמש מאות מהם למדו תורה, חמש מאות למדו חכמת יונית, ולא נשתייר מהם אלא אני כאן, ובן אחי אבא בעסיא.

דברים נוסף שהותר
משום קרבה למלכות

המספר שערותיו קומי, כלומר מספר השערות שמצד המצח ומשייר שערות שמאחוריו, הרי זה מדברי האמורי, שמשיירים בלורית מאחור. אך אבטולמוס בר ראובן התירו לו לספר קומי, מפני שהוא קרוב למלכות.

לגדל כלב

אסור לאדם לגדל את הכלב אלא אם כן הוא קשור בשלשלת יום ולילה, והטעם לכך שאסור להניחו בלא שלשלת, מפני שהכלב נושך ומנבח, ואשה מפלת מיראתו.

ושנינו בברייתא, רבי אליעזר הגדול אומר, המגדל כלבים, כמגדל חזירים, לומר שהוא בארור.

ובעיר הסמוכה לספר, מותר להתירו מהשלשלת בלילה. ואמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן, בבל כעיר הסמוכה לספר, והכוונה לעיר נהרדעא שבבבל.

פעמים הכלב גורם לשכינה
שלא תשרה בישראל

וכך דרש רבי דוסתאי מהמקום הנקרא בירי, הכתוב אומר "וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר י' ל"ו) מלמד, שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות, ואם היו ישראל מנין זה חסר אחד, והיתה אשה מעוברת ביניהם, וראויה להשלים, ונבח בה כלב והפילה, נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

אשה מפלת מנביחת כלב

מעשה באשה שנכנסה לבית אחד כדי לאפות בו, ונבח עליה כלב של בעל הבית. אמר לה בעל הכלב, אל תראי ממנו, שניביו נטולות. אמר לו, טובתך נטולה ומושלכת על הקוצים [=שקילי טיבותיך ושדיא אחיזרי], כבר זז הוולד ממקומו, כלומר מה שאתה מנחם אותי הוא הבל, כבר הפלתי הוולד.

הרחקת יונים מהעיר
והרחקת מלכודות מהיונים

היונים אף שיכולות לעוף ולהתרחק הרבה מהשובך שלהן, אינן ממלאות כרסם אלא בחמישים אמה שסמוך לשובך, ולפיכך יש להרחיק את השובך מהעיר חמישים אמה, כדי שלא יאכלו היונים מהתבואה והפירות שבעיר.

אמנם מאחר שהיונים עפות למרחוק, הבא לפרוס מלכודות ליונים, עליו להרחיק המלכודות למקום שאין יוני העיר יכולות להגיע, שלא ילכוד יונים שיש להם בעלים.

ומבואר במשנתנו, שמהטעם הזה, יש להרחיק את המלכודות מהיישוב שלושים ריס [=ארבעה מיל], שזהו השיעור שהיונים של העיר מתרחקות מהשובך שלהן.

אמנם פעמים היונים יכולות להתרחק אפילו עד מאה אמה, כגון כשיש בדרך כרמים, שעל ידי הכרמים הן ממשיכות להתרחק ממקומן, או כשיש בדרך שובכים, שעל ידי השובכים הן ממשיכות להתרחק ממקומן. ובאופנים הללו, יוני העיר יכולות להתרחק מעיר אפילו מאה מיל, ולכן אין לפרוס מלכודות ליונים אפילו במרחק מאה מיל מהעיר.

והנה כשהיונים מתרחקות ממקומן מאה אמה על ידי שובכים שבדרך, אם היו השובכים הללו

של ישראל, מחמת יוני השובכים הללו היה צריך להרחיק את המלכודות שלו, ואפילו לא היו מגיעות לכאן יוני העיר הרחוקה. אלא שיש אופנים שמחמת יוני השובכים שבדרך אין לו להרחיק את המלכודות, ורק משום שעל ידם באות לכאן יוני הישוב הרחוק עליו להימנע מלפרוס מלכודות. (א) כשהשובכים שבדרך הם של נוכרים. (ב) כשהשובכים שבדרך הם של הפקר. (ג) כשהשובכים שבדרך הם שלו.

סליק פרק מרובה

פרק שמיני החובל

דף פג

חיובי תשלומים של אדם שחבל באדם

אדם החובל בחבירו, יכול לבוא לידי חמישה חיובי תשלומים.

א. **נזק**. כלומר מה שפחת שוויו של הניזק מחמת המכה, כגון אם שבר את ידו, או סימא עינו, רואים אותו כאילו הוא עבד נמכר בשור, ואומדים כמה עבד כזה שווה קודם הנזק וכמה שווה אחר הנזק, ואת ההפרש ישלם, והטעם שמשלם כן לפי שזה הפסדו של ניזק שאם היה נצרך היה מוכר עצמו בעבד עברי. וענין זה מבואר בכתוב, "עַיִן תַּחַת עַיִן" (שמות כ"א כ"ד).

ב. **צער**. כלומר שווי הצער שנצטער הניזק על ידי החבלה, כגון אם כווה אותו בשפוד חם, או הכהו אף במקום שאין עושה חבורה, כגון על גבי צפרנו, אומדים כמה אדם כיוצא בו רוצה ליטול ממון, על מנת שיצערוהו כך, וסכום זה ישלם לו. וענין זה מבואר בכתוב, "פֶּצַע תַּחַת פָּצַע" (שמות כ"א כ"ה).

ג. **ריפוי**. כלומר דמי הרופא, והרפואות הצריכים לרפא את המכה. וענין זה מבואר בכתוב, "וְרַפֵּא יְרַפֵּא" (שמות כ"א י"ט).

ד. **שבת**. כלומר, יש לו לשלם לניזק על כל הזמן שאינו יכול לעבוד מחמת חוליו שעל ידי החבלה, ותשלום זה יתן לו לפי מה שיהא ראוי לעבוד כשיבריא, שאם קטע את ידו, ומעתה אינו ראוי אלא להיות שומר קישואים, מה שפחתו דמיו ממה שהיה, נזק הוא, ושילם לו בפני עצמו, ומעתה אין לדונו אלא כראוי להיות שומר קישואים, ולפי מלאכה זו שראוי לה עכשיו ישלם דמי שבתו. וענין זה מבואר בכתוב, "רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן" (שמות כ"א י"ט)

ה. **בושת**. כלומר ערך הראוי לפצות את הניזק על הבושה שבאה לו מן המכה, וענין זה תלוי הוא במבייש ובמתבייש, שככל שהמבייש קל יותר הבושת גדולה וכן ככל שהמתבייש נכבד יותר הבושת גדולה. וענין זה מבואר בכתוב "וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו. וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ" (דברים כ"ה י"א-י"ב).

"עַיִן תַּחַת עַיִן" תשלומים

נתבאר שאדם המזיק את חבירו, משלם לו שווי נזקו, שנאמר "עַיִן תַּחַת עַיִן", שאין כוונת הכתוב שהמזיק עין חבירו יזיקו את עינו שלו, אלא שהמזיק עין חבירו ישלם לו דמי עינו, וכפי שביארו במספר אופנים.

א. הדבר למד **בגזרה שווה הכאה הכאה**. שנאמר באדם המכה את חבירו, "ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו ... עין תחת עין", [ונתינת מום נקראת הכאה, כי באה על ידי הכאה], ונאמר באדם המכה בהמה, "ומכה נפש בהמה ישלמנה", ואם כן, יש ללמוד מגזרה שווה, המשווה את המכים הללו, שכשם שמכה בהמה משלם ממון, כך מכה אדם משלם ממון.

אך אין ללמוד בגזרה שווה הכאה הכאה מהכתוב "מכה אדם יומת", שהכוונה למיתה ממש, כי כבר נאמר "לא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת", ללמד שרק לנפש רוצח אין לקחת כופר ממון, אבל ממזיק שאינו רוצח יש לקחת כופר ממון ולא את נפשו.

ומכל מקום לא די בפסוק הזה בלבד, ללמד שמזיק משלם ממון, כי היה אפשר לומר שאינו חייב לשלם נפש, ויש לו אפשרות לשלם ממון תחת נפשו אם ירצה, אבל מגזרה שווה למדנו, שחיובו הוא ממון ולא דבר אחר.

ב. לדעת רבי דוסתאי ברבי יהודה **סברא** היא, שהרי אם כוונת התורה שייטלו את עינו של המזיק תחת עינו של הניזק, לא יתקיים הכתוב

"עין תחת עין" אלא בבני אדם שווים, אבל **כשזה עינו טובה וזה עינו גרועה אין נטילת עינו של המזיק שווה לנטילת עינו של הניזק**, ולא יתכן שכוונת התורה שרק כשהם שווים יטלו את עינו של המזיק, אבל כשהם שונים ישלם המזיק ממון, כי נאמר "משפט אחד יהיה לכם", ללמד שמשפט אחד אמור לכל, ואין האנשים חלוקים בדיניהם.

ודחו את דבריו, כי גם כשהמזיק גדול והניזק קטן, נחשבת נטילת עינו של מזיק תחת עינו של ניזק "עין תחת עין", כשם שגדול ההורג קטן נהרג מחמת הכתוב, "נפש תחת נפש".

דף פד

ג. לדעת רבי שמעון בר יוחי **סברא** היא, שהרי אם כוונת התורה לנטילת עינו של המזיק, **איך יתקיים הדין הזה במזיק שאין לו עין**, אלא וודאי כוונת התורה לתשלום דמי העין, ויכול הדין הזה להתקיים בכל אדם.

ודחו את דבריו, כי יתכן שכוונת התורה לעינו של המזיק, במקום שיש לו עין, ואפשר לקיים בו את הדין, אבל אם אי אפשר לקיים בו את הדין, לא אמרה תורה כלום, כשם שרוצח נהרג רק במקום שאפשר לדונו, אבל אם הוא טריפה, שאי אפשר לדונו, אינו נהרג.

ד. בבית מדרשו של רבי ישמעאל למדו זאת מהכתוב, "ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו ... **כן ינתן בו**", שמאחר שכבר למדנו מהפסוק הראשון שצריך לעשות עם המזיק כאשר עשה, לא בא הפסוק האחרון אלא ללמד, שהדבר יעשה על ידי נתינת ממון לניזק.

ה. בבית מדרשו של רבי חייא למדו זאת מהכתוב בעניין עדים זוממים, "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ... **יד ביד**", שמאחר שכבר כתבה תורה שיש לענוש את הזומם כפי כוונתו לענוש את הנידון, לא בא הכתוב הנוסף "יד ביד" אלא ללמד, שאין התשלום אלא בדבר הניתן מיד ליד, כלומר תשלום ממון.

ו. בבית מדרשו של חזקיה למדו זאת ממה שכתוב "נפש תחת נפש עין תחת עין", **ולא כתוב** "**נפש ועין תחת עין**", שיש ללמוד מזה שאין הורגים אלא את ההורג, אבל אין הורגים את מי שמוציא עין לחבירו, ואם עונשו של מוציא עין שיוציאו את עינו, פעמים הוא נהרג בכך, ונמצא שנתנו "נפש ועין תחת עין".

ודחו את דבריו, כי יתכן שלא אמרה תורה להוציא את עינו של המזיק, אלא אם אמדנו אותו שלא ימות בכך.

ז. לדעת רבה הדבר למד מהכתוב "**פצע תחת פצע**", הבא ללמד שהמזיק חייב לשלם על צערו של הניזק מהמכה, חוץ ממה שמשלם את הנזק מהמכה, ואם תשלום נזק העין הוא הוצאת עינו של המזיק, אם כן כבר משלם הוא בכך גם על הצער, כי יש לו צער בהוצאת עינו, ולשם מה כתבה התורה "פצע תחת פצע".

ודחו את דבריו, כי אין צער האנשים שווה, ויתכן שכוונת התורה, שאם צערו של המזיק היה פחות מצערו של הניזק, ישלם לניזק את ההפרש.

ח. לדעת רבא, הדבר למד מהכתוב "**ורפא ירפא**", הבא ללמד שהמזיק חייב לשלם את דמי רפואת הניזק, ואם תשלום נזק העין הוא הוצאת עינו של המזיק, הלא יש לו עצמו הוצאות ריפוי, ולמה ישלם הוצאות ריפוי שתי פעמים אם הזיק פעם אחת.

ודחו את דבריו, כי אין הוצאות ריפוי כל האנשים שווה, ויתכן שכוונת התורה, שאם הוצאות ריפויו של המזיק פחותים מהוצאות ריפויו של הניזק, ישלם לניזק את ההפרש.

ט. לדעת רב אשי, הדבר למד **בגזרה שווה** "**תחת**" "**תחת**", שנאמר בחיוב החובל בחבירו, "עין תחת עין", ונאמר בתשלומי נערה שעינו אותה, "תחת אשר עינה", ואם כן יש ללמוד מגזרה שווה, המשווה את הדינים הללו, שכשם שתשלומי נערה הם תשלומי ממון, כך תשלומי חובל הם תשלומי ממון.

תשלום עין

לדעת רוב התנאים, החובל את עינו של חבירו, משלם לו את **שווי עינו של הניזק**. ואומדים אותו כמה היה שווה להימכר לעבד בלא המום, וכמה שווה עתה, ואת ההפרש ישלם.

ולדעת רבי אליעזר, **החובל** את עינו של חבירו, **משלם** לו **את שווי עינו של חובל**, כי לדעתו, היה צריך להוציא את עינו של המזיק תחת עינו של הניזק, והתשלום הוא ככופר, הבא לכפר עליו, שלא יוציאו את עינו, ולכן משלם את שווי עינו.

ההוא חמרא דקטע ידא דינוקא

מעשה בחמור, שקטע יד של תינוק, באו לפני רב פפא בר שמואל, והיה סבור שאדם הזיקו ולפיכך הורה לשלם ארבעה דברים. הקשה רבא והלא אדם המזיק אדם חייב בחמישה דברים. והשיב לו רב פפא בר שמואל שנתכוון לארבעה דברים נוסף על הנזק.

והקשה אביי והלא לא אדם הזיק את התינוק אלא חמור הזיקו וממון המזיק אינו משלם אלא נזק. קיבל רב פפא בר שמואל דבריו ואמר שיאמדו את הנזק. כמה שווה להימכר בשוק קודם הנזק וכמה שווה אחריו.

אמר להם אבי התינוק, איני מעוניין בכך שיש בזה זלזול לתינוק. אמרו לו אין התשלום שייך לך אלא לתינוק ואינך יכול להפסידו את המגיע לו. ואמר להם כשיגדל אשלם לו משלי.

ההוא תורא דאלס ידיה דינוקא

מעשה בשור שלעס ידו של תינוק, באו לדין לפני רבא ואמר להם שישמוהו הנזק כפי שומת עבדים, כמבואר לעיל, כמה היה יפה, וכמה הוא יפה, וכך ישלם בעל השור.

והקשו לרבא, והלא הוא היה אומר, שכל שצריך שומה כעבד, אין גובים אותו בבבל. והשיב להם, שאמנם אין השומה מועילה לגבות מבעל השור על פי בי״ד, אבל אם יתפוס אבי התינוק ממון מבעל השור, אין מוציאים ממנו.

דינים שדנים בבבל

אין כשרים לדון דיני תורה, אלא דיינים סמוכים, שנאמר בפרשה ״אלהים״, והכוונה לדיינים סמוכים, ואין סמיכה אלא בארץ ישראל. ומכל מקום יש דברים שתקנו חכמים שידונו אותם בבבל, [מהטעמים שיתבארו בעזה״י להלן], על ידי שנעשים דייני בבל שלוחי הסמוכים שבארץ ישראל לכך. ובכל אופן אף דברים שאין דנים אותם, אם תפס התובע, אין מוציאים ממנו. ואלו המפורטים בסוגייתנו.

א. הודאות [שהמלווה תובע את הלווה, על ידי שמביא עדים שהודה לו שהוא חייב לו], **והלוואות** [שהמלווה תובע את הלווה על ידי שמביא עדים שראו את ההלוואה], **דנים** אותם **בבבל**, **כי דברים שכיחים הם**, **ויש בהם חסרון כיס** לתובע, אם לא ידונו.

ב. נזקי **שן ורגל** של שור, [ולא רק כשהזיק תבואה, אלא אף כשהזיק שור אחר על ידי שנתחכך בו להנאתו או דרך הילוכו], **דנים** אותם **בבבל**, **כי דברים שכיחים הם**, **ויש בהם חסרון כיס** לניזק, אם לא ידונו.

ג. גזלות וחבלות. **י״מ שאין דנים** אותם **בבבל** כמבואר במסכת סנהדרין, [ומה שמצאנו בכמה מקומות שדנו דיני גזלות בבל, היה על ידי תפיסה, או שאמר קבעו לי זמן ללכת לדון בארץ ישראל]. **וי״מ שדנים** אותם **בבבל**, **כי דברים שכיחים הם**, **ויש בהם חסרון כיס** לניזק, אם לא ידונו, ורק גזלות שבאות על ידי חבלות אינן שכיחות, ואין דנים בבבל.

ד. נזקי אדם, **אין דנים** בבבל, משום **שאינם שכיחים**, **ומכל מקום** [לדעת רש״י], **אומדים את הנזק**, **שאם יתפוס לא יוציאו מידו**.

ה. בושת, נחלקו בה. **לדעת רב חסדא אין דנים** בבבל, **כי אין בזה חסרון כיס** למתבייש? **ולדעת רב פפא דנים** בבבל, **כי זה דבר שכיח**.

ו. קנסות [כגון כפל וארבעה וחמישה], **אין דנים** בבבל, **כי אין בהם חסרון כיס**.

ז. נזקי **קרן תמה**, **אין דנים** בבבל, **כי** תשלום זה נחשב לקנס, ואם כן **אין בזה חסרון כיס** לניזק. [ולפי זה, לדעת האומרים שפלגא נזקא ממונא ולא קנסא, דנים אותו בבבל].

ח. נזקי **קרן מועדת**, **אין דנים** בבבל, **כי אין** שור נעשה מועד אלא בבי״ד סמוכים, ואם כן כדי שיהיה שור מועד בבבל, צריכים לבוא סמוכים מארץ ישראל לעשותו מועד, או צריך שיבוא שור מועד מארץ ישראל, ומאחר שדברים אלו אינם **שכיח**ים, אין דנים נזקי שור מועד בבבל.

חיוב צער

א. נחלקו חכמים בדין **צער**, **במקום שאין עמו לא נזק** [=פחת דמים] **ולא חבורה** [=הצריכה ריפוי], האם החובל חייב או פטור.

לדעת רבי, החובל **חייב**. י״א שלדעתו, סלקא דעתך שכוויה האמורה בתורה, היא כוויה שיש בה חבורה, ומשכתבה תורה חבורה בפני עצמה, למדנו שכוויה האמורה בתורה היא כוויה אף בלא חבורה. וי״א שלדעתו, מעולם ידענו

שכוויה האמורה בתורה היא כוויה אף בלא חבורה, וחבורה האמורה לאחר מכן, אינה פרט שלאחר הכלל לומר שרק בכוויה שיש עמה חבורה חייב, אלא ללמד, שבכוויה שיש עמה חבורה, חיוב תשלומי הצער גדול יותר מכווייה שאין עמה חבורה, כי מחמת הרושם של החבורה הוא מתגנה, וצערו רב יותר.

ולדעת בן עזאי, החובל **פטור**. מתחילה אמרו, שלדעתו סלקא דעתך שכוויה האמורה בתורה היא גם כוויה שאין בה חבורה, ומשכתבה תורה חבורה, למדנו שכוויה האמורה בתורה היא כוויה שיש עמה חבורה. ולבסוף אמרו, שאף לדעתו כוויה האמורה בתורה היא כוויה אף בלא חבורה, אלא שחבורה האמורה לאחר מכן, היא פרט שלאחר הכלל, ובאה למעט ולומר שרק בכוויה שיש עמה חבורה חייב

ב. המ**צער** את חבירו **במקום שאין עמו נזק אבל יש עמו חבורה**, **לדברי הכל חייב**. כמבואר מהדברים הנ"ל.

ג. המ**צער** את חבירו **במקום שיש עמו נזק**, **לדברי הכל חייב**. יש לומדים זאת מהכתוב, "פצע תחת פצע". ויש לומדים זאת מהכתוב "ורפא ירפא" [כמבואר בדף כ"ו].

דף פה

כלל ופרט המרוחקים זה מזה

אם הם בעניין אחד, נחלקו תנאים ואמוראים אם נידונים בכלל ופרט. ואם הם בשני עניינים, לדברי הכל אינם נידונים בכלל ופרט.

תשלום הצער

א. במקום שאין עמו נזק, אומדים בכמה ממון אדם מתרצה שיצערוהו צער כזה, וממון זה משלם המזיק לניזק.

ב. במקום נזק, אומדים כמה ממון מתרצה המחויב למלכות לקטוע ידו, לשלם לשליח המלך שלא יקטע ידו בחרב אלא בסם, וממון זה משלם המזיק לניזק.

עלו בו צמחים על ידי שאגד המכה יותר מדאי

נתבאר שהחובל בחבירו, מחויב לשלם לו הוצאות רפואתו, ובכלל זה אם עלו בו צמחים [=פצעים] מחמת המכה. ונחלקו חכמים, מה הדין כשעלו בו צמחים מחמת המכה, על ידי שאגדה יותר מדי, ונתרבה בה ההבל והחום.

לדעת תנא קמא, **החובל חייב בריפוי ושבת** של הצמחים הללו, משום שיש לנחבל רשות לחבוש מכתו מפני הצינה, ואף על פי שאין לו לחבוש יותר מדי, כדי שלא יעלו צמחים, מכל מקום אין חבישה זו נחשבת כפשיעה, ומאחר ששנה הכתוב "ורפא ירפא", למדנו שחייב לרפואתו כל זמן שלא פשע בעצמו. ודין שבת כדין ריפוי, משום שהוקשו זה לזה, "רק שבתו יתן ורפא ירפא". ומהמיעוט "רק" למדנו, שאם עלתה בו מכה מחמת שלא שמע בקול הרופא, אין החובל חייב ברפואתו.

ולדעת רבי יהודה, **בריפויו** החובל **חייב** מהטעם הנ"ל, **אבל משבת** החובל **פטור**, משום שנתמעט חיובו מהכתוב "רק".

ולדעת חכמים, **כשם שהחובל פטור משבת** מהמיעוט "רק", **כך הוא פטור מהריפוי**, כי שבת וריפוי הוקשו זה לזה. ולא כפלה תורה "ורפא ירפא", אלא ללמד, שיש לרופא רשות לרפא.

וכל זה כשלא אמדוהו מתחילה כמה יעלה כל ריפויו, **אבל אמדוהו** מתחילה, **הכל מודים שאין לו אלא מה שאמדוהו**, ומעתה אפילו מתנוון והולך, אין לו על החובל כלום.

יש לרופא רשות לרפא

אמרה תורה "ורפא ירפא", ומכאן למדו חכמים **שניתן לרופא רשות לרפא**, ואין לאסור מסברא, שפועל נגד רצון ה' שהכה את החולה.

ומה שכפלה תורה "ורפא ירפא", ללמד, שלא רק מי שהוכה בידי אדם יש רשות לרפאתו, אלא אף מי שנחלה בידי שמים יש רשות לרפאתו.

טענות שאין החובל יכול לטעון לעניין ריפוי

אם אמר החובל, **אני ארפא אותך**, ולא אתן לך

דמי ריפוי, רשאי הנחבל לומר, תן דמי ריפוי, ולא תרפא בעצמך, כי אתה דומה בעיני כאריה אורב, ואינו חפץ לראותך מרפא אותי.

אם אמר החובל, **אביא רופא שירפא חנם**, ולא אתן דמי ריפוי, רשאי הנחבל לומר, תן דמים לרפא בשכר, ולא אתרפא מרופא חינם, משום שהמרפא בחינם שווה חינם, ואינו משתדל לרפא כמי שמרפא בשכר.

אם אמר החובל, **אביא רופא ממרחק**, רשאי הנחבל לומר, אתרפא מרופא ממקום זה, ולא מרופא הבא ממרחק, שאם לא ירפא היטב אינו חושש, כי אינו מפסיד את שמו במקומו.

טענה שהנחבל אינו יכול לטעון לעניין ריפוי

אם אמר הנחבל, **תן לי את דמי הריפוי, ואני ארפא את עצמי**, רשאי החובל לומר, לא אתן לך את דמי הריפוי, שמא תפשע ברפואתך, ויעלו אחר כך דמים מרובים.

ואפילו תרצה לקצוץ כמה יעלו דמי רפואתך, איני רוצה, אף על פי שאם תפשע ולא תתרפא בדמים הללו, לא תוכל לשוב ולתבוע אותי ממון, כי איני רוצה שיראו הכל שלא נרפאת, כי יקראו לו שור המזיק.

חיוב ארבעה דברים גם במקום נזק

נתבאר, שהחובל את חבירו ומזיקו, אף שמשלם לו את דמי הנזק בפני עצמו, צריך לשלם לו גם שאר ארבעה דברים, צער ריפוי שבת ובושת. ונחלקו חכמים מהיכן למדו זאת.

לדעת רב זביד, הדבר למד מהכתוב, "**פצע תחת פצע**", הבא לחייב על הצער אף במקום שיש נזק, [ושאר דברים למדים מדין צער].

ולדעת רב פפא, הדבר למד מהכתוב "**ורפא ירפא**", הבא לחייב ריפוי אף במקום שיש נזק. [ושאר דברים למדים ממנו].

ארבעה דברים שלא במקום נזק

אפשר שיתחייב אדם שאר ארבעה דברים צער ריפוי שבת ובושת אף על פי שאינו מזיק ואינו מתחייב בתשלומי נזק.

א. צער. כגון שהכהו **על צפורנו**, שאין כאן לא נזק ולא חבלה, אלא צער בלבד.

ב. ריפוי. כגון ש**משחו במשחה ששינתה את מראה עורו**, שחייב להחזיר את מראיתו לקדמותו, אף שאין בזה כמו שהוא עתה נזק.

ג. שבת. כגון ש**סגרו בחדר**, ובטלו בכך ממלאכתו, שאין בזה נזק אלא ביטול מלאכה בלבד.

ד. בושת. כגון ש**ירק בפניו**, שאין בזה אלא בושת בלבד.

תשלום שֶׁבֶת

כבר נתבאר, שהחובל בחבירו, ומבטלו בכך ממלאכתו, חייב לשלם לו כל מה שהיה ראוי להשתכר, אם לא היה בטל ממלאכתו מחמת החבלה. וחיוב זה הוא **כפי המלאכה שיהיה ראוי לה אחר שיבריא מחוליו שמחמת המכה**, אף על פי שקודם לכן היה ראוי למלאכה מעולה יותר, כי כל מה ששווה פחות מחמת שאינו ראוי למלאכתו הראשונה בכלל הנזק הוא, ומקבל אותו כתשלום הנזק, ומעתה אינו נחשב כבטל ממלאכתו הראשונה, אלא ממלאכה שראוי לה עתה.

א. קטע ידו. מעתה אינו ראוי אלא **לשמור קישואים** [המהלך סביב הגינה].

ב. שבר שתי **רגליו**. מעתה אינו ראוי אלא **לשמור הפתח**.

ואם שבר רגלו האחת. י"מ שדינו כקוטע יד. וי"מ שדינו כשובר שתי רגלים.

ג. סימא [שתי] **עיניו**. מעתה אינו ראוי אלא **לטחון ברחיים**.

ד. חרשו. מעתה אינו ראוי ל**כלום**. לפירוש רבינו תם, דווקא חרש בידי אדם אינו שווה כלום, אבל חרש בידי שמים יש לו שווי. ולפירוש ר"י, דווקא חרש שאין לו אומנות אינו שווה כלום, אבל אם יש לו אומנות שראוי לה בחרשותו יש לו שווי.

וכתבו התוס', ששיעורים אלו נאמרו בבני אדם שאין להם אומנות, אבל אם יש להם אומנות שעדיין ראויים לה, כגון מלמד תינוקות, שראוי ללמד אפילו אחרי שנקטעה ידו, ונוקב מרגליות שראוי למלאכתו אפילו אחרי שנשברה רגלו,

מאחר שיהיו ראויים למלאכתם אחר שיבריאו מהחבלה, משלמים להם שבת כפי השכר שישתכרו במלאכתם.

קטע ידו ושבר רגלו וסימא עינו וחירשו

מי שקטע יד חבירו, ושיבר רגלו, וסימא עינו, וחרשו, כפי הסדר הזה, ולא בא לדין לשלם נזק ושבת אלא לבסוף, מכיוון שלבסוף חירשו, **נותן לו דמי כולו לתשלום הנזק**, וכל הנזקים בכלל זה, [שלאחר כל החבלות שוב אינו שווה כלום], **וממילא פטור משבת**, כי מעתה אינו ראוי לכלום.

ולעניין צער ובושת, **ספק בגמרא** אם מחויב לשלם על כל חבלה וחבלה כאילו עשאה בפני עצמה, או שאומדים אותו כאילו חבל בו את כל החבלות הללו בבת אחת, [שאם אומדים את הכל בבת אחת, אינו עולה כל כך כמו שהיו אומדים כל חבלה בפני עצמה].

ולעניין ריפוי, **רש"י מפרש** שאם לא התחיל להתרפא מהחבלות הראשונות, עד גמר כל החבלות, **אין לו אלא כאילו חבל בו הכל יחד**. **ותוס' מפרשים שאף לעניין זה הסתפקה הגמרא**, שמא יקבל תשלום ריפוי כל חבלה בפני עצמה.

דף פו

חבלה בדבר שעתיד לחזור לקדמותו

החובל בחבירו חבלה, שידוע לכל שעתידה להירפא לגמרי, הכל מודים שלא נפחתו דמי הנחבל כלל, ואין כאן נזק, אלא שאם אינו ראוי למלאכתו עד שירפא, משלם לו שבתו, על כל יום שבטל ממלאכתו מחמת החבלה.

ואם אין ידוע לכל שהחבלה עתידה להירפא, כגון שהכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור, בזה נחלקו חכמים.

לדעת אביי, אף על פי שהחבלה עתידה להירפא לגמרי, מכל מקום מאחר שאין הדבר ידוע לכל, אם יבואו למכור אותו בשעה זו, לא ירצו לקנותו בדמי בריא, ואם כן לעת עתה נפחתו דמיו, **ומחויב לשלם לו את הנזק הזה**, **ודמי שבתו ישלם כפי מה שראוי למלאכה מי שיש בו מום זה**.

ולדעת רבא, מאחר שהחבלה עתידה להירפא, **אין כאן** נזק, ולא **תשלומי נזק**, **אלא תשלום שבת על מה שבטל מהמלאכה שהיה ראוי לה עד עתה**, [ושיהיה ראוי לה גם כשירפא].

ורבה הסתפק אם כדברי אביי או כדברי רבא.

החובל בעבד עברי

החובל בעבד עברי, פעמים משלם לעבד שניזוק, ופעמים משלם לאדון על הפסד עבדו.

<u>א</u>. **כשרק לעבד היה נזק** בחבלה, כגון שתלש החובל את ראש אוזנו של העבד, שאין בחסרון ראש האוזן ביטול מלאכה להפסיד את האדון, הכל מודים שהחובל **משלם** את הנזק הזה **לעבד** ולא לאדון.

<u>ב</u>. **וכשגם לעבד וגם לאדון היה נזק** בחבלה, כגון שחבל בו בדבר שפוחת ערכו ומלאכתו, נחלקו חכמים.

לדעת אביי, **תשלום הנזק לעבד**, כדי שלא יצא חסר מבית רבו, **ודמי שבת**, **כפי מה שיהיה ראוי לעבוד במומו כשיחלים**, משלם החובל **לאדון**, ואף על פי שהיה ראוי מתחילה לעבוד את האדון מלאכות יתירות, ועתה אין האדון מקבל אלא מלאכה מועטת, כן דין עבד עברי, שאם חלה, האדון מפסיד. [אלא אם כן היה בטל ממלאכה לגמרי שלוש שנים, שאז העבד מחויב להשלים לו את החסרון].

ולדעת רבא לפי גרסת הגמרא לפנינו, **תשלומי הנזק והבושת** ינתנו לעבד, **וילקח** בממון הזה **קרקע**, **והאדון יאכל את פרותיה**, [כל זמן שהעבד תחת ידו].

ולדעת רבא לפי גרסת ר"ח, **תשלום השבת** של העבד ינתן **לאדון בשלמות**, תחת מה שהעבד היה צריך לעבוד אצלו, **ותשלום הנזק** ינתן לעבד, כי הוא נחסר את דמיו, אבל **ילקח** בממון הזה **קרקע**, וכל זמן שהוא תחת רבו **האדון אוכל את פרותיה**.

ג. ואם רק לאדון היה נזק בחבלה, כגון שחבל בו בדבר שעתיד להירפא קודם שיצא לחירות, הובאו כמה דעות בתוס'. **י"מ** שהכל מודים, ש**האדון מקבל את הנזק ואת השבת**, כי רק הוא ניזק מהחבלה. **ור"י מפרש** שנחלקו בזה אביי ורבא, כי **לדעת אביי** בחבלה כזו יש דין נזק, ומאחר שיש כאן **נזק**, **העבד נוטלו**, כי כל פחת דמים בגוף העבד שייך לעבד, **ואין לרב אלא שבת**, **כפי מה שהיה ראוי לעבוד מי שיש**

בו מום זה, **ולדעת רבא** בחבלה כזו **אין דין נזק**, **אלא שבת כפי מה שהיה ראוי לעבוד מתחילה**, ותשלום השבת הזה **לאדון**, שהמלאכות היו שלו.

תשלומי בושת

אדם קל שבייש, בושתו מרובה מאדם נכבד שבייש. ואדם נכבד שנתבייש, בושתו מרובה מאדם קל שנתבייש. ומכל מקום למעשה, לעניין חיוב תשלומי בושת, נחלקו חכמים אם יש הבדל בין תשלומי בושת עשיר, לתשלומי בושת העני.

לדעת רבי מאיר, **כל המתביישים** היהודים, בין עשירים בין עניים, **נידונים** באופן שווה, **כבני חורין** [חשובים] **שירדו מנכסיהם**.

ולדעת רבי יהודה, **כל אדם נידון לפי מה שהוא באמת**, הגדול לפי גדלו, [בושתו מרובה], והקטן לפי קטנו, [בושתו מועטת].

ולדעת רבי שמעון, **כל העשירים נידונים כבני חורין שירדו מנכסיהם**, **וכל העניים נידונים כפחותים שבעניים**.

ולא נתבאר אם נחלקו בזה גם לעניין המבייש, או שלעניין המבייש הכל מודים שבושת המבייש הקל, גדולה מבושת המבייש הנכבד.

וכל זה לעניין החילוק בין עניים לעשירים, אבל לדברים אחרים, אפילו רבי מאיר מודה, שיש הבדל בין האנשים, כגון לעניין גדלות וקטנות, שמודה רבי מאיר שגדול המתבייש, בושתו מרובה מבושתו של הקטן המתבייש.

התכוון לבייש עני ובייש עשיר

לדעת רבי שמעון, המתכוון לבייש עני שבושתו מועטת, ובייש עשיר שבושתו מרובה, **פטור מבושת לגמרי**, כי אין אדם חייב אלא כשהתכוון למי שבייש.

ולדעת רבי מאיר, אם הוא סובר שאדם חייב בבושת גם כשהתכוון לאחר, מאחר שלדעתו **חיוב בושת של עני ועשיר שווים**, **ישלם את השווי הזה לעשיר שבייש**.

ולדעת רבי יהודה, אם הוא סובר שאדם חייב בבושת גם כשהתכוון לאחר, מאחר שלדעתו חיוב בושת של עני פחות מחיוב בושת של עשיר, אין לחייבו אלא כפי שרצה לבייש, ולא **ייתן לעשיר** אלא **דמי בושתו של עני**.

התכוון לבייש עבד ובייש בן חורין

לרבי שמעון, המתכוון לבייש עבד שבושתו מועטת, ובייש בן חורין שבושתו מרובה, **פטור מבושת לגמרי**, כי אין אדם חייב אלא כשהתכוון למי שבייש.

ולדעת רבי מאיר, אם הוא סובר שאדם חייב בבושת גם כשהתכוון לאחר, ואם לדעתו חיוב בושת של עבד ובן חורין שווים, כמו שחיוב עני ועשיר שווים, ישלם את השווי הזה לבן חורין שבייש.

ולדעת רבי יהודה, אם הוא סובר שאדם חייב בבושת גם כשהתכוון לאחר. **י"א** שאף על פי כן הוא **פטור לגמרי**, כי לדעת רבי יהודה אין לעבדים בושת, ואין לחייבו אלא כפי מה שרצה לעשות. **וי"א שחייב לשלם לבן חורין שווי בושתו של עבד**, כי אף על פי שלדעתו אין משלמים לעבדים בושת, מכל מקום יש ערך לבושתם, ואת הערך הזה, שהוא פחות מערך בושת של בן חורין, ישלם.

התכוון לבייש אדם קטן [בשנים] ובייש גדול

לרבי שמעון, המתכוון לבייש קטן שבושתו מועטת, ובייש גדול שבושתו מרובה, **פטור מבושת לגמרי**, כי אין אדם חייב אלא כשהתכוון למי שבייש.

ולדעת רבי יהודה, אם הוא סובר שאדם חייב בבושת גם כשהתכוון לאחר, **ישלם לגדול דמי בושתו של קטן**.

ובזה אף רבי מאיר מודה לרבי יהודה, כי הכל מודים, שיש הבדל בין דמי בושת של גדול, לדמי בושת של קטן.

המפשיט את חבירו

בושה היא לבני האדם לעמוד ערומים בפני חבריהם, ולכן המפשיט את חבירו בפני בני אדם, מאחר שביישו, חייב לשלם לו דמי בושתו, ומכל מקום לא כל האופנים שווים.

א. דרגה ראשונה לחיוב, מפשיט את חבירו הלבוש היטב ועומד בשוק.

ב. דרגה שניה לחיוב, מפשיט את חבירו שאינו לבוש היטב, אפילו עומד בשוק. [יי"מ דווקא כשתחילת ההפשט בא על ידי הרוח, אבל אם תחילת ההפשט בא על ידי המתפשט עצמו, גילה בדעתו שאין לו בושה בזה, ואין הגומר להפשיטו חייב. וי"מ שאפילו אם תחילת ההפשט באה על ידי המתפשט עצמו, מכל מקום הגומר להפשיטו חייב לשלם לו בושת, כי אין דומה בושת ערום לגמרי, לבושת ערום קצת]. **וכן מפשיט את חבירו על גב הנהר**, שיש שם עוד אנשים ערומים, ואין בושתו גדולה, כבושת העומד ערום בשוק. [וי"מ שעל גב הנהר הוא מגביה בגדיו ודומה למי שאינו לבוש לגמרי].

ג. דרגה שלישית לפטור. מפשיט את חבירו בבית המרחץ, שהכל ערומים שם, ואין זו בושה. **או שמפשיט בשוק את מי שדרכו לילך ערום בשוק**, שהנהגתו מגלה בדעתו שאין לו בושה בכך. [וכתבו התוס', שמכל מקום רק למה שגילה אין לו בושת, אבל אם סטר לו, או ירק עליו, משלם לו בושת על כך. אולם מדברי רש"י משמע שאין לו שום בושת].

בושת ישן שמת

המבייש את הישן חייב. אולם אם מת המתבייש בשנתו אחר שביישוהו, ולא נודע לו הדבר בימי חייו, **ספק בגמרא** אם משלמים בושת [ליורשיו], ויסוד הספק הוא מחמת מה בא חיוב תשלומי הבושת.

אם חיוב תשלומי הבושת בא על הרגשת הביוש של המתבייש, ועל שחפו פניו, בנידון זה, שמת קודם שהרגיש את הבושה, אין לחייב את המבייש על בושתו.

ואם חיוב תשלומי הבושת בא על עצם זילזולו של המבייש, או גם על הרגשת הבושה של משפחת המתבייש, אף בנידון זה שמת המתבייש קודם שהרגיש את הבושה בעצמו, יש לחייב את המבייש על מה שזלזל בו, ובייש את משפחתו.

יי"מ שלדעת רב ששת [במסכת סנהדרין], המבייש את הישן ומת, חייב לשלם את בושתו, [ולא הביאו כאן את דבריו, כי רצו לפשוט את הספק מדברי התנאים, ולא מדברי האמוראים].

וי"מ שמהסוגיה כאן משמע, שלמסקנה המבייש את הישן ומת, פטור מלשלם את בושתו, [ובמסכת סנהדרין יש גרסא אחרת בדברי רב ששת, שאינה סותרת את המסקנה הזו].

המבייש את הסומא

לדעת תנא קמא, המבייש את הסומא [=עוור] **חייב** לשלם את בושתו. **ולדעת רבי יהודה, פטור**.

מדיני סומא

א. סומא שבייש אדם אחר. **לדעת רבי יהודה, פטור** מלשלם את בושתו, שנאמר בתשלומי הבושת, "לא תחוס עינך", ונאמר בעדים זוממים, "לא תחוס עינך", ושתי הפרשיות הללו למדות זה מזה **בגזרה שווה**, ולכן, כשם שסומא אינו בכלל פרשת עד זומם, [משום שאינו יכול להעיד, כי אינו רואה], כך סומא אינו בכלל פרשת תשלומי בושת, [ומסתבר שהגזרה שווה הלמדה מהמילה "עינך", אמורה לעניין דבר התלוי בראיה]. **ולדעת חכמים, חייב** הסומא לשלם דמי בושת שבייש, ואין גזרה שווה לפוטרו.

ב. סומא שהרג בשוגג. לדעת רבי יהודה, פטור מגלות, שנאמר בפרשה זו "**בלא ראות**", לחייב גלות את מי שהיה בידו לראות ולא ראה, ולמעט מגלות את הסומא שאינו רואה כלל. **ולדעת רבי מאיר, חייב בגלות**, כי דורש שני מיעוטים בזה אחר זה, לרבות את הסומא.

ג. סומא שעבר על דבר שעונשו מיתת בי"ד. לדעת רבי יהודה, פטור ממיתת בי"ד, שנאמר במיתות בי"ד "רוצח", ונאמר בחיוב גלות "רוצח", ולמדים זה מזה **בגזרה שווה**. **ולדעת רבי מאיר, חייב מיתה**, שהרי גם גלות הוא חייב.

ד. סומא שעבר על דבר שעונשו מלקות. לדעת רבי יהודה, פטור ממלקות, והדבר למד **בגזרה שווה** "רשע" "רשע", מחייבי מיתות בי"ד. **ולדעת רבי מאיר חייב מלקות**, שהרי גם מיתת בי"ד הוא חייב.

דף פז

ה. סומא בכל דיני התורה. לדעת רבי יהודה, פטור, משום שנאמר "ושפטו העדה בין המכה ובין גואל הדם על המשפטים האלו", **להקיש** פרשת רוצח וגואל הדם לפרשת משפטים, וללמד, שכל מי שנכלל בפרשת רוצח וגואל הדם, נכלל בכל המשפטים, אבל סומא שאינו

נכלל בפרשת רוצח וגואל הדם, שהרי אם הרג פטור ממיתה, כמו כן אינו נכלל בכל משפטי התורה. [וכתבו התוס׳, שמהפסוק הזה יש ללמוד גם דין בושת, שסומא פטור בו. א״נ רק אחרי שפירשה התורה שפטור מבושת, ידענו לדרוש את שאר הפסוקים למעט סומא, ולא לרבותו]. **ולדעת רבי מאיר, חייב בכל דיני התורה**, שהרי גם אם הורג הוא חייב מיתה.

ו. סומא בכל מצוות התורה. לדעת רבי יהודה פטור, משום שנאמר ״ואלה המצוות החקים והמשפטים״, ל**הקיש** מצוות למשפטים, וללמד שסומא שאינו בכלל משפטי התורה, אינו בכלל מצוות התורה. [ומכל מקום אינו פטור לגמרי, כי חכמים חייבו את הסומא בכל המצוות, משום שאם היו מעמידים אותו על דין התורה, היה פטור מכל המצוות כגוי. ומאחר שחייבוהו, הוא מוציא אחרים ידי חובתם במצוות שחיובם מדברי חכמים, כגון קריאת שמע, [ובלבד שראה מאורות מימיו, שאם לא ראה מאורות מימיו, פטור מקריאת שמע לרבי יהודה]. ואינו דומה לקטן, שחיובו מדברי חכמים, ואינו מוציא אחרים ידי חובתם, אף בדברים שחיובם מדברי חכמים, כי הקטן אינו חייב כלל, אלא אחרים חייבים לחנכו, מה שאין כן הסומא, שהוא עצמו חייב מדברי חכמים בכל המצוות]. **ולדעת רבי מאיר, חייב בכל המצוות**, כשם שהוא בכלל משפטי התורה.

החובל באביו או באמו

אם לא עשה בהם חבורה, חייב לשלם להם על החבלה חמישה דברים, [נזק. צער. ריפוי. שבת. ובושת].

ואם עשה בהם חבורה, מתחייב על כך מיתת בי״ד, [״מכה אביו ואמו מות יומת״], ומאחר שאין אדם נענש על מעשה אחד מיתה וממון, **פטור מתשלומי החבלה**.

החובל בעבד עברי

בין חבל בעבד עברי שלו, ובין חבל בעבד עברי של אחרים, **חייב בנזק צער ריפוי ובושת**. **ולעניין שבת**, אם חבל בעבד של אחרים, משלם שבתו לבעליו. אבל **אם חבל בעבדו שלו, פטור** משבת, כי מלאכתו לחובל ולא לעבד.

החובל בעבד כנעני

אם חבל **בעבד כנעני של אחרים, לדעת חכמים, חייב בכל חמישה דברים**, [נזק צער שבת ובושת משלם לרבו. וריפוי משלם לעבד. אלא שאם אמדוהו לרפואה מרובה, והתרפא מהר, הנותר שייך לרבו]. **ולדעת רבי יהודה, פטור מבושת**, [כפי שיתבאר בעזה״י בדף פ״ח].

ואם חבל **בעבד כנעני שלו, פטור מכל התשלומים**, כי העבד שלו ונזקיו עליו. **י״מ שבריפויו חייב**, ורק משאר דברים פטור. **וי״מ שאף מריפויו פטור**.

אלה פגיעתם רעה
וכשחבלו פטורים מלשלם

חרש שוטה וקטן, שהזיקו, **פטורים לגמרי**, כי אינם בני דעת שיוכלו לחייב אותם על מעשיהם.

עבד כנעני, ואשה תחת בעלה [כשאין לה נכסי מלוג], שהזיקו, מעיקר הדין חייבים לשלם, כי בני דעת הם, אלא שלמעשה מאחר שאין להם ממון, [כי כל מה שקנה עבד שייך לרבו, וכל מה שיש לאשה שייך או משועבד לבעלה], **פטורים** מלשלם **עד** שיהיה להם ממון, [**שישתחרר העבד**, **ותתגרש או תתאלמן האשה**], ואז ישלמו.

החובל בבת קטנה

החובל בקטנה בחמישה דברים ככל חובל באדם. **וצער ריפוי ובושת**, משלם **לה** עצמה, כי שלה הם.

ושבת [עד שתבגר], משלם **לאביה**, כי מעשי ידיה עד שתבגר של אביה הם. ומבואר בגמרא שהכוונה ל**מה שעודף** הממון הזה **על מזונותיה**, או שהאב זן אותה, אבל אם אין לה ממון למזונות, היא נוטלת את הממון הזה, וזנה את עצמה.

ונזק [א׳] מה **שנפחתו דמיה להימכר לאמה עבריה**, הכל מודים שהוא **של אביה**, כי הנזק הזה שלו חסרונו הוא.

ונזק [ב׳] מה **שנפחתו דמיה** ממה שהיתה, **ולעולם** היא בעלת חסרון. – **לפירוש הראשון בתוס׳** נחלקו בזה רב וריש לקיש ורבי יוחנן, **לדעת רב וריש לקיש**, מאחר שכל החסרון שלאחר בגרותה שלה הוא, נמצא שהיא ניזוקה בחבלה, ולכן התשלום הזה **שלה**, **ולדעת רבי יוחנן**, מאחר שנעשה הנזק בעודה תחת אביה,

התשלום הזה **שלו**.

ונזק [ג'] מה **שנפחתו דמיה לעניין קידושין** ולא ירצו לקדשה כבתחילה. **לפירוש השני בתוס'** נחלקו בזה רב וריש לקיש ורבי יוחנן, **לדעת רב וריש לקיש** לא זכתה תורה לאב אלא את ממון הקידושין עצמו, אבל מה שהיתה שווה יותר, ועתה שווה פחות, **אינו נחשב לנזק של האב**, **ולרבי יוחנן** אף הנזק הזה **נחשב כנזקו של האב**, והוא מקבל את תשלום הנזק.

מזכויות האב בממון בניו

כשהבנים אינם סמוכים על שלחנו של האב, **אין לאב שום זכות בממונם**, ולכן מציאתם, ומלאכתם, [וכן שֶׁבֶּת חבלתם שהוא כנגד מלאכתם, אפילו כשהאב עצמו חבל בהם], שלהם, [ורק מציאת קטן, לדעת שמואל, של אביו היא, משום שמביא אליו כל מה שמוצא].

וכשהבנים סמוכים על שלחנו של האב, מעיקר הדין **אם אינו מקפיד על ממונם**, **כל דבר שבא להם בצער**, **ואין בו חסרון ממון לאב**, **שלהם** הוא, [כגון, שחבלו בהם אחרים וצערו אותם, ואין לאב חסרון ממון במה שישלמו להם אחרים דמי שבתם]. **ודבר שבא להם בלא צער** [כגון מציאה], **או שיש בו חסרון ממון לאב** [כגון שחבל בהם האב, ואם ישלם להם דמי שבתם, יש לו חסרון ממון בכך], **שייך לאב**. **ואם הוא מקפיד על ממונם**, **אפילו דבר שבא להם בצער ואין בו חסרון ממון לאב שייך לאב**, [כגון שחבלו בהם אחרים וצערו אותם, ואין לאב חסרון ממון אם ישלמו את השבת לבנים]. **ומבואר בגמרא**, **שמן הסתם**, **מאחר שסמכם חנם על שלחנו**, מוכח ש**אינו מקפיד על ממונם**.

ובתו הקטנה אפילו אינה סמוכה על שלחנו, **דינה כבן הסמוך על שלחן האב**, שאם אינו מקפיד על ממונה, כל דבר שבא לה בצער ואין בו לאב חסרון כיס, שייך לה. ואם האב מקפיד על ממונה, אף דברים אלו שלו. ומבואר בגמרא, שמן הסתם, אם היא סמוכה על שלחנו, מוכח שאינו מקפיד על ממונה, ואם אינה סמוכה על שלחנו, מקפיד על ממונה.

וכתבו התוס', **שכל מה שיש לאב זכויות בבניו לעניין חבלה**, **הכוונה לתשלומי שבתם**, שהם כנגד מלאכתם, **אבל נזק צער ריפוי ובושת וודאי שייכים להם**, [חוץ מנזק קטנה לדעת רבי יוחנן], כי דברים שבגופם ודאי אינם של האב.

תשלום החבלה

גדול שחבלו בו, ישלמו לו מיד את הממון שחייבים לו.

וקטן שחבלו בו, לא ישלמו לו מיד, אלא [יעשו לו בממון סגולה, כלומר] יקנו לו בממון ספר תורה [כדעת רב חסדא], או יקנו לו בממון דקל שעושה פירות [כדעת רבה בר בר הונא].

דף פח

המבייש את העבד

לדעת רבי יהודה, המבייש עבד **פטור מלשלם בושת**, משום **שנאמר** בפרשת חיוב בושת, "כי ינצו אנשים יחדיו **איש ואחיו**", ללמד, שלא נאמרה הפרשה אלא במי שיש לו אחווה, **ולא בעבדים שאין להם אחווה**. (א) י"מ שאין להם אחווה עם ישראל, **שאסורים בקהל**. (ב) וי"מ שאין בהם איסור אחווה, **שמותר באחותו**. (ג) וי"מ **שאין יוצאי חלציהם קרויים אחים**.

ולדעת חכמים, **חייב לשלם את הבושת** [לרבו], שלא בא הכתוב "איש ואחיו" למעט עבדים, **שהם אחים למצוות עם ישראל**, אלא מי שאינו במצוות כלל.

מדיני עבדים

א. הכל מודים שזוממי עבד, [כלומר עדים שהעידו עליו דבר לחייבו מיתה והוזמו], **נהרגים**, ואף על פי שנאמר בפרשה, "כאשר זמם לעשות לאחיו", מודה רבי יהודה, שלא נתמעטו זוממי עבדים מהפרשה, כי נאמר בה "ובערת הרע מקרבך", לרבות זוממי עבדים, שזממו לעשות רעה.

ב. והכל מודים שעבד פסול למלכות, ואפילו חכמים שאינם ממעטים עבדים במקום שנאמר אחווה, משום שלדעתם עבדים אחינו במצוות, מודים לדין זה, כי בפרשת המלך נאמר "מקרב אחיך", ללמד שאין כשר למלכות אלא מובחרים שבאחים, כלומר מיוחסים בלבד,

[ומטעם זה אפילו גר פסול למלכות].

ג. **והכל מודים שעבד פסול לעדות**, ואפילו חכמים שמחשיבים את העבד לאחינו, ונכלל הוא בכל פרשה שנאמר בה לשון אחווה, מודים הם שהוא פסול הוא לעדות, אף על פי שנאמר בפרשה "שקר ענה באחיו".

י"א שהדבר למד **בבניין אב**, **מגזלן ואשה** שפסולים לעדות, והצד השווה שבהם שאינם זהירים בכל המצוות, [גזלן מפני רשעו, ואשה משום שאינה מצווה], ופסולים לעדות, ומכאן יש ללמוד, שעבד שאינו זהיר בכל המצוות, [שהרי אינו מצווה בכל], גם כן פסול לעדות.

וי"א שהדבר למד **מהפסוק "לא יומתו אבות על בנים"**, כי כך פירושו, לא יומת שום אדם על פי עדות, של מי שאינו יכול להיות אב, כלומר על פי עדות עבד, שאין בנו מתייחס אחריו, ואינו נקרא אביו של בנו, ואף על פי שמהפסוק הזה למדנו שקרובים פסולים לעדות, מכל מקום בא הפסוק לפסול גם עבדים, כי אם לא בא אלא לפסול קרובים, היה לו לכתוב "לא יומתו אבות על בניהם".

ואין לומר, שאם הפסוק בא לפסול עבדים, אם כן גם גרים פסולים לעדות, כי בדרך שאנו מפרשים את הפסוק לפסול עבדים, יתפרש המשך הפסוק "ובנים לא יומתו על אבות", שלא יומת שום אדם על פי עדות, של מי שאינו נקרא בנו של אביו, כלומר על פי גרים שאינם מתייחסים אחר אביהם, שאם כן פירוש סוף הפסוק הזה, יהיה תחילת הפסוק מיותר, שהרי אם גרים פסולים לעדות, קל וחומר שעבדים פסולים.

אולם מהגזרה שווה "לה" "לה", המלמדת שעבד שווה לאשה, וחייב במצוות כאשה, אין ללמד שהוא פסול לעדות כאשה, כי לא באה הגזרה שווה הזו, אלא להחמיר עליו, שיהיה לכל הפחות כאשה, אבל לא לגרע ממנו, אם יש סיבה להחשיבו יותר ממנה, ולולא הלימודים הנ"ל, היינו מכשירים אותו לעדות, מהכתוב "ועמדו שני האנשים", כי עבד איש היא.

.

לפירוש התוס', גוי פסול לעדות מהתורה. ורש"י במסכת גיטין כתב שהוא כשר.

קניין פירות

נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש אם אדם הקונה קרקע לפירות, הרי הוא כקונה את גוף הקרקע או לא.

לדעת רבי יוחנן, **קניין פירות כקניין הגוף**. ויתכן שכוונתו היא, שאדם הקונה קרקע לפירות, קונה את גוף הקרקע לעניין זה של גידול פירותיה, וכל הגדל בה כאילו גדל בשדה של הקונה. [ורק לשאר דברים כגון לבנות בית בקרקע וכדומה, גוף הקרקע עדיין של המוכר].

ולדעת ריש לקיש, **קניין פירות אינו כקניין הגוף**. ויתכן שכוונתו היא, שאדם הקונה קרקע לפירות, אינו קונה את גוף הקרקע כלל, ועדיין כל גוף הקרקע שייך למוכר לכל דבר, ואפילו הפירות שגדלים בה נחשבים כפירות שגדלו בשדה של המוכר, אלא שכל מה שגדל משועבד לקונה, ורק אחר שגדל זוכה בו הקונה, בכל פעם שגדל. **והלכה כריש לקיש**.

אשה נשואה שנתנה נכסי מלוג שלה לאחרים ומתה

לפי סברת רבי ירמיה בר אבא, אף על פי שבעל יורש את נכסי מלוג של אשתו, **המקבל זכה בנכסיה**, כי בזמן שנתנה אותם למקבל, לא היה לבעל בהם אלא קניין פירות, [שכן דין נכסי מלוג של האשה, שהבעל אוכל את פירותיהם], ומאחר שההלכה כריש לקיש, אין לבעל בגוף השדה כלום, אלא שעבוד על הפירות שיגדלו, אבל גוף הקרקע כולו של האשה, ואם כן מאחר שנתנה אותו בחייה, קודם שזכה בו הבעל מדין ירושה, אין לבעל כלום.

אולם לדעת רב יהודה, **הבעל נוטל את השדה**, משום שחכמי אושא תיקנו לחזק את שעבוד הבעל בקרקע נכסי אשתו, כדי שלא יבואו לידי איבה, ועשו את הבעל כלוקח ראשון. [כן הוא לשון רש"י. ואפשר שכוונתו, שקניין פירות שיש לבעל בנכסי מלוג של אשתו, אינו כשאר קניין פירות, שאין לקונה בגוף הקרקע כלום, אלא יש לבעל קניין בגוף שדה אשתו לעניין הפירות, ולכן אינה יכולה למכור אותו].

וכתבו התוס', שלא רק לדעת ריש לקיש הועילה תקנת אושא, אלא אף לדעת רבי יוחנן, האומר שאף בלא תקנת אושא קניין פירות כקניין הגוף, יש תועלת בתקנת אושא, במקום שכתב הבעל לאשתו שמוותר לה על פירות נכסי מלוג שלה בחייה, שלולא

תקנת אושא, היתה יכולה למכור את הנכסים, להפקיע את ירושתו לאחר מותה, מאחר שאין לו קניין פירות שהוא כקניין בגוף הקרקע, ומכל מקום מחמת תקנת אושא, אינה יכולה למכור את הנכסים לאחר מותה, [ואפשר שכוונתם לומר, שתקנת אושא לא רק לעניין פירות נתקנה, אלא שכל גוף הקרקע משועבד לבעלה לירש אותו, ואם כן אף לריש לקיש יש בזה נפקא מינה, שלא רק לעניין פירות העמידו את גוף הקרקע ברשות הבעל, אלא לגמרי העמידו אותו ברשותו].

הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו

המקנה נכסיו לבנו לאחר מותו [של האב], כוונתו להקנות לבנו את גוף הקרקע משעת הקניין, ולהשאיר בידי עצמו את פירות הקרקע עד יום מותו, ואם כן גוף הקרקע של הבן, ולאב יש בקרקע קניין פירות.

ומאחר שאין הקרקע בשלמות ביד אף אחד מהם, אף אחד מהם אינו יכול למכור את הקרקע מכירה גמורה. אבל האב יכול למכור את הפירות שיגדלו עד יום מותו. **והבן יכול למכור את הפירות שיגדלו אחר מות אביו**, [ואת גוף הקרקע אף מעכשיו].

לדעת רבי יוחנן, כשהבן מכר את הקרקע לפירות שיגדלו אחר מות אביו, המכירה חלה **רק אם מת האב קודם בנו**, כי כשמכר את הפירות בחיי אביו, המכירה היא על הזכות שתבוא לידו כשימות האב, וכשמת האב ובא קניין הפירות לבנו, הלוקח זוכה בו מהבן, אבל אם מת הבן תחילה, ולא זכה בקניין הפירות מעולם, גם הלוקח אינו זוכה בו.

ולדעת ריש לקיש, כשהבן מכר את הקרקע לפירות שיגדלו אחר מות אביו, המכירה חלה **אפילו אם מת הבן קודם לאב**, כי לדעתו קניין הפירות שיש לאב בחייו, אינו קניין בגוף הקרקע, ומאחר שגוף הקרקע שייך לבן מיד, יכול הוא למכור את הקרקע לפירות אפילו בחיי האב, והמכירה חלה מיד. [אלא ששעבוד האב על פירות של ימי חייו, קודם לשעבוד הלוקח, ולכן אין הלוקח זוכה אלא במה שיגדל אחר מות האב].

דף פט

עדים שזממו להפסיד לאשה את כתובתה

שנים שהעידו, גירש פלוני את אשתו, ונתן לה כתובתה, ונמצאו זוממים.

אם באמת התגרשה ולא קבלה כתובתה, נמצא שהפסידו לה כל כתובתה, ומשלמים לה כן.

אולם אם עודה תחת בעלה, נמצא ש**לא הפסידו לה את כל כתובתה, אלא את שווי הכתובה כפי שהיא ששוה בזמן שהאשה תחת בעלה, שהאשה יכולה למכור אותה בספק** [=בטובת הנאה], שאם תמות קודם בעלה, הוא יירש את הכתובה, ולא יקבל הקונה כלום, ואם בעלה ימות תחילה, או יגרש אותה, והכתובה תהא ראויה לה, יקבל אותה הקונה. [וכגון שעושה קיום למכר, על ידי נדר ושבועה, שלא תמחל על הכתובה לבעלה, אבל אם לא תעשה זאת, אין הכתובה שווה כלום, כי וודאי תמחל לבעלה, והקונה יפסיד בכל אופן – תוס׳ בסוד״ה כל].

מתחילה רצו להביא ראיה מהדין הזה, שתקנו חכמים שאשה אינה יכולה למכור נכסי מלוג, שאם לא כן מדוע יירש אותם הבעל, אם מכרה אותם האשה לאחרים קודם מותה.

ודחו את הראיה הזו, כי יתכן שרק נכסי צאן ברזל שמכרה האשה, יירש הבעל אם תמות האשה לפניו, אבל נכסי מלוג שמכרה, לא יירש הבעל אפילו תמות האשה לפניו.

•

אשה המוכרת כתובתה בטובת הנאה, כל שווי המכירה שייך לה, גוף ופירות, ואינו כשאר נכסי מלוג, שהבעל אוכל פירותיהם, ש**לא תקנו פירות נכסי מלוג לבעל, אלא מה שבא מגוף נכסי האשה, אבל רווחים שלא באו מגוף נכסי מלוג שלה, אינם כפירות נכסיה ואינם שייכים לבעל, ובכלל זה טובת הנאה של כתובתה, וכפל הבא כשנגנבו נכסיה ונמצא הגנב**, ומכל מקום אין שני אלו שווים, כי טובת הנאה של כתובתה שייך לה לגמרי, אבל כפל הבא מגניבת נכסיה, הגוף בלבד שלה, וילקח בו קרקע, והבעל אוכל פירות.

אשה נשואה פגיעתה רעה

אשה נשואה שחבלה באחרים, [או הזיקה בשאר אופנים], **פטורה מלשלם להם**, עד שתצא מתחת יד בעלה, **כי** כל זמן שהיא תחתיו, **אין לה ממון**

משלה, [שכל מה שקנתה אשה קנה בעלה], ואין לה ממה לשלם את מה שהזיקה, [**אלא אם כן יש לה נכסי מלוג**, **שיכולה למוכרם בטובת הנאה**, **ולשלם את הנזק**].

ואין לומר שתמכור את כתובתה בטובת הנאה, ותשלם בזה את נזקיה, **משום ש**כתובתה חוב בעלה הוא, והמוכר שטר חוב לחבירו, וחזר המוכר ומחל את החוב, החוב מחול, ואם כן מאחר שלא תרצה שהלוקח יגבה את החוב מבעלה, היא **תמחל על החוב לבעלה**, **ותפסיד לקונה**.

אבל אין לתרץ שאינה יכולה למכור את כתובתה, משום שאז תהיה האשה בלא כתובה, ואסור לאדם להשהות את אשתו בלא כתובה, כי הטעם שאסור לעשות זאת, הוא שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, אבל כאן שאם יתחייב לשלם את הכתובה לקונה, אינה קלה בעיניו להוציאה, והרי היא כמי שיש לה כתובה.

ואין לומר שתמכר את הכתובה במעמד שלשתן, שאז אינה יכולה לחזור ולמחול, **מאחר ש**כתובה אינה ראויה לגבות עתה, אלא אחר גט או מיתת הבעל, **ואין קניין מעמד שלשתן מועיל**, **אלא לחובות שראויים להיגבות מיד**.

ואין לומר שתתן את כתובתה בטובת הנאה לנחבל, שאז אפילו אם תחזור ותמחל לבעלה על החוב, לא יהיה לו הפסד, יותר מהפסדו עתה, שאין לו כלום, ועדיף לו לקבל ממון מספק, מאשר לא לקבל כלום, **כי** אין כאן שום ספק, אלא **ודאי תמחל על החוב לבעלה**, **ולא קיבל כלום**. [ואף על פי שאסור לאדם להשהות את אשתו בלא כתובה, תוכל למחול לבעלה על הכתובה הראשונה, ויחזור ויכתוב לה אחרת, ואפילו אינה יכולה למחול לו בעודה תחתיו, יעשו קנוניה, ויגרש אותה, ותמחל לו, ואחר כך יחזיר אותה בכתובה חדשה].

ואין לומר שתמכור את כתובתה לבעלה, שאז אפילו תמחל לו על החוב שחייב לעצמו, אין לו הפסד, ותשלם לניזק את הממון שתקבל מבעלה על הכתובה, כי הבעל לא ירצה לקנות את הכתובה מאשתו, **כי לא ירצה** שיהיה לה לשלם את נזקיה, שלא תצטרך להפסיד את הממון הזה. **א"נ אסור לעשות כן**, כי אז תהיה האשה בלא כתובה, ואסור לאדם להשהות את אשתו בלא כתובה.

אשה שחבלה בבעלה

האופן היחידי שיהיה לאשה ממון לשלם לבעלה מה שהזיקה לו, [כשאין לה נכסי מלוג], הוא, שתמכור לו את כתובתה בטובת הנאה, [שאפילו אם תתאלמן או תתגרש לא יצטרך לתת לה כתובה], ואין כאן חשש שתמחל לו על החוב שחייב לה, ומוכרת לו להתחייב לעצמו, כי אפילו תמחל לא יפסיד, כי ממה נפשך הממון נשאר בידו, אלא שאם תמכור כתובתה לבעלה, נמצא זה משהה את אשתו בלא כתובה, ואסור לאדם להשהות את אשתו בלא כתובה, שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

אולם יש אופן, שאם תעשה זאת, לא תהיה על ידי המכירה כאשה בלא כתובה, ובאופן הזה תוכל למכור את כתובתה לבעלה, ותשלם לו את נזקיו, בממון שתקבל ממנו על כתובתה.

והוא **כששווי החבלה הוא בדיוק כשווי הכתובה** [או יותר ממנה], שאז אפילו לא תמכר לו את הכתובה, הרי היא כאשה שאין לה כתובה, כי קלה בעיניו להוציאה, מאחר שיודע שכשיצטרך לתת לה כתובתה, יגבה אותה ממנה בחוב נזקיה, ממילא **מותרת למכור לו את הכתובה בטובת הנאה**, **לשלם לו נזקיו בעודה תחתיו**, כי לא על ידי המכירה הזו היא נעשית כאשה שאין לה כתובה.

אופן נוסף הוא, כשיש תוספת בכתובתה, שהרי יכולה למכור רק את התוספת בטובת הנאה.

•

המוכרת כתובתה בטובת הנאה, [בין מכרה לבעלה, בין מכרה לאחרים], לא מכרה אלא לעניין שלא תגבה את הראוי לה, אם תתגרש או תתאלמן, אבל **לא הפסידה** את זכות בניה לגבות את כתובתה מנכסי אביהם לאחר מותו, כדין **כתובת בנין דכרין**.

יציאת עבדי מלוג בשן ועין

עבד כנעני שהפיל רבו את שינו או את עינו, [או את אחד משאר ראשי אברים שבגלוי ואינם חוזרים], יוצא לחירות, ובעבד ששייך לאשה נשואה, שגופו של האשה, והבעל משתמש בו, כדין נכסי מלוג, שהפירות של הבעל, נחלקו חכמים מי נחשב בעליו לעניין זה, שאם הפיל את עינו או את שינו יצא לחירות. **י"א שהאשה נחשבת בעליו לעניין זה**, **אבל האיש לא**. **וי"א**

שגם האשה אינה נחשבת כבעליו לעניין זה. ונחלקו חכמים בביאור המחלוקת הזו.

יי"א שלדברי הכל, **מעיקר הדין קניין פירות** שיש לבעל בעבד, **אינו קניין בגוף העבד**, **ולכן** הבעל אינו נחשב כרבו, ומעיקר הדין **רק האשה נחשבת כרבו של העבד**. **אלא שלדעה השניה תקנו חכמים באושא שקניין פירות של בעל בנכסי אשתו חזק משאר מקומות**, וכקניין בגוף הנכסים הוא, **ולכן** מתקנה זו **גם האשה אינה נחשבת כרבו של העבד**.

ויי"א שלדברי הכל, מעיקר הדין קניין פירות שיש לבעל בעבד, אינו קניין בגוף העבד, ולכן הבעל אינו נחשב כרבו, ומעיקר הדין רק האשה נחשבת כרבו של העבד, ולדברי הכל תקנו חכמים באושא שקניין פירות של בעל בנכסי אשתו חזק משאר מקומות, וכקניין בגוף הנכסים הוא, ולכן מתקנה זו גם האשה אינה נחשבת כרבו של העבד, ואין כאן מחלוקת, אלא **הדעה הראשונה מבארת את הדין קודם התקנה, והדעה השניה מבארת את הדין לאחר התקנה**.

ויי"א שלדברי הכל, מעיקר הדין קניין פירות שיש לבעל בעבד, אינו קניין בגוף העבד, ולכן הבעל אינו נחשב כרבו, ומעיקר הדין רק האשה נחשבת כרבו של העבד. ולדברי הכל תקנו חכמים באושא שקניין פירות של בעל בנכסי אשתו חזק משאר מקומות, וכקניין בגוף הנכסים הוא. אלא שבזה נחלקו, **לדעה הראשונה אף על פי שבעוד העבד משועבד תקנו חכמים שגופו לבעל, מכל מקום כשיצא לחירות על ידי האשה, פקע שעבוד הבעל**, ככל שחרור המפקיע את השעבודים שעל העבד. **ולדעה השניה חזקו חכמים את שעבוד הבעל, שאפילו שחרור אינו מפקיעו**.

דף צ

ויי"א שלדברי הכל לא תקנו חכמים לחזק את קניין הבעל בנכסי מלוג של אשתו, ואם כן קניין גופו של העבד, לאשה, וקניין פירותיו של העבד, לבעל. ול**דעה ראשונה** קניין פירות של הבעל אינו קניין בגוף העבד, [כדעת **רבי יהודה**], ולכן רק האשה שיש לה בו קניין הגוף נחשבת כרבו לעניין יציאת שן ועין. ול**דעה השניה** קניין פירות של הבעל כקניין בגוף העבד הוא [כדעת **רבי מאיר**], ומאחר שגם לבעל וגם לאשה יש קניין בגוף העבד, כל אחד מעכב על בעלות חבירו מלהחשב כרבו של העבד לעניין יציאת שן ועין. **א"נ** אם קניין פירות כקניין הגוף, הבעל נחשב כרבו של העבד לעניין יציאת שן ועין והאשה לא, אבל לדעה השניה מטעם אחר אין אחד מהם נחשב כרבו, משום שנאמר "עבדו", ללמד שאין נחשב רבו לעניין שן ועין אלא מי הוא עבד שמיוחד לו, ולא מי שגופו לאחד ופירותיו לאחר [כדעת **רבי אליעזר**].

דין יום או יומיים בעבד כנעני הקנוי לזמן

עבד כנעני ש**הכהו רבו ולא מת אלא אחרי יום שלם**, **רבו פטור ממיתה**, אבל הכה עבד כנעני של אחרים, אפילו מת לאחר זמן מחמת מכתו, חייב המכה מיתה.

ומי שקנה עבד כנעני לשלושים יום, ולאחר מכן יחזור לבעליו, והכהו אחד מהם בתוך שלושים יום, ועמד יום או יומיים, ומת.

לדעת רבי מאיר, קניין פירות כקניין הגוף, ולכן **הקונה** נחשב לעניין זה כרבו להיפטר ממיתה.

לדעת רבי יהודה, קניין פירות אינו כקניין הגוף, ולכן **המוכר** נחשב לעניין זה כרבו להיפטר ממיתה.

לדעת רבי יוסי, ספק אם קניין פירות כקניין הגוף, ולכן **שניהם** פטורים ממיתה, כי בכל אחד יש להסתפק שמא זה הוא רבו, לעניין פטור של יום או יומיים, וספק נפשות להקל.

ולדעת רבי אליעזר, **אף אחד מהם** אינו נפטר ממיתה מדין זה, כי נאמר בפרשה "כי כספו הוא", ללמד שאין אדם נחשב לרבו של העבד להיפטר ממיתה מהדין הזה, אלא מי שהעבד "כספו", כלומר מיוחד רק לו, אבל זה שאין מיוחד רק לאחד מהם, אין אף אחד מהם פטור ממיתה

•

הקדש חמץ ושחרור מפקיעים מידי שעבוד, וכן כל איסור שאינו פוקע, כגון איסור הנאה מחמת מת, או עבודה זרה, או קונמות. [אבל איסור קדושת דמים, שפוקע בפדיון, אינו מפקיע מידי שעבוד]. וכן מי שעשה שורו אפותיקי ומכרו, מפקיע בכך את שעבודו, משום תקנת הלקוחות, שאינם יודעים

שהשור משועבד, ולא יכולים להיזהר מלקנותו.

שיעור בושת לכמה ענייני בושת

א. התוקע לחבירו [י"מ מכה על אזנו. וי"מ תוקע ממש]. **לדעת חכמים**, [השיעור הקטן ביותר, שאין לפחות ממנו, אף לעני הנקלה ביותר הוא] **סלע** [מדינה, שהיא שמינית מסלע צורי]. **ולדעת רבי יהודה** משום רבי יוסי הגלילי, [השיעור הגדול ביותר, שיש לתת לעשיר המכובד ביותר הוא] **מנה צורי**, [שהוא פי מאתים מסלע מדינה שאמרו חכמים].

ב. סתרו [על הלחי], משלם **מאתים** זוז.

ג. [הכהו על הלחי] **לאחר ידו**. או **צרם באזנו** [י"מ שמשך בה. וי"מ שפגם בה]. או **תלש בשערו**. או **רקק** והגיע הרוק בגוף המתבייש. או **העביר טליתו** ממנו. או **פרע ראש האשה** בשוק, משלם **ארבע מאות זוז**.

ובדף כ"ו נתבארו שיעורי תשלומי בושת לרכובה, בעיטה, סנוקרת, פנדא דמרא, וקופינא דמרא.

לדעת חכמים, **כל השיעורים הללו**, [חוץ משיעור סלע לעניין תקיעה], לא נאמרו אלא **לעשירים** המכובדים, שדמי בושתם מרובים, **אבל** העושה כן **לעני**, משלם לו **פחות** מהאמור כאן. [וזה כדעת רבי יהודה או כדעת רבי שמעון בדף פ"ו].

ולדעת רבי עקיבא, **כל ישראל שווים** לתשלומי בושת, ולכולם נאמרו השיעורים הללו. [וזה כדעת רבי מאיר בדף פ"ו].

•

לדעת רבי עקיבא, **הפורע ראש אשה בשוק**, **משלם לה דמי בושתה**, **אפילו אם גם היא עשתה כן לעצמה**.

האם עד נעשה דיין

א. בדיני נפשות.

לדעת רבי טרפון, **המעיד** על הדבר, **אינו כשר להיות דיין** בדבר. (א) י"מ שפסולו מחמת שנעשית עדותו, עדות שאי אפשר להזימה, מאחר שהדיין לא יקבל עדות שתזים את עדותו, וכל עדות שאי אפשר להזימה, אינה עדות. אולם פירוש זה דחוי הוא, כי יוכלו להזים את עדותו בבי"ד אחר, ואם כן עדותו עדות שאפשר להזימה. (ב) ורשב"ם מפרש, שהמעיד בדבר פסול לדון בו, משום שנאמר על העדים, "ועמדו שני האנשים לפני ה'", ללמד שהעדים צריכים לעמוד בפני הדיינים, ואי אפשר שיעמדו העדים בפני עצמם. (ג) ור"י מפרש, שדבר זה למד, ממה שנאמר "ביום הנחילו את בניו", ללמד שהמנחיל את בניו בפני שלושה ביום, מה שעשה עשוי, כי בי"ד שמעו את דבריו, בשעה שהם כשרים לדון, אבל הנחיל בלילה, לא, אף על פי שיהיו כשרים למחרת, מאחר שכשיהיו כשרים לדון, צריכים להעיד מה ששמעו ממנו, ואין עד נעשה דיין. **ומכל מקום**, **ללשון אחד** בגמרא, כל זה כשראו בשעה שלא דנו, ואחר כך רצו לדון על פי מה שראו, אבל **אם ישבו בי"ד**, **וראו** את הדבר, **יכולים לדון על סמך ראייתם**, **שאינם צריכים להעיד מה שראו**, אלא יכולים לדון מיד על פי מה שראו, שהרי לא יתכן שמה ששומעים מפי עדים בשעת הדיון, עדיף על מה שרואים בעיניהם בשעת הדיון. **וכל זה לעניין המעיד שבא לדון**, **אבל מי שראה את הדבר**, **ואינו רוצה לדון על סמך עדותו**, **אלא על פי עדות אחרים**, **כשר הוא לדון**. התוס' כתבו, הוא כשר אפילו אם מתחילה התכוון לראות כדי להעיד. ורשב"ם פירש, שהוא כשר רק אם מתחילה כשראה לא התכוון לראות לשם עדות.

ולדעת רבי עקיבא, **כל שראה את הדבר**, **אפילו אינו רוצה לדון על פי עדותו**, אלא על פי עדות אחרים, **פסול לדון בדבר**, שנאמר ברוצח, "עד עמדו לפני העדה למשפט", ללמד שצריך לעמוד למשפט בפני אחרים, שלא עמדו שם מתחילה, ולא ראו את המעשה.

ב. בדיני ממונות.

הכל מודים, **שהמעיד** בדבר, **אינו כשר להיות דיין** בדבר, מהטעמים הנ"ל.

והכל מודים, **שאם** לא **בא לדון** על פי עדותו, אלא **על פי עדות אחרים**, אף על פי שראה את הדבר, **כשר** לדון, ואף רבי עקיבא מודה בזה, כי דווקא בדיני נפשות נאמר, "עד עמדו לפני העדה למשפט", לפסול לדיין את כל מי שראה. ואין ללמוד דיני ממונות מדיני נפשות, כי הסברא שיש לפסול את העומדים שם, היא משום שכשראו בעיניהם שרצח, לא יוכלו ללמד עליו זכות, ורק בדיני נפשות למדנו שצריך לחפש לזכות את הנידון, שנאמר "והצילו העדה", אבל בדיני נפשות לא מצאנו שיש לחפש לזכות את הנידון.

ג. בדינים מדברי חכמים.

הכל מודים, ש**אפילו המעיד** בדבר **כשר להיות דיין** בדבר.

•

כשהעדים קרובים לדיינים, הם כשרים לדון.

הכה את חברו באבן ואבדה האבן

לדעת שמעון התימני, המכה פטור מלשלם את דמי החבלה, משום שאי אפשר לחייבו, עד שיראו בי״ד את האבן, ויאמדו אם האבן הזו ראויה להיזקו של זה, או שאינה ראויה לכך, ורק מחמת חלשותו של הנחבל, הוזק בה, שנאמר ״והכה איש את רעהו באבן או באגרוף״, להקיש מכה באבן למכה באגרוף, וללמד שכשם שהמכה באגרוף, ניתן לאמוד את אגרופו, כשדנים אותו בבי״ד, ורואים שם את אגרופו, כך מכה באבן צריך לאמוד את האבן, כשדנים אותו בבי״ד.

ולדעת רבי עקיבא, המכה חייב לשלם את דמי החבלה, על פי עדות העדים שאומרים שהיה באבן כדי להזיק את ההיזק של הנחבל. וממה שהוקש מכה באבן למכה באגרוף, אין ללמוד שצריך לאמוד את האבן בבי״ד, אם ראויה למה שהזיקה, כי כשהכה באגרוף, גם כן אי אפשר לאמוד בבי״ד אם היתה מכתו ראויה למה שהזיקה, כי אין אנו רואים איך הכהו באגרופו, ורק על סמך עדות העדים, שאומרים שהכהו מכה הראויה להיזק הזה, אנו מחייבים אותו.

דף צא

שור שהמית ואחר כך הזיק

שור תם שהמית אדם ואחר כך הזיק ממון, **דנים אותו דיני נפשות** על מה שהרג, **ושוב אין דנים את בעליו על הממון שהזיק**, כי נזקי שור תם אין משתלמים אלא מגופו, ומאחר שהוא נסקל, אין מהיכן לגבות את נזקו.

ואין לומר שידונו תחילה דיני ממונות, ויגבו את נזקו מחרישת השור, ואחר כך ידונו אותו דיני נפשות, ויסקלוהו, כי חרישת שור אינה נחשבת לגוף השור, ואין נזקי שור תם משתלמים אלא מגופו של השור.

ושור מועד שהמית אדם ואחר כך הזיק ממון, **לדעת שמעון התימני, תחילה דנים אותו דיני ממונות**, ויגבו את נזקו מעליית בעלים, **ואחר כך דנים אותו דיני נפשות**. אבל אם היו מקדימים ודנים אותו דיני נפשות, שוב לא היו יכולים לדונו דיני ממונות על נזקיו, כי משנגמר דינו למיתה, אסור להשהות את הדין, ומאחר שיסקל לא יוכלו להביא אותו לבי״ד, לאמוד אותו, אם ראוי לעשות את הנזקים שעשה. **ולדעת רבי עקיבא, יכולים לדון אותו תחילה דיני נפשות**, ואחר שייסקל ידונו את בעליו על נזקיו, אף על פי שלא יהיה השור בפנינו לאמוד אותו.

אולם אם אחר שבאו עדים, והעידו שהשור הרג והזיק, ועדיין לא גמרו את הדין, **קדמו בעלים וברחו**, ואין ממי לגבות את הנזק, **מודה רבי עקיבא שיגמרו תחילה לדונו על נזקיו**, ויגבו את התשלומים מדמי חרישתו, **ואחר כך ידונו אותו על שהרג**, ויסקלוהו, משום שאם ידונו אותו תחילה על שהרג, ויסקלוהו, יפסיד הניזק, שלא יהיה לו מהיכן לגבות את נזקיו.

•

החובל בחבירו, משלם לו [נזק צער ריפוי שבת ובושת], אם היתה מכתו ראויה לחבלה שעשתה. לדעת שמעון התימני, אומדן זה נעשה בבי״ד. ולרבי עקיבא, אומדן זה דיו שיעשה על פי דברי העדים.

וכשאמדו שהחבלה ראויה לנזק שעשתה, **אומדים את** הנזק [כמה נפחתו דמיו כמבואר לעיל] ואת הצער [כמה אדם נותן שלא יהיה לו צער כזה כמבואר לעיל], ואת **הריפוי** כמה יעלה עד שיבריא, **ואת השבת** כמה יהיה לכל ימי בטלתו, ואת הבושת. וכל הדמים הללו נותן לניזק מיד, [חוץ מהבושת שאין בה חסרון כיס, שנותנים לו זמן לשלם], **ואם ארע שארכו ימי מחלתו** יותר מהאומדן, **הפסיד** הניזק, ואין מוסיפים לו דמי ריפוי ושבת, **ואם ארע שמהר להירפא, הרוויח**, ואינו מחזיר את דמי הריפוי והשבת היתרים.

בושת דברים

אין חיוב תשלומים על ביוש, אלא כשהיה הביוש בגוף המתבייש, כגון שירק בגופו, אבל ירק בבגדו או ביישו בדברים, אינו חייב לשלם על כך.

האם מותר לאדם לחבול
או לבייש את עצמו

מתחילה אמר רבא, שמותר לאדם לבייש את עצמו, אבל אסור לו לחבול בעצמו.

אולם לפי המסקנה, אין חילוק בין חבלה לביוש. **י"א** שאדם **מותר** לחבול ולבייש את עצמו. **וי"א** שאדם **אסור** לחבול ולבייש את עצמו, ולא משום שנאמר "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש", כי הפסוק בא לאסור הריגה ולא חבלה. ולא משום שיש ללמוד זאת בקל וחומר מאיסור "לא תשחית", כי שמא רק דבר שאינו חוזר לתיקונו אסור להשחית, אבל חבלה המתרפאת מותרת. אלא משום שנאמר בנזיר "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש", ללמד שהנזיר נקרא חוטא, משום שציער עצמו מן היין, [עיקר החטא בנזיר שנטמא, אולם גם בנזיר טהור יש חטא, על מה שמנע עצמו מהיין, אלא שהמצווה של הנזירות גדולה מהחטא], ואם המצער עצמו במניעת היין בלבד נקרא חוטא, כל שכן שחובל ומצער עצמו ממש נקרא חוטא, ומכל מקום אף על פי שאסור לאדם לחבול בעצמו, אם עשה כן פטור מעונש.

•

אמר רבי אלעזר, שמעתי ש**הקורע** [בגד] **על המת יותר מדי, לוקה** משום בל תשחית.

כשהיה רב חסדא מהלך במקום קוצים, היה מגביה את בגדיו, שלא יקרעו מהם, **אף על פי שבכך היו הקוצים פוצעים את גופו**, משום שבגד שנקרע אינו חוזר להיות שלם, אבל גוף שנפצע חוזר ומתרפא.

קוצץ נטיעות ופירות חבירו

הקוצץ נטיעות טובות עובר ב"לא תשחית", ולוקה, ומכל מקום לעניין תשלומים, הקוצץ את שלו פטור, ו**הקוצץ את של חבירו חייב**. [לדעת רבי מאיר, חייב בכל אופן, אף על פי שלוקה משום "לא תשחית", כי לדעתו אדם לוקה ומשלם על איסור אחד שעשה. ולדעת חכמים, רק אם לא התרו בו משום "לא תשחית" הוא משלם, אבל אם התרו בו שלא יעבור על איסור השחתה, לוקה על שעבר, ואינו משלם.

הקוצץ נטיעות חבירו, אינו נאמן לומר, אתה אמרת לי לקצוץ, [אלא אם יביא עדים שאמר לו כן], משום שאם היה הקוצץ נאמן לומר כן, כל אחד היה קוצץ נטיעות חבירו, ונפטר בטענה הזו.

ודווקא הקוצץ את הנטיעות אינו נאמן לומר אתה אמרת לי לקצוץ, **אבל המלקט פירות חבירו, ואומר אתה נתת לי רשות ללקט, נאמן**, כי בוודאי אינו משקר, שהלא דבר ידוע הוא, שלא יעיז אדם ללקט פירות דקל שאינו שלו.

וכן אם היו נטיעות עומדות לקציצה, [כגון אשרה שמצווה לבערה, או כגון אילן הנוטה לרשות הרבים שמצווה לקצצו], בזה **נאמן הקוצץ לומר אתה אמרת לי לקצוץ**, מאחר שלכך עומדות הנטיעות, מן הסתם אמת בפיו, והבעלים שכחו שאמרו לו לעשות זאת, ומאחר שהוא נאמן, הוא פטור מלשלם להם את שכר המצווה שעשה תחתיהם, ואין דינו כגונב מצווה מחבירו.

הגוזל מצוות מחבירו

שכר מצוות כיסוי הדם וברכתו עשרה זהובים, ולכן מי שכיסה דם שחיטת חבירו שלא ברשות, משלם לו עשרה זהובים.

ושכר מצוות ברכת המזון ארבעים זהובים, משום שיש בה ארבע ברכות, ולכן אם כבדו לאחד לברך, והקדימו חבירו ובירך, משלם לראשון ארבעים זוז.

קראו לראובן לקרוא
בתורה ובא שמעון ועלה

רבינו תם פטר את שמעון מלשלם לראובן, **אבל חייב אותו לזכות את ראובן בשתי ברכות**, תחת הברכות שגזל ממנו, וכך ציווה אותו, שייתן לראובן תרנגול, שישחטנו ויכסה את דמו. [ולר"י אין נראה שדבר זה יחשב כתשלום על מה שגזלו, שאם כן למה אמרו לעניין כיסוי הדם עשרה זהובים, ולא חייבו את הגזלן כנ"ל].

וי"מ ששמעון פטור מלשלם, **משום ש**כשבירך על התורה בציבור, **גרם לראובן לענות אמן, וגדול העונה יותר מהמברך**. ואם תאמר אם כן בכל מקום הגוזל מצווה יפטר מהטעם הזה שהנגזל ענה אמן, י"ל שרק כאן קיבל הנגזל יותר ממה שגזלו ממנו, שלא גזלו ממנו אלא ברכה, וכנגד זה הוא ענה אמן, אבל הגוזל כיסוי הדם מחבירו, לא זיכה אותו באמן, אלא כנגד ברכת כיסוי הדם, אבל על הכיסוי עצמו עדיין צריך לשלם, ויל"ע בזה.

וי"מ שבחו"ל יש טעם נוסף לפטור את שמעון, **שחיוב תשלומי מצוות אינו אלא קנס, ובחו"ל אין דנים דיני קנסות**.

דף צב

קציצת אילן מאכל

דקל שטוען קב פירות **אסור** לקוצצו. **וזית** שחשוב הוא, **אפילו טוען רובע אסור** לקוצצו.

ואם היו דמי הקורות יתרים על דמי הפירות, **מותר** לקצוץ את האילן לקורות. **וכן אם היו האילנות הללו מכחישים אילנות אחרים**, מעולים מהם, **מותר** לקצוץ את הגרועים, כדי שישתבחו המעולים.

מה עדיף דקל או כרם

הרווח הבא מגידול ה**גפנים**, גדול מהרווח הבא מגידול הדקלים.

אולם כשאשה יורשת ממון, **עדיף לקנות בו דקלים**, [שיהיו שלה והבעל יאכל פירות], ולא לקנות בו כרם.

י"מ שהסיבה לכך היא, **משום שכדי לקבל מהגפן תבואה ראויה**, **יש להוציא הוצאות מרובות**, ולטרוח הרבה, ממה שיש להוציא על הדקל, כדי לקבל תבואה ראויה, ויש חשש שלא יטרח אדם הרבה, ולא יוציא הוצאות כראוי על נכסי אשתו.

וי"מ שהסיבה לכך היא, **משום ש**אף שרווח תבואת גפן בשנה אחת מרובה מרווח תבואת הדקל בשנה אחת, מכל מקום **הדקל מאריך ימים יותר**, ועדיף לקנות לאשה נכסים המתקיימים ליותר זמן.

•

כל השיעורים האמורים לעניין תשלומי בושת, [סלע. ומנה. ומאתים. וארבע מאות], הן דמי הבושת עצמו, אבל **הצער והדאגה הבאים למתבייש כשנותן אל לבו את בושתו**, **אינם נמחלים למבייש**, **עד שיבקש ממנו מחילה**. [מלשון הגמרא משמע שדיו בבקשת מחילה, אולם מסתבר שאינו נמחל לו עד שיסכים המתבייש למחול].

דרך ארץ לשאול את האורח הבא לעיר על עסקי מאכלו ומשתהו, ולא אם הבאה עמו אשתו או אחותו.

בן נח [שעבר על מה שצווה, כגון על גילוי עריות], נהרג בלא התראה, כי היה לו להבין מעצמו שהדבר אסור.

כי עצר עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך

שתי עצירות האמורות כאן, **אחת** כנגד מה שנעצרו פתחי ה**אנשים**, **ואחת** כנגד מה שנעצרו פתחי ה**נשים**.

י"א שהאנשים נעצרו רק בנקב אחד, [**בשכבת זרע**]. **וי"א** שנעצרו בשתי נקבים, [**גם בהוצאת קטנים**]. **וי"א** שנעצרו בשלושה נקבים, [**גם ביציאת נקבי פי הטבעת**].

ולדברי הכל הנשים נעצרו בדבר אחד יותר מהאנשים, **והוא יציאת העוברים שהגיע שעתם להיוולד**. ואם כן י"א שנעצרו בשתי נקבים, [ושייך בהם עצירה לעניין שכבת זרע שהכניסו בהם]. וי"א שנעצרו בשלושה נקבים. וי"א שנעצרו בארבעה נקבים.

המתפלל על חבירו

אמרו חכמים, כל המתפלל על חבירו, **והוא צריך לאותו דבר**, **הוא נענה תחילה**.

לדברי רבה בר מרי, יש ללמוד זאת ממה שנאמר באיוב, "וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו".

ולדברי רבא, יש ללמוד ממה שנאמר באברהם, "ויתפלל אברהם אל ה' וירפא את אבימלך", "וה' [כבר] פקד את שרה [קודם לכן] כאשר אמר", כלומר שפקד אותה במה שהתפלל אברהם על אבימלך, [לכאורה משמע שפקד אותה בהריון, אבל התוס' פרשו שפקד אותה ללדת ברווח].

אומרים האנשים, **בהדי הוצא לקי כרבא**, [כשגדל קוץ אצל הכרוב, פעמים שבאים לעקור את הקוץ, ועוקרים הכרוב עמו], כלומר שכיני הרשע לוקים עמו.

לדברי רבה בר מרי, יש ללמוד זאת ממאמר ה' לירמיה הנביא, "למה תריבו אלי, כלכם פשעתם בי נאום ה'", שכלל ירמיה עם הפושעים.

ולדברי רבא, יש ללמוד זאת ממאמר ה' למשה ואהרן, "עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי", שכלל משה ואהרן עם הממאנים.

כשלקח יוסף את אחיו להראותם לפני פרעה נאמר, "**ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים**", והכוונה שלקח את האחים החלשים, שאין בהם כח, כדי שלא מהם יבקש פרעה להיות עמו.

לדעת הבבלי, חמשת האחים החלשים, הם אותם שכפל משה את שמם בברכתו, כי רצה לחזקם בכך, [**דן**, **זבולון**, **גד**, **אשר**, **ונפתלי**, אבל יהודה לא כפל משה שמו משום שהיה חלש, אלא לצורך התרתו מנידויו].

ולדעת בראשית רבה, אלו שכפל משה את שמם היו החזקים, וחמשת האחים החלשים הם אלו שלא כפל משה את שמותם, [**ראובן**, **שמעון**, **לוי**, **ישכר**, **ובנימין**].

אומרים האנשים, **בתר עניא אזלא עניותא** [=העניות מחזרת אחר העני].

לדברי רבה בר מרי, יש ללמוד זאת מהדין האמור בביכורים, שהעניים שמביאים את הביכורים בסלי נצרים, אינם נוטלים את הסלים, ונותרים בידים ריקות, והעשירים שמביאים את הביכורים בכלי כסף וכלי זהב, נוטלים את הכלים חזרה.

ולדברי רבא, יש ללמוד זאת ממה שצוותה התורה את המצורע, "טמא טמא יקרא", שלא די לו בטומאתו, אלא צריך להכריז על כך לבייש עצמו.

אמרו חכמים, **השכם ואכול פת בשחרית**, לבטל פגעי צינה וחמה. ועוד תועלת יש בפת שחרית, שמבטלת מחלה הנקראת מרה, שיש בה 83 חולאים [כמניין מחל"ה].

לדברי רבה בר מרי, למדו זאת מהכתוב, "לא ירעבו ולא יצמאו", [אלא יאכלו, ואז] "ולא יכם שרב ושמש".

ולדברי רבא, למדו זאת מהכתוב, "ועבדתם את ה' אלקיכם" [בקריאת שמע ותפילה, ואחר התפילה] "וברך את לחמך ואת מימיך", [שתאכל פת במלח וקיטון של מים שחרית, ומכאן ואילך] "והסירותי מחלה מקרבך".

אמרו חכמים, **חברך קרייך חמרא**, **אוכפא לגביך מוש** [=אם חברך קורא לך חמור, שים על עצמך אוכף], כלומר הודה לדברי חברך הפוגם במעלתך, כמו שמצינו שקרא המלאך להגר "שפחת שרי", והודתה לו באמרה "שרי גברתי", [אף על פי שכבר שחררה אותה קודם שנשאה אברהם].

אומרים האנשים, **מלתא גנאה דאית בך**, **קדים אמרה** [=דבר גנאי שיש בך, הקדם לאומרו], כמו שמצינו שתחילת דברי אליעזר עם משפחת רבקה, "עבד אברהם אנכי".

אומרים האנשים, **שפיל ואזיל בר אווזא ועיניה מטייפן** [=האווז כשהולך בשפלות, עיניו נשואות למעלה לרחוק, אולי ימצא מזונות], כלומר אף מחמת ענוותנותו, לא ימנע אדם מלבקש מה שצריך לו, בין לתורה, בין למזונות, ולתבוע חובו, כמו שעשתה אביגיל, כשבקשה מדוד שיזכור אותה כשיגיע למלוכה.

אומרים האנשים, **שיתין תכלי מטייה לכבא**, **דקל חבריה שמע**, **ולא אכל** [=ששים אבלות ומכאובים באים, למי ששומע קול חבירו במאכלו, ואינו אוכל עמו].

לדברי רבה בר מרי, יש ללמוד זאת ממה שהתלוננו לדוד, אלו שלא הוזמנו למשתה אדניה.

ולדברי רבא, יש ללמוד זאת ממה שנשא אברהם את הגר, אחר שראה שיצחק שנשא את רבקה.

אומרים האנשים, **חמרא למריה וטיבותא לשקיה**. רש"י מפרש, שהאנשים מחזיקים טובה למי שמביא אליהם את מבוקשם, אף על פי שאינו אלא שליחו של אחר, כשם שמחזיקים טובה לשר המשקה אותם יין, אף על פי שהיין אינו שלו, אלא של המלך. ותוס' מפרשים, שאף על פי שהיין של המלך, מכל מקום, מאחר שנתן לשר המשקים להשקותו, בידו לתת כפי שירצה, כאילו הוא בעליו.

אומרים האנשים, **כלבא בכפניה**, **גללי מבלע** [=כלב ברעבונו, אוכל גללים. י"מ שהכוונה לאבנים, וי"מ שהכוונה לצואה], שנאמר "ונפש רעבה כל מר מתוק".

נאמר בתורה, "וילך עשו אל ישמעאל". ושנוי בנביא, "ויתלקטו אל יפתח אנשים רקים". ומשלוש בכתובים [בספר בן סירא], "כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו". ושנינו במשנה, "כל המחובר לטמא טמא". ובברייתא, "רבי אליעזר אומר **לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו**", [שלדעתו שניהם עופות טמאים, אולם לדעת חכמים הזרזיר טהור הוא]. וכן אומרים האנשים, מטייל ואזיל דיקלא בישא גבי קינא דשרכי [כלומר דרך דקל רע לגדול בצד אילן סרק].

אומרים האנשים, **קרית חברך ולא ענך, דחי גודא רבה שדי ביה** [=קראת לחברך להוכיחו ולא ענך, הפל עליו כותל], כלומר הניחו וייפול ברשעו, ודחהו בידים, כמו שכתוב, "יען טהרתיך ולא טהרת מטומאתך לא תטהרי עוד".

אומרים האנשים, **בירא דשתית מיניה, לא תשדי ביה קלא** [=בור ששתית ממנו פעם אחת, לא תזרוק בו עפר], כלומר דבר שנצרך לך פעם אחת, שוב לא תבזהו, כמו שכתוב, "ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו".

אומרים האנשים, **אי דלית דורא, דלינא, ואי לא, לא דלינא** [=אם תדלה ותגביה את המשוי עמי, אדלה, ואם לא, לא אדלה], ומשל הוא לכך שאין אדם רוצה להיכנס בסכנת היזק ממון, ותחת עול דבר, אלא אם כן משתתף חברו עמו, כמו שאמר ברק לדבורה, "אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך".

אומרים האנשים, **כד הוינא זוטרי, לגברי** [=כשהיינו קטנים, היינו חשובים כאנשים], **השתא דקשישנא, לדרדקי** [=עכשיו שהזקננו, הננו שפלים כתנוקות].

דף צג

אומרים האנשים, **בתר מרי נכסי** [=המתקרב לבעל נכסים], **ציבי משך** [=גם הוא מושך בשמן].

המוסר דינו לשמים

בסוגיתנו מבואר, שמי שאינו יכול לקבול על חבירו בבי"ד, רשאי למסור דינו לשמים. אבל **מי שיש לו אפשרות לקבול על חבירו בבי"ד, ומוסר דינו לשמים, הוא נענש תחילה**, ורק אחר כך עונשים את עושה העוולה.

ובספרי מבואר, ש**העושה עוולה**, [כגון שוכב בעבוט העני, ואינו משיבו לו קודם הלילה כדין], **נענש, בין אם** [העני] **צועק עליו לשמים, בין אם אינו צועק** עליו לשמים, **אלא שממהרים לענוש את זה שצעקו עליו**, יותר מזה שלא צעקו עליו.

האם מועילה נתינת רשות לחבול

לדעת רבי אושעיא ורבא מועילה נתינת רשות, לפטור את המצער שאינו פוגם בגופו של הנחבל, אבל אם פגם בגופו, לא מועילה נתינת רשות לכך, וחייב לשלם.

לדברי רבי אושעיא הטעם לכך, כי כשנפגם גופו, פוגם הוא לכל משפחתו, ואין אדם רשאי למחול על פגם משפחתו, [וממילא אין לנחבל רשות לחבול, ומשלם על החבלה].

ולדברי רבא הטעם לכך הוא, משום שאפילו יאמר אדם שנותן רשות לחבול בו, דבר ידוע הוא שאינו מוחל על ראשי אבריו, אם יחסרו ממנו, ולכן חייב החובל לשלם לו.

ולדעת רבי יוחנן מועילה נתינת רשות לפטור את החובל, אפילו מתשלום פגמי גופו של הנחבל. [אלא שכתבו התוס', שאם שאל החובל את הנחבל, אם נותן לו רשות לחבול בו, ואמר "הן", וספק בידינו אם התכוון בניחותא והסכים, או התכוון בתמיה ולא הסכים, שיש לתלות שלא הסכים].

האם מועילה נתינת רשות להזיק נכסים

הנותן לחברו נכסים **לשמור, ואמר** לו אחר כך, '**שבור** וקרע', אין בכך כלום, ואם שבר או קרע, **חייב** לשלם. אבל **אמר** לו 'שבור וקרע **על מנת שתהיה פטור** מלשלם', ואחר כך שבר וקרע, **פטור** מלשלם.

ומי שהיו **נכסיו תחת ידו**, **ואמר** לחברו ״**שבור** וקרע״, ושבר וקרע, **פטור** מלשלם.

״לשמור״ ולא לאבד, ולא לקרוע, ולא לחלק לעניים

אין **השומרים חייבים** בנזקי הפקדון כשפשעו בשמירה, אלא **כשנתנו להם על מנת לשמור**, שנאמר ״כי יתן איש אל רעהו ... לשמור״.

אבל אם **נתנו** את הפקדון לשומר **על מנת שיאבד או יקרע** אותו, **פטור** מלשלם את הנזקים הבאים בפשיעתו.

וכן אם נתנו לו **על מנת לחלק לעניים**, **פטור** מחיובי שמירת השומרים, כי מאחר שקיבל לחלק, אינו שומר עבור המפקיד, אלא עבור העניים, וכשנפסד הפקדון, אין מי שיתבע ממנו, כי לכל עני שיבוא, יוכל לומר, ״הייתי נותן לעני אחר״, **ורק אם יש קצבה** ידועה לממון הזה, **לאופן חלוקתו לעניים**, נעשה שומר עבור אותם עניים, **וחייב לשלם להם** מה שהפסידו בפשיעתו.

סליק פרק החובל

פרק תשיעי הגוזל עצים

דף צג

גזלן ששינה את הגזלה

מי שגזל איזה חפץ מבעליו, ולא נשתנה החפץ ממה שהיה, לדברי הכל, חייב להשיבו לבעליו, ולא די בכך שישלם לבעליו את דמיו, שנאמר, ״וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל״, את הגזלה עצמה ישיב. ואם נשתנה החפץ ביד הגזלן נחלקו חכמים אם קנאו בכך ומעתה אינו מחויב להשיבו אלא משלם דמיו ודיו.

יש מי שאומר, **שאפילו שינוי החוזר קונה מהתורה**. כלומר, אפילו אם אפשר להחזיר את הגזלה למה שהיתה, מדין התורה קנאה הגזלן בשינוי ששינה אותה, ומעתה שוב אינה של הנגזל, ואין הגזלן מחויב להחזיר אותה עצמה, אלא לשלם את שוויה, שנאמר ״הן״, למעט שינוי שאינו חוזר, ונאמר ״אשר גזל״, למעט אף שינוי החוזר. וזו דעת רבה בדף ס״ה, כמו שכתבו התוס׳.

ויש מי שאומר, **שינוי שאינו חוזר קונה מהתורה**, ו**שינוי החוזר קונה מדברי חכמים**. כלומר, מדין התורה קנאה הגזלן, רק אם אי אפשר להחזירה למה שהיתה, [רש״י מפרש שהדבר למד מהכתוב ״אשר גזל״, אם כעין שגזל יחזיר, ואם לאו, לא יחזיר. ותוס׳ פירשו שהדבר למד מהכתוב ״הן״, הבא למעט את השינויים], ואם אפשר להחזירה למה שהיתה, לא קנאה הגזלן מהתורה, אבל חכמים תקנו שאף על פי שאפשר להחזירה למה שהיתה, לא יחזיר אותה עצמה, אלא את דמיה, כדי שיקל על הגזלנים לשוב בתשובה, ולא ימנעו מכך, מחשש שצריכים להחזיר את מה שטרחו בו תחת ידם. וזו דעת רבי יוחנן, ודעת כמה תנאים כפי שיתבאר בעזה״י בהמשך.

ויש מי שאומר, **שינוי שאינו חוזר קונה מהתורה**, **ושינוי החוזר אינו קונה כלל**. כלומר, מדין התורה לא קנאה הגזלן, אלא אם אי אפשר להחזירה למה שהיתה, אבל אם אפשר להחזירה למה שהיתה, לא קנאה הגזלן מהתורה, וגם חכמים לא תקנו שיקנה, ולכן מחויב להחזיר את הגזלה עצמה, אף על פי ששינה אותה ממה שהיתה. וזו דעת כמה תנאים לפי דברי רב אשי, כפי שיתבאר בעזה״י בהמשך.

ויש מי שאומר, **שום שינוי אינו קונה**, **אלא במקומו עומד**. כלומר, מדין התורה לא קנאה הגזלן, אפילו אם אי אפשר להחזירה למה שהיתה, וגם חכמים לא תקנו שיקנה, ולכן בכל אופן מחויב להחזיר את הגזלה עצמה, אף על פי ששינה אותה ממה שהיתה. וזו דעת כמה תנאים לפי דברי אביי, כפי שיתבאר בעזה״י בהמשך.

.

שנינו במשנתנו, **הגוזל עצים ועשאם כלים**, **צמר ועשאו בגדים**, **משלם כשעת הגזלה**, כלומר קנה הגזלן את הגזלה להיות שלו, ואינו מחויב להשיבה אלא לשלם דמיה. ונחלקו חכמים בביאור המשנה.

לדברי רבה, התנא של המשנה סובר, שאפילו שינוי

החוזר קונה מהתורה, **ומדובר בעצים משופים** [=נסרים] **שעשה מהם כלים**, ובצמר מלובן שעשה ממנו בגדים, **שזה שינוי שאפשר להחזירו למה שהיה**, על ידי פירוק הכלים, ופרימת הבגדים, **ובכל זאת הגזלן קונה** את העצים והצמר **מהתורה**.

ולדברי אביי, התנא של המשנה סובר, ששינוי שאינו חוזר קונה מהתורה, ושינוי החוזר קונה מדברי חכמים, **ומדובר בעצים משופים** [=נסרים] **שעשה מהם כלים**, ובצמר מלובן שעשה ממנו בגדים, **שזה שינוי שאפשר להחזירו למה שהיה**, על ידי פירוק הכלים ופרימת הבגדים, **והגזלן קונה** את העצים והצמר **מתקנת חכמים** כדעת רבי יוחנן. ויש ברייתא החולקת על המשנה, וסוברת ששינוי שאפשר להחזירו למה שהיה, אינו קונה כלל.

ולדברי רב אשי, התנא של המשנה סובר, ששינוי שאינו חוזר קונה מהתורה, ושינוי החוזר אינו קונה כלל, **ומדובר** במשנה **בעצים שאינם משופים**, **ששיפה אותם להיחשב לכלים**, [ולא שיפוי מועט, אלא שיפוי חשוב, ששינה את שמם בכך להיחשב כבוכני או כנסרים], **ושוב אי אפשר להחזירם למה שהיו**, ובצמר שאינו מלובן, שעשאו בגד, באופן שאי אפשר להחזירו להיות צמר, ורק משום שאי אפשר להחזירם למה שהיו, **קנאם הגזלן מהתורה**, אבל אם היה אפשר להחזירם למה שהיו, היה הגזלן מחויב להשיב אותם עצמם.

גזל צמר ולבנו

נחלקו חכמים מה הדין כשאחד גזל צמר, ולבנו, האם ענין זה נחשב שינוי, שיקנה אותו הגזלן.

לדברי אביי, **חכמים אומרים**, **שאין** הדבר נחשב **לשינוי** הצמר, ולא קנה אותו הגזלן. **ורבי שמעון אומר** שהדבר נחשב **לשינוי** הצמר וקנה אותו הגזלן. [ולכאורה, בכל האופנים של הליבון דעתו כן. אולם נראה שלדעת רבי שמעון בן יהודה, כלל לא נחלק רבי שמעון על חכמים בזה, שהרי לדעתו, רבי שמעון אומר, שאפילו צביעה אינה נחשבת לשינוי, ואם כן, כל שכן ליבון].

ולדברי רבא, **ניפוץ** [=ביד] **וחיוור לדברי הכל אינם** נחשבים **לשינוי** הצמר, ולא קנה אותו הגזלן. **וכיבור** [=בגפרית] **לדברי הכל** נחשב **לשינוי** הצמר, וקנה אותו הגזלן. **ורק בסירוק** [במסרק] **נחלקו**, לדעת חכמים, אין הדבר נחשב לשינוי הצמר, ולדעת רבי שמעון, הדבר נחשב לשינוי הצמר. וכן דעת רבי חייא בר אבין לפי התירוץ הראשון בתוס׳] .

ולדברי רבי חייא בר אבין [לפי התירוץ השני בתוס׳], רק בכיבור [=בגפרית] הכל מודים שנחשב לשינוי הצמר. אבל **בסירוק** [=במסרק] **ובחיוור** ואפשר גם **בניפוץ** [=ביד] **נחלקו**, לדעת חכמים, אין הדבר נחשב לשינוי הצמר, ולדעת רבי שמעון, הדבר נחשב לשינוי הצמר.

גזל צמר וצבעו

נחלקו חכמים מה הדין כשאחד גזל צמר, וצבעו, האם ענין זה נחשב שינוי, שיקנה אותו הגזלן.

לפי דעת חכמים, **הכל מודים שאפילו אם אפשר להוריד את הצבע על ידי צפון**, **צביעת הצמר נחשבת שינוי**, כי שינוי גדול הוא בבגד, ולכן קנה אותו הגזלן.

אך נחלקו חכמים, **מה אמר רבי שמעון בדין זה**. **לדברי אביי נחלקו תנאים בדעת רבי שמעון**. **תנא קמא אומר שלדעת רבי שמעון צביעה**, **נחשבת שינוי** הצמר, [קל וחומר מליבון], וקנה אותו הגזלן. **ורבי שמעון בן יהודה אומר**, **שלדעת רבי שמעון**, **צביעה אינה נחשבת שינוי** הצמר, ולא קנה אותו הגזלן. **ולפי דברי רבא דעת רבי שמעון**, **שצבע שאפשר להורידו** על ידי צפון, **אינו** נחשב **לשינוי** הצמר, ולא קנה אותו הגזלן, **וצבע שאי אפשר להורידו** על ידי צפון, נחשב **לשינוי** הצמר, וקנה אותו הגזלן. [ונמצא שלפי דברי רבא דעת רבי שמעון, שליבון שאי אפשר לבטלו, נחשב שינוי, וצבע שאפשר לבטלו, אינו נחשב שינוי. ולדעת חכמים הדבר הפוך, ליבון שאי אפשר לבטלו, אינו נחשב שינוי, וצבע שאפשר להורידו, נחשב שינוי].

דף צד

שינוי באתנן

לדעת בית שמאי, כשם שאתנן זונה **אסור בהקרבה**, [כלומר זונה שקבלה שה עבור זנותה, השה אסור בהקרבה], כך דין האתנן גם אם שינו אותו, כגון שנתן לה חטים, ועשאתן סולת, או

שנתן לה זיתים, ועשאתן שמן, שנאמר "גם", לרבות את שינויי האתנן לאיסור אתנן, [ומהכתוב "הם", יש למעט מהאיסור את ולד האתנן].

לדברי אביי, **מכאן לומדים בית שמאי**, שבכל מקום, דבר שנשתנה אינו נחשב לדבר אחר ממה שהיה, ולכן **אף לעניין גזלה**, הגוזל דבר ומשנהו, אינו קונה אותו.

ולדברי רבא, **רק לעניין קרבן הבא לה'**, אין השינוי מתיר את הדבר, אבל לעניין גזלה מודים בית שמאי, שגזלה נקנית לגזלן בשינוי.

ולדעת בית הלל, דווקא את האתנן כמו שהוא אסרה תורה, אבל **אם נשתנה האתנן ממה שהיה**, כגון נתן לה חטים ועשאתן סולת, או נתן לה זיתים ועשאתן שמן, **מותר** הדבר **בהקרבה**, שנאמר "הם", למעט את השינוי מאיסור אתנן, [וגם למעט את הוולדות מהאיסור הזה].

גזל חטים טחן לש ואפה

רבי אליעזר בן יעקב אומר, הרי ש**גזל סאה של חטים**, **טחנה**, **לשה**, **ואפאה**, והפריש ממנה חלה, כיצד מברך? **אין** זה **מברך** אלא מנאץ, ועל זה נאמר "בוצע ברך נאץ ה'".

לדברי אביי, **דעת רבי אליעזר בן יעקב**, **שבכל מקום שינוי אינו מחשיב את הדבר לאחר ממה שהיה**, ועדיין הוא נחשב כנכסי הנגזל, ולכן אף על פי ששינה את החטים בטחינה לישה ואפיה, עדיין אינו יכול לברך עליהם.

ולדברי רבא, **דעת רבי אליעזר בן יעקב**, **ש**לשאר דברים שינוי מחשיב את הדבר לאחר ממה שהיה, ושוב אינו נחשב כנכסי הנגזל, **ורק לעניין ברכה אין השינוי מועיל**, כי מצווה הבאה על ידי עבירה, אינה מצווה אלא עבירה, ואי אפשר לברך על עבירה.

כלל שאמר רבי שמעון בן אלעזר

כלל זה אמר רבי שמעון בן אלעזר, מעיקר הדין, **גזלן ששינה את הגזלה**, **לא קנאה**, ולכן אפילו כחשה ממה שהיתה, יכול להחזירה כמו שהיא, ובכך מקיים "והשיב את הגזלה אשר גזל". [אלא שכשהשביח את הגזלה, תקנו חכמים להקל עליו לשוב בתשובה, ואמרו שיוכל לשלם דמיה כמו שהיתה, ולא להשיב אותה עצמה משובחת, ולהפסיד מה שטרח בה].

לדברי אביי, **בכל אופן** אמר רבי שמעון בן אלעזר ששינוי אינו קונה.

ולדברי רבא, לא אמר רבי שמעון ששינוי אינו קונה, אלא **בדבר שאפשר להחזירו למה שהיה קודם השינוי**, אבל אם אי אפשר להחזירו למה שהיה, מודה רבי שמעון בן אלעזר, ששינוי קונה.

עד היכן מפרישים פאה

לדעת חכמים, מצוות פאה להפרישה בשדה **מהקמה** [המחוברת בקרקע], אולם אם לא הפריש פאה מהקמה, יפריש אף **מהעומרים** [התלושים], **ומן הכרי** [ערימת החטים], ודין מה שהפריש כדין פאה, שנותן לעניים ופטור מלעשר. אולם אם כבר מירח את התבואה בכרי, ונתחייבה במעשר, צריך להפריש את המעשר קודם שייתן לעניים את חלקם, משום שדינם לקבל פאה שפטורה ממעשר. ואם כבר טחן את החטים, ועשאם עיסה, נפטר מלתת לעניים את חלקם, כי קנאו בשינוי, ואינו משלם לעניים את דמי הפאה, כי כל מי שיתבע ממנו, יוכל לדחותו, ולומר לו, אתן לעני אחר.

ולדעת רבי ישמעאל, **אפילו** עשה **מ**החטים **עיסה**, לא קנה את חלק העניים שבתוכה בשינוי הזה, ועדיין של עניים הוא, ונותן להם חלקם.

לדברי אביי, העושה מה שאסרה תורה, אף על פי שחטא, מה שעשה עשוי, ולכן היה מקום לומר, שמי שלא הפריש פאה לעניים מהקמה, ככתוב בתורה, אף על פי שחטא, מכל מקום מה שעשה עשוי, והתבואה שלו, ואינו מחויב להפריש מהעומרים והכרי, ורק מאחר שכתבה תורה "תעזוב" פעם נוספת, למדנו שנותן פאה אף מהעומרים והכרי. ומאחר ש**לדעת רבי ישמעאל שינוי אינו קונה**, דין עיסה כדין כרי, ומפריש פאה אף מהעיסה. [וחכמים חולקים כי לדעתם שינוי קונה].

ולדברי רבא, העושה מה שאסרה תורה לא עשה כלום, ולכן בלא שכפלה תורה את הכתוב "תעזוב", ידענו שמי שלא הפריש לעניים פאה מהקמה ככתוב, עדיין מחויב להפריש

מהעומרים והכרי. ומאחר ש**לדעת רבי ישמעאל שינוי קונה**, לא היינו יודעים מזה שמפריש אף מהעיסה, ולכן כתבה תורה "תעזוב" פעם נוספת, להוסיף חיוב הפרשת פאה אף מהעיסה, ואף הוא מודה, שאין ללמוד מכאן ששינוי אינו קונה בשאר מקומות, כי רק לעניין מתנות עניים אמרה תורה כן. [וחכמים חולקים כי לדעתם הכתוב "תעזוב" לא בא להוסיף חיוב פאה מהעיסה, אלא ללמד שהמפקיר כרמו ובבוקר חזר והחזיק בו, חייב בפאה, כמי שלא הפקיר את כרמו כלל].

גזלנים ומלווי בריבית
שבאו להחזיר הממון

בימי רבי רצו להקל על הגזלנים ומלווי בריבית לשוב בתשובה, ו**תקנו שאם אין הגזלה עצמה תחת ידם**, **אין מקבלים מהם את התשלום**, וחוזרים לכשרותם בלא לשלם, [שמא ימנעו מלשוב בתשובה, כשידעו שצריכים לשלם כל ממון שגזלו, וכבר אינו תחת ידם], ומי שמקבל מהם תשלום גזלותיהם, אין רוח חכמים נוחה הימנו, [=אין רוח חכמה וחסידות בקרבו].

רבנו תם מפרש, שלא **תיקן רבי** תקנה זו אלא **לבני דורו**, אבל בדורות אחרים מקבלים תשלום הגזלות מהגזלנים, אפילו הגזלה עצמה אינה תחת ידם.

ור"י מפרש, שלא **תיקן רבי** תקנה זו אלא **למי שרוב עסקו ומחייתו מגזל וריבית**, ואם יצטרך להשיב כל גזלותיו, לא יספיק לו כל אשר לו, אבל מי שגזל באקראי, מקבלים ממנו את תשלום הגזלה, אפילו כבר אינה תחת ידו.

ויש מפרשים, שלא **תיקן רבי** תקנה זו אלא **לבעלי תשובה**, אבל מי שאינו שב בתשובה, דנים אותו ומוציאים ממנו תשלום הגזלה, [ודחו התוס' דברים אלו, שאם כן כל אחד יערים לפטור את עצמו, ויאמר שרוצה לשוב בתשובה].

ומכל מקום, כל זה כשבאו להחזיר מחמת שרוצים לקיים את הדין, אבל **אם רוצים להחזיר לצאת ידי שמים**, **מקבלים מהם**, כדי שתהא תשובתם שלימה.

ואם אותו ממון שגזלו עודו תחת ידם, ואינם צריכים להפסיד מממונם לשלם, אין חשש שימנעו מלשוב בתשובה, כשידעו שצריכים להשיב את הגזלה עצמה, ו**חייבים להחזיר**.

ואם היה אותו ממון תחת ידם, אבל **אינם יכולים להחזירו בלא הפסד**, כגון שגזל קורה, ובנה ממנה בית, שלא יוכל להחזירה בלא לשבור את הבית, **לא חייבו** אותו **להחזיר**ה, **אבל חייבו** אותו **לשלם דמיה**.

גזלן שמת והניח גזלות לבניו

לדעת האומרים, רשות יורש אינה כרשות מוריש, אלא כרשות לוקח, **מעיקר הדין**, **אין היורשים חייבים להשיב** את הגזלות שגזל אביהם, כי קנו אותם ביאוש בעלים ושינוי רשות, ואין חייבים לשלם את דמיהם, כי לא הם גזלו.

אולם אם עשה האב תשובה קודם מותו, ושב להיות "עושה מעשה עמך", שבניו חייבים בכבודו, **ולא הספיק להחזיר** את הגזלה שתחת ידו, **והיתה הגזלה דבר מסוים**, שניכר לכל שזו גזלת פלוני, **הבנים חייבים להחזירה**, משום כבוד אביהם, שלא יהיה לו בזיון כשיזכירו את גזלותיו.

דף צה

גזל בהמה וגזז את צמרה או ילדה אצלו

לדעת רבי מאיר, **מעיקר הדין** אין הגזלן חייב לשלם את **הגיזות והוולדות**, כי **קנה** אותם **בשינוי** [הגזיזה והלידה], וכן אם הוכחשה הבהמה, אינו רשאי להחזירה כפי שהיא, כי קנה אותה בשינוי [ההכחשה], ואינו יכול לומר לבעלים 'הרי שלך לפניך', אלא משלם להם את שוויה כפי שהיתה בשעת הגזלה. **אולם** במקום שהשביחה הבהמה תחת ידו, כגון שגזז את צמרה, או ילדה אצלו, **קנסו אותו חכמים**, **שלא יזכה** בשבח הזה בשינוי, אלא ישלם את כל השבח, **כאילו לא קנה אותו כלל**, **ולכן משלם את הבהמה**, **ואת הצמר הגזוז**, **ואת הוולד**. ומכל מקום דווקא כשגזל במזיד קנסו אותו, אבל גזל בשוגג, [כגון שלקח מהגזלן ולא ידע שלוקח דבר גזול, או צבע שנתנו לו לצבוע שחור וצבע אדום], לא קנסו אותו להפסיד את מה שקנה בשינוי, ואינו משלם אלא כשעת הגזלה.

ולדעת רבי יהודה ורבי שמעון, **אינו משלם את הצמר הגזוז**, **והוולדות שנולדו**, [או משום שקנאו בשינוי, או משום תקנת השבים], **ולעניין הצמר שעל הבהמה**, **והוולד שברחמה**, **נחלקו** אם משלם אותם. ונחלקו חכמים בביאור מחלוקתם.

לדברי רב זביד, רבי יהודה אומר שהגזלה חוזרת בעיניה, כלומר כמו שהיא, עם הצמר שעליה, והוולד שברחמה, [כלומר **שבח שעל גבי גזלה של נגזל**], ורק מה שכבר אינו עליה אין הגזלן מחזירו, אלא משלם את שוויו כפי שהיה בשעת הגזלה. [א] רש"י מפרש שלדעת רבי יהודה, שינוי קונה, ולכן קנה הגזלן את השבח שאינו על גבי הבהמה. ומה שאינו קונה שבח שעל גבי הבהמה, (א) י"מ משום שבזה מודה רבי יהודה לרבי מאיר שקנסו את הגזלן, (ב) וי"מ שרק את מה שאינו עליה קנה בשינוי, כי זה שינוי גמור, אבל מה שעליה לא קנה בשינוי, כי אין זה שינוי גמור, אלא שינוי החוזר, ולפי זה, מה שלרבי יהודה צבע שקיבל לצבוע שחור וצבע אדום לא קנה, אין זה מפני ששינוי אינו קונה בשום מקום, אלא מפני שהצבע אינו מתכוון לקנות. [ב] ויש מפרשים, שבאמת לדעת רבי יהודה, שינוי אינו קונה בשום מקום, ולכן שבח שעל גבי הבהמה שייך לנגזל, והטעם ששבח שאינו על גבה שייך לגזלן, משום תקנת השבים. ולפי זה אפשר, שאפילו שבח שעל גבי הגזלה, אם בא בטרחת הגזלן, אינו חוזר לנגזל, משום תקנת השבים. **ורבי שמעון אומר**, ששינוי קונה בכל אופן, ולכן אפילו **שבח שעל גבי הבהמה** שייך **לגזלן**, ואינו חייב לשלם אלא את שווי הבהמה בשעת הגזלה.

ולדברי רב פפא [שתניא כוותיה], **רבי יהודה אומר, שאין הגזלן מחזיר, לא את השבח שאינו עליה, ולא את השבח שעליה**. י"מ משום שקנה הגזלן בשינוי אף את השבח שעליה. וי"מ משום תקנת השבים. ואין הגזלן חייב, אלא לשלם את שווי הבהמה כפי שהיתה בשעת הגזלה. **ורבי שמעון אומר**, שאין הגזלן נוטל את כל השבח, אלא רואים אותו כאילו נתן לו הנגזל את הבהמה על מנת שישביח אותה, **ועיקר השבח של הנגזל**, [**ואפילו שבח שכבר אינו על גבי הבהמה**], **אלא שהגזלן נוטל בו חלק** למחצה לשליש ולרביע, **כפי שמנהג המדינה לתת שכר למקבלים בהמות על מנת להשביחם**. וספק בגמרא, אם הגזלן נוטל את חלקו מגוף השבח, או שהנגזל יכול לסלקו מגוף השבח על ידי שייתן לו דמים. ומהתוס' משמע, שפשטה הגמרא שיכול לסלקו בדמים. וי"מ שפשטו שאי אפשר לסלק בדמים.

גזל קרקע והשביחה

לדברי הכל, מי שגזל קרקע והשביח אותה, **לא קנה הגזלן בשינוי**, לא את הקרקע, ולא את השבח, משום שקרקע אינה נגזלת, שלעולם היא ברשות בעליה, ולכן הנגזל נוטל אותה עם מה שהושבחה. [ואין לגזלן אלא מה שהוציא עליה עד שיעור שבחו].

גזל עבדים והזקינו

לדעת רבי מאיר [ולפי דברי רב זו דעת חכמים], אף על פי שזקנה נחשבת שינוי, מי שגזל עבדים והזקינו, לא קנה אותם הגזלן בשינוי, כי **דין עבדים כדין קרקעות** שאינן נגזלות.

ולדעת חכמים [ולפי דברי רב זו דעת רבי מאיר], **דין עבדים כדין מטלטלים**, ולכן קנה אותם הגזלן בשינוי זה.

חמישה גובים מהמחוררים

רוב בעלי חובות, גובים את חובותיהם מנכסים שתחת ידי החייב, ומקרקעות שמכר לאחרים אחרי שנתחייב, כי השתעבדו לחוב קודם המכירה. אולם יש בעלי חובות, שמפני תיקון העולם אמרו חכמים, שאינם גובים את החוב, אלא מנכסים שתחת יד החייב [=נכסים בני חורין].

א-ב. פירות ושבח פירות. כלומר, מי שגזל שדה ומכרה לאחר, ועמד הלוקח והשביח את הקרקע בפירות ובשבח פירות, הדין הוא שהנגזל נוטל ממנו את הקרקע עם כל השבח, [שהרי קרקע אינה נגזלת, ואינו נותן לו אלא מה שהוציא על הקרקע כדי לשבחה], והלוקח הזה חוזר וגובה מהגזלן מה שנטלו ממנו, [כי אחריות המכירה עליו], את שווי גוף הקרקע הוא גובה אף מנכסים משועבדים של הגזלן, אבל את הפירות והשבח אינו גובה אלא מנכסים שתחת ידו של גזלן, אבל ממשועבדים לא.

ג. המקבל עליו לזון את בניה ובנותיה של אשתו.

ד. לדעת רבי מאיר, **שטר חוב שאין בו אחריות נכסים**, [ולדעת חכמים, שטר חוב שמפורש בו שאין המתחייב מקבל אחריות נכסים על החוב].

ה. כתובת אשה שאין בה אחריות נכסים [כנ"ל].

ו. מזון האשה והבנות.

שמין השבח ומעלים בדמים

שלושה שמין להם את השבח, ומעלים אותן בדמים, כלומר ראויים לקבל את השבח אבל אין נוטלים אותו עצמו אלא את דמיו.

א. בכור לפשוט. כגון אם השביחו את נכסי האב קודם החלוקה, שמתחילה היו הנכסים שווים שנים עשר, והכפילו את שווים ושווים עשרים וארבעה. ובשעת חלוקה נוטל הבכור פי שנים בקרקעות, אך אין לו ליטול פי שנים בשבח. וכשנוטל שני חלקים בקרקע, נמצא בידו ששה עשר וביד פשוט שמונה. ובאמת היה לבכור לקבל מהשנים עשר הראשונים שמונה ועוד חצי מהשבח כלומר עוד ששה סה"כ ארבעה עשר וכשנטל ששה עשר נטל שנים יותר מהראוי לו. וצריך להחזיר לו שנים, ומעלה לו בדמים, ואין נותן לו מן הקרקע, אלא אם רצה מסלקו בדמים, ונותן לו שנים, ואין יכול לומר לו הפשוט, תן לי קרקע כזה שוה שנים.

ב. בעל חוב ללוקח. כלומר כשבעל חוב טורף מלקוחות בשביל חוב שיש לו על המוכר, אין לו כח במה שהשביח לוקח, ומסלקו בעל חוב בדמים, ונותן לו דמי שבחו, ואין נותן לו קרקע בשיעור שבחו.

ג. בעל חוב ליתומים. כלומר כשבעל חוב יורד לנכסי יתומים בשביל חוב אביהם, אין לו במה שהשביחו נכסים לאחר מיתת אביהן כלום, ומעלה להם לשבחם בדמים, ונותן מעות אם ירצה.

דף צו

גביית חובות מנכסים משועבדים

המלווה לחברו, ולאחר מכן מכר הלווה קרקע, **המלווה גובה את חובו מהקרקע המשועבדת לו**, ונוטל אותה מהלוקח, **עם כל השבח שבה, אפילו הוא מגיע לכתפים**. [רש"י מפרש שהכוונה לתבואה גמורה שבשדה שאינה צריכה לקרקע. אבל תוס' כתבו שתבואה כזו דינה כתבואה שכבר תלש הלוקח, ואין המלווה גובה אותה, ושבח המגיע לכתפים הוא תבואה שסופה להיתלש ולישא בכתפים, אבל עדיין צריכה לקרקע, כגון בוסר ופגים. ורבינו תם מפרש, שהכוונה לדבר הבא בטורח]. אלא שיש אומרים, שאם יש ללוקח מעות, יכול לתת אותם למלווה תחת הקרקע, ותישאר הקרקע בידו.

וכתבו התוס', **שאף** על פי שהטעם שהמלווה נוטל מהלוקח גם את השבח שלא מכר לו הלווה, הוא משום שכך כתב לו באחריותו, שיחזיר לו את כל השבח שיגבו ממנו, ואם כן יש לו ממי לתבוע את השבח, מכל מקום מי שהלווה ממון לחברו, ומת הלווה, **המלווה גובה את חובו מקרקעות היורשים, עם השבח** שלא ירשו מאביהם, אף על פי שאין להם ממי לתבוע אותו, כי יורש כרעיה דאבוה הוא. [ומפירוש רש"י אין ראיה לדין הזה].

ורק מי שהלווה לחבירו, ונתן הלווה קרקע **במתנה** לאחר, **אין המלווה גובה** ממנה **את השבח** שלא נתן הלווה למקבל, משום שאין למקבל ממי לתובעו, שהרי מקבל מתנה אינו מקבל באחריות.

וכל זה כשהיה החוב כשווי כל הקרקע והשבח, אבל אם היה החוב כשווי הקרקע לבדו, אין המלווה גובה את השבח. ולא עוד אלא שלדעת האומרים, שאם יש ללוקח ממון, יכול לתת למלווה, ולא יוכל לגבות ממנו את הקרקע, הרי בזה יש לו ממון בשווי השבח, ויכול לתת למלווה את השבח, ולהשאיר את הקרקע בידו.

ואם היתה הקרקע משועבדת למלווה באפותיקי, הכל מודים שאין הלוקח יכול לתת למלווה מעות תחת הקרקע, אלא **נוטל אותה עם השבח**, כי דין הקרקע המשועבדת באפותיקי, כדין קרקע שהיא כבר שלו. **אלא שאם אין החוב כשווי הקרקע עם השבח, יש לו לשלם ללוקח את מה שהוציא** על השבחת שדהו, כדין יורד לשדה חברו.

ואם היה החוב כשווי הקרקע עם השבח. י"מ שאף בזה נותן ללוקח את מה שהוציא, כדין יורד לשדה חברו. **וי"מ** שמאחר שיש ללוקח ממי לתבוע את השבח, **אין המלווה משלם לו כלום**, אלא גובה כל חובו, **ורק אם גבה מיתומים**, שאין להם ממי לגבות את השבח, הוא **משלם להם את היציאות**.

•

כשם שיש לגזלן זכות בשבח [לדעת רבי יהודה ורבי שמעון], כך אם מכר והוריש את הגזלה, יש ללוקח וליורש זכות בשבח, בין השביח הגזלן, בין השביחו הם, שכל זכות שיש לו בגזלה, מכר והוריש להם, ורק אם היה הלוקח גוי אין השבח שלו.

כמה פרטים בעניין שינוי השם

גזל דקל משדה חברו, לא קנה בשינוי השם, כי עדיין דקל שמו.

גזל דקל ועשאו גזרים, לא קנה בשינוי השם, כי עדיין גזרי דקל שמם.

גזל גזרי דקל ועשה מהם קורות, קנה בשינוי השם.

גזל קורות גדולות ועשה מהם קורות קטנות, לא קנה בשינוי השם, כי קורות שמם כבתחילה.

גזל קורות ועשה מהם קרשים, קנה בשינוי השם.

גזל לולב ועשה ממנו הוצי [=שניתק כל העלים מהשדרה], **קנה** בשינוי השם.

גזל הוצי ועשה ממנו חופיא [=מטאטא ולשם כך חולק כל עלה ואי אפשר להחזיר את הדבר לקדמותו], **קנה** בשינוי השם.

גזל חופיא ועשה ממנו שרשורא [=חבל], **לא קנה** בשינוי השם, כי אפשר לפרום את השרשורא, ויחזור לשמו הראשון.

גזל לולב וחלק את התיומת [כמבואר בהמשך]. **י"א שאין** לולב **נפסל** בכך, ואם כן לא נשתנה שמו בכך, **ולא קנה** אותו בשינוי השם. **וי"א** שלולב **נפסל** בכך, ואם כן נשתנה בכך, שמו **וקנה** אותו בשינוי השם.

גזל לולב ונטל ממנו את התיומת, מאחר שלולב **נפסל** בכך, נשתנה שמו, **וקנה** בשינוי השם.

נחלקה התיומת [י"א שכשר. וי"א שפסול]

לשיטת הגאונים, העלה העליון של הלולב, שהוא כשני עלים דבוקים, נקרא תיומת, ואם מתחילת ברייתו היו דבוקים שני חלקיו **לכל אורכו, ונחלקו, הרי נחלקה התיומת**, [וי"א שכשר, וי"א שפסול]. אבל אם כך היה מתחילת ברייתו, הכל מודים שאין זה נחלקה התיומת [וכשר].

ורש"י מפרש, רק אם נחלקו שני חלקי העלה האמצעי כל כך, **עד שנסדקה השדרה** עצמה, הדבר נחשב שנחלקה תיומתו של הלולב [וי"א שכשר, וי"א שפסול].

ור"י מפרש, לולב שיש בו שני עלים אמצעיים, [שכל אחד מהם משני עלים דבוקים], **העלים הללו נקראים תיומת, ואם יחלקו** שני העלים הללו **זה מזה מעט, הרי נחלקה התיומת**, [וי"א שכשר, וי"א שפסול].

•

נטלה התיומת לגמרי, לדברי הכל **פסול**.

נקטם ראשו של הלולב, לדברי הכל **פסול**. י"מ שהכוונה לקטימת רוב עלי הלולב, שאם הכוונה לעלה האמצעי, אם כן למה אמרו שאם נטלה התיומת נפסל, הלא בקטימתו בלבד כבר נפסל הלולב. וי"מ שהכוונה לקטימת העלה האמצעי, ואף על פי כן שבקטימת מעט ממנו נפסל הלולב, הוצרכו לומר שגם אם נטלה כל התיומת הוא נפסל, כי היה אפשר לחשוב, שנטילת חלק ממנה מקלקלת את הדרו של הלולב, אבל כשתינטל כולה, לא יפסל, קא משמע לן שאף בנטילת כולה הוא נפסל.

כמה פרטים בעניין שינוי מעשה

גזל עפר ועשה ממנו לבנה, לא קנה, כי אפשר להחזיר את הלבנה לעפרה, ושינוי החוזר הוא.

גזל לבנה ועשה ממנה עפר, קנה, כי אי אפשר להחזיר את הלבנה שהיתה, כי אפילו יעשו מהעפר לבנה, אין זו הלבנה שהיתה, ושינוי שאינו חוזר הוא.

גזל נסכא [=מטיל כסף] **ועשה ממנו מטבע, לא קנה**, כי אפשר לחזור ולעשות מהמטבע נסכא, ושינוי החוזר הוא.

גזל מטבע ועשה ממנו נסכא, קנה, כי אי אפשר להחזיר את הדבר למה שהיה, כי אפילו יעשו מהנסכא מטבע, אין זה המטבע שהיה, ושינוי שאינו חוזר הוא.

מתוך פירוש רש"י משמע, שסוגיה זו היא כדעת האומרים ששינוי החוזר אינו קונה, אבל לדעת האומרים ששינוי החוזר קונה, בכל האופנים הגזלן קונה את הגזלה.

אולם התוס' כתבו, שסוגיה זו היא כדעת האומרים ששינוי החוזר קונה, כי מודים הם שלא כל שינוי החוזר קונה, ורק שינוי חשוב קונה, כגון נסכא שעשה ממנו כוס, אבל העושה מטבע ולבנים, שאינם דברים חשובים, לא קנה בשינוי זה.

•

גזל בהמה, וחרש בה, והשביח שדהו על ידה, אינו משלם לנגזל את השבח הזה, אלא את שווי הבהמה. ורב נחמן קנס אחד לשלם את השבח הזה, משום שהורגל לגזול.

רב הונא כינה את רב נחמן ושמואל [המכונה שבור מלכא] אחים בדין.

מחלוקת רבי מאיר וחכמים כתובה בדף צ״ה.

דף צז

התוקף עבדו של חברו

לדעת רב, מי שתקף עבדו של חברו, ועשה בו מלאכה, **חייב לשלם לרבו דמי המלאכה שעשה עמו**, [ואינו כגוזל בהמה ועושה בה מלאכה, שאינו משלם אלא דמי הבהמה], כי דין עבדים כדין קרקעות, ואף בזמן התקיפה נחשבים ברשות בעלים, ונמצא זה עושה מלאכה בקרקעו של זה.

אולם אם תקפו בשעה שאינו רגיל לעשות מלאכה לרבו, או בשעה שארע שאין לרבו מלאכה לתת לו, **פטור** מלשלם לרבו דמי מלאכתו, כדין זה נהנה וזה אינו חסר, כמבואר [בדף כ״א] לעניין דר בחצר חברו שלא מדעתו, ואף על פי ששם אין פוטרים את הנהנה, אלא משום שיש גם לבעלים הנאה בישובו בבית, [שרואה צרכי הבית ומתקנם. א״נ שמונע משדים להיכנס], מכל מקום גם כאן הבעלים נהנה ממה שמשעבדים את העבד, ואינו מתרגל לבטלה.

וכל זה בסתם אדם, **אבל אם בעל העבד חייב ממון לתוקף**, **אסור לו להשתעבד בעבד חנם**, **אפילו באופנים המותרים**, **כי** כשמשתמש בחנם, הדבר נראה כאילו מחמת ההלוואה עושה זאת, **ונראה הדבר כריבית**.

י״מ שרק בדברים מפורסמים, כעבודת עבד ושאלת חצר, **אסרו למלווה להנות מהלווה חנם**, משום שנראה כריבית, אף על פי שהיה מהנה אותו גם ללא ההלוואה, אבל להשאיל לו כלים שאין פרסום בדבר מותר.

וי״מ שאם קודם ההלוואה, הלווה **לא הורגל בפועל להנות** את המלווה **בחנם**, אחרי שהלווה לו **אסור לו להנות אותו בחנם**, אפילו בדבר שבוודאי היה מהנה אותו גם ללא ההלוואה, ואפילו אין הדבר מפורסם ונשמע, שהרי אפילו שאילת שלום אסרו, אם לא היה רגיל בכך קודם ההלוואה, אבל אם היה רגיל להנות אותו קודם ההלוואה, מותר להנותו חנם אף בדבר מפורסם, כעבודת עבד ושאלת חצר.

וכל זה שמותר, הוא כשביקש ממנו רשות, אבל התוקף עבדו או נכנס לחצרו שלא ברשות, נראה שסומך על הלוואתו, ואסור בכל אופן, משום שנראה כריבית.

תקף ספינה העומדת
להשכרה והוזקה תחת ידו

אם תקפה על מנת לשלם שכרה ולא על מנת לגוזלה, **כששכרה מרובה** על מה שהזיק אותה, **ישלם כל שכרה**, כי על מנת כן נטלה, **וכשהיזקה מרובה** משכרה, **ישלם** פחתה, כי הוא הזיק. [ללשון ראשון, כל ספינה שעומדת לשכירות ותקפה, מן הסתם תקפה לשלם שכרה, ולא לגוזלה. וללשון שני יש לעיין בזה].

ואם תקפה על מנת לגוזלה, **אין לגבות ממנו אלא את מה שפחתה**, כי אין עליו אלא חיוב להשיבה כמו שהיתה בשעת הגזלה.

השבת גזלה שנשתנית

הגוזל דבר מחבירו ונשתנה, [אפילו מעצמו, ולא על ידי הגזלן], **אם שינוי ניכר הוא**, אינו יכול לקיים בו ״והשיב את הגזלה״, אלא **משלם את שוויו כפי שהיה בשעת הגזלה**, **ואם אין השינוי ניכר**, **אפילו פחתו דמיו**, **משיבו כמו שהוא**, ומקיים ״והשיב את הגזלה״, ולפיכך.

גזל מטבע ונסדק, או גזל פירות והרקיבו [כולם], או גזל יין והחמיץ, מאחר שנשתנו שינוי הניכר בגופם [מטבע ופירות], או בריחם וטעמם [פירות ויין], משלם כשעת הגזלה.

גזל תרומה ונטמאת, או גזל חמץ ועבר עליו הפסח, או גזל בהמה ונפסלה למזבח, על ידי שנעברה בה עבירה [שנרבעה או נעבדה], או שנפל בה מום שאינו ניכר [כגון בדוקין שבעין], או גזל בהמה ויוצאת להיסקל, אף על פי שנאסרו כולם תחת ידו, מאחר שאין הדבר ניכר, רשאי להחזירם לנגזל כמו שהם.

ולעניין מטבע שנפסל, אם נפסל רק במדינה אחת, ויכולים להוציאו במדינות אחרות, לדברי הכל אין זה נחשב כשינוי ניכר. ולדעת רב הונא, כן הדין גם אם נפסל על ידי המלכות בכל המקומות, ואינו יוצא בשום מקום. ולדעת רב יהודה, אם אינו יוצא בשום מקום, ניכר ששונה משאר המטבעות, ואינו יכול להחזירו, אלא משלם כשעת הגזלה.

המלווה מעות [סתם] ונפסלו

לדעת רב יהודה, **דין פשוט הוא שאינו יכול לשלם מעות**, **כמעות שלווה**, כי מעות שנפסלו, דינם כמעות שנסדקו, שאינם מטבעות כלל.

ולדעת רב הונא [שסוגית רב ושמואל כמותו], **יכול לשלם מעות**, **כמעות שלווה**, ואף על פי שגזלן אינו יכול להחזיר מעות כמעות שגזל, אלא אם כן אותם מעות עצמם שגזל בעין ומחזירם, משום שהם עדיין של הנגזל, ואומר לו הרי שלך לפניך, אבל אם אבדו, משלם את שוויים כשעת הגזלה, ומעות הלוואה נחשבים כמעות אחרים, אפילו הם בעין, כי מלווה להוצאה נתנה, מכל מקום יש חילוק בין גזלן ללווה, שמטבע שנפסלה [לדעת רב הונא], דינה כמטבע שהוזלה, ולעניין גזלה הדין, שאם הוזלה הגזלה, משלם כשעת הגזלה, אבל לעניין הלוואה הדין, שאם הוזלו המעות, משלם כפי שוויים בשעת הפירעון, ולכן יכול להשיב מעות כמעות שלווה, מאחר ששם מטבע עליהם, אלא שהוזלו.

המלווה את חבירו על המטבע

המלווה את חבירו על המטבע, **אינו יכול להחזיר לו אלא מטבע**, ולהלן יבואר מה נחשב למטבע.

מטבע שיוצא באותה שעה במקומו, לדברי הכל נחשב למטבע.

מטבע שאינו יוצא במקומו אלא במלכות אחרת, והמלכויות אינן מקפידות כלל, [לכאורה לדברי הכל] נחשב למטבע אף במקומו, כי יכולים לתת אותו לבני אותה המלכות הבאים לכאן, [ויתכן שלדעת רב אין זה נחשב מטבע].

מטבע שאינו יוצא במקומו אלא במלכות אחרת, והמלכויות מקפידות שלא יהיה מטבעות של זו אצל זו, אבל אינן מחפשות את העוברים על כך. לדעת רב, אינו נחשב למטבע במקומו. ולדעת שמואל, אם המקבל נצרך ללכת למלכות שהמטבע יוצאת בו, הרי זה נחשב אצלו למטבע אף במקומו.

מטבע שאינו יוצא במקומו אלא במלכות אחרת, והמלכויות מקפידות שלא יהיה מטבעות של זו אצל זו, ומחפשות את העוברים על כך. לדברי הכל, אינו נחשב למטבע במקומו.

לפי פירוש רש״י, [לפי הבנת התוס׳], הדין הזה אמור במי שמלווה מעות על סחורה, שאז אפילו לא אמר כלום, כוונתו שישלם לו מטבע, וכן במלווה מעות, שפירש שההלוואה היא על מנת שיפרע לו מטבע ולא שאר דברים, אבל מלווה מעות שלא פירש כלום, מחזירים לו אפילו מטבע שנפסלה, [כמבואר לעיל].

ותוס׳ כתבו, שאף מלווה מעות על סחורה, אינו נחשב מלווה על המטבע, אלא אם כן פירש, שיפרע לו מטבע, ולא שאר דברים.

ור״י פירש, שהדין הזה אמור במי שהלווה חטים, ואמר ללווה, ׳החזר לי חטים כמו שנתתי׳ או מעות׳, שאין זו הלוואה גמורה, ולכן צריך לשלם ממעות שיוצאות באותה שעה, אבל בהלוואה גמורה, מחזירים אפילו מטבע שנפסלה, [כמבואר לעיל].

מטבע לענין מעשר שני

מעשר שני אינו מתחלל אלא על המטבע, **וכל הנחשב מטבע לדין הקודם**, נחשב מטבע לדין זה.

י״מ שלדעת רבי מאיר, מחללים מעות מעשר שני על בהמה אפילו חוץ לירושלים, [ומעלה את הבהמה לירושלים]. ולדעת חכמים, אין מחללים מעות מעשר שני על בהמה חוץ לירושלים, [שמא יכחישו בדרך. א״נ נקבות אסור שמא ישהה אותם לגדל מהם וולדות, וזכרים אסור אטו נקבות].

וי״מ שאף לדעת חכמים, אם אי אפשר להביא מעשר שני לירושלים, אלא על ידי שיקנה במעות המעשר, בהמות, מותר לחלל את המעות על בהמות.

מטבעות מיוחדים

מטבע של ירושלים, דוד ושלמה [כתוב] מצד אחד, וירושלים עיר הקודש [כתוב] מצד אחר.

מטבע של אברהם אבינו, [שאמר לו ה׳ ״ואגדלה שמך״, שיצא טבעך בעולם], זקן וזקנה, דהיינו אברהם ושרה [כתוב] בצד אחד, ובחור ובתולה, דהיינו יצחק ורבקה [כתוב] מצד אחר.

המלווה את חברו על המטבע והוסיפו על משקלו

אם הוזלו הפירות מחמת התוספת, וב-10 מהחדשים יקנה יותר ממה שהיה קונה ב-10 מהישנים, נמצא שהחדשים יקרים מהישנים, ואם ישלם 10 חדשים תחת 10 ישנים, מחזיר יותר ממה שקיבל, ואסור משום ריבית, ולא **יחזיר** אלא פחות מ-10 **חדשים**, **בשווי** 10

ישנים.

ואם לא הוזלו הפירות מחמת התוספת, [אפילו הוזלו מחמת ריבוי התבואה], נמצא ש-10 חדשים שווים 10 ישנים, **וישלם** 10 **חדשים**.

ומכל מקום אף כשהחדשים שווים לישנים, אין נותן 10 חדשים תחת 10 ישנים, אלא **אם תוספת המשקל** של החדשים פחותה מחומש, אבל אם **עולה על חומש**, התוספת נחשבת לריבית, **וינכה את התוספת**. **ואם התוספת היא בדיוק חומש, לפי פירוש רש"י, מנכה אותה. ולפי פירוש ר"ח, אין מנכה אותה**.

דף צח

הזורק מטבע חברו לים

אם הזורק נטל את המטבע בידו, גזלו בכך, והתחייב להשיבו לבעליו, או לשלם להם את שוויו. [לפירוש א' בתוס', כן הדין אף כשלא נטלו בידו, אלא הכה תחתיו, והוגבה כלפי מעלה שלושה טפחים קודם שנפל, כי הגבהה קונה כנטילה, ונמצא שגזל את המטבע. ולפירוש ב' בתוס', כל שלא נטל את המטבע בידו, וקנאו בכך בקניין משיכה, לא נעשה גזלן].

ואם הזורק לא נטל את המטבע בידו, אלא הכה תחת יד בעליו, וניתז המטבע לים. [לפירוש א' בתוס' ניתז המטבע כלפי מטה. ולפירוש ב' בתוס', אפילו ניתז כלפי מעלה שלושה טפחים ואחר כך נפל]. מאחר שלא קנה את המטבע בשום קניין, **לא נעשה עליו גזלן**, ואין לחייבו להשיב או לשלם מדין גזלן. **ואם יש אפשרות להביא את המטבע ממקום נפילתו**, על ידי בר אמוראה [=צוללן], **אין לחייב** את הזורק **כלל**, כי לא איבד את המטבע מבעליו, [אלא לעניין פדיון מעשר שני, שאי אפשר לחללו עליו, כי אין חילול מעשר שני אלא על כסף שתחת יד בעליו, שנאמר "וצרת הכסף בידך"], ואף על פי שגורם לו להוציא ממון בשכירת בר אמוראה, אין לחייבו על ההוצאה הזו, כי גרמא בנזקין פטור. **אולם אם אין אפשרות להביא את המטבע ממקום נפילתו**, נמצא שהזורק הזה איבד את המטבע מבעליו, **ויש לחייבו לשלם מדין מזיק**. ומבואר בגמרא, שמן הסתם אם זרקו במים צלולים, אפשר להביאו ממקומו, ואם זרקו במים עכורים, אי אפשר להביאו ממקומו.

קניין הגבהה בלא ליטול את הדבר הנקנה

י"מ שאם הוגבה החפץ יותר משלושה טפחים מעל הקרקע **בדרך עליה**, **יש** כאן **קניין הגבהה**, ואם הוגבה החפץ שלושה טפחים מעל הקרקע **בדרך ירידה**, **אין** כאן **קניין הגבהה**.

וי"מ שרק בבעלי חיים כגון יונים יש קניין הגבהה בדרך עליה, בלא שייטול אותם בידו, כי רגילות להגביה בעלי חיים כאלו בדרך זו, אבל שאר חפצים אין בהם קניין הגבהה עד שייטול אותם בידו.

השף [=משפשף ומטשטש] מטבע של חברו

לדעת רבה, אם גרר את המטבע, וחיסר ממנו, חייב לשלם, אבל אם לא חיסר ממנו כלום, אלא הכה עליו בקורנס, אף על פי שנטשטשה צורתו, ואינו יוצא כבתחילה, מאחר שבאמת לא חיסר ממנו, פטור מלשלם.

ולדעת האומרים, שמטבע שפסלתו מלכות דינו כמטבע שנסדק, כל שכן שהמטבע הזה דינו כנסדק, וחייב לשלם, אפילו לא חיסר ממנו.

המחריש את עבדו

המכה את אוזן עבדו וחרשו, הוציאו בכך לחירות, כדין יציאת שן ועין ושאר ראשי אברים. ואף לדעת רבה, האומר שכל שלא חיסר בגוף הדבר, אין מחייבים אותו, מכל מקום מאחר **שאי אפשר להיחרש בלא שיצא ממנו דם**, אם כן כשנחרש העבד חיסר בו האדון דם, וחייב לשחררו.

י"מ שחרשות נחשבת למום שבגלוי, משום שלפי הנהגתו שאינו שומע, ניכר לכל שהוא חרש. **וי"מ** שחרשות אינה נחשבת מום שבגלוי, ומכל מקום המחריש את עבדו מוציאו לחירות, כי פגם בו באוזן, **והאוזן היא אבר שבגלוי**.

אולם המכה כנגד אוזן עבדו, וחרשו, מאחר שלא עשה מעשה בגופו של העבד, לא יצא לחירות.

צרם אוזן פרה

הצורם אוזן פרה, אף על פי שפסלה בכך מהמזבח, כי נעשית בעלת מום, מכל מקום,

מאחר שאין המום הזה ניכר, ואין כל הבהמות עומדות להיקרב, אין להחשיב את הצרימה לנזק, ופטור מלשלם.

וכתבו התוס', שדווקא בפרת חולין הדין כן, אבל צרם אוזן בהמת קדשים, שעומדת להיקרב, חייב לשלם על שפסלה מהמזבח.

השורף שטרות חוב של חברו

אם יש עדים, שאומרים מה היה כתוב בשטר, כותבים לו שטר חדש על פיהם.

ואם אין עדים על כך, אף על פי שמאמינים לבעל השטר, שהיה כתוב בו חובו, אי אפשר לכתוב לו שטר חדש, ונחלקו חכמים אם השורף חייב לשלם לו את החוב שהפסידו, [שהרי לא יוכל לגבותו].

לדעת רבה, **ההפסד הזה נחשב לגרמא**, כי לא הזיק את החוב, אלא את השטר שעל ידו היה גובה את החוב, **וגרמא בנזקין פטור**.

אכן י"א שכל זה לדעת חכמים. אבל **לדעת רבי שמעון**, המחייב את המזיק דבר הגורם לממון, כמזיק ממון, <כגון אם ראובן גזל חמץ, ועבר עליו הפסח, שאם החמץ קיים, יכול להשיבו כמו שהוא, אף על פי שכבר נאסר בהנאה, ואינו שווה כלום, ואם אינו קיים, חייב לשלם כמו שהיה שווה קודם הפסח בשעת הגזלה, וכשבא שמעון ושרף את החמץ שביד ראובן אחר הפסח, נמצא ששרף דבר שאינו שווה כלום, אבל אצל ראובן הוא שווה, שאם יחזיר אותו, לא יצטרך לשלם את שווי מה שגזל, ולדעת רבי שמעון, השורף חייב לשלם לראובן, כאילו שרף לו דבר השווה כשעת הגזלה> כמו כן **שורף שטר חוב לחברו, חייב לשלם לו, משום שהשטר הוא דבר הגורם לממון**.

וי"א שגם לדעת רבי שמעון, רק דבר שעיקרו ממון כחמץ, דינו כממון, כשהוא גורם לממון, אבל שטר שעיקרו אינו ממון, אינו נחשב כממון, אף על פי שהוא גורם לממון, **ואין השורף חייב לשלם**.

ולדעת אמימר, **ההפסד הזה נחשב לגרמי**. **ולדעת האומרים גרמי בממון חייב, השורף מתחייב לשלם את כל החוב**. ולדעת האומרים גרמי בממון פטור, אין השורף משלם אלא את שווי הנייר.

מחלוקת רבי יעקב וחכמים כתובה בדף מ"ה.

רב חסדא ביקש מרבה בר שמואל, שלא יגלה לבני הישיבה ברייתא, שהיא תיובתא לדבריו.

דין אומן שהזיק כלי אחר שהשביחו

אומן שקיבל כלי לתקנו, ושברו, משלם כלי שלם, כמו שהיה שווה בשעה שקיבל אותו. ואם קיבל עצים, לעשות מהם כלי, ועשה מהם כלי, ושברם.

לדעת רב אסי, האומן **אינו משלם כלי שלם**, **כמו שהיה שווה בשעת השבירה**, **אלא** משלם עצים, **כמו שהיו שווים בשעה שקיבל**, כי כשעשה מהם כלי, לא נעשה הכלי של בעל העצים, עד שישלם לאומן, וייטול את הכלי, אבל עד אז, כל מה שהכלי שווה יותר מהעצים, שייך לאומן, [=אומן קונה בשבח כלי], ושלו שבר.

ולדעת האומרים אומן אינו קונה את שבח הכלי, משלם כלי שלם, כמו שהיה שווה בשעת השבירה, כי שבר את הכלי של הנותן.

דף צט

איסור "לא תלין שכרו" בשכירות וקבלנות

שכירות היא כשמשלמים לפועל על פעולתו, ולא על התוצאה של הפעולה, [יש שכירות של פעולת יום, או זמן קצוב אחר, ויש שכירות על מספר קצוב של פעולות]. וקבלנות היא כשמשלמים לפועל על התוצאה של פעולתו.

ומעתה השוכר את הפועל לדרוך על בגדו לרככו, וקבע עמו, שתשלום כל דריכה מעה, אם התשלום הוא על ריכוך של כל דריכה, הפועל הוא קבלן, ואם התשלום הוא על כל פעולה של דריכה, (ואפילו לא תרכך בפועל), הפועל הוא שכיר.

בשכירות, מאחר שהתשלום הוא שכר פעולה, המשהה מלשלם [עד סוף העונה שהסתיימה בה המלאכה], **עובר בבל תלין**.

ובקבלנות, אם הקבלנות היא **בדבר שיש בו**

שבח, כגון לעשות כלי מעצים. לדעת האומרים אומן קונה בשבח כלי, נמצא שהתשלום אינו שכר פעולה, אלא תשלום על שבח הכלי, שהאומן מוכר אותו לבעל הבית, ובמכירה **לא נאמר איסור בל תלין**. ואם הקבלנות היא **בדבר שאין בו שבח**, כגון להעביר אגרת ממקום למקום, נמצא שתשלום הקבלנות הוא תשלום שכר פעולה, והמשהה מלשלם [עד סוף העונה שהסתיימה בה המלאכה], **עובר בבל תלין**. ולדעת האומרים אומן אינו קונה בשבח כלי, בכל אופן תשלום שכרו הוא תשלום שכר פעולה, והמשהה מלשלם עובר בבל תלין.

ומה שאמרו, שאפילו לדעת האומרים אומן קונה בשבח כלי, **השוכר את הפועל לדרוך על בגדו לרככו**, וקובע תשלום כל דריכה במעה, **עובר בבל תלין**, אם משהה את שכרו. **י"מ** שמדובר שלא התנה עמו, לשלם לו בכל דריכה על ריכוך הבגד, אלא על פעולת הדריכה, ואם כן דינו **כשכיר**, שיש בו בל תלין. **וי"מ** שאפילו התנה עמו, לשלם בכל דריכה על ריכוך הבגד, שדינו כקבלן הקונה את שבח הבגד, מכל מקום בדריכה הראשונה הבגד עדיין לא מתרכך באופן שיחשב מושבח יותר ממה שהיה, ולגבי דריכה זו נחשבת ה**קבלנות** כדבר **שאין בו שבח**, ויש בו איסור בל תלין.

אתקדש לך בשכר פעולתך

אשה שנתנה זהב לאומן, שיעשה ממנו תכשיט, ואמרה לו, אתקדש לך בשכר פעולתך.

לרבי מאיר, כשתקבל את התכשיט, תתקדש לו, [אבל קודם לכן לא תתקדש, ואפילו אם נאמר שהתחייבה לשלם לו בשעה שעושה את התכשיט, אינו מקדשה במחילת החוב הזה, קודם שיגיע התכשיט לידה, כי אין דעתה להתקדש עד שתקבל את התכשיט לידיה. א"נ מאחר שאינו יכול לתבוע חובו, עד שיתן לה את התכשיט, אינו יכול לקדשה במחילת החוב, קודם שיתן לה את התכשיט]. **ולדעת חכמים, אין האשה מתקדשת בכך. ובאו בגמרא כמה ביאורים** למחלוקת הזו.

א. האם אומן קונה בשבח כלי. כלומר, לדברי הכל ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ולכן שכר הפעולה נחשב כמלווה. ולדברי הכל המקדש במלווה אינה מקודשת, ואם כן אי אפשר לקדש בשכר הפעולה. אלא ש**לדעת רבי מאיר אומן קונה בשבח כלי, ולכן יכול לקדשה בחלקו בכלי**. ולדעת חכמים אומן אינו קונה בשבח כלי, ואין לו אלא שכר פעולתו, שאי אפשר לקדש בו.

ב. האם ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף. כלומר, לדברי הכל אומן אינו קונה בשבח כלי, ואין לו חלק בכלי שיוכל לקדש בו. אלא ש**לדעת רבי מאיר, אינה לשכירות אלא לבסוף, ואם כן אין השכר נחשב כמלווה, ויכול לקדש בשכר פעולתו**. ולדעת חכמים ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ושכר פעולתו נחשב כמלווה, שאי אפשר לקדש בו.

ג. האם מקדשים במלווה. כלומר, לדברי הכל אומן אינו קונה בשבח כלי, ואין לו חלק בכלי שיוכל לקדש בו. ולדברי הכל ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ולכן שכר הפעולה נחשב כמלווה. אלא ש**לדעת רבי מאיר המקדש במלווה מקודשת, ויכול לקדש בשכר פעולתו**. ולדעת חכמים המקדש במלווה אינה מקודשת.

ד. המקדש במלווה ופרוטה האם מקודשת. כלומר, לדברי הכל אומן אינו קונה בשבח כלי, ואין לו חלק בכלי שיוכל לקדש בו. ולדברי הכל ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ולכן שכר הפעולה נחשב כמלווה. ולדברי הכל המקדש במלווה אינה מקודשת, ואם כן אי אפשר לקדש בשכר הפעולה. וממילא לדברי הכל אינו יכול לקדש אותה במה שנתנה לו לעשות. ולא **נחלקו** אלא **במקום שהוסיף מעט משלו. לדעת רבי מאיר מאחר שהוסיף על המלווה פרוטה, מקודשת בה, שהמקדש במלווה ופרוטה, דעת האשה להתקדש בפרוטה**. ולדעת חכמים, דעתה להתקדש במלווה, ולכן אינה מקודשת.

המקלקל בשחיטה

א. כשהיה השוחט אומן במלאכתו.

לדעת רבי מאיר, שוחט שקלקל בשחיטה, אפילו הוא אומן, **פשיעה היא אצלו**, כי היה צריך להתבונן, שלא תפרכס הבהמה, ותתקלקל השחיטה, ומאחר שהנזק הזה נחשב לפשיעה, **בין** אם שחט **בחנם**, **ובין** אם שחט **בשכר**, **חייב** לשלם את הנזק.

ולדעת חכמים, שוחט אומן שקלקל בשחיטתו, אין הדבר נחשב אצלו לפשיעה, אלא ל**אונס** [הדומה לגנבה, כי בא הקלקול מחמת פרכוס הבהמה], **ולכן** אם שחט **בחנם**, **פטור** מלשלם, כי באונס כזה [הדומה לגנבה], אדם המזיק בחנם פטור, כשם ששומר חנם פטור באונס. אבל אם שחט

בשכר, **חייב** לשלם, כשומר שכר שחייב לשלם אם נגנב ממנו.

ב. כשלא היה השוחט אומן במלאכתו.

הכל מודים ש**פשיעה היא אצלו**, כי לא היה לו לשחוט כלל, מאחר שאינו בקי, ומאחר שהנזק הזה נחשב לפשיעה, **בין** אם שחט **בחנם**, **ובין** אם שחט **בשכר**, **חייב** לשלם את הנזק.

מגרומתא דאתאי לקמיה דרב טרפיה ופטריה לטבח מלשלומי

במסכת חולין נחלקו חכמים, במי ששחט בהמה מתוך אחת הטבעות של קנה, והגרים חוץ בין טבעת לטבעת, שרבי יוסי ברבי יהודה מכשיר, אם נשאר מלא החוט על פני רובה, וחכמים מטריפים, אלא אם כן נשאר מלא החוט על פני כולה. ופסק שם רב, שהלכה כרבי יוסי ברבי יהודה בטבעת הגדולה, ואין הלכה כמותו בשאר טבעות.

וכאן בסוגיה אמרו, ש**רב הטריף בהמה שעשה בה הטבח הגרמה** כזו, שנשאר מלא חוט על פני רובה, ולא על פני כולה. **ופטר את הטבח מלשלם** את הנזק, אף על פי ששחט בשכר, **כאילו לא הטריף את הבהמה**. כי רב היה מסופק אם הבהמה טרפה, ולכן מספק הכשירה, אבל לא יכול לחייב את הטבח לשלם, שמא לא נטרפה, ולא הזיק את בעל הבהמה.

רבינו תם מפרש, **שמדובר בהגרמה בטבעת הגדולה**, שמעיקר הדין רב מכשיר, והסיבה שהטריף, וקרא לה ספק איסור, משום שהיה בעל הבהמה עם הארץ, שיש להחמיר עליו בטבעת הגדולה, כדי שלא יבוא להקל בשאר טבעות, ומהטעם הזה נחשב השוחט כספק גזלן, אף שבאמת שחט כדין, כי היה צריך לדעת, שיחמירו על השחיטה, מאחר ששוחט לעם הארץ.

ור"י מפרש, **שמדובר בהגרמה בשאר טבעות**, שלא הכשיר אותה רב. ומכל מקום כשאמר שבשאר טבעות אין הלכה כרבי יוסי ברבי יהודה, לא אמר שהלכה כחכמים, אלא ספק אצלו כמי הלכה, ולכן קרא לשחיטה ספק טריפה, ופטר את הטבח מלשלם, כי יתכן שבשחיטה כשרה.

המראה דינר לשולחני ונמצא רע

לדעת רבי מאיר, המראה דינר לשולחני, כדי לדעת אם לקבלו או לא, ואמר לו השולחני שהדינר טוב, ויוצא בהוצאה, ולאחר מכן התברר שטעה, ואין הדבר כן, **בין אם היה השולחני אומן** [הצריך ללמוד], **ובין אם היה השולחני הדיוט**, **בין ראה בשכר**, **בין ראה בחנם**, **חייב** לשלם לו את הפסדו, כי מחמתו קיבל דינר רע, ומאחר שאין השולחני בקי ביותר, כמו דנכי ואיסר שאינם צריכים ללמוד כלל, פשע בכך שהכשיר את הדינר, והזיק את בעל הדינר **בדינא דגרמי**. **ורק אם היה השולחני בקי ביותר**, **כדנכי ואיסר שאינם צריכים ללמוד כלל**, [וטעה בצורה חדשה], **פטור** מלשלם, כי אין לו להימנע מלראות, וכשטעה הדבר נחשב לאונס.

דף ק

והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון

"והודעת להם" – זה בית חייהם. י"מ שהכוונה לתלמוד תורה. וי"מ שהכוונה לאומנות להתפרנס, אבל חוקות ותורות כתובים במקרא לפני כן.

"את הדרך" – זו גמילות חסדים.

"ילכו" – זה ביקור חולים. אף ביקור בן גילו, שנוטל בכך אחד מששים מחוליו.

"בה" – זו קבורה. אפילו הוא זקן, ואין מכבודו לקבור.

"את המעשה" – זה הדין.

"**אשר יעשון**" – **זה לפנים משורת הדין**. **י"מ** שלא נאמר בפסוק הזה לעשות לפנים משורת הדין, אלא **בדבר שהכל חייבים**, **וזה פטור**, כגון טעות שולחני, שכל השלחנים חייבים, והבקי ביותר פטור, **ולפנים משורת הדין יש לו לחייב עצמו כמו כולם**, אבל בדבר שהכל פטורים, לא נאמר הפסוק הזה, ולכן במעשה שפשעו הפועלים, לא אמרו לרבה בר רב הונא לשלם להם מהפסוק הזה, אלא ממה שכתוב "למען תלכו בדרך טובים". **וי"מ שנאמר** בפסוק הזה **לעשות לפנים משורת הדין גם בדבר שהכל פטורים**, ומכל מקום במעשה שהפועלים פשעו, וגרמו לו נזק גדול בפשיעה, לא היה ראוי לפוטרם, ורק מחמת הפסוק "למען תלכו בדרך טובים", שילם להם על פעולתם.

דיין שזיכה את החייב או חייב את הזכאי או טימא את הטהור או טיהר את הטמא

לדעת רבי מאיר, המזיק בגרמי חייב לשלם, ומאחר שבגרמת הדיין ניזק הנידון, **הדיין חייב** לשלם את הנזק.

ולדעת חכמים, המזיק בגרמי פטור, ולכן **הדיין פטור**, עד שיקיים את פסק הדין במעשה ידיו [=שישא ויתן ביד].

לפירוש הראשון בתוס' [סוגיין כרב ששת בסנהדרין], **יש אופנים שקם דינא**, כלומר משעה שנפסק הדין, שוב אי אפשר לשנותו, והם כשטעה הדיין בשיקול הדעת, שאין מקבלים את דבריו, כשאומר 'טעיתי', כי שמא עכשיו טועה, וקודם צדק. **ויש אופנים שלא קם דינא**, כלומר אף על פי שנפסק הדין, אפשר לשנותו, והם כשטעה הדיין בדבר משנה, שהטעות ברורה והדין בטל. **ומעתה במקום שקם דינא**, **וגם נגמר הנזק של טעות הדיין בשעת פסק הדין**, **כגון שזיכה את החייב**, שקיים הדיין את המצב השגוי כמו שהוא, ושוב אי אפשר לשנותו, בזה **הכל מודים**, **שפסק הדין נחשב למעשה נזק גמור**, **אפילו לא יעשו כלום כדי לקיימו**, **והדיין חייב** לשלם את הנזק שעשה. **ולא נחלקו אלא במקום שלא קם דינא**, שאז בכל אופן אין הנזק מוחלט בשעת פסק הדין, כי עדיין אפשר לבטלו, ורק בשעת קיום פסק הדין הוא מוחלט. **וכן כשקם דינא**, **באופנים שלא נגמר הנזק בשעת פסק הדין**, אלא בשעת קיומו, **כגון שחייב את הזכאי**, שאין הנזק בשעת הפסק, אלא בשעה שמוציאים מהזכאי את הממון שלא כדין, בזה רק **רבי מאיר מחייב מדינא דגרמי**, אפילו לא קיים הדיין את הפסק בעצמו, משום שבגרמת הדיין בא הנזק לאחר מכן, **וחכמים פוטרים**, אלא אם כן קיים הדיין את הפסק במעשי ידיו, שאז הוא נחשב כמזיק בידים.

ולפירוש השני בתוס' [סוגיין כרב חסדא בסנהדרין]. **בכל אופן לא קם דינא**, ואם מתברר שהדיין טעה, הדין בטל, ואם כן בכל אופן לא נגמר הנזק של טעות הדיין בשעת פסק הדין, אלא בשעת קיום פסק הדין. **ומעתה בכל האופנים**, **כל זמן שלא קיום הדין** השגוי בפועל, **אין כאן נזק**, וממילא אין על מה לחייב את הדיין. **ובכל האופנים כשקיום הדין** השגוי בפועל, **לדעת רבי מאיר הדיין חייב**, אפילו אם הנידונים קיימו את הדין במעשי ידיהם על פי דברי הדיין, כי בגרמתו בא הנזק, וגרמי בנזקין חייב, **ולדעת חכמים הדיין פטור**, אלא אם כן הדיין עצמו קיים את הדין במעשי ידיו.

שנשא ונתן ביד

זיכה את החייב. שהיה למלווה משכון על ההלוואה, ונטלו ממנו את המשכון, לזכות את הלווה מההלוואה.

חייב את הזכאי. שנטלו ממון מהזכאי, ונתנו לתובע שלא כדין.

טימא את הטהור. שנטלו שרץ, וזרקו על הטהרות שפסקו עליהם בטעות שהם טמאים, ובכך טמאו אותם באמת. ואף שבשאר מקומות המטמא טהרות בשוגג, פטור, משום שזה היזק שאינו ניכר, כאן הדיין חייב על כך. שלדעת האומרים נזק שאינו ניכר אינו נחשב נזק, ורק במזיד חייבו, כדי שלא ילך כל אחד ויטמא טהרות חברו, יש כאן סברא לחייב את הדיין גם בשוגג, כדי שידקדק לפסוק כהלכה. ולדעת האומרים נזק שאינו ניכר נחשב לנזק, ורק בשוגג פטרו, כדי שהעושה יודיע את הדבר, כשהמתחייב הוא דיין, אין לפוטרו אף בשוגג, כי מאחר שהוא חכם ובעל הוראה, ודאי יודיע את הדבר, ולא יחוש אם יתחייב.

טיהר את הטמא. שנטלו פירות שטיהר הדיין בטעות, וערבו אותם עם פירות טהורים אחרים, ומעתה אם היו הטהורים מרובים, בטלו הטמאים ונעשו כטהורים, ונמצא שבאמת טהרו הטמאים, ואין כאן נזק, שישלם אותו הדיין, ואם היו הטהורים מועטים, בטלו הטהורים בטמאים, ונטמאו, וזה הוא הנזק שבא מחמת שטיהר את הטמא.

מחיצת הכרם שנפרצה

תבואה הגדלה עם הגפנים או סמוך להם, נאסרת בהנאה באיסור כלאים, אלא אם כן היתה גדר בין הגפנים והתבואה, [שאז מותר לסמוך לגדר, תבואה מצד זה, וגפנים מצד זה], או שהיתה ביניהם הרחקה של ארבע אמות. אבל כל שסמוכים זה לזה פחות מארבע אמות בלא גדר, נאסרת התבואה הגדלה. ולכן בעל הכרם חייב להרחיק את גפניו משדה לבן [=תבואה] של חבירו ארבע אמות, או לעשות גדר. שאם לא יעשה כן, הוא נחשב למזיק את חבירו, שאוסר את תבואתו, כי ההרחקה שצריך היא מחמת עבודת הגפן, שהמחרשה שלה רחבה ארבע אמות, והיא הגורמת לעירוב הגפנים והתבואה בפחות מארבע אמות.

היתה גדר בין הגפנים והתבואה, ונפרצה, **כל זמן שלא גדלה התבואה אחר הפריצה**, בשיעור שהוא **אחד ממאתים**, ממה שהיה בה קודם, **לא נאסרה התבואה**, כי המועט שגדל בטל ברוב

שגדל בהיתר.

ואם **גדלה התבואה בשיעור גדול מזה**, אין המועט בטל ברוב שגדל בהיתר, [שכלאים אינו בטל ברוב אלא במאתים]. ובזה יש חילוק, **אם נתייאש בעל הכרם מלגדור**, **נאסרה התבואה משום כלאים**, כי ביאושו הפרצה נחשבת לפתח בין הגפנים והתבואה, ומאחר שאין ביניהם הרחקה, נאסרה התבואה. **ולדעת רבי מאיר**, **בעל הכרם משלם לבעל התבואה על הנזק הזה**, כי בא בגרמתו, וגרמי בנזקין חייב. ואם **לא התייאש מלגדור**, וכוונתו לגדור מיד כשיגיע לשם, אין הפרצה נחשבת לפתח, **ואין התבואה נאסרת**.

ר"י מפרש, **שאין בעל הכרם מתחייב לגדור פעם ראשונה ושניה** שנפרצה הגדר, **אלא כשיתרו בו לגדור**, ואף בפעם השלישית יתכן שאינו מחוייב עד שיתרו בו.

ורבינו תם מפרש, ש**אין התבואה נאסרת**, **אלא אם גדל בה שיעור של אחד ממאתים בפעם אחת שנפרצה הגדר**, אבל אם גדל חלק מהשיעור הזה בפריצה ראשונה, וגדרו את הפירצה, ולאחר שנפרצה הגדר פעם שניה, גדל השלמת השיעור הזה, אין התבואה נאסרת, כי כל אחד מהשיעורים הללו בפני עצמו, אינו אחד ממאתים ובטל בהיתר.

מתי אומרים קמא קמא בטיל

רבינו תם מפרש, שכל דבר הבא בהמשך אחד בלא הפסק, נידון כדבר אחד, אף על פי שבא מעט מעט, כגון יין נסך הנמזג לחבית מעט מעט, וכגון תבואה הגדלה עם הגפנים מעט מעט, שאם בסופו של דבר נמזג יין הרבה יותר ממה שבחבית, לא בטל הנמזג, ונאסר כל היין, ואם בסופו של דבר גדלה התבואה באחד ומאתים, לא בטל האיסור, אף על פי שבא מעט מעט. ורק **כשבאו בהפסקים**, שכל אחד בפני עצמו בטל, אינם מצטרפים לשיעור גדול שאינו בטל, אלא בטלים, כגון יין נסך שנמזג לחבית בהפסקות, כשבכל פעם נמזג מעט יין, אף על פי שלבסוף מזגו הרבה ממה שהיה בחבית, קמא קמא בטל, וכן תבואה שגדלה עם הכרם בהפסקות, [כגון שהיתה גדר ונפרצה, וגדרו ושוב נפרצה], ובכל פעם גדל פחות ממאתים, אין התבואה נאסרת, אף על פי שביחד גדלה במאתים באיסור.

וריב"ם מפרש, רק בדבר שדרכו לבוא מעט מעט, כגון תבואה שדרכה לגדול מעט מעט, אין אומרים קמא קמא בטל, אבל **דבר שאפשר לבוא יחד**, כגון יין שאפשר לשפוך הכל בבת אחת, אם מזגו מעט מעט **אפילו בהמשך אחד** בלא הפסקה, כל מעט שנמזג בטל בחבית.

הנותן צמר לצבע נתקלקל בידו

א. **אם הקדיחו יורה** [כלומר התקלקל הצמר מהצביעה], מאחר שהזיק את הצמר, **חייב** לשלם את **דמי** ה**צמר**.

ב. ואם **צבעו כעור** [כלומר שצבע בשיירי צבע ולא צבע כראוי], מאחר שלא שינה הצבע מהצבע שביקשו ממנו, לדברי הכל לא קנה את הצמר, ושל בעליו הוא, אלא מאחר שפשע שלא צבעו כראוי, **הפסיד את שכרו**. **ואם השבח** ששבח הצמר **יתר על מה שהוציא**, **אין לו אלא את ההוצאות** שהוציא. **ואם היו ההוצאות יתרות על השבח**, אף את ההוצאות אינו **מקבל** בשלמות, אלא **כשיעור השבח**.

ג. ואם **צבעו בצבע שונה ממה שהתבקש**. **לדעת רבי מאיר**, מאחר ששינה ממה שאמרו לו, קנה את הצמר בשינוי, ואינו **משלם** אלא **את דמי הצמר**, כפי שהיו שווים כשבא לצבוע. **ולדעת רבי יהודה**, קנסו אותו שלא ירוויח, ושתהא ידו על התחתונה, **אם השבח** ששבח הצמר **יתר על מה שהוציא**, **אין לו אלא את ההוצאות** שהוציא, **ואם היו ההוצאות יתרות על השבח**, אף את ההוצאות אינו **מקבל** בשלמות, אלא **כשיעור השבח**. [ובדף ק"ב נפסקה הלכה כרבי יהודה].

מתוך פירוש רש"י משמע, שה<u>צמר לבדו</u> היה של בעל הבית, והוא <u>נחשב לקרן</u>, <u>ושכר הצבע הוא דמי טרחתו ודמי הסמנים, שהם היציאה של הצבע</u>, <u>וכל מה שנוטל בעל הבית יותר ממה שנתן, נחשב אצלו לשבח</u>, [כגון אם היה הצמר 5, ושילם לצבע 15, השבח הוא מה ששוה יותר מ-20, ואם הצמר היה 5, ואינו חייב לשלם לצבע כלום, השבח הוא כל מה ששוה יותר מ-5]. ומעתה **אם היה הצמר 5**, **והתנה עם הצבע לשלם לו 15**, **שהם 10 דמי טרחתו**, **ו-5 דמי הסמנים**, **ושינה הצבע**, **לדעת רבי יהודה**, **את ה-10 של דמי טרחתו הפסיד הצבע בכל אופן**, **ואת ה-5 של דמי הסימנים שהוציא ייטול**, **רק אם השביח הצמר כנגדם**, כלומר אם שבח הצמר ועמד על 10 או יותר, יש כאן שבח 5 או יותר, והצבע נוטל 5, ואם אחר ששבח הצמר עמד על פחות מ-10, אין לצבע את כל ה-5 דמי יציאות סימנים, אלא כנגד השבח.

ור"י מפרש שהיה הצמר והסמנים של בעל הבית, **ואם היה הצמר שווה 5, והסמנים שווים 5, ושכר טרחת הצבע 10, והצמר אם היה צבוע כפי שהתבקש היה שווה 25**, אנו מחשיבים את הצמר והסמנים ותוספת השווי הראוי סה"כ 15, כקרן השייכת לבעלים, וכל מה שהצמר שווה יותר מזה, נחשב לשבח, ושכר הצבע 10 נחשב ליציאה, ומעתה **כששינה הצבע, לדעת רבי יהודה, אם** השבח יתר על היציאה, כגון ש**לבסוף היה הצמר שווה 30**, והשבח 15, **אין לצבע אלא** את היציאה **10, ואם** היציאה יתירה על השבח, כגון ש**לבסוף היה שווה 20**, והשבח 5, ואם כן היציאה שהיא 10 יתירה ממנו, **אין לצבע אלא 5**.

דף קא

שבח סמנים על הצמר

ספק בגמרא, ב**צבע שצבעו בו בגד**, ושוב אין מהצבע אלא את מראהו, כי ממשו נבלע בבגד, **האם המראה הזה נחשב כגוף הצבע, או לא, ונפקא מינה** מהספק הזה לכמה דברים.

א. לעניין מי שגזל צמר וסמנים מאדם אחד, וצבע את הצמר בסמנים, והוזלו דמי צמר צבוע, כשווי צמר שאינו צבוע, והחזיר את הצמר הצבוע. אם מראית הצבע נחשבת כגוף הצבע, כשהחזיר את הצמר, החזיר עמו גם את הצבע. ואם אין מראית הצבע נחשבת כגוף הצבע, לא החזיר אלא את הצמר, ועדיין חייב לשלם את דמי הצבע, כמו שהיו שווים כשגזל.

ב. לעניין צביעת קוף. כלומר שגזל קוף וצבע מאדם אחד, וצבע את הקוף בצבע, שאין הקוף משתבח בזה. וי"מ שצבע קופה של נצרים, שאינה משתבחת בצביעה. וי"מ שצבע צמר באופן גרוע, שלא הושבח בצביעה. אם מראית הצבע נחשבת כגוף הצבע, כשיחזיר את מה שצבע, החזיר עמו גם את הצבע, ואם אין מראית הצבע נחשבת כגוף הצבע, לא החזיר אלא את מה שצבע, ועדיין חייב לשלם את דמי הצבע, כמו שהיה שווה כשגזל.

ג. לעניין מי שהיה לו צמר, ובא קוף וצבע את הצמר בצבע של אדם אחר. אם מראית הצבע נחשבת כגוף הצבע, נמצא שהצבע של אותו אדם ברשות בעל הצמר, ומחויב להחזיר לו, או לשלם דמיו. ואם אין מראית הצבע נחשבת כגוף הצבע, יאמר לו, 'אין לך אצלי כלום', [ותבע את בעל הקוף על מה שהזיק אותך].

.

לעניין איסור הנאה מערלה, ואיסור סחורה בפירות שביעית, אם צבע בהם דבר, מראה הצבע נחשב כגוף הצבע, ואותו דבר אסור בהנאה.

ומכל מקום אין ללמוד מהם לשאר מקומות, כי בהם **נאמר פסוק מיוחד, ללמד שאף מראיהם אסור**.

כן מבואר בדברי רבא. אולם מסוגית הגמרא בעמוד ב' משמע, שאין לחלק בין ערלה לשאר מקומות, ואדרבה בכל איסורי תורה יש להחשיב את מראה האיסור לגוף האיסור, ורק בטומאה דרבנן הקלו. והתוס' כתבו שהסוגיה בעמוד ב' הולכת בשיטת ריש לקיש.

איסורי ערלה

תניא, "ערלים לא יאכל", לאסור פירות ערלה באכילה, ואין לי אלא איסור **אכילה**, מנין ש**לא יהנה, ולא יצבע, ולא ידליק בו את הנר**, תלמוד לומר, "וערלתם ערלתו את פריו ערלים לא יאכל", לרבות את כולם.

י"מ שבא הריבוי לאיסור צביעה, כדי שלא נתיר מחמת שאין זה אלא מראה בעלמא. ובא הריבוי לאיסור הדלקה, כדי שלא נתיר מחמת שכלה האיסור בשעת ההדלקה, [כגון הדלקה בשמן, שכלה השמן בשעת ההדלקה, אבל הדלקה בעצים כלל אינה אסורה, כי ההנאה באה רק אחר שכלה האיסור, ונעשו גחלת, ואין איסור הנאה בעצי ערלה, אלא לעשות מהם כלים].

ורבנו תם מפרש, שבא הריבוי ל**אסור צביעה והדלקה, אפילו שלא כדרך הנאתם**, כגון לצבוע תאנים ורמונים שאינם עומדים לצביעה, ולהדליק בשמן שאינו עומד להדלקה.

.

לדעת רבי יהושע לא נאמר איסור ערלה ביוצא מהפירות, אלא ביוצא מזיתים וענבים.

וי"מ שלדעתו אף איסור צביעה והדלקה לא נאמר **בתורה**, אלא ב**יוצא מזיתים וענבים**, ומכל מקום מדרבנן יש איסור ערלה ביוצא מכל האילנות, וממילא **מדרבנן** יש **בכל אילנות** ערלה איסור צביעה והדלקה.

וי"מ שלדעתו רק איסור ערלה של ה**פירות עצמם**,

לא **אסרה תורה** אלא **יוצא מזיתים וענבים**, כנלמד בגזרה שווה מדין בכורים, אבל איסור ערלה של **הקליפות**, נלמד מהכתוב "את", הבא לרבות את הקליפות הטפילות לפרי, ואין ללמוד מבכורים שאינו אלא בזיתים וענבים, וממילא **מן התורה אסורים כל אילנות** ערלה **בהנאה של צביעה והדלקה**.

רביעית דם מהמת

רביעית דם מהמת, מטמאה במגע במשא ובאהל, ולכן אם **נכנסה** רביעית דם מהמת **לבית**, **כל הכלים שבבית טמאים**.

אך רביעית דם מהמת ש**נבלעה בקרקע הבית**, **בטלה**, ולכן כל הכלים שנכנסו לבית אחר שנבלע בו הדם, לא נטמאו.

ורביעית דם מהמת ש**נבלעה בבגד** שבבית, **אם ראויה** כל הרביעית **לצאת על ידי כיבוס**, **לא בטלה**, וכל הכלים שיכנסו לבית אחרי כן טמאים מחמת הרביעית הזו. **ואם לא תצא** רביעית דם מהבגד **על ידי כיבוס**, **בטלה**, והכלים הנכנסים אחרי כן אינם טמאים.

<u>ונאמרו כמה פירושים היאך אומדים אם ראויה רביעית דם לצאת על ידי כיבוס</u>.

רש"י מפרש, שיביאו מים במידה, ויכבסו בהם את הבגד, ואם אחר שיסחטו אותו ימצאו רביעית יותר ממה שהביאו, ודאי יצאה מהבגד רביעית.

ותוס' דחו את הבדיקה הזו, כי אמנם אם המים היוצאים מהכיבוס, היו רביעית יותר מהמים שנתן בכיבוס, ודאי יצא מהבגד רביעית דם, אבל אם לא ימצאו יותר מרביעית, יטהרו שלא כדין, משום שיתכן שנשתייר מעט מהמים בבגד, ואף על פי שיצאה רביעית דם, לא יהיה בכל היוצא רביעית יותר ממה שהביאו.

ותוס' מפרשים, שיביאו מים במידה, ויכבסו בהם את הבגד, וכנגדם יביאו מים אחרים במידה הראשונה, ויתנו בהם רביעית דם, ואם יהיה מראה המים הללו, כמראה המים שכיבסו בהם, ודאי היה בבגד רביעית דם, ונעשה מראה המים עם אותה רביעית, כמראה המים השניים שעירבו בהם רביעית.

והקשו על הבדיקה הזו, שאין ממנה הוכחה שיצא מהבגד רביעית דם, אלא שנבלע בבגד רביעית דם. ותרצו שאפשר שאם נבלע בבגד רביעית דם, יש להחמיר ולטמא שמא יצא כולו. א"נ אין מביאים מים שניים כמידת הראשונים ממש, אלא מחסרים מהם, כפי מה שראוי להיבלע בבגד מהראשונים, ובזה מערבים רביעית דם, ומעתה אם מראה המים המכובסים, כמראה המים הללו, ודאי יצא מהבגד רביעית דם.

אופן נוסף שכתבו התוס', יביאו רביעית דם, ויוסיפו עליה מים, עד שיהיו יחד כמידת המים שיצאו בכיבוס, ומעתה אם מראה המים הללו כמראה המים שיצאו בכיבוס, וודאי יש במים היוצאים רביעית דם.

קדושת שביעית בעצים

בפרשת שביעית נאמר, "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", ללמד שאין קדושת שביעית, אלא בדברים שההנאה מהם באה בשעה שמכלים אותם, כמאכל, שההנאה ממנו באה בשעה שאוכלים ומכלים אותו, ועל פי זה נאמרו הדינים הבאים.

א. סתם עצים. עיקר יעודם להסקה, ואם כן נהנים מהם אחר שכלים ונעשים גחלת, ולכן **אין בהם קדושת שביעית**, ומותר להנות מהם בכל הנאה, אפילו כשיש אפשרות להנות מהם הנאה שבאה בשעת הכילוי, כגון עצים דמשחן. רש"י מפרש שעצים דמשחן הם עצים שדולקים כאבוקה, ונהנים מאורם בשעת הדלקתם. ותוס' כתבו שבכל העצים יש אפשרות להנות מהם בשעה שדולקים, כגון להתחמם מהאש.

ב. ספיחי סטים וקוצה. עיקר יעודם לצבוע בהם, ואם כן נהנים מהם בשעה שמכלים אותם. רש"י מפרש, שבשעת רתיחת היורה, כלה השורש וקולט הצבע. ותוס' מפרשים, שבשעה שלובשים את הבגדים, נהנים מהצבע, והוא כלה מההשתמשות]. ומאחר שהנאתם בשעת כלויים, דומים למאכל, **ויש בהם קדושת שביעית**. ואם כן, קודם הביעור אסורים בסחורה, וצביעה בכלל סחורה, ומותרים באכילה, והסקה בכלל אכילה.

ג. לולב. עיקר יעודו [רוב השנה] לכבד בו את הבית, ואם כן נהנים ממנו בשעה שמכלים אותו, כי כשמכבדים בו את הבית, הוא מתכלה, ולכן הוא **קדוש בקדושת שביעית**.

ד. עלי קנים ועלי גפנים. יש הלוקטים אותם לאכילה, ויש הלוקטים אותם להסקה, ולכן הדבר **תלוי בדעת הלוקט**. אם כוונתו ללקוט לאכילה, יש בהם קדושת שביעית. ואם כוונתו ללקוט להיסק, אין בהם קדושת שביעית.

דף קב

כל האמור לעיל הוא כדעת חכמים, הלומדים מהכתוב "לאכלה", **שאיסור שביעית הוא בדבר שהנאתו וביעורו שווים, ולכן סתם פירות שהנאתם באכילתם, יש בהם קדושת שביעית, וסתם עצים שהנאתם אחר ביעורם, אין בהם קדושת שביעית, ואין דעת הלוקט מועילה לשנות את הדבר**, [חוץ מעלי קנים ועלי גפנים, שאין הכל לוקטים אותם באופן שווה].

אולם רבי יוסי חולק בזה על חכמים, ואומר, שבכל דבר מועילה מחשבת הלוקט, ואין אומרים שסתם פירות עומדים לאכילה, וקדושים בשביעית, וסתם עצים עומדים להסקה, ואינם קדושים בשביעית, אלא בכל דבר לפי דעת הלוקט נקבע דינו, אם לוקט לצורך שהנאתו וביעורו שווים, יש בו קדושת שביעית, ואם לוקט לצורך שהנאתו אחר ביעורו, אין בן קדושת שביעית, ומכל מקום דעת הלוקט מועילה, רק לצורך ששייך אצל כל אדם, כגון לכבס ולשרות, אבל לקט לצורך שאינו שייך לכל אלא לחולים, אין בכך כלום.

כן פירש רש"י. **ותוס' מפרשים, שלדעת רבי יוסי, אף בדבר שהנאתו אחר ביעורו, יש בו קדושת שביעית**, ולכן גם סתם עצים, קדושים בקדושת שביעית, ואסורים בסחורה, ומכל מקום מותר להסיק אותם קודם הביעור, כי שביעית מותרת בכל ההנאות שלצורך האדם, אפילו אין ההנאה בשעת הכילוי. [ומה שמסיקים עצים בשביעית בארץ ישראל אף אחר הביעור, משום שעצי השביעית בטלים בעצי שאר שנים ומותרים].

וי"מ שמחלוקת חכמים ורבי יוסי אינה אלא בעצים שהנאתם וביעורם שווים, שלדברי הכל קדושים בקדושת שביעית, כגון לולב המבואר לעיל. **לדעת חכמים**, מאחר שהם קדושים, **אסור להסיק אותם**, כי הנאה שבאה אחר שעת כילוי, דומה לסחורה שאסורה בשביעית. **ורבי יוסי מתיר**, כי כל הנאות לצורך האדם מותרות בשביעית. **אבל בסתם עצים שעומדים להסקה והנאתם אחר ביעורם, הכל מודים שמותר להסיקם בשביעית**.

כללים בפסק ההלכה

א. מחלוקת שנחלקו בה **יחיד ורבים, הלכה כרבים**, אלא אם כן נפסקה הלכה בפירוש כדעת היחיד.

ב. הלכה שמתחילה נשנית בה **מחלוקת, ואחר כך** נשנית דעה אחת ב**סתם** [=בלא להזכיר מי אומרה, שמשמע מזה שמוסכמת על הכל], **הלכה כ**דעה שהובאה לבדה באחרונה ב**סתם**.

ואין הכלל הזה אמור, אלא כשבוודאי מה שאנו שונים אחרון, נשנה אחרון בבית מדרשו של רבי. אבל מאחר שבבית מדרשו של רבי לא שנו את המסכתות כסדר שסדרן לבסוף, יתכן ששנו תחילה מסכת שאנו שונים היום מאוחר ממנה, ואם כן מה שהוא באמת סתם ואחר כך מחלוקת, אנו שונים כמחלוקת ואחר כך סתם. ולכן אין לסמוך על הכלל הזה אלא במחלוקת ואחר כך סתם השנויים **במסכת אחת**, כי כל מסכת בפני עצמה נשנית בבית רבי כסדר ששנויה אצלנו היום. **ולעניין מסכתות נזיקין** (תלת בבי), **לדעת רב הונא כשלוש מסכתות הן**, ולא נשנו בוודאי כסדר שאנו שונים אותם היום. **ולדעת רב יוסף** כולם **מסכת אחת הם**, ונשנו כסדר שאנו שונים אותם היום.

ג. **דברים השנויים אצל הלכתא פסיקתא**, הלכה הם. רש"י מפרש, כגון מה ששנינו במסכת בבא מציעא, 'כָּל הַמְּשַׁנֶּה ידו על התחתונה. וכל החוזר בו ידו על התחתונה', שלא שנה התנא דינים אלו שם, אלא לפסוק הלכה כמותם, שהרי ההלכה לעניין 'מְשַׁנֶּה' אינה שייכת לשם כלל, אלא וודאי הביאה לפסוק הלכה כמותה, כדין 'חוזר בו', שלא נחלקו בה אדם. ותוס' מפרשים, שהכוונה למשנה ששנויה בלשון, שנראה ממנו שבא לפסוק הלכות, כמו ששנינו 'כל המשנה ידו על התחתונה. וכל החוזר בו ידו על התחתונה'.

הנותן מעות לשלוחו למחצית שכר ושינה משליחותו

הנותן מעות לחבירו לקנות לו חטים או שעורים, על מנת שיחלקו ברווח מכירתם כאן, הדין הוא שמחצה שייך למשלח, ואינו אלא כפיקדון ביד השליח, ומחצה שייך לשליח, אלא שמחוייב להחזירו למשלח כהלוואה. ולפיכך אם פחתו או הותירו, חולקים בהפסד וברווח, מאחר שלכל אחד יש כאן מחצה, כמבואר בפרק איזהו נשך. אולם כששינה השליח משליחותו, ופחתו החטים או השעורים שלקח בשינויו, יש אופנים שכל ההפסד עליו.

א. לפי דעת רבי מאיר.

לדברי רבי יוחנן, דעת רבי מאיר, שמאחר

ששינה השליח משליחות בעל הבית, קנה הכל לעצמו, [כי שינוי קונה], ולכן **בין פחתו ובין הותירו**, **ההפסד והרווח לשליח**, ואינו מחוייב למשלח אלא את הדמים שקיבל ממנו.

ולדברי רבי אלעזר, דעת רבי מאיר, ששליח ששינה משליחות בעל הבעל אינו קונה לעצמו, אלא **כשבעל הבית היה צריך את הדבר לאכילה**, כי בזה אם ביקש חטים, מקפיד שלא יביא לו שעורים, וכששינה משליחות בעל הבית, קנה לעצמו, **אבל כשבעל הבית רצה בחטים לסחורה להרוויח**, מאחר שגם בשעורים יש סחורה לרווח, אין המשלח קונה לעצמו בשינוי, כי באמת נעשה שליח לכל מה שיוכל להרוויח בו בעל הבית, ולכן **אם הותירו** השעורים ששינה לקנותם, **חולקים ברווח**, כדין שליח למחצית שכר שעשה שליחותו, ורק **אם פחתו** השעורים ששינה לקנותם, הדבר נחשב לשינוי רצון בעל הבית, **והשליח** קנה לעצמו, **והפסיד** לעצמו, ומשלם לבעל הבית דמים שקיבל ממנו.

ב. לפי דעת רבי יהודה.

לדברי רבי יוחנן, דעת רבי יהודה, שאף על פי ששינה השליח משליחותו, לא קנה לעצמו, [כי שינוי אינו קונה], ולכן **אם הותירו** השעורים ששינה לקנותם, **חולקים ברווח**, כדין שליח למחצית שכר שעשה שליחותו, [ואף ששינה השליח משליחותו, עדיין שליח הוא, וידו כיד בעל הבית, שכל מה שקונה כאילו קנה בעל הבית], ורק **אם פחתו** השעורים ששינה לקנותם, **כל ההפסד לשליח**, כי כשהפסיד כשפשע וקנה מה שלא אמרו לו, לא נעשה שליח, והרי הוא כאדם שלקח את ממון בעל הבית שלא ברשות, שמחויב לשלם לו מה שלקח ממנו, וההפסד שהפסיד בו מוטל עליו.

ולדברי בני מערבא, דעת רבי יהודה, שמאחר ששינה המשלח משליחות בעל הבית, שוב אין ידו כיד בעל הבית, **ובכל אופן לא קנה בעל הבית את מה ששינה המשלח**, משום שהמוכר אינו מתכוון להקנות לו, אלא לשליח שלפניו. [**י"מ** שמאחר שלא קנה בעל הבית, **השליח קנה**, **והרווח וההפסד עליו**. **וי"מ** שגם השליח לא קנה, שהרי לא התכוון לקנות לעצמו, ואם כן **לא חלה המכירה**, **ואין כאן לא רווח ולא הפסד**]. ורק אם יודיעו למוכר שעליו להקנות לבעל הבית, הדין כדברי רבי יוחנן.

•

המקדיש נכסיו, **אין להקדש בכסות אשתו ובניו**, **ולא בצבע שצבע לשמן**. משום שהצבע הקנה אותם לאשה. א"נ משום שדעת המקדיש נכסיו, שלא יקדשו חפצים אלו של אשתו ובניו, משום איבה, ונעשה כאילו הקנה להם אותם קודם שהקדיש. **אבל תפיליו** דעתו **להקדיש**, כי סבור שיש בכך מצווה.

דף קג

הלוקח שדה בשם חבירו

הלוקח שדה בשם חבירו, **ובאמת מתכוון לקנות לעצמו** ולא לחבירו, [כגון שאמר לקונה שהוא קונה בשביל ראש הגולה, ואמר לו כן, כדי שלא יצאו עליה עסיקין מחמתו], **אין כופים את המוכר לכתוב ללוקח שטר מכר נוסף על שמו של הלוקח**, [החפץ בכך, כדי שלא יבואו יורשי ראש הגולה, ויאמרו, 'לנו קנית את השדה'].

ואף על פי שהמוכר יודע שכוונת הלוקח לקנות לעצמו, אין הלוקח יכול לטעון, מאחר שידעת שאני קונה לעצמי, וידוע שאין אדם זורק מעותיו לחנם, הרי זה כאילו התניתי עמך שתכתוב לי שטר מכירה נוסף על שמי, כי יכול המוכר לומר, הייתי סבור שכבר הבטיח לך חברך [ראש הגולה], שהוא יכתוב לך שטר, שהקרקע שלך, ולא עלי תלונתך.

ואם התנה עם המוכר, שיכתוב לו שטר מכירה נוסף על שמו, או שלא התנה בפירוש, רק אמר לעדי המכירה בפניו, שרוצה שיהיה לו שטר מכירה נוסף על שמו, **חייב** לכתוב לו.

סחורה שנתן עליה מעות ועודה בבית המוכר

מי ששילם מעות על סחורה שבבית המוכר, וקנאה בקניין משיכה, **הרי היא שלו לכל דבר**, אפילו עודה בבית המוכר.

ולכן אם התייקרה, ברשותו התייקרה, **ומותר לו לקחתה** גם אחר שהתייקרה, **ואין בכך משום ריבית**, [אף על פי שנוטל דבר יקר ממה ששילם].

וכן אם בעודה בבית המוכר **מכרה המוכר**

לאחרים בעבורו ביוקר, **רשאי ליטול ממנו את הדמים שקיבל עבורה**, ואין בזה משום ריבית, [אף על פי שנמצא שנתן למוכר מעט מעות, וקיבל ממנו תמורתם הרבה], כי כך היתה שווה סחורתו, וכל המוציא אותה, מחויב לשלם לו כפי שוויה בשעה שהוציאה.

ואם שילם מעות על סחורה, **שעדיין לא הגיעה לבית המוכר**, [וממילא עדיין לא קנאה ממנו בקניין משיכה], **אלא שהתנה עמו**, שכשתבוא הסחורה לביתו, יתן לו ממנה **כפי שוויה היום**, **וכשהגיעה** הסחורה לבית המוכר **כבר התייקרה**, **מותר** ללוקח **ליטול סחורה כפי שהיתה שווה** בשעה ששילם, אף על פי שעתה שווה יותר, **ואין בזה משום ריבית**, משום שבשעה ששילם, היה יכול למצוא את הסחורה בשוק, כפי המחיר שהתנה עמו, [כמבואר בפרק איזהו נשך].

אלא שבזה אם יבוא **המוכר**, **וימכור** את הסחורה **לאחרים בעבורו ביוקר**, **וירצה ליטול ממנו את המעות הללו**, כפי שווי הסחורה היקרה. **לדעת רב**, מאחר שהלוקח לא זכה בסחורה עצמה, נמצא שנוטל יותר מעות ממה שנתן, **ואסור משום ריבית**. ורק אם בשעה שמכר המוכר לאחרים, הודיע להם שמכר עבורו, הרי זה כאילו בשעה זו נטל הלוקח את הסחורה עצמה, ורשאי ליטול את דמיה היקרים, כי נתנו עבור סחורתו. **ורבי ינאי מתיר** אף כשהמוכר לא הודיע להם, **והלכה כמותו**.

שבועת שקר על שווה פרוטה

מי שתבעו אותו שווה פרוטה, וכפר ונשבע על כך לשקר, והודה שנשבע לשקר, חייב לשלם קרן וחומש ואשם.

ואף שבי״ד אינם משביעים אדם, אלא כשתובעים אותו לפחות שתי כסף, והוא מודה לפחות בפרוטה, אבל כשתובעים אותו פרוטה, אין בי״ד משביעים אותו. מכל מקום יתכן שיתחייב לשלם פרוטה מחמת שבועת שקר, **כגון שתבעו אותו שתי כסף**, **והודה בפרוטה**, **וכפר בשבועה בשאר הממון**, **ואחר כך הודה ששיקר בשבועתו בפרוטה אחת**, נמצא שנשבע לשקר על פרוטה.

וכן אם **כשתבעו ממנו שווה פרוטה**, **כפר ונשבע לשקר מעצמו**, בלא שישביעוהו בי״ד, מתחייב על שבועתו אותו פרוטה.

הגוזל את חברו ונשבע לו לשקר [שלא גזלו]

מאחר שנשבע לשקר, **אין לו כפרה**, **עד שישלם קרן** חומש ואשם, וכל זמן שיש לו חיוב תשלומים של שווה פרוטה מהקרן, אינו יוצא ידי תשלום הקרן של הגזלה, עד שיגיע **לידי הנגזל עצמו**, [או ליד יורשיו אם מת], שנאמר ״ונתן לאשר אשם לו״, **ולכן אפילו הלך הגזלן למדי**, **ילך אחריו** ויחזיר לו [או ליורשיו], **ולא יתן לבנו או לשלוחו** להוליך לשם, כי אם יאנס הממון בדרך, לא יהיה לו כפרה, [ובדף ק״ד יתבאר בעזה״י, באיזה אופן מינוי שליח אינו מועיל].

ומכל מקום תקנת חכמים, כדי שלא יצטרך להוציא ממון בהוצאות הדרך, **שיוכל לתת לשליח בי״ד**. [ובדף ק״ד נחלקו בזה חכמים. יש אומרים, בין עשאו גזלן, בין עשאו נגזל. ויש אומרים דווקא אם עשאו נגזל]. **רש״י מפרש**, **שיפקיד את המעות ביד בי״ד**, והם ישמרו עד שיבוא הנגזל ויטול. **ותוס׳ מפרשים**, **שיתן את המעות לשליח בי״ד**, **ההולך למקומו של הנגזל**, ותקנת חכמים היא, שאם נאנס השליח הזה, אין אחריות הדרך על הגזלן, ומתכפר לו משעה שנתן לשליח.

גזל מאחד מחמישה
ואינו יודע ממי מהם גזל

לדעת רבי טרפון, מאחר שספק למי חייב לשלם, **יניח את הממון שחייב** לשלם, עד שיתברר ממי גזל, ואינו חייב לשלם לכל אחד מהם. ואפילו לדעת האומרים, שכשזה טוען ברי, וזה טוען שמא, הטוען ברי נאמן אפילו להוציא מידי הטוען שמא, כאן אף שכל אחד טוען ברי לי שממני גזל, והוא אומר איני יודע אם ממך גזלתי, אינו משלם לכל אחד, כי מכל מקום גם לו ברי שלא גזל מכולם, ואין לו לשלם חמש פעמים.

לדעת רבי עקיבא, אין דרך זו מוציאה אותו מידי עבירה, אלא **ישלם לכל אחד דמי הגזלה**. ואפילו לדעת האומרים שכשזה טוען ברי, וזה טוען שמא, הטוען ברי אינו נאמן להוציא מהטוען שמא, מכל מקום מאחר שהוא מודה שגזל, חייב לשלם לכל אחד מהם.

מתחילה אמרו, **שאם לא נשבע הגזלן לשקר** קודם שהודה, **הכל מודים שאינו מחויב לשלם לכל אחד**, אלא מניח גזלה ביניהם, ככל ממון המוטל בספק, **ורק כשנשבע לשקר** קודם

שהודה נחלקו.

לדעת רבי עקיבא, מאחר שנשבע לשקר, שוב **אין מתכפר לו**, **עד שיגיע הממון לידי הנגזל האמיתי**, שנאמר "ונתן לאשר אשם לו", ואם כן כל זמן שלא יתן לכל אחד מהחמישה, אין לו כפרה.

ולדעת רבי טרפון, אף שכן דין התורה, מכל מקום **תקנו חכמים**, להקל על הגזלנים השבים בתשובה, ואמרו, **שדי אם ישלם את הגזלה ויניחו אותה עד שיתברר ממי גזל**, ולא יתחייב לשלם חמש פעמים.

ודין המשנה, שהגוזל את חבירו, ונשבע לו לשקר, אין מתכפר לו עד **שיוליך את המעות אחריו אפילו למדי**, **דעת רבי עקיבא היא**. י"מ ש**רק אם אין כאן בי"ד**, מחויב להוליך אחריו את המעות, אפילו למדי, אבל כשיש כאן בי"ד, מודה רבי עקיבא, שדיו להוליך לבי"ד. **וי"מ** ש**אפילו יש כאן בי"ד**, לא תקנו חכמים דבר, ומחויב להוליך אחריו את המעות אפילו למדי]. **אבל לדעת רבי טרפון**, **בכל אופן** תקנו חכמים, ש**לא יחייבו את הגזלן להוציא ממון מרובה**, **ללכת אחר הנגזל** להשיב לו את המעות, אלא אם יש כאן בי"ד, יתן את המעות לבי"ד, ואם אין כאן בי"ד לא יתן כלל.

<u>**ולאחר מכן אמרו**</u>, ש**אם הגזלן נשבע לשקר** קודם שהודה, **הכל מודים שהוא מחויב לשלם לכל אחד**, משום שנאמר "ונתן לאשר אשם לו", **ורק כשלא נשבע לשקר** קודם שהודה נחלקו.

לדעת רבי טרפון, מאחר שבזה לא נאמר, "ונתן לאשר אשם לו", **אין זה שונה משאר ממון המוטל בספק**, שאם בוודאי אינו שייך אלא לאחד מהם, דינו להיות מונח, עד שיתברר הספק.

ולדעת רבי עקיבא, אף שכן עיקר הדין, מכל מקום **קנסו חכמים את הגזלן** שעשה איסור, וחייבו אותו לשלם לכל אחד מהחמישה.

והדין היוצא מהמשנה, **שהגוזל** את חבירו, **ולא נשבע** לו לשקר, **אינו מחויב ללכת אחריו** להחזיר לידו את הגזלה, **דעת רבי טרפון היא**. **אבל לדעת רבי עקיבא**, אפילו לא נשבע על שקר, **קנסו אותו שילך אחריו**, להשיב את הגזלה לידו.

דף קד

<u>**ולמסקנה אמרו**</u>, **שבכל אופן נחלקו**, בין כשנשבע הגזלן לשקר קודם שהודה, בין לא נשבע קודם שהודה.

לדעת רבי טרפון, **אף** שמעיקר הדין, **כשנשבע לשקר**, מחויב להחזיר ליד הנגזל האמיתי, **תקנו חכמים להקל עליו**, שיניח עד שיתברר הדבר. [אלא שאם הודה מעצמו ורוצה לצאת ידי שמים, מודה רבי טרפון, שישלם לכל אחד י"מ בין במקח בין בגזלה וי"מ רק בגזלה].

ולדעת רבי עקיבא, **אף** שמעיקר הדין, **כשלא נשבע לשקר**, דיו אם יניח את הגזלה, עד שיתברר ממי גזל באמת, מכל מקום, **קנסו חכמים** את הגזלן שעשה איסור, וחייבו אותו לשלם לכל אחד מהחמישה. [י"א שגם במקח שלא עשה איסור, מחייב רבי עקיבא להחזיר לכל אחד, כי היה עליו לדעת ממי לקח, ופשע כשאינו יודע, ולרבי שמעון בן אלעזר, מודה רבי עקיבא במקח, שאין מחויב להחזיר לכל אחד, אלא יניח עד שיתברר ממי לקח, כי לא עשה איסור].

ודין המשנה, **שהגוזל** את חבירו, **אם נשבע** לו לשקר, **מחויב ללכת אחריו**, להחזיר לו את הגזלה, **ואם לא נשבע** לו לשקר, **אינו מחויב ללכת אחריו** להחזיר לו את הגזלה, **דברי הכל הוא**, כי במשנה מדובר שהגזלן יודע ממי גזל, [ואין כאן ספק בין חמישה], ואם כן כשמודה לנגזל שגזלו, נעשית הגזלה כפיקדון בידו, [כי יודע שצריך להחזיר רק לו], ובפקדון אין לשומר חיוב ללכת אחר המפקיד, להשיב לו פקדונו, אבל כשנשבע מתחילה לשקר, והודה, שוב אין לו כפרה, עד שילך אחריו, ויחזיר את הפיקדון לידו. והתוס' כתבו, שלדעת רבי עקיבא, אם הודה לגזלן בפני עדים, קנסו אותו חכמים, שילך אחריו להשיב את הגזלה, אפילו אם לא נשבע לשקר מתחילה, ורק כשהודה לו בפניו, נעשה כשומר, שאינו מחויב ללכת אחריו, להחזיר לידו את הפקדון.

שליח בעדים להביא מעות

מי שהיו מעותיו ביד אחר, ומינה שליח בפני עדים, כדי שילך לקבל את המעות להביאם לו.

אם בעל המעות אמר בפני השומר, **שלח לי את המעות ביד השליח**, לדברי הכל, **נעשה השליח שלוחו של בעל המעות**, ומשעה שקיבל אותם השליח, תמה שמירת השומר, ומעתה אם יאבד בדרך, אין השומר חייב כלום.

ואם בעל המעות לא אמר לשומר כלום, אלא שמינה את השליח בפני עדים, נחלקו חכמים מה הדין.

לדברי רבה, לא נעשה השליח שלוחו של בעל המעות, ולא עשה כן אלא להודיע שהוא אדם נאמן, ולתת לשומר אפשרות לשלח את המעות ביד אדם נאמן, אם ירצה, אבל עד שיגיעו המעות לבעליהם, הם באחריות השומר.

ולדברי רב חסדא, מאחר שבעל המעות מינה אותו לשליח בפני עדים, **נעשה שלוחו**, ומעתה משעה שקיבל אותם השליח, תמה שמירת השומר, ומעתה אם יאבד בדרך, אין השומר חייב כלום.

ואם בעל המעות שלח לשומר, שישלח את המעות ביד השליח, אבל לא אמר לו זאת פנים אל פנים. י"מ שלדברי הכל, **נעשה השליח שלוחו של בעל המעות**, ומשעה שקיבל אותם השליח, תמה שמירת השומר, ומעתה אם יאבד בדרך, אין השומר חייב כלום. **וי"מ שאף בזה נחלקו רבה ורב חסדא**.

.

ומה ששנינו במשנה, ש**הגוזל את חברו**, ונשבע לשקר והודה, מחויב להשיב את הגזלה לנגזל עצמו, **ואינו יוצא ידי חובה בהשבת הגזלה לשלוחו**.

לדברי רבה, כן הדין **אפילו אם הנגזל מינה את השליח בעדים**, כדי שיביא לו את הגזלה.

ולדברי רב חסדא [ורבי יוחנן ורבי אלעזר שהלכה כמותם], אם הנגזל מינה את השליח בעדים, משעה שהשליח קיבל את הגזלה, יצא הגזלן ידי חובת השבה, ולא נאמר דין המשנה אלא **כשלא מינה אותו בעדים** להביא את הגזלה, **אלא שאמר לו לך המצא עצמך לגזלן**, אולי הוא יעשה אותך שליח להוליך לי את הגזלה. **א"נ** שלא אמר לו כלום, אלא **שהיה שכירו** [השכור לו לעבודה], **או לקיטו** [שלקטו לגור עמו, א"נ ששכרו ללקוט תבואה], שאלו ידועים כמצויים אצל הנגזל, אבל כלל לא נעשו שלוחיו להבאת הגזלה.

שליח בדיוקני להביא מעות

רש"י מפרש ששליח בדיוקני הוא כשבעל המעות מסר לשליח סמנים, וכתב לו אגרת וחתם בה בחותמו, להראות שהוא נאמן בעיניו, אבל לא אמר לו, 'לך הבא את מעותי', אלא 'לך הראה עצמך בפני השומר, ויתן לך מעות שבידו'.

ותוס' מפרשים שבעל המעות אמר לסופר, 'כתוב לפלוני שישלח את מעותי ביד זה', וחתם בחותמו על הכתב, או שכתב כל זה בכתב ידו.

ונחלקו חכמים מה הדין כשהיו מעותיו ביד אחר, ועשה שליח בדיוקני, כדי שילך לקבל את המעות להביאם לו.

לדברי רב יהודה אמר שמואל, לא נעשה בכך שלוחו של בעל המעות, ואפילו חתמו עדים על הדיוקני, ולכן אם השומר שלח את המעות ביד השליח, לא נפטר מחיוב שמירתו, עד שיגיעו לידי בעל המעות, ואם נאנסו בדרך, השומר חייב באחריותם.

ולדברי רבי יוחנן [שהלכה כמותו], **אם חתמו עדים על הדיוקני**, נעשה השליח הזה כשליח שעשאו בעל המעות בעדים. ולדעת רבי יוחנן שליח שעשאו בעדים, **נעשה שלוחו של בעל המעות** [כדעת רב חסדא], ומשעה שקיבל אותם השליח, נפטר השומר מחיוב שמירתו.

שליח בהרשאה להביא מעות

מי שהיו לו מעות ביד אחר, ואין השומר רוצה לשלח לו את המעות, שמא יאבדו בדרך ויתחייב באחריותם, ואינו מתרצה לתת את המעות אלא לשלוחו של בעל המעות, שבכך יפטר מחיוב שמירתו בשעה שמוסר לו. לדעת שמואל, אם בעל המעות יעשה שליח בעדים או בדיוקני, לא יעשה בכך שלוחו של בעל המעות. ואין לו תקנה לרצות את השומר לשלוח לו את המעות, אלא [כשיאמר לו בפניו, 'שלח לי ביד פלוני'. או] **כשיקנה לשליח את המעות** [בקניין אגב]. **ומאחר שנעשו בכך של השליח, מעתה כשיתן לו השומר את המעות, יפטר משמירתו**, כי מוסר את המעות לבעליהם. או שיגיד התקבלתי [והוא עדיין חי].

חיוב חומש בנשבע לשקר

הנשבע לשקר [בפקדון, או הלוואה, או גזלה, או שכר שכיר, או מציאה], והודה שנשבע לשקר, מתחייב לשלם קרן וחומש, ולהביא קרבן אשם

לכפר על שבועת השקר. ובאמת אף על פי שאם לא ישלם את הקרן, אין לו כפרה, מכל מקום הקרן והחומש אינם באים לכפר על חטאו, אלא **תשלום ממוני** הם. **ולכן אם מת**, ושוב אינו בר כפרה, אשם אין **בניו מביאים מנכסיו**, אבל קרן וחומש משלמים מנכסיו.

מי שגזל ממון ומת ותבעו את בנו ונשבע לשקר והודה

אם הגזלה קיימת, **הבן** מחויב לתת אותה לנגזל, וכשכפר ונשבע לשקר, דינו כגזלן הנשבע לשקר, שאם מודה **מתחייב לשלם קרן וחומש ואשם**. ורק אם לא ידע את האמת, וחשב שאינו נשבע לשקר, פטור מלשלם חומש, אבל חייב להחזיר את הגזלה.

ואם אין הגזלה קיימת, **ולא תבעו את האב**, **ולא חייבוהו בי"ד בחייו**, אין גובים מנכסיו כלום, כי כל חובות האב שאינם כתובים בשטר, אין גובים אותם מנכסיו אחר מותו. וכשנשבע **הבן** לשקר שלא גזל האב כלום, **אינו מתחייב לשלם כלום**, כי אין זו שבועה של כפירת ממון, מאחר שבכל אופן אינו חייב לשלם מה שגזל אביו, ואין חיוב חומש אלא בשבועה שמחמתה רוצה להיפטר מחיוב ממון. [וכן הדין אם חייבו בי"ד את האב בחייו, אבל לא הניח קרקעות לגבות מהם].

ואם אין הגזלה קיימת, **אבל תבעו את האב בחייו**, **וחייבוהו בי"ד לשלם**, נעשה החוב כחוב הכתוב בשטר, שגובים אותו מנכסיו אחר מותו, ומכל מקום מאחר שאין לגבות את החוב אלא מקרקעותיו, כשנשבע **הבן** לשקר, שאינו חייב, והודה, **אינו מתחייב לשלם חומש**, כי שבועה של כפירת חוב קרקע, אינה מחייבת חומש, ולא ישלם **אלא את הקרן**.

דף קה

השבת גזלה שאינה שווה פרוטה

גזל דבר השווה פרוטה והוזל, **אם החפץ קיים**, **מחזיר אותו** כמו שהוא. **ואם אינו קיים**, **משלם** את שוויו **כפי שעת הגזלה**.

וכן אם גזל כמה דברים, שכל אחד שווה פרוטה, והוזלו, אם הם קיימים, מחזיר אותם כמו שהם. ואם אינם קיימים, משלם את שוויים כפי שעת הגזלה. ואם רובם קיימים, ואחד מהם אינו קיים, מחזיר את הקיימים כמו שהם, ומשלם את שוויו של מה שאינו קיים כפי שעת הגזלה.

גזל דבר שאינו שווה פרוטה, **אינו חייב להחזירו**, ואפילו הוא קיים, אין לחשוש שמא יתייקר.

גזל כמה דברים, **שכל אחד מהם אינו שווה פרוטה**, **אבל יחד הם שווים פרוטה**. אם כולם קיימים, חייב להחזיר את כולם. ואם כולם אינם קיימים, חייב לשלם את השווי של כולם יחד. **ואם החזיר את חלקם**, **ומה שעוד לא החזיר אינו שווה פרוטה**, **שוב אינו מחויב להחזירו**, **ואין לו אפשרות לקיים מצוות השבה**.

תגלחת שערה אחת בנזיר

מצוות תגלחת הנזיר היא שיגלח שערותיו, **עד שלא ישארו עליו שתי שערות**.

גילח כל שערותיו חוץ משתים, לא קיים מצוות תגלחת, עד שיגלח אחת מהשתים הנותרות.

אולם **אם כשנותרו שתי שערות**, **נשרה אחת מהן**, קודם שגילח אחת מהן, נמצא שאף על פי שהוא עומד בלא שערות, **לא קיים מצוות תגלחת**, שהיא להעמידו על ידי גילוח בלא שתי שערות, שהרי על ידי נשירה עמד בלא שתי שערות, ולא על ידי גילוח. ולדעת האומרים תגלחת מעכבת, אסור לשתות יין ולהיטמא למתים.

חבית שנקבה וסתמוה שמרים הצילוה

רש"י מפרש, **שהדין הזה אמור לעניין בית ועליה על גביו**, **ויש טומאת מת בבית**, **וארובה מחברת בין הבית לעליה**, ודרך טומאה לעלות לעליה דרך הארובה, ומעתה, אם יטול חבית נקובה שסתמוה שמרים, ויתן אותה על פי הארובה, וימרח יפה סביבותיה, מצלת את העליה מהטומאה, כי הסתימה הזו חוצצת, משום שסתימת שמרים סתימה היא. אולם אם היה בחבית נקב, כשיעור שנחשב בית קיבול לקבל טומאה, שוב אין החבית חוצצת בפני הטומאה, כי כל דבר המקבל טומאה, אינו חוצץ בפני הטומאה, ואם ישוב ויגוף בטיט חצי

מהנקב הזה, ספק בגמרא אם הועיל או לא.

ותוס' מפרשים, שהדין הזה אמור לעניין חבית חרס המצויה באהל המת, שכלל בידנו שאם היא **מוקפת צמיד פתיל**, מצלת על כל מה שבתוכה מלהיטמא. אבל אם יש בה נקב ככונס משקה, שוב אינה חוצצת, ועל זה אמרו, שאם נסתם הנקב על ידי השמרים, חזרה להציל על מה שבתוכה. ואם לא נסתם הנקב אלא שאגף חצי מהנקב, ספק בגמרא אם החבית מצילה על מה שבתוכה.

שבועת כפירת ממון שאינה פוטרת בוודאי

כבר התבאר, שהכופר בממון שמחויב בו, ונשבע על כך לשקר, והודה, משלם קרן וחומש ואשם.

אולם יש אופנים שאף על פי שכפר בממון, לא הפסיד את התובע בוודאי, כגון.

א. גזל חמץ ועבר עליו הפסח. אם הוא בעין, מחזירו כמו שהוא, שאינו שווה כלום, ואם כן, בכפירתו, לא הפסיד לתובע כלום. ורק אם יאבד הממון, הפסידו בכפירתו את תשלומי הגזלה, כפי שהיתה קודם הפסח.

ב. גנב פרה, ואמר, לא גנבתי אלא שומר אני עליה. אם לא יארע לה דבר, לא הפסיד את התובע, שהרי מודה לו ששלו היא. ורק אם יארע לה דבר שהשומר פטור מלשלם עליו, [שומר חנם פטור בכל, ושומר שכר פטור באונס, ושואל פטור כשמתה מחמת מלאכה], לפי דבריו לא יתחייב לשלם, אבל באמת חייב לשלם, כי גנב הוא.

לדעת רבא, בכל אלו, **ספק אם כפירה זו נחשבת ככפירת ממון**.

ולדעת רבה, וודאי שכפירתו נחשבת לכפירת ממון, ומחויב לשלם קרן וחומש ואשם, **אלא אם כן החזיר לו מיד**, כשהודה לו בשקר שהוא שומר שלו, ששוב אין אפשרות שיפטר מחמת טענת השקר, כי הבהמה כבר אינה תחת ידיו.

שבועת העדות

היודע עדות שיש בה כדי לסייע לחבירו בתביעת ממון שיש לו על אחרים, ואמר שאינו יודע לו עדות, ונשבע על כך לשקר, והודה שנשבע לשקר, חייב קרבן שבועה.

וחיוב זה הוא רק אם מחמת שלא העיד זה, הפסיד התובע ממון שהיה זוכה בו, אם היה מעיד לו, [כגון שהיה עמו עד נוסף, ואם היה מעיד עמו, היו ביי"ד נותנים לתובע על פיהם], אבל **אם לא היה התובע זוכה בדין בוודאי, גם אם היה מעיד זה**, [כגון שהיה עד יחידי, שלא היו פוסקים הדין על פיו, אלא מחייבים את הנתבע שבועה או תשלומים, והיה יכול להישבע ולא לשלם], **נחלקו חכמים אם חייב קרבן שבועה**.

לדעת רבי אמי אמר רבי יוחנן [וחכמי הברייתא], דבר הגורם לממון אין דינו כממון, ולכן מאחר שאם היה מעיד, לא היה מזכה את התובע בממון, אלא בשבועה שהיתה יכולה להביא לו ממון, אין אנו מחשיבים דבר זה שגורם לממון כממון, והעד **פטור** מקרבן שבועה.

ולדעת שמואל [ורבי אלעזר ברבי שמעון], דבר הגורם לממון דינו כממון, ולכן מאחר שהעד היה מחייב את הנתבע להישבע, וחיוב שבועה זה היה יכול לגרום לו לשלם, הרי זה כמו שהעד היה מחייב את הנתבע ממון, וכשנשבע שאינו יודע את העדות הזו, והודה, **חייב** קרבן שבועה.

.

וכשם ש**נחלקו בעדות עד אחד**, כך **נחלקו בעדות אבדה**, כשבעל אבדה אומר לו שיעיד היכן אבדתו, ונשבע לשקר **באחד משלושת האופנים הבאים**, שאינו יודע.

א. הכיר בה ולא במוצאה. כלומר נשבע לו שאינו יודע לו עדות, ובאמת ראה את אבדתו ברשות אחרת, אלא שאינו יודע מי בעל הרשות.

ב. הכיר במוצאה ולא בה, כלומר נשבע לו שאינו יודע לו עדות, ובאמת יודע שאיש פלוני מצא אבדה, אלא שאינו יודע אם את מה שאיבד זה מצא.

ג. הכיר בה ובמוצאה. כלומר נשבע לו שאינו יודע לו עדות, ובאמת יודע שאיש פלוני מצא את אבדתו.

שבכל אלו, אפילו אם היה מעיד [עם עד נוסף], והיו מקבלים את העדות, בעל האבדה **לא היה זוכה** בממונו **בוודאי**, כי היה המוצא יכול לומר, נאנסה ממני, ולא היה המאבד מקבל כלום.

דין שומר שכפר בפקדון

לדעת רב ששת, **מאחר שכפר** בפיקדון, ואמר עליו למפקיד 'שלי הוא', ביטל ממנו דיני שומר [הפטור באונס], **ונעשה גזלן**, ולכן מעתה חייב **לשלם אפילו יאנס** הממון ברשותו.

אולם מהברייתא שבגמרא אין **ראיה** לדין הזה, כי אפשר לפרשה, ש**רק אם נשבע השומר על כפירתו**, ביטל ממנו דיני שומר להתחייב באונס, אבל כל זמן שלא נשבע על כך, עדיין דיני שומר עליו.

כשרות כופר במלווה ופיקדון

הכופר במלווה, כל זמן שלא נשבע על כך לשקר, **כשר לעדות**, אף על פי שבאו עדים ואמרו ששיקר, כי יתכן שאין כוונתו להימנע מלשלם את חובו, אלא שעתה אין לו כסף, וכוונתו לדחות את המלווה, עד שיהיה לו כסף. [ולכאורה כן הדין אפילו העידו עדים שיש כסף תחת ידו, כי יתכן שהכסף שתחת ידו נחוץ לו לצרכים אחרים].

דף קו

והכופר בפיקדון, אם באו עדים ואמרו, שהפיקדון תחת ידו, אף על פי שלא נשבע לשקר על כפירתו, **נפסל לעדות**, כי כשאינו רוצה להחזיר לבעלים מה שהפקידו אצלו, וודאי גזלן הוא, וגזלן פסול לעדות. ואם באו עדים ואמרו שהפיקדון אכן שייך למפקיד, אבל לא ראו אותו עתה תחת ידי השומר הזה, כל זמן שלא נשבע לשקר על כפירתו, לא נפסל לעדות, כי יתכן שאין כוונתו לגזול את המפקיד, אלא שהבהמה שנתן לו לשמור אינה תחת ידו, וכוונתו לדחותו עד שילך ויביאנה מהאגם.

"ולקח בעליו ולא ישלם"

לדעת רב, **התובע ממון מחבירו**, ואמר איני חייב, וחייבוהו בי"ד שבועה, [כגון שהיה עד אחד המעיד שהוא חייב], **ונשבע על פי בי"ד**, **מעתה אפילו יבואו עדים**, **ויאמרו שבאמת הוא חייב**, **פטור מלשלם**, שנאמר על השבועה, "ולקח בעליו ולא ישלם", ללמד שמאחר שקבלו הבעלים [=התובעים] את השבועה, שוב לא ישלם להם החייב, אפילו האמת אתם. [וכל זה כשהכחישוהו עדים, **אבל אם הודה מעצמו**, **אינו נפטר** מלשלם, שהרי מפורש בתורה שמשלם קרן וחומש ואשם].

ואף על פי שמלשון הפסוק "ולא ישלם", **משמע שהפסוק** פוטר תשלומים אחר שבועה, ולשון תשלומים הוא **בהלוואה**, אבל בפיקדון אין החזרתו נחשבת תשלומים אלא השבה. וגם הסברא אומרת, שאם כופר בהלוואה נפטר מתשלומים, לא יפטר הכופר בפיקדון מהשבתו, כי הפיקדון עצמו שייך לבעליו, מכל מקום מאחר שהפסוק אמור בפרשת שומרים, יש אופנים ש**גם מי שנתנו לו פיקדון לשמור**, **ורצה לפטור עצמו בשקר**, **ונשבע על כך**, **נפטר** בזה **מלהשיב** את הפיקדון, **אפילו אם יבואו אחר כך עדים** ויאמרו שהפיקדון אצלו. **והוא** כשירצה להיפטר **בטענה שהפיקדון אבד** ממנו, ונשבע על כך על פי בי"ד, ואחר כך באו עדים והכחישו אותו. [**אבל אם הודה מעצמו**, **אינו נפטר** מלשלם, שהרי מפורש בתורה שמשלם קרן וחומש ואשם, **וכן אם טען שהפיקדון נגנב** ממנו, ונשבע על כך, **אפילו לא הודה מעצמו**, אלא הכחישוהו עדים, מפורש בתורה שמשלם כפל].

ולדעת רב נחמן, **בכל אופן שבאו עדים**, **והכחישו אותו**, **חייב לשלם**, ואפילו נשבע על כך מתחילה על פי בי"ד, ולא בא הפסוק "ולקח בעליו ולא ישלם", אלא ללמד שכל הנשבעים שבתורה, זה שעליו לשלם, הוא נשבע ונפטר, ולא התובע נשבע ונוטל.

טענת גנבה בפיקדון

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, **שומר שאמר נגנב ממני**, [ונשבע על כך], **ונמצא בידו**, **משלם כפל**, ואם **טבח או מכר**, **משלם ארבעה וחמישה**. ודין זה למד ממה, שהוקש שומר שאמר נגנב ממני, לגנב עצמו.

יש שאוכל שה או שור שגנב ואינו משלם ד' וה'

א. כגון שאכלה **נבילה**, ואין כאן שחיטה לחייבו ארבעה וחמישה.

ב. כגון שאכל **טריפה**, וכדעת האומרים שחיטה שאינה ראויה אין דינה כשחיטה.

ג. כגון שאכל **בן פקועה** [=עגל ששחטו את אמו, ומצאו אותו בבטנה], וכדעת האומרים, שניתר

בשחיטת אמו, ואין צריך לשוחטו.

ד. כגון שהעמידו את הגנב בדין, ופסקו את הדין, ואמרו לו בי״ד, **צא תן לו**, שמעתה אם ישחט, אינו אלא כגזלן, שפטור מארבעה וחמישה.

ה. כגון **ששנים גנבו שור בשותפות**, וטבחו אחד מהם שלא מדעת חברו, שאין כל הטביחה באיסור אלא חציה.

טענת גנבה באבדה

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, **מי שמצא אבדה ואמר נגנבה ממני**, [ונשבע על כך], **ונמצאה בידו, משלם כפל**, שנאמר בפרשת שומר חנם, ״על כל אבדה אשר יאמר... ישלם שנים״, לרבות מוצא אבדה לדין שמירה שבפרשה.

טענת גנבה בפיקדון של קטן

לדעת רב אשי, המקבל פיקדון מהקטן, ואמר נגנב ממני, ונשבע על כך, ונמצא בידו, **פטור מכפל**, [**אפילו אם כבר גדל הקטן בשעה שהשומר אכל את הפיקדון**], שנאמר בפרשה, ״כי יתן איש״, ללמד שאין הפרשה מדברת, אלא במקבל פיקדון מאיש.

ואין הכוונה שיקבל ממש מיד האיש, אלא שיהיה הבעלים של הפיקדון איש, בשעה שהשומר מקבל את הפיקדון, שהרי מוצא אבדה בכלל הפרשה, אף על פי שכלל לא קיבל מיד בעלים אלא מצא בעצמו, ובלבד שיהיו בעלים של האבדה גדולים בני דעת, בשעה שמצאה.

ויש מי שאומר, שהמקבל פיקדון מהקטן, ואמר נגנב ממני, ונשבע על כך, ונמצא בידו, **אינו פטור מכפל, אלא אם כן היה הבעלים קטן, גם בשעה שהשומר אכל את הפיקדון**, אבל אם בשעה שאכלו כבר גדלו בעלים, אין השומר פטור מכפל.

דף קז

מתי משביעים שומר שאומר נגנבה ממני

כבר נתבאר, ששומר שאומר נגנבה ממני, ונמצאה בידו, אינו משלם כפל, אלא אם כן נשבע מתחילה על שקרו.

ונחלקו החכמים, האם כל שומר שאומר נגנבה ממני מתחייב שבועה, [ויכול להתחייב על ידה כפל כשנמצא שקרן], או שצריך תנאים נוספים לחייבו שבועה.

א. ביאור הסוגיה כשיטת רש״י.

לדעת רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, שומר שאמר נגנבה ממני, אינו חייב שבועה, עד שיכפור במקצת ויודה במקצת, שנאמר בפרשה, ״כי הוא זה״, מקצת אני מודה, ומקצת אני כופר.

ואם כן, **כדי שהשומר יתחייב שבועה שנגנבה ממנו, צריך שלוש טענות**. [א] **הודאה במקצת**. [ב] **כפירה במקצת**. [ג] **נגנבה**. על ידי שטוענו המפקיד, שלוש פרות נתתי לך, והלה אומר, לא נתת לי אלא שתים, באחת פשעתי וחייב אני לשלם, ואחת נגנבה. נמצא שבאחת כפר לגמרי, ובאחת מודה שחייב לשלם, ובאחת אינו כופר, אבל רוצה להיפטר מלשלם בטענה שנגנבה ממנו.

ורמי בר חמא מוסיף, שהדין הזה אינו רק בשומר חנם, שנאמר בו ״כי הוא זה״, אלא **אף בשומר שכר**, הלמד משומר חנם בגזרה שווה ״נתינה״ ״נתינה״. **ואף בשואל** הלמד ממה שמתחילה פרשתו בוא״ו, ״וכי ישאל״, ללמד שיש בו את הדין האומר בקודמים, **שאין לחייבם שבועה, אלא כשנוסף לטענה שבאים להיפטר בה, מודים במקצת, וכופרים במקצת**.

ולדעת רבי חייא בר יוסף, שומר שאמר נגנבה ממני, **חייב שבועה, אפילו זו טענה יחידה, שאין עמה לא כפירה במקצת, ולא הודאה במקצת**.

ומה שנאמר בפרשה, ״כי הוא זה״, עירוב פרשיות יש כאן, כלומר הדין הזה אינו שייך לפרשת שומרים, אלא לפרשת הלוואה, **ורק לעניין הלוואה** יש סברא לחלק בין כופר הכל למודה במקצת, ש**אם כופר הכל**, ודאי אמת בפיו, שאין אדם מעיז פניו, לכפור במי שעשה לו טובה והלווהו, **ואין לחייבו שבועה** על טענתו, ורק כשמודה במקצת יש להשביעו, שמא באמת רצה לכפור הכל, ומחמת שאינו מעיז פניו, כפר רק מחצה, ועל ידי שנחייבו שבועה, יודה שחייב הכל, כי כשכפר לא התכוון להימנע מלשלם,

אלא לדחות את המלווה עד שיהיה לו מה לשלם. אבל לעניין פיקדון, אין סברא לפטור משבועה את מי שכופר בכל, כי יתכן שמשקר, ומעיז בכך, שהרי לא עשה לו המפקיד שום טובה, שימנע מלהעיז פניו ולשקר לו.

ב. ביאור הסוגיה כשיטת רבינו תם.

לדעת רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, הכתוב "כי הוא זה", הבא ללמד שאין שבועה אלא כשמודה במקצת וכופר במקצת, אמור רק לעניין פיקדון, כי נכתב בפרשת שומרים. [ומודה במקצת בהלוואה חייב שבועה, כי למד מדין פיקדון בבנין אב, אבל בכתוב אין הדין הזה אמור בו]. ומעתה **כדי שהשומר יתחייב שבועה שנגנבה ממנו, צריך שלוש טענות**, [**א. הודאה במקצת. ב. כפירה במקצת. ג. נגנבה**], על ידי שטוענו המפקיד, שלוש פרות נתתי לך, והלה אומר לא נתת לי אלא שתים, אחת מהן נגנבה, ובאחת פשעתי וחייב אני לשלם, נמצא שבאחת כפר לגמרי, ובאחת מודה שחייב לשלם, ובאחת אינו כופר אבל רוצה להיפטר מלשלם בטענה שנגנבה ממנו. [ומה שמצינו שבועה כשאומר נאנסה, ואינו מודה במקצת, שבועה שתקנו חכמים היא, ולא שבועת התורה].

ולדעת רבי חייא בר יוסף, הכתוב "כי הוא זה", הבא ללמד שאין שבועה אלא כשמודה במקצת וכופר במקצת, אמור בין לעניין פיקדון בין לעניין הלוואה, כי עירוב פרשיות יש כאן, והכתוב האמור בפרשת שומרים, כאילו כתוב גם בפרשת הלוואה, ומכאן יש ללמוד, שכשם שבהלוואה, הלווה חייב שבועה על ידי שתי טענות. [א. מודה במקצת. ב. כופר במקצת]. על ידי שטוענו המלווה מאה, והודה בחמישים, וכפר בחמישים, כך בפיקדון, **השומר חייב שבועה על ידי שתי טענות**, [**א. נגנבה** (או נאנסה). **ב. מודה במקצת**], על ידי שטוענו המפקיד, שתי פרות נתתי לך, והלה אומר אמת, אלא שרק אחת חייב אני לשלם, כי פשעתי בה, אבל שניה נגנבה ממני, ופטור אני מלשלם.

אבל כשאין כאן אלא טענה אחת, [**נגנבה** (או נאנסה)], על ידי שטוענו המפקיד פרה אחת נתתי לך והלה אומר נגנבה ממני, **לדברי הכל**, גזרת הכתוב ש**פטור משבועה**, ואפילו במקום שיכול להעיז.

ג. ביאור הסוגיה כשיטת ריב"א.

לדעת רבי חייא בר יוסף, הכתוב "כי הוא זה", הבא ללמד שאין שבועה אלא כשמודה במקצת וכופר במקצת, לא נאמר בתורה אלא לעניין הלוואה, כי עירוב פרשיות יש כאן, ולכן אף על פי שיש ללמוד בבניין אב, שגם **לעניין פיקדון יש חיוב שבועה**, רק **כשמודה במקצת וכופר במקצת**, זה רק בטענות בפיקדון ששייכות בהלוואה, כגון שטוענו המפקיד שתי פרות נתתי לך, והלה כופר במקצת, ואומר לא היו דברים מעולם, כי רק אחת נתת לי, ומודה במקצת, ואומר פרה זו נתת לי, פשעתי בה וחייב אני לשלם. **אבל כשהשומר טוען נגנבה** [או נאנסה], אף שאינו כופר בחלק מטענת המפקיד, לומר לא היו דברים מעולם, ואינו מודה בחלק מטענתו שחייב, מאחר שזו טענה שאינה שייכת בהלוואה, **חייב** עליה **שבועה אף על פי שזו טענה יחידה**, **שאין עמה לא כפירה במקצת ולא הודאה במקצת**. והטעם לזה, כי בטענת כפירה אין אדם מעיז פניו, ולכן נאמן, כל זמן שלא הודה במקצת, אבל בטענת גנבה [או אונס], שאין בעל הדין יודע אם משקר או לא, אדם מעיז אף כשאינו מודה במקצת, ולכן אינו נאמן בלא שבועה. ומיהו כשכופר הכל, אף על פי שהסברא אומרת שלא היה מעיז לכפור בשקר, גזרת הכתוב היא שאינו חייב שבועה עד שיודה במקצת.

ודעת רבי חייא בר אבא לא התבארה בדברי ריב"א. ויל"ע אם מחייב שבועה בטענת גנבה <או אונס> **רק** על ידי כפירה והודאה, כלומר **על ידי שלוש טענות**, כשיטת רבינו תם. **או שדי בשתי טענות**, ובהודאה במקצת עם טענת גנבה <או אונס>, מתחייב שבועה.

חיוב כפל בטוען טענת גנבה עם שליחות יד או בלי שליחות יד

לדעת רבי חייא בר יוסף, שומר שאמר נגנבה ממני, ונשבע על כך, ונמצא בידו, אינו **חייב כפל**, אלא **אם** כן **שלח בה יד**, [כגון שעשה בה מלאכה], **קודם שנשבע**, שנאמר, "ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו", כלומר שצריך להישבע שלא שלח בה יד כדי להיפטר מלשלם, ומאחר שנפטר בשבועה שלא שלח בה יד, אין לחייבו כפל אלא כשהשבועה שקר, ובאמת שלח בה יד.

ולדעת רב ששת, שומר שאמר נגנבה ממני, ונשבע על כך, ונמצא בידו, אינו **חייב כפל**, אלא **אם** כן **לא שלח בה יד קודם שבועתו**, שנאמר, "ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו", כלומר אין הפרשה מדברת אלא כשלא שייך בה יד. וכתבו התוס', שהטעם שפטור כששלח בה יד, אינו משום שנעשה גזלן בשליחות ידו, ומעתה מאחר שביטל את שמירתו, שוב אין דינו כגנב, אף על פי שטוען טענת גנב, כי בשאר אופנים שנעשה גזלן, כגון כשכפר בפיקדון, מתחייב כפל, אם שב והודה שקיבל לשמור, אלא שאמר נגנבה ממני, ורק כששלח בה יד, גזרת הכתוב היא, שאינו מתחייב כפל, כשטוען אחר כך נגנבה ממני.

ולדעת רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, שומר

שאמר נגנבה ממני, ונשבע על כך, ונמצא בידו, **חייב כפל כשלא שלח בה יד קודם שבועתו**. **וספק בגמרא אם** כוונתו **שרק באופן הזה** מתחייב, אבל אם שלח בה יד קודם השבועה פטור, [כדעת רב ששת], **או** שאפילו באופן הזה מתחייב, **וכל שכן כששלח בה יד קודם שנשבע**.

טענת גנבה אחרי טענת אבדה

אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי אילעא אמר רבי יוחנן, שומר שאמר אבד ממני הפיקדון, ונשבע על כך, ולאחר מכן חזר בו, ואמר נגנב ממני, ונשבע על כך, ונמצא בידו, **פטור מכפל**.

ומתחילה רצו לומר, שהטעם שפטור, **כי כשנשבע** תחילה לשקר **שאבד** ממנו, **נעשה כגזלן** [להתחייב באונס], ומאחר שביטל את שמירתו, שוב אין דינו כגנב, ופטור מכפל אף על פי שטוען טענת גנב.

ולמסקנה, הטעם שפטור, **כי מאחר שנשבע פעם אחת**, יצא ידי חובתו לבעלים, ומעתה כשחוזר ונשבע, **אין השבועות הבאות נחשבות כשבועות התורה**, וממילא כשנשבע שנגנב ממנו, ונמצא בידו, אין השבועה מחייבת אותו כפל. **ואף על פי שהודה שהשבועה הראשונה היתה שבועת שקר**, אינו חייב בשבועה האחרונה מהתורה, כי מעתה נאמן להיפטר בכל מה שיטען, אף בלא שבועה, במיגו שלא היה מודה שנשבע לשקר, והיה פטור.

דף קח

ממון המחייב כפל פוטר מחומש

כבר נתבאר בדף ס״ה, ששומר שנשבע לשקר, שהפיקדון נגנב ממנו, והודה, משלם קרן וחומש [ואשם], אבל אם באו עדים, והכחישוהו קודם שהודה, לדעת חכמים, משלם קרן וכפל, ואינו משלם החומש.

ומסקנת הגמרא כאן, שהסיבה שאינו משלם חומש יחד עם הכפל, אינה משום שחיוב הכפל וחיוב החומש באים מחמת שנשבע לשקר שנגנב ממנו, ואין לחייב שני תשלומים על שבועה אחת של שקר. שאם כן, אם היה נשבע פעם נוספת [אבד ממני], היה חייב עליה חומש. והדין אינו כן. אלא הטעם שאינו משלם חומש יחד עם הכפל, משום שחיוב הכפל וחיוב החומש באים מחמת ששיקר לכפור [בשבועה] בממון הזה, ואין לחייבו שני תשלומים על ממון אחד שכפר בו.

•

וספק בגמרא, **בשנים שקבלו לשמור פיקדון, אחד אמר אבד, ונשבע לשקר, והודה**, שדינו לשלם קרן וחומש ואשם, **ואחר כך אמר השני נגנב, ונשבע לשקר, ובאו עדים והכחישוהו**, שדינו לשלם כפל. **האם** גם בזה, **מאחר שהממון הזה מחייב** [את השני] **כפל**, שוב **אינו מחייב** [את הראשון] **חומש**, **או** מאחר שכל אחד משלם רק תשלום אחד, **זה משלם כפל, וזה משלם חומש**.

פיקדון שנגנב מבית שומר חנם

מעיקר הדין, השומר נשבע שנגנב ממנו, ונפטר מלשלם, וכשימצא הגנב ישלם כפל למפקיד. אלא ש**אם עשה השומר לפנים משורת הדין, ושילם**, נעשה בכך לבעלים, **וכשימצא הגנב ישלם כפל לשומר**.

לדעת אביי, הדין הזה אמור **רק אם** השומר **שילם, בלא שנשבע תחילה להיפטר**, אבל אם מתחילה נשבע להיפטר, והטריח את המפקיד לבי״ד להשביעו, שוב לא יעשה כבעלים, אפילו אם ישלם, וכשימצא הגנב אחרי כן, ישלם את הכפל לבעלים.

ולדעת רבא, הדין הזה אמור בכל אופן שהשומר שילם לפנים משורת הדין מרצונו, **אפילו אם מתחילה נשבע להיפטר**, והטריח את המפקיד לבי״ד להשביעו, ולכן כשימצא הגנב ישלם את הכפל לשומר.

שומר שנפטר בשבועה שהפיקדון נגנב

וכשהוכר הגנב הודה הגנב לשומר וכפר בבעלים

שומר שנשבע שהפיקדון נגנב ממנו באונס, ונפטר מלשלם לבעלים. ואחר כך הוכר הגנב, ובא השומר לתבוע ממנו. והודה לו שגנב. ואחר כך באו הבעלים לתבוע ממנו, ולא הודה להם שגנב. יש אופנים שההודאה שהודה לשומר, פוטרת אותו מכפל, ככל מודה בקנס שהודה לבעל הדבר. ויש אופנים שההודאה שהודה לשומר אינה פוטרת אותו, כדין מודה למי שאינו בעל הדבר.

א. ביאור הסוגיה כפי גרסת הגמרא לפנינו.

לדברי רב כהנא, דעת רבא היא, שאם מתחילה כשנשבע **השומר** להיפטר, **נשבע** שבועת **אמת**, [כגון שנגנבה באונס, וכך היה], מאחר שעומד בנאמנותו לבעלים, דבר ידוע הוא, שאם היה הפיקדון נמצא, היה רוצה שימשיך לשמור עבורו, ולכן מוטל עליו לחזר אחר הפיקדון, ותביעתו לגנב כתביעת בעל הדבר היא, **והודאת הגנב לו פוטרת את הגנב מכפל**. אבל **אם מתחילה** כשנשבע **השומר** להיפטר, **נשבע** שבועת **שקר**, דבר ידוע הוא שאבדה נאמנותו לבעלים, ואינו מעוניין שימשיך לשמור את הפיקדון כשיימצא, או שיחפש אותו עבורו, ומשום כן כשעשה זאת, ותבע את הגנב, אינו אלא כשאר בני אדם, שאינם בעלי דבר, **ואין בהודאת הגנב לו, לפטור את הגנב מכפל**. **ואם מתחילה עמד השומר להישבע לשקר, ולא הניחוהו לעשות זאת בפועל, ספק בגמרא** אם עומד בנאמנותו לבעלים, כי בפועל לא נשבע לשקר, ותביעתו תביעה, לפטור את הגנב מכפל בהודאתו לו, או כיון שרצה להישבע לשקר, אבדה נאמנותו לבעלים, ואין תביעתו תביעה, לפטור את הגנב מכפל בהודאתו לו.

ולדברי רב טביומי, דעת רבא היא, שאפילו אם מתחילה כשנשבע **השומר** להיפטר, **נשבע שבועת שקר, ספק אם** בטלה נאמנותו מחמת שנשבע לשקר, או מאחר שסופו להתחרט ולשלם, לא אבדה נאמנותו, ותביעתו תביעה, **והודאת הגנב לו פוטרת את הגנב מהכפל**. ולכאורה אם רק עמד להישבע לשקר, ולא הניחוהו, פשוט לו שלא אבדה נאמנותו, ותביעתו תביעה לפטור את הגנב מכפל בהודאתו לו.

ב. ביאור הסוגיה כפי גרסאות.

לדברי רב כהנא, דעת רבא היא, ש**אם מתחילה** כשנשבע **השומר** להיפטר, **נשבע** שבועת **אמת**, [כגון שנגנבה באונס, וכך היה], מאחר שנפטר מלשלם, בטלה שמירתו, ושוב אינו בעל דבר, שתהיה תביעתו תביעה, וממילא **אין בהודאת הגנב לו, לפטור את הגנב נכפל**. אבל **אם מתחילה** כשנשבע **השומר** להיפטר, **נשבע** שבועת **שקר**, מאחר שעליו לשלם, עדיין בעל דבר הוא, ויש לו לתבוע את הגנב, וממילא אם **הודה לו הגנב, נפטר מהכפל**.

פסק בעל הלכות גדולות, שומר שאמר נגנב או אבד ממני הפיקדון, והאמין לו הבעלים, ופטרו מלהישבע, לא מחל לו אלא על השבועה, אבל אם ימצא שקרן יתחייב לשלם.

שומר ששילם ולא נפטר בשבועה שהפיקדון נגנב וכשהוכר הגנב הודה הגנב לבעלים וכפר בשומר

ספק בגמרא, אם משעה שקבלו בעלים את שלהם, שוב אינם בעל דבר בפיקדון, ואין תביעתם מהגנב כתביעת בעל הדבר, וממילא **הודאה שהודה להם הגנב, אינה פוטרת אותו מכפל**.

או מאחר שהשומר עשה טובה לבעלים, ששילם להם לפנים משורת הדין, ראוי שיעשו עמו טובה, ויתבעו את הגנב עבורו, ולכן תביעתם נחשבת כתביעת בעל הדבר, וממלא הגנב **נפטר מהכפל כשהודה להם**.

פיקדון שנגנב באונס [כלומר בלסטים מזוין] והוכר הגנב ואפשר להוציא ממנו בדין

לדעת אביי, מאחר שהוכר הגנב, ואפשר להוציא ממנו את הגנבה, שוב אין דנים את הפיקדון כפיקדון שנגנב באונס, שאין אפשרות להצילו, אלא כפיקדון שנגנב באופן רגיל, ולכן כל שומר נידון כראוי לו. אם היה **שומר חנם**, הרי זה **נשבע ונפטר**, והבעלים ידון עם הגנב, **או משלם** לבעלים, **ועושה דין עם הגנב** בעצמו. ואם היה **שומר שכר**, אין לו אלא ל**שלם לבעלים**, ולעשות דין עם הגנב.

ולדעת רבא, מאחר שהוכר הגנב, ואפשר להוציא ממנו את הגנבה, שוב אין דנים את הפיקדון כפיקדון שנגנב, אלא כפיקדון שאפשר לשומרו עד גמר השמירה, ואם לא יעשה כן, [שילך ויוציא מהגנב וימשיך לשמור], פושע הוא, ולכן **בין שומר חנם בין שומר שכר מחוייבים לשלם לבעלים**, ולעשות דין עם הגנב להוציא ממנו. אלא שכל זה **כשלא נשבעו מתחילה** להיפטר, ולא כלתה שמירתם, **אבל אם קודם שהוכר הגנב, נשבעו להיפטר**, שוב אינם מחוייבים לשמור, וכשהוכר הגנב אינם מחוייבים להוציא ממנו, ומכל מקום מאחר שהוכר הגנב, שוב אין לדון את הפיקדון כפיקדון שנגנב באונס, אלא כגנבה רגילה, ולכן

אף שכבר נשבעו להיפטר, **שומר שכר** בטעות נשבע, **וחייב לשלם** על שנגנב ממנו הפיקדון, **ושומר חנם אם ירצה יכול לעמוד בשבועתו, הפוטרת אותו מתשלומים**.

פיקדון שנגנב באונס והחזירו הגנב לבית השומר ואחר כך פשע בו השומר

לדעת רבה זוטי, יש להסתפק, האם בשעה שגנבו מהשומר באונס, ונפטר מהתשלומים, פקעו ממנו חיובי שמירה, ומעתה אפילו יחזירנו הגנב לביתו, אינו מחוייב לשמור, וממילא **פטור** מכל דבר אפילו פשע בשמירה. **או** שבשעה שהחזירו הגנב לביתו, חזרו עליו חיובי השמירה, ואם פשע בשמירה **חייב** לשלם.

ומדברי רבא משמע, שכל זמן שיכול לשוב ולשמור, מחויב לשמור, ומאחר שהחזירו הגנב לביתו, חייב לשמור, ואם פשע **ישלם**.

דף קט

הגוזל את אביו ונשבע לו שלא גזלו ומת אביו והודה שנשבע לשקר

אף על פי שהגזלן יורש את הגזלה מאביו, **אינו רשאי לקיים את הגזלה ברשותו**, אפילו כנגד החלק הראוי לו בירושה, **כי אין לו כפרה, עד שיקיים מצוות השבה**, וכל זמן שהגזלה ברשותו, לא קיים מצוות השבה.

ולכן יתן את הקרן והחומש לשאר יורשי אביו, כלומר לשאר בני אביו, או לאחי אביו אם לא היו לו בנים אחרים זולת הגזלן.

והתוס' כתבו, שאם יש לגזלן בנים, יתן את הקרן והחומש לבניו שלו, והם קודמים לשאר יורשי אביו, בחלק המגיע לאביהם הגזלן. וכשנותן להם, אין זה כאילו ירש את אביו ונתן לבניו, שאם כן לא קיים השבה, אלא כאילו הם ירשו ישירות מאבי אביהם, ולא זכו מרשות אביהם הגזלן.

ואף כשאינו מוצא יורשים אחרים לאביו, לא ישייר את הגזלה ברשותו, אלא **יתן אותה לצדקה**, ויאמר, 'זה גזל אבא', כלומר לא מחמתי זה נתון לצדקה, אלא מחמת אבא.

ואם הוא דחוק בממון, ואין לו יכולת להפסיד את חלקו בירושת הגזלה, **או שאינו רוצה להפסיד את חלקו** בלא טעם זה, **יש לו אפשרות ללוות** ממון מאחרים, **על מנת שיגבו את החוב מחלקו בירושת הגזלה**, ונמצא שלא קיים את הגזלה בידו, כי בעלי חובות יטלוה, וגם לא הפסיד את שווייה, כי לקח מהמלווים את שווייה, ולא יחזיר להם ממון, אלא מה שיגבו את הגזלה.

וביארו התוס', שאם אין הגזלה קיימת, וחייב להוציא מתחת ידו ממון, בשווי הקרן והחומש, ילווה מאחרים ממון בשווי חלקו מהקרן והחומש, וישעבד להלוואה קרקע השייכת לו בשווי חלקו בקרן והחומש, ויטול את הקרקע הזו, ויתן אותה לשאר היורשים, עם יתרת הקרן והחומש, ויקיים מצוות השבה, וחוזרים בעלי החובות, ונפרעים מהקרקע את חובם, ואף על פי שיכולים לגבות את החוב מנכסים שתחת ידו, דוחה אותם לקרקע הזו, שתחת יד שאר יורשים, כי באמת ירש את אביו גם בגזלה, וחלקו בה שלו, וכשהקנה אותו לשאר יורשים, לא הקנה אלא על מנת שיוכלו בעלי חובותיו לגבות ממנו.

ואם הגזלה קיימת, מחוייב להוציא אותה עצמה מתחת ידו, ולכן ישעבד את חלקו בה להלוואה שלווה, ויחזרו בעלי החובות ויטלו את חלקו בה משאר היורשים, ואף על פי שמטלטלים אינם משתעבדים לחובות, אם יעשה את חלקו אפותיקי, ישתעבד, כי מטלטלים שניתנו במתנה, משתעבדים לחובות באפותיקי. א"נ הטעם שגובים מחלקו הוא משום שעדיין הוא שלו, שלא הקנה את חלקו לשאר יורשים להיות שלהם, אלא הניח אותו בידם לקיים מצוות השבה, ואם כן בלא טעם שעבוד, רשאים בעלי חובותיו לגבותו.

ומבואר בגמרא, שהדין הזה אינו מוסכם על הכל, ויש אומרים שהגזלן הזה שמת אביו, אינו צריך להוציא את הגזלה מתחת ידו, אלא מאחר שירש את אביו, רשאי למחול לעצמו על ההשבה, ומניח את הגזלה בידו מכח ירושת אביו.

לדברי רבי יוחנן, הדין הזה הוא כדעת רבי עקיבא, האומר, שמחילה אינה פוטרת את הגזלן מהשבה, בין אם המחילה מאחרים, [כגון שהנגזל עצמו מוחל לו], בין אם המחילה מעצמו, [כגון גזל את אביו ומת, וירש אותו, ומוחל לעצמו, או גזל את הגר ומת, וזכה בממונו מההפקר, ומוחל לעצמו]. **אבל לדעת רבי יוסי הגלילי, מחילה פוטרת את הגזלן מהשבה**, בין אם המחילה מאחרים, בין אם המחילה מעצמו.

ולדברי רב ששת, הדין הזה הוא גם כדעת רבי יוסי הגלילי, כי הוא מודה שמחילה אינה פוטרת את הגזלן מהשבה, אלא על ידי אחרים, אבל **על ידי עצמו** אין מחילה פוטרת, [אלא אם כן, קודם שיירש את אביו, או מת הגר, זקף עליו את החוב במלווה, שאז הוציאו מדין גזל, ועשאו כשאר חובות, שיכול למחול לעצמו].

ולדברי רבא, הדין הזה הוא רק כדעת רבי עקיבא, כי אין מי **שאומר שמחילה אינה פוטרת** מהשבה, אלא רבי עקיבא, ואף הוא לא אמר זאת אלא במחילה ש**על ידי עצמו**, ואפילו זקפו את החוב במלווה קודם שיירש את אביו, [שאין בכך להוציא את הממון מדין גזל], אבל מחילה שעל ידי אחרים, פוטרת מהשבה אף לדעתו. [ולדעת רבי יוסי הגלילי מחילה פוטרת מהשבה בכל אופן].

.

נתבאר שלדעת רבי יוחנן ורבא, **רבי יוסי הגלילי אומר, שמחילה פוטרת מהשבה, אפילו על ידי עצמו. ואם כן מה שנאמר בתורה, שמי שגזל את הגר**, והתחייב קרן וחומש, **משלם לכהנים**, ואינו מוחל לעצמו, **מדובר במי שהודה רק אחר מות הגר**, שמתחילת חיובו התחייב לכהנים, ולכן אינו יכול למחול לעצמו. אבל אם הודה קודם מות הגר, בשעת מותו זוכה מההפקר, ומוחל לעצמו.

.

מדין התורה, **קטן אינו זוכה במציאה** שמוצא, כי אין קניינו קניין, כשנעשה כולו על ידו. **אבל** כשנותנים לו **מתנה, הוא זוכה** מדין התורה, כי כשנעשה הקניין גם על ידי אחר המקנה לו, קניינו קניין.

גוי קטן שהתגייר עם אביו, מטבילים אותו לדברי הכל, אבל בא בלא אב, מחלוקת אם מטבילים אותו.

.

הגוזל גיורת, דינו כגוזל גר, שאם נשבע להם בשקר, ומתו בלא יורשים, והודה, **משלם קרן וחומש לכהנים של המשמר, שמביא בו את התשלום. ואפילו היה הגזלן כהן**, והביא את הכסף במשמרו, אינו מעכב כולו לעצמו, אלא **חולק בו עם כל בני המשמר**.

.

שדה אחוזה שהקדישוה ולא גאלוה המקדישים, ומכרה גזבר לאחרים, אינה חוזרת ביובל למקדישים, אלא מתחלקת בין כהני המשמר שפגע בו היובל. ואפילו אחד הכהנים של המשמר קנה את השדה מהגזבר, אינו מעכבה לעצמו, אלא חולק עם אחיו הכהנים.

זכות הכהנים בקרבנותיהם

א. כהן טהור. מאחר שראוי לעבוד בעצמו, **רשאי להקריב את קורבנותיו בעצמו**, [חובות ונדבות], **אפילו במשמר שאינו שלו**, שנאמר, "וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ ... וְשֵׁרֵת". ומאחר שזכות ההקרבה שייכת לו, **רשאי לתת לכל כהן שירצה** להקריב תחתיו. וכן לעניין שכר העבודה, מאחר שהקרבן שלו, וראוי לאכול את בשרו, **שכר העבודה** [=בשר הקרבן] ועורה שייכים **לו**, שנאמר "ואיש את קדשיו לו יהיו".

ב. כהן בעל מום. בעל מום פסול לעבודה, ואם כן אינו ראוי לעבוד, ולכן **אינו מקריב בעצמו**, ואינו נותן את הקרבן למי שירצה, אלא לאנשי משמר. **אבל לעניין שכר הקרבן, י"ג** מאחר שבעל מום אוכל בקדשים, הבשר והעור **שלו, וי"ג** מאחר ש**אנשי המשמר** מקריבים, הבשר והעור שלהם.

דף קי

ג. זקן וחולה הראויים לעבוד על ידי הדחק, ולאכול על ידי הדחק [באופן המבואר בהמשך]. **עבודה כשרה גם על ידי הדחק**, ואם כן ראויים הם לעבוד, ולכן רשאים להקריב בעצמם, או לתת למי שירצו. **אבל אכילה על ידי הדחק אינה נחשבת לאכילה**, ואם כן אינם ראויים לאכול, ואין זכות האכילה שלהם, אלא של אנשי המשמר.

ד. כהן טמא המביא קרבן ציבור בזמן שכל הכהנים התמימים טמאים. מאחר שכל הכהנים הכשרים לעבוד טמאים, הקרבן כשר להקרבה על ידי הכהן הטמא, כי כשאי אפשר להקריב בטהרה, קרבן ציבור קרב בטומאה. ומאחר ש**ראוי להקריבו, יכול לתת לכל כהן שירצה. אולם** לאכול את **הבשר** אינו ראוי, משום שטמא אסור לאכול קדשים, ולכן אם היו **בין אנשי המשמר** כהנים **טהורים בעלי מומים**, הבשר והעור שלהם.

ה. כהן גדול. אם הוא טהור, מקריב את כל הקרבנות מתי שירצה, ונוטל מהם חלק בראש. אבל אם הוא **אונן**, הוא כשר להקריב, ואינו

כשר לאכול, ולכן **להקריב רשאי**, **וכן לתת למי שירצה** שיקריב תחתיו. **אבל** מאחר שאסור לאכול, **הבשר והעור ינתנו לאנשי המשמר**.

אכילה גסה

מתוך פירוש רש"י משמע, שאכילה גסה הנאכלת **על השובע בלא תיאבון**, **נחשבת אכילה**, ורק אכילה גסה **שנפש האוכל קצה במאכל**, **אינה נחשבת לאכילה**. [ואפשר שכן כוונת התוס' בתירוץ השלישי].

ומי שאכל את הפסח אכילה גסה, **לדעת רבי יוחנן נקרא פושע**, **ולדעת ריש לקיש אינו נקרא פושע**, אלא שלא עשה מצווה מן המובחר.

י"מ שנחלקו באכילה גסה, **שאינה נחשבת לאכילה**, ומכל מקום לדעת ריש לקיש, האוכל פסח אכילה גסה, אינו נקרא פושע, כי יצא ידי חובת הפסח גם בלא לאכול, אלא שלא עשה מצווה מהמובחר.

וי"מ שנחלקו באוכל אכילה גמורה, ונקראת אכילה גסה, כי אינו מתכוון לשם מצוות פסח, אלא להשביע נפשו.

וי"מ שנחלקו באכילה גסה הנאכלת על השובע בלא תיאבון.

מדיני גזל הגר

כבר התבאר לעיל, שהגוזל את הגר, ונשבע לו, ומת הגר, והודה, משלם קרן וחומש לכהנים, ואשם למזבח.

תשלום הקרן נקרא בתורה בלשון "**אשם**", **ולכן** דינו כאשם לכמה עניינים: **א**. **שאינו ניתן בלילה**. **ב**. **שאינו ניתן לחצאים**. **ג**. **מעכב את הכפרה**. **ד**. **אין חולקים אותו** הכהנים שיטול זה **חלק** גזל גר פלוני הראוי לחבירו **כנגד חלקו** בגזל גר אלמוני. **ה**. לשיטת התוס' אינו **ניתן** לכהנים אלא **בירושלים**.

והתשלום נקרא בתורה בלשון השבה ["האשם המושב"], ללמד ש**אם אין בו שווה פרוטה לכל הכהנים שבמשמר**, **לא יצא ידי חובת השבה**, וצריך להוסיף משלו להשלים לשיעור הזה.

ואם היה בו כדי שיעור זה לכהנים של משמר שבוע הבא, ולא לכהנים של משמר שבוע זה, ונתן לכהני משמר שבוע הבא, ספק בגמרא האם מאחר שלא נתן למשמר של השבוע הזה, לא יצא ידי חובה, או מאחר שאינו חייב אלא כשיעור הראוי למשמר שבוע הבא, מעיקרו עומד התשלום למשמר שבוע הבא, ויכול לתת להם כבר בשבוע הזה, ולהביא את אשמו מיד.

גדר זכיית הכהנים בגזל הגר

ספק בגמרא האם מה שהכהנים מקבלים את תשלום גזל הגר שמת, כי לעניין מה שגזלו ממנו, החשיבה התורה את הכהנים **כיורשיו**. **או** שלא מדין ירושתו הם זוכים בו, אלא **כשאר מתנות כהונה**, שזכתה להם התורה. **ומסקנת הגמרא**, שזוכים בו **כשאר מתנות כהונה**. **ונפקא מינה** לדברים הבאים.

לדעת רבא, נפקא מינה **לעניין נזק ושינוי שאינו ניכר**. כגון שגזל את הגר חמץ, ועבר עליו הפסח, שאם הכהן נחשב כיורשו של הגר, כשם שהיה משיב לגר עצמו את החמץ, אף על פי שאינו שווה כלום, כך הוא משיב אותו לכהן, ודיו, אבל **אם התשלום הוא ממתנות כהונה**, **אי אפשר להחזיר** את החמץ, כי נתינת **דבר שאינו שווה כלום**, אינה נחשבת נתינה, **ולכן מחויב לשלם את מה שהיה שווה מתחילה**.

ורב זעירא חולק, ואומר, שאפילו אם התשלום הוא ממתנות כהונה, אין לכהן אלא מה שהיה לגר, כי לא זיכתה תורה לכהן במתנה, יותר ממה שהיה לגר ליטול.

ולדעת רב זעירא, נפקא מינא **לעניין מעשר בהמה**, שיש חילוק בין יורש עשר בהמות, למקבל עשר בהמות במתנה, שהיורש נכנס תחת אביו, וחייב לעשר, והמקבל במתנה פטור מלעשר. ואם כן, אם הכהן נחשב כיורשו של הגר, חייב לעשר בהמות שקיבל לתשלום גזל הגר. **ואם** נחשב התשלום **כשאר מתנות כהונה**, **הכהן פטור מלעשר**.

עשרים וארבע מתנות כהונה

עשר מתנות כהונה במקדש [שנאכלים לפנים מהקלעים].

א. חטאת בהמה.

ב. חטאת העוף.

ג. אשם ודאי. [חמישה יש - גזלות. מעילות. שפחה חרופה. נזיר. ומצורע].

ד. אשם תלוי.

ה. זבחי שלמי ציבור [כבשי עצרת].

ו. לוג שמן של מצורע, [כלומר מה שנשאר מהלוג אחר שיצק ממנו הכהן על כפו השמאלית].

ז. מותר העומר, [כלומר מה שנשאר ממנו אחר קמיצתו].

ח. שתי הלחם.

ט. לחם הפנים.

י. שיירי מנחות, [כלומר מה שנשאר מהן אחר קמיצתן].

ארבע מתנות כהונה בירושלים.

א. בכור תם.

ב. ביכורים.

ג. מורם מתודה ושלמים, [חזה ושוק משניהם, וארבע חלות מארבעת מיני לחמי התודה], ומורם מאיל נזיר, [זרוע וחלה ורקיק], וכל אלו נחשבים למתנה אחת, כי עניין אחד הם.

ד. עורות קדשי קדשים, [עולה חטאת ואשם, ונחשבים כמתנות ירושלים, ולא כמתנות המקדש, כי אינם נפסלים ביציאה, ולא כמתנות הגבולים, כי אינם נתנים בגבולים].

עשר מתנות כהונה בגבולים [בכל ארץ ישראל].

א. תרומה.

ב. תרומת מעשר.

ג. חלה.

ד. ראשית הגז.

ה. מתנות [זרוע לחיים וקיבה.

ו. פדיון הבן.

ז. פדיון פטר חמור.

ח. שדה אחוזה [שהקדישו בעלים ולא גאלו].

ט. שדה חרמים [שהחרימו ישראל].

י. גזל הגר [נחשב ממתנות הגבולים, כי ניתן לכהנים בכל מקום. אולם התוס׳ הקשו, מדוע לא נלמד ממה שנקרא ״אשם״, שדינו כאשם, ואינו ניתן חוץ לקלעים, כשם שדינו כאשם, לעניין שאינו ניתן בלילה, ואינו ניתן לחצאים].

כל המתנות הללו נכתבו בתורה בכלל ופרט וכלל ובברית מלח, כל המקיימם כאילו קיים כל התורה, [שנדרשת בכלל ופרט וכלל], וכאילו קיים כל הקרבנות, [שניתנה בהם ברית מלח].

מת הגזלן קודם שנגמרה כפרתו

היה הגזלן מעלה את הכסף ואת האשם לירושלים, ומת בדרך **קודם שנתן את הכסף לכהנים**. **האשם ירעה** עד שיפול בו מום, ויפדה כדין אשם שמתו בעליו. **והכסף ינתן לבניו**, משום שמשעת מיתת הגר זכה הגזלן בכסף שבידו, ורק כדי שתהיה לו כפרה על שבועתו, היה צריך לתת את הכסף לכהנים, אבל כשמת, שוב לא יביא אשם, ואין לו כפרה, וממילא אין צריך לתת את הכסף לכהנים.

ואולם אם מת **אחר שנתן את הכסף לכהנים**, **זכו הכהנים במה שבידם**, שנאמר, ״ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה״, ואף על פי שעדיין לא הביא את אשמו, ושוב לא תגמר כפרתו, מכל מקום מאחר שנתינת הכסף לכהנים מכפרת מחצה, אין מחזירים ליורשים. ומהטעם הזה, שהנתינה מכפרת, הכהנים אינם יכולים למחול עליה.

דף קיא

תשלום הכסף [=הקרן] **לכהנים**
קודם להקרבת האשם

אין קרבן האשם מכפר לגזלן על שנשבע לשקר, **אלא אחר נתינת הכסף** לכהנים, שנאמר לעניין תשלום הקרן, ״האשם המושב ... מלבד איל הכיפורים אשר יכפר בו״, שמשמע שאיל הכיפורים [=קרבן האשם] יכפר, אחר שהאשם [=הכסף] מושב.

ואין חילוק אם נתן את הכסף והאשם לאותו משמר, **או לשתי משמרות**, אלא כל זמן שנתן את הכסף תחילה, ואחר כך את האשם, כיפר לו.

ואם נתן את האשם קודם הכסף הדין יהיה הדין כמבואר להלן.

אם נתן את האשם למשמרת ראשונה בשבוע שלה, **ואת הכסף למשמרת שניה בשבוע שלה**, מאחר שהראשונים עשו שלא כדין, שקבלו

אשם קודם הכסף, **אם האשם קיים, יחזירו אותו לבני המשמרת השניה**, ואם כבר הקריבוהו שלא כדין, זכו בעורו [אף שגופו פסול], והגזלן יביא אשם נוסף.

ואם נתן את האשם למשמרת ראשונה בשבוע שלה, ואחר כך נתן את הכסף למשמרת שניה בשבוע של המשמרת הראשונה, אם האשם קיים, דעת חכמים שקנסו את הראשונה, על שנטלו את האשם קודם שקבלו את הכסף, ולכן יתנו אותו למשמרת **השניה** ש**יקריבוהו**. **ולדעת רבי יהודה**, קנסו את השניה, על שקבלו את הכסף בשבוע שאינו שלהם, ולכן יתנו אותו למשמרת **הראשונה**. [אולם אם עבר השבוע, ולא תבעו הראשונים את הכסף, מחלו עליו לשניים, ויתנו להם את האשם, ואם עבר גם השבוע השני, ולא תבעו השניים את האשם, מחלו גם הם, וחוזר הדין לקדמותו]. ואם אין האשם קיים, הכל מודים שיחזור ויביא אשם נוסף.

.

גזלן שנשבע לשקר, אין לו כפרה, עד שיביא כסף [=קרן] ואחר כך אשם.

ומועל בהקדש אין לו כפרה, עד שישלם מעילתו [=קרן] ואחר כך יביא אשם.

וזה וזה אין החומש מעכב את הכפרה.

סליק פרק הגוזל עצים

פרק עשירי הגוזל ומאכיל

דף קיא

הראשון גזל והשני בא ואכל ממנו

לדעת רב חסדא [וכן לדעת רב], אם השני **אכל קודם שנתייאשו** הבעלים, הבעלים **גובה** את הגזלה **ממי שירצה**. אבל אם השני **אכל אחרי שכבר התייאשו** הבעלים, אין הבעלים **גובה** אלא **מהראשון**.

לפירוש הראשון בתוס׳, דעת רב חסדא, שאם לא היה הדין הזה מפורש בתורה, מסברא היינו אומרים, שבכל אופן, השני גזל את הבעלים כמו הראשון, כי אפילו אם אכל אחרי שכבר נתייאשו הבעלים, עדיין הגזלה ברשותם בשעה שאכל, שהרי אינה יוצאת מהם ביאוש בלבד, אלא עם השינוי שעשה השני, ואם כן הוא הוציא את הגזלה מרשות הבעלים. **והטעם שהשני פטור**, אם אכל אחרי שנתייאשו הבעלים הוא, **משום שדרשו לעניין גזלן הבא אחר הגזלן**, "והשיב את הגזלה **אשר גזל**", **ללמד שאינו חייב לשלם**, **אלא אם הגזלה קיימת**, **ומסתבר להעמיד את הדרשה הזו**, בגוזל מן הגזלן הראשון **אחר יאוש בעלים**.

ולפירוש השני בתוס׳, הדין הזה אינו מפורש בתורה, [וקרא אסמכתא בעלמא], **ומסברא פוטר רב חסדא את השני**, כשאכל אחר יאוש הבעלים, משום שאחר יאושם אין הגזלה ברשותם, כמו שהיא קודם יאוש, שהרי משהתייאשו נקל הדבר לצאת מרשותם, בשינוי רשות או בשינוי השם, ולכן **אם אין הגזלה קיימת** מסתבר שאין לחייב את השני.

ולכל הפירושים רב פוטר את השני בלא הפסוק הנ״ל, **כי לדעתו גזלה יוצאת מרשות בעלים ביאוש בפני עצמו**, ואם כן כשהשני אכל אחרי שהתייאשו הבעלים, לא גזל מהם כלל, [ומה שאמרו שאם הגזלה קיימת, השני חייב להשיב, אין הכוונה אלא לגזלה של דבר מסוים, כמו שיתבאר בהמשך, שמתקנת חכמים יש להחזירה].

ולדעת רמי בר חמא, **בכל אופן** שהשני אכל את הגזלה, ואינה קיימת, בין אם אכל קודם יאוש, ובין אם אכל אחר יאוש, אין הבעלים **גובה** אלא **מהראשון**.

לפירוש הראשון בתוס׳, **רמי בר חמא לומד את הדין הזה מהכתוב** בתורה, "והשיב את הגזלה **אשר גזל**", **כי לדעתו הכתוב** הזה **בא ללמד**, **שגזלן** הבא **אחר גזלן אינו חייב לשלם**, **אלא אם הגזלה קיימת**, **אפילו** כשהשני גזל **קודם יאוש בעלים**.

ולפירוש השני בתוס׳, **רמי בר חמא לומד את הדין הזה מסברא**, שלדעתו אפילו כשאכלו השני קודם יאוש בעלים, אינו כגוזל מהם, שהרי כשאכל לא היה הדבר ברשותם, שהרי לא היו יכולים להקדיש, וגם הגזלן הראשון יכול להוציא מהם לגמרי בשינוי מעשה, ורק אם הגזלה קיימת, הבעלים מוציאים מהשני, כי עדיין היא שלהם.

ואף על פי שלא נחלקו רב חסדא ורמי בר חמא אלא כשאכלו השני, ואין הגזלה קיימת, [האם השני פטור כשאכל אחר יאוש הבעלים], אבל **אם הגזלה קיימת**, הכל מודים ש**השני משיב אותה לבעלים**, אפילו כבר התייאשו ממנה. כל זה **כשלא היה שינוי רשות אחר היאוש**, [כגון שנתייאשו הבעלים אחרי שבאה הגזלה ליד השני], **אבל אם היה שינוי רשות אחרי היאוש**, [שנתייאשו הבעלים קודם שבאה הגזלה ליד השני], הכל

מודים ש**אין הבעלים גובה מהשני כלום**. את הגזלה אינו מוציא ממנו, כי קנאה השני ואינה של הבעלים. ואת שוויה אינה מוציא ממנו, כי הוא לא גזל את הבעלים.

הגוזל ומאכיל את בניו

לדעת רמי בר חמא, מאחר שהגזלה לא קיימת, שהרי אכלוה, **בכל אופן הבנים פטורים** מלשלם, כי הם לא גזלו, והגזלה אינה אצלם.

ולדעת רב חסדא, אם **אכלו** הבנים **קודם יאוש** בעלים, **חייבים** לשלם. ואם אכלו **אחר יאוש** בעלים, מאחר שהגזלה לא קיימת, הבנים **פטורים** מלשלם.

ולפירוש הראשון בתוס', מה שהבנים פטורים, מחמת שאכלו והגזלה לא קיימת, אינו אלא כשקבלו לפני יאוש, **אבל אם נתן להם אחר יאוש**, **פטורים** מלשלם **אפילו הגזלה קיימת**, כי קנו אותה ביאוש בשינוי רשות.

ולפירוש השני בתוס', **אם הגזלה קיימת**, **חייבים להשיבה**, **אפילו נתן להם אחר יאוש** הבעלים, כי כשאדם נותן לבניו הסמוכים על שולחנו, אין זה נחשב לשינוי רשות.

הגוזל ומוריש לבניו

גזל ומת, והוריש את הגזלה לבניו **קודם שנתייאשו** הבעלים, **אם הגזלה קיימת**, הבנים **חייבים להחזירה** כי שייכת לבעליה. [ולדעת רמי בר חמא, אם יאכלו אותה, אפילו קודם יאוש, יפטרו מלשלם. ולדעת רב חסדא רק אם יאכלו אותה אחר יאוש, יפטרו מלשלם].

גזל ומת, והוריש את הגזלה לבניו **אחר שנתייאשו** הבעלים, נחלקו חכמים.

לדעת רב, יאוש קונה, ואינם חייבים להשיב. ולדעת האומרים שיאוש אינו קונה בפני עצמו, נחלקו רבא ורמי בר חמא.

לדעת רמי בר חמא, רשות היורש נחשבת כרשות אחרת [=רשות יורש כרשות לוקח דמי], ואם כן, קנו היורשים את הגזלה, ביאוש ושינוי רשות, **ופטורים** מלהשיבה.

ולדעת רבא, רשות היורש נחשבת כרשות המוריש, ואם כן אף על פי שהתייאשו הבעלים, לא קנו היורשים ביאוש בפני עצמו, בלא שינוי רשות, **וחייבים** להשיב את הגזלה לבעליה.

ואם **היתה הגזלה דבר מסוים**, [שניכר ונראה לרבים כל שעה], הכל מודים ש**אם היא קיימת חייבים להחזירה** בכל אופן, משום כבוד אביהם, [שלא יאמרו הבריות זו טלית שגזל פלוני].

הניח האב קרקעות המשועבדות לתשלום הגזלה, **גובים מהם** אפילו אין הגזלה קיימת. אך לדעת האומרים, שמלווה על פה אין גובים מהיורשים, גובים מהם רק אם העמידו את האב בדין בחייו.

דף קיב

הניח להם אביהם מעות של ריבית

מלווה שנטל מעות ריבית מהלווה ומת, הבנים של המלווה **אינם חייבים להחזירם ללווה**, אף על פי שיודעים שאביהם נטלם בריבית.

לדעת רמי בר חמא [חוץ מלשון אחד לפירוש השני ברש"י], הדין הזה הוא **רק אם התייאש הלווה מהמעות**, **שאז הבנים קנו אותם ביאוש ושינוי רשות**, [מרשות האב לרשות היורשים], **שרשות יורש נחשבת כרשות לוקח**, ולא כרשות האב, אבל כשהלווה לא התייאש מהמעות, עדיין הם שלו, וחייבים להשיב לו.

ולדעת רבא, **בכל אופן הבנים אינם מחויבים להחזיר את המעות**, ואף על פי שרשות יורש אינה כרשות לוקח אלא כרשות האב, **כי** באמת **האב עצמו גם כן קנה את המעות**, והם שלו, **אלא שיש לו איסור ליטול אותם מהלווה**, ואם נטל מצווה להחזיר, שנאמר "לא תקח מאתו נשך ותרבית וחי אחיך עמך", **אבל** הציווי הזה לא נאמר אלא לאב, ואם כן מאחר ש**הבנים פטורים מהציווי הזה**, רשאים להניח ברשותם את המעות שירשו מאביהם.

האופנים שהיורשים חייבים לשלם גזלת אביהם

כשהניח האב אחריות נכסים, הבנים **חייבים** לשלם מהנכסים, **אפילו אם התייאשו ממנה בעליה** קודם מיתת האב, **ועתה כבר אכלו את הגזלה** ואינה קיימת.

וכשלא הניח האב אחריות נכסים, הדין תלוי ביאוש הבעלים.

אם לא התייאשו ממנה הבעלים כלל, **והגזלה קיימת**, הכל מודים שהבנים **חייבים להחזירה**. **ואם אכלו אותה**, **רמי בר חמא פוטר** מלשלם, **ורב חסדא**

מחייב לשלם.

ואם התייאשו ממנה אחר שבאה לרשות הבנים, כל זמן שהגזלה קיימת, דעת רוב האמוראים שחייבים להשיבה. ורק רב פוטר, כי אומר שקנו אותה ביאוש, **אמנם אם היא דבר מסוים, מודה רב שחייבים** להשיב מפני כבוד אביהם. **ואם אכלו אותה,** הכל מודים ש**פטורים** מלשלם.

ואם התייאשו ממנה הבעלים קודם שבאה לרשות הבנים, אפילו אם הגזלה קיימת. דעת רב שכבר קנה אותה האב עצמו ביאוש, ולכן הבנים **פטורים** מלהשיבה. **ודעת רמי בר חמא ש**קנו אותה הבנים ביאוש ושינוי רשות, [כי לדעתו רשות יורש כרשות לוקח], ולכן **פטורים** מלהשיבה, **ורק אם היא דבר מסוים, חייבים** להשיבה מפני כבוד אביהם. **ולדעת רבא** לא קנו אותה, כי אין כאן שינוי רשות, שרשות יורש אינה כרשות לוקח, **וחייבים** לשלם. **אך אם אכלו אותה פטורים** מלשלם.

<u>ובכל האופנים שהבנים חייבים לשלם, אם אמרו, יודעים אנו שאבינו שילם את הגזלה</u>. לפירוש הראשון בתוס׳, אפילו אם יש עדים שהאב גזל, הבנים **<u>נאמנים</u> במיגו** שהיו אומרים שילמנו לך. **ולפירוש השני בתוס׳**, הבנים **נאמנים רק כשאין עדים שהאב גזל.**

<u>ויש אופנים, שהבנים חייבים, ומכל מקום אם היו קטנים, סומכוס פוטר</u>.

לדעת רב, הפטור הזה הוא לאחר יאוש, כשהגזלה קיימת, והיא דבר מסוים, שחיוב הגדולים הוא מחמת כבוד אביהם, ולדעת סומכוס **קטנים פטורים מחיוב הבא מחמת כבוד אביהם**. (תוס׳ בדף קי״א).

ולדעת רמי בר חמא ורבא, הפטור הזה הוא כשחיוב הגדולים להשיב הוא מעיקר הדין. משום שלא קנו את הגזלה, ועדיין היא של הגזלן. [לדעת רמי בר חמא, כגון שהיתה הגזלה קיימת, ולא התייאשו בעליה. ולדעת רבא, אפילו אחר יאוש]. והטעם שסומכוס פוטר, כי לדעתו **אין מקבלים את עדי הגזלה בפני הקטן**, משום שאינו בר דעת, וכמי שאינו כאן, ואין מקבלים עדים שלא בפני בעל דין.

ומכל מקום, דווקא כשהגזלן אומר, ׳אביו של זה גזל ממני׳, אמר סומכוס שאין מקבלים את העדים, אבל האומר ׳קטן זה גזל ממני׳, מקבלים את העדים, ומוציאים מהקטן.

שאל פרה [לשלושים יום]
ומת [השואל בתוך הזמן]

הבנים רשאים להשתמש בפרה אחר מות האב כל זמן השאילה, **ואם מתה** הפרה תחת ידם, **פטורים מלשלם** מממונם, משום שאין עליהם דין שואל להתחייב באונסים, כי לא קבלו עליהם חיוב שמירה.

אך אם **הניח האב אחריות נכסים**, נחלקו חכמים אם משלמים מהם את הפרה.

י״א שנכסי השואל משתעבדים לתשלום האונס משעת השאילה, ואם כן השתעבדו הנכסים לתשלומי אונס השאילה כשהיו תחת ידי האב, **ומשלמים מהם** את האונס. ולפי דבריהם, שואל ששחט את הפרה השאולה בשבת, חייב לשלם, אף על פי שמתחייב בכך מיתה, כי חיוב התשלומים בא בשעת השאילה, ולא בשעת השחיטה.

וי״א שאין נכסי השואל משתעבדים לתשלום האונס אלא משעת האונס, ואם כן לא השתעבדו הנכסים לתשלומי האונס הזה בחיי האב, **ואין משלמים מהם** את האונס, וכן דעת רב פפא. ולפי דבריהם, שואל ששחט את הפרה השאולה בשבת, פטור מלשלם, כי מתחייב בכך מיתה, וחיוב התשלומים בא בשעת השחיטה.

שאל פרה ומת ובניו סבורים שהיא שלו

אפילו [לא נאנסה, אלא הם] **שחטו ואכלו** אותה, אינם **משלמים** כל שוויה, אלא רק מה שנהנו, כלומר **דמי בשר בזול**, [שני שליש משוויה], אבל מחיר מלא לא ישלמו, שהרי אם היו יודעים שאינה שלהם, וחייבים לשלם, לא היו שוחטים ואוכלים, [והעור יחזירו כמו שהוא].

ואם הניח האב אחריות נכסים, משלמים מהנכסים את כל שוויה של הפרה, כי כשהניח אחריות נכסים, עומדים הבנים תחת אביהם, ואם היה אוכל, היה משלם. וי״מ שאם הניח האב אחריות נכסים, השתעבדו הנכסים בחייו, כי פשע בחייו כשלא אמר לבנים שהפרה שאולה, ומשעת פשיעה השתעבדו הנכסים לתשלומי הנזקים שמחמת הפשיעה הזו (תוס׳ בכתובות).

קבלת עדות שלא בפני בעל דין

אין מקבלים עדים שלא בפני בעל הדין, אלא **אם** כן **היה התובע או העדים, חולים** ומסוכנים למות, **או שהיו העדים מבקשים ללכת למדינת הים**, שבכל האופנים הללו אם לא יקבלו את

העדים עכשיו, שמא לא יוכלו לקבלם עוד לעולם.

י"ג שבאופנים הללו מקבלים את העדים, **אפילו אם לא שלחו לנתבע שיבוא** ולא בא, **ואם שלחו לו לבוא ולא בא, מקבלים** את העדים **שלא בפניו בכל אופן**.

וי"ג שאף באופנים הללו אין מקבלים את העדים, אלא **אם** כן **שלחו לנתבע שיבוא ולא בא**, ובשאר אופנים, אפילו שלחו לו ולא בא, אין מקבלים את העדים שלא בפניו.

נלך לבית הדין הגדול או למקום הוועד

כשהנתבע אומר לתובע, 'לא אדון עמך כאן, אלא נלך לפני בית הדין הגדול', **הדין עמו**, ואם אין התובע רוצה ללכת, יפסיד.

וכשהתובע אומר לנתבע, 'לא נדון כאן אלא נלך לבית הדין הגדול', **רצו התוס' לומר, שאין בידו** לכוף את הנתבע לכך, אלא ידונו במקומם, שאם לא כן, כי כל אדם יאמר לחבירו, 'או תן מנה, או נלך לבית הדין הגדול'. **אולם רבינו תם אומר**, שאין הדבר כן, והדברים קל וחומר, אם התובע רשאי לומר כן, אף שנראה כרוצה להשתמט, **כל שכן שהתובע רשאי לומר כן**, ועוד שהתובע לעולם עדיף על הנתבע, משום שעבד לווה לאיש מלווה.

וכל זה כשאומרים, 'נלך לבית הדין הגדול', **אבל** אומרים, 'נלך **למקום הוועד**', **התובע רשאי, ולא הנתבע**, משום שעבד לווה לאיש מלווה.

קיום שטרות שלא בפני בעל הדין

א. ביאור הסוגיה כפי שיטת רש"י.

לדעת רב, קיום שטרות ככל שאר עדויות הוא, ואין להתירו **שלא בפני בעל דין**, אלא **כשהעדים רוצים ללכת למדינת הים**.

ולדעת רבי יוחנן, בשום אופן אין מקיימים את השטר שלא בפני בעל הדין.

ב. ביאור הסוגיה כפי שיטת התוס'.

לדעת רב, קיום שטרות שונה משאר עדויות, כי מהתורה השטר כשר בלא שיקיימו את החתימות, וחכמים הם שהצריכו לקיימו, ולא החמירו בקיום הזה לעשותו כשאר עדויות, **והכשירוהו תמיד אף שלא בפני בעל הדין**.

ולדעת רבי יוחנן, קיום שטרות דינו **כשאר עדויות**, ובלא סיבה מיוחדת, אין עושים אותו אלא בפני בעל הדין.

סדר גביית שטר חוב

מי שהוציא שטר חוב על חבירו, מקיימו אפילו שלא בפני בעל דין, ומאחר שקיימו את השטר, כותבים אדרכתא על נכסי הלווה [=פסק דין שרשאי המלווה לירד לקרקעותיו, וליטלם בשומת חובו], וגובים ממנו את החוב, אפילו הוא צווח שהשטר מזויף.

אמר החייב, 'תנו לי זמן להביא עדים שיפסלו את השטר', נותנים לו [שלושים יום].

ואם לא הגיע בסוף הזמן הזה, **ממתינים לו** אחר הזמן הזה **שני וחמישי ושני**.

ואם לא הגיע בסוף הזמן הזה, למחרת **כותבים עליו פתיחא**, [שטר נידוי על שאינו פורע את חובו], **אבל** אין יורדים לנכסיו, עד ש**ימתינו תשעים יום נוספים**. [שמשך הזמן הזה, יכול לטרוח (שלושים יום) שילוו לו, וכשלא ימצא, יוכל לחפש (שלושים יום) מי שיקנה נכסיו, ויטרח הקונה (שלושים יום) למצוא מעות לשלם לו].

ואם לא הגיע בסוף הזמן הזה, **כותבים אדרכתא על נכסיו** [=פסק דין שרשאי המלווה לירד לקרקעותיו, וליטלם בשומת חובו]. **אלא שקודם שכותבים, אם הוא קרוב, צריך להודיע לו**, ולכן ממתינים עד שילך שליח בי"ד להודיע לו ביום שלישי, [אחר יום שני שדנוהו], ויודיע לו ברביעי, ובחמישי יכתבו. ואם הוא רחוק, אין ממתינים עד שיודיעו לו, אלא אם כן התובע איש אלים, שאם יתנו לו אדרכתא, שוב לא יוכל להינצל ממנו, אפילו יביא עדים שיפסלו את שטרו, ולכן ממתינים אפילו שנים עשר חודש, עד שיודיעו לו.

קריאת הנתבע לבית הדין

שליח בי"ד הולך לקרוא לנתבע שיבוא לדין. **ואם אינו רוצה לבוא, משמתים** [=מנדים] **אותו, וכותבים עליו שטר שמתא** [=פתיחא]. **אם הוא איש**, משמתים אותו **אחר שיקראו לו שני וחמישי ושני** ולא בא. **ואם היא אשה**, משמתים אותה **בערב של אותו יום** שקראו לה ולא באה.

שליח בי"ד יחידי, נאמן לומר שלא רצה הנתבע לבוא, רק **לעניין זה שישמתו אותו, אבל לא לעניין כתיבת שטר שמתא**, כי יש בזה חיוב

ממוני, מאחר שלא יתירו לו, עד שישלם את שכר הסופר.

אם הנתבע אינו בעיר, ועתיד לחזור היום, בדרך שאינה עוברת ליד בית הדין, אשה ושכנים כשרים להיות שלוחי בי"ד, להזמין את הנתבע, וסומכים עליהם שעשו שליחותם, ואם לא יבוא הנתבע, ישמתו אותו.

דף קיג

אין מזמינים אדם לדין בימי ניסן ותשרי, שהם זמן הקציר והבציר, אבל שולחים להם בניסן ותשרי, שיבואו אחר ניסן ותשרי.

אין מזמינים אדם לדין בערב שבת, כי טרוד הוא, **ואפילו יאמרו לו לבוא לאחר השבת**, לא יזכור.

מוכס יהודי

מוכס יהודי **שמינהו המלך** לגבות את המכס, **ויש לו קצבה** כמה גובה מכל אחד, **כל מה שגובה, ממון כשר הוא** בידו, **וחייבים לתת לו מה שתובע**, כי דינא דמלכותא דינא, ולכן אסור להבריח ממנו את המכס, והמבריח הרי הוא כבעל חוב המשתמט מלשלם את חובו, ואסור לידור לו בשקר שמה שמוליך זה פירות תרומה, או שייך לבית המלך, שפטור ממכס, [ובהמשך יבואר בעזה"י מתי התירו לעשות זאת, ובאיזה אופן].

אבל אם עמד המוכס מאיליו, או שהמלך מינהו, אבל **גובה ללא קצבה, אינו אלא גזלן**, וכל מה שנותן בתיבת המוכסין, בחזקת גזול הוא, **ואסור לפרוט מעות מהכסף הזה**. לדעת חכמים, אסור מעיקר הדין, כי הנגזלים אינם מתייאשים מהממון שלהם, ואינו של הגזלן שיוכל לפרוט אותו. ולדעת רבי משמעון, מאחר שהנגזלים מתייאשים, מעיקר הדין אפשר לפרוט מעות מהכסף הזה, ומכל מקום אמרו שלא יפרטו ממנו, כי גנאי הוא ליטול ממקום שמיוחד להנחת גזלות]. ומכיון שהמוכס הזה דינו כגזלן, **מותר להבריח ממנו את המכס, ולידור לו שהפירות שמוליך תרומה הן**, או של בית המלך הן, כלומר שיאמר בפיו, יאסרו פירות העולם עלי אם אינם של תרומה, ויחשוב בלבו שאינו אוסר עצמו אלא זמן מועט.

ואם היה המוכס גוי, אפילו העמידו המלך, ויש לו קצבה, אף על פי שמעיקר הדין חייבים לשלם לו, המבריח ממנו אינו אלא כמפקיע הלוואת הגוי, שיש אופנים שהדבר מותר, כמו שיתבאר בעזה"י בהמשך.

ממון הגוי לישראל

א. גזל הגוי. לדעת רבי עקיבא, אסור לגזול את הגוי, שנאמר בעבד עברי הנמכר לגוי, "גאולה תהיה לו", שלא יוציאנו מהגוי בחזקה, אלא על ידי שישלם לו, [ומשמע שאסור **אף בזמן שיד ישראל תקיפה**]. **ולדעת רב הונא, אסור**, שנאמר, "ואכלת את כל העמים אשר ה' אקיך נותן לך", בזמן שהם מסורים בידך, אבל כשאינם מסורים בידך, אסור לגזול אותם, [ומשמע שאסור רק **כשאין יד ישראל תקיפה**]. **ובפרק** המקבל **יש תנאים האומרים שמותר**.

ב. הפקעת הלוואתו. כלומר שאינו גוזלו בידים, אלא נמנע מלשלם לו את מה שחייב לו, מעיקר הדין, **אם** הגוי לא ישים לב, **ולא יתחלל השם, מותר**. אולם אם באו ישראל וגוי לבית הדין, לדעת רבי עקיבא הדיינים מחוייבים לקדש שם שמים, ואסור להם לזכות את הישראל מלשלם לגוי, אם באמת הוא חייב.

ג. טעות הגוי. כגון לקנות ממנו כלי זהב בחזקת שהוא של נחושת, או לשלם לו פחות ממה שצריך, באופן שהגוי טעה בכך, **אם לא יתחלל השם, והגוי אינו מבין שטועה, מותר. וי"מ שצריך לומר לגוי שסומך על חשבונו**, כדי שלא יחשוד בישראל שרימה אותו.

ד. אבדת הגוי. מותר לישראל לקחתה לעצמו, ואינו מחויב להשיבה לגוי, שנאמר "לכל אבדת אחיך", לאחיך אתה מחזיר ולא לגוי. **ומכל** מקום **אם יש חילול ה' בדבר, אסור** לקחתה לעצמו.

דינא דמלכותא דינא

אמר רבא, **תדע שדינא דמלכותא דינא**, שהרי שלוחי המלך קוצצים דקלים של בני המלכות, ועושים מהם גשרים, ואנו עוברים עליהם, ואין חוששים שיש בזה הנאה מגזלת הדקלים, כי וודאי הדין עם שלוחי המלך, ואין בזה גזל.

ואין לומר, שמותר לעבור על הגשרים, משום שהתייאשו הבעלים מהדקלים, [ולא כי דינא

דמלכותא דינא], כי מה מועיל יאוש זה, כשלא היה אחריו שינוי רשות, כל זמן שהם ברשות הרבים, ושינוי מעשה גם אין כאן, כי גם עתה נקראים עצי הגשרים גובי דדיקלא.

והתוס' כתבו, שמתוך שאנו רואים שהבעלים מתייאשים, ואינם תובעים את העוברים שישלמו להם, מוכח שאינם יכולים לתובעם, כי דינא דמלכותא דינא.

להעיד לגוי

ישראל היודע עדות לסייע לגוי כנגד ישראל אחר, והולך ומעיד לו ביחידי בדיני הגויים, בלא שיבקש ממנו, מנדים אותו, משום שהם מוציאים ממון על פי עד אחד, ונמצא שהפסידו שלא כדין.

דף קיד

ישראל וגוי הבאים לקנות קרקע

ישראל המוכר קרקע, ורוצים שני ישראלים לקנותה בסכום שווה, אם לאחד יש קרקע סמוכה לזו, יש למכור לו [דינא דבר מצרא].

ואם היה השני גוי, אין חייב למכור לבעל הקרקע הסמוכה. אבל חייב לקבל על עצמו כל הנזקים שיבואו מחמתו לישראל הסמוך, ואין אינו מקבל עליו, מנדים אותו.

וכל זה כשרוצים לתת סכום שווה, אבל אם הגוי מרבה במחיר, אין המוכר צריך להפסיד.

לקבל מהמוכס אחרי שהתייאשו הבעלים

א. ביאור הסוגיה כשיטת רש"י.

לדעת משנתנו, יאוש ושינוי רשות קונים את הגזלה, ולכן אם קיבל המקבל אחר שהתייאשו הבעלים, זכה, ואינו חייב להשיב לבעלים הראשונים.

וללשון ראשון דעת הברייתא, אף **שיאוש ושינוי רשות קונים את הגזלה**, מכל מקום מאחר שיאוש לבדו אינו קונה, נמצא שבקבלת המקבל יצא הדבר מרשות הבעלים, **ויש בכך איסור**, ולכן חייב להשיב לבעלים הראשונים.

וללשון השני דעת הברייתא, יאוש לבדו קונה את הגזלה, ואם כן זכה בה כבר המוכס בהיותה אצלו, ואין שום איסור לקבל ממנו דבר השייך לו, אלא שאם המקבל רוצה להתנהג בחסידות, יחזיר את הגזלה לבעלים הראשונים.

ב. ביאור הסוגיה כשיטת רבינו תם בדף ס"ז ע"ב.

כשמקבל מהמוכס על כורחו, אין זה נחשב לשינוי רשות, ואם כן אין כאן אלא יאוש. ולדעת המשנה והלשון השני בברייתא, יאוש לבדו קונה, ולכן המקבל אינו חייב להשיב לבעלים הראשונים. וללשון הראשון בברייתא, יאוש לבדו אינו קונה, ולכן המקבל חייב להשיב לבעלים הראשונים.

ג. ביאור הסוגיה כשיטת ר"י בדף ס"ז ע"ב.

גם כשמקבל מהמוכס על כורחו, הדבר נחשב כשינוי רשות (כשיטת רש"י). ובמשנה מדובר שהיה יאוש קודם שינוי הרשות הזה, ולכן המקבל זוכה. אבל בברייתא מדובר שהיה היאוש רק אחר שקיבל המקבל, ולכן רק אם יאוש לבדו קונה זכה המקבל.

גנבות וגזלות שביד הגנבים והגזלנים

לדעת חכמים, כל הגנבות שביד הגנב, אף על פי שלא נודע שהתייאשו מהם הבעלים, הרי זה **בחזקת שהתייאשו מהם**, משום שאינם יודעים היכן לחפש אחריהם, כי אינם יודעים מי הגנב. **וכל הגזלות** שביד הגזלן, אם לא נודע שהתייאשו מהם הבעלים, הרי זה **בחזקת שלא התייאשו מהם**, כי יודעים מי גזל מהם. **וגזלות שנודע שהתייאשו מהם הבעלים, לדעת עולא** דינם כדבר ש**התייאשו** ממנו בעליו, **ולדעת רבה** דינם כדבר ש**לא התייאשו** ממנו בעליו, כי אפילו אומרים שהתייאשו, ודאי לא התייאשו באמת.

ולדעת רבי שמעון, כל הגזלות שביד הגזלן, אף על פי שלא נודע שהתייאשו מהם הבעלים, הרי זה **בחזקת שהתייאשו מהם**, משום שנטל מהם בכוח ולא היה בידם לעמוד בפניו. **וכל הגנבות** שביד הגנב, אם לא נודע שהתייאשו מהם הבעלים, הרי זה **בחזקת שלא התייאשו מהם**, כי אפשר שימצאו את הגנב ויתגברו עליו. **וגנבות שנודע שהתייאשו מהם הבעלים, לדעת עולא** דינם כדבר ש**התייאשו** ממנו בעליו, **ולדעת רבה** דינם כדבר ש**לא התייאשו** ממנו בעליו, כי

אפילו אומרים שהתייאשו, ודאי לא התייאשו באמת.

ולדעת רבי, כל הגזלות שביד הגזלן, **וכל הגנבות** שביד הגנב, אף על פי שלא נודע שהתייאשו מהם הבעלים, הרי זה **בחזקת שהתייאשו מהם**.

והנה בדברי רב אשי ורב אסי מבואר, שיש חילוק בין לסטים גוי לליסטים ישראל, אבל לא התבאר אם מעמידים את המשנה כדברי הכל [כעולא], או כרבי שמעון [כרבה], ולכן ביאור דבריהם תלוי בזה.

אם מבארים את המשנה כרבה, שמעמיד אותה כרבי שמעון, כך יתבארו דבריהם.

לדברי רב אשי, מה שאמר רבי שמעון, שכל הגזלות בחזקת שהתייאשו מהם הבעלים, הוא רק אם הגזלן גוי, אבל אם הגזלן ישראל, אין הבעלים מתייאשים, כי כוונתם לתבוע אותו לדין.

ולדברי רב אסי, מה שאמר רבי שמעון, שכל הגזלות בחזקת שהתייאשו מהם הבעלים, הוא רק אם הגזלן ישראל, כי כשיתבע אותו לדין בדיני ישראל, לא יוציאו ממנו אלא בראיות ברורות, וגם אז לא יוציאו ממנו בכח, אבל אם הגזלן גוי, אין הבעלים מתייאשים, כי יתבעו אותו לדין, ויוציאו ממנו את הגזלה בכח.

ואם מבארים את המשנה כעולא, שמעמיד אותה כדברי הכל, כך יתבארו דבריהם.

לדבי רב אשי, מה שאמרנו, שכשנודע שהבעלים התייאשו, ודאי שהתייאשו, אין זה אלא כשהגזלן גוי, אבל אם הוא ישראל לא.

ולדברי רב אסי, מה שאמרנו, שכשנודע שהבעלים התייאשו, ודאי שהתייאשו, אין זה אלא כשהגזלן ישראל, אבל אם הוא גוי לא.

דברים שאשה וקטן נאמנים כשמסיחים לפי תומם

א. עדות אשה. כלומר, שאומרים לפי תומם, מת בעלה, ומותרת לכל.

ב. עדות בממונות שקניינם מדרבנן, ויש רגלים לדבר שאומרים אמת. כגון נחיל דבורים ששייך לבעליו מדרבנן, אם היו בעלים מרדפים אחר נחיל בשדה אחרים, ואומרים שיצא מרשותם, ובאו אשה והקטן ואמרו, שהנחיל הזה יצא מרשותו נאמנים.

ג. עדות להחזיק אדם לכהן, שיאכל **בתרומה דרבנן**.

ד. עדות להכשיר **שבויה** לכהונה, שאומרים שלא נטמאת, והטעם שנאמנים כי כשנשבית אינה מוחזקת לאיסור בוודאי, ואין כאן אלא ספק בעלמא.

נמצאו כליו של ראובן ביד שמעון

אם ראובן **רגיל למכור את כליו**, אינו **נאמן** לומר, 'נגנבו ממני, ושלי הם, כי לא התייאשתי מהם', כי וודאי מכר אותם לאחר, ושמעון קנה ממנו, ועתה ראובן מתחרט על המכירה, ורוצה להשיב את כליו.

ורק אם היתה מחתרת חתורה בתוך ביתו, **ונודע שבני אדם שלנו בתוך ביתו יצאו עם הכלים הללו**, הוא נאמן לומר שגנבו ממנו, ומאחר שלא התייאש, הכלים שלו.

ואם ראובן **אינו רגיל למכור את כליו**, הוא **נאמן** לומר שהכלים שביד שמעון נגנבו ממנו, אם נודע שבאו עליו גנבים, **אף על פי שלא נודע אם לקחו ממנו את הכלים הללו**.

תקנת השוק

מעיקר הדין במקום שראובן נאמן, לומר על הכלים שביד שמעון, 'נגנבו ממני', **יש לו ליטול את כליו** משמעון **חנם**. **אולם מפני תקנת השוק** שלא יפסידו הקונים, אמרו חכמים **שישבע שמעון כמה שילם עליהם, וכך ישלם לו ראובן**. [ובדף קט"ו יתבאר בעזה"י אם בכל אופן תקנו תקנת השוק].

דף קטו

לוי קנה משמעון שגנב מראובן

כשלוי קנה משמעון ונודע ששמעון גנב מלוי תביעת ראובן תלויה אם נתייאש ומתי.

א. אם לא נתייאש ראובן כלל.

לדעת רב חסדא, **הבעלים תובעים את הלוקח**, ומוציאים ממנו את הגזלה, שעדיין שייכת להם, [**וכל שכן** שיכולים לתבוע **את הגנב** אם ירצו].

ולדעת אביי, **יש אומרים שהבעלים אינם תובעים אלא את הגנב**, אבל מהלוקח אינם מוציאים את הגזלה חנם, כי אומר להם, 'לאו בעל דברים דידי את', [אלא אם ירצו, ישלמו לו כמה שהוא שילם עליה, ויטלו ממנו].

לדברי רוב האמוראים, דעת רב ורבי יוחנן כרב חסדא. ולדברי אביי, רבי יוחנן כרב חסדא, ורב חולק.

ב. אם נתייאש ראובן אחר שקנה לוי מהגזלן.

לדעת רבי יוחנן [אליבא דרב זביד], יאוש אינו קונה אחר שינוי הרשות, ולכן **דין זה שווה לדין הקודם**, שלא התייאשו הבעלים כלל.

ולדעת רב [אליבא דרב זביד], **יאוש קונה** אף בלא שינוי רשות, ואם כן הלוקח קנה את הגזלה להיות שלו, ומאחר שהוא לא גנב, ואין הגנבה של **הבעלים**, אין להם כלום עמו, [ואפילו ירצו לשלם לו כמה ששילם עליה, אינם מוציאים ממנו], אלא **תובעים את הגנב**.

ג. אם ראובן התייאש קודם שקנה לוי מהגזלן.

לדברי הכל, **יאוש ואחר כך שינוי רשות קונה**, ואם כן הלוקח קנה את הגזלה להיות שלו, ומאחר שהוא לא גנב, ואין הגנבה של **הבעלים**, אין להם כלום עמו, [ואפילו ירצו לשלם לו כמה ששילם עליה, אינם מוציאים ממנו], אלא **תובעים את הגנב**.

תקנת השוק כשהוכר הגנב

לעיל נתבאר שכשאדם נאמן לומר על כלים שביד חבירו נגנבו ממנו ואתה קנית מהגנב אף שמעיקר הדין היה לו לטלם חינם תקנת השוק היא שישלם לו דמיהם.

ולדעת רב [אליבא דרב פפא], **לא תקנו תקנה זו**, **אלא כשלא הוכר הגנב**, שאם יוציאו מהלוקח, אין לו ממי לתבוע את הפסדו. אבל אם הוכר הגנב, והלוקח יכול לתבוע ממנו, שיחזיר לו מה ששילם לו, אינו נוטל מהבעלים כלום. אלא אם כן הגנב איש אלים, שאי אפשר להוציא ממנו, שאז דינו כמו שלא הוכר הגנב.

ולדעת רבי יוחנן [אליבא דרב פפא], **התקנה הזו קיימת**, **גם במקום שהוכר הגנב**, וכשהבעלים מוציאים מהלוקח, הוא נשבע כמה שילם, ונוטל, אף על פי שיכול לתבוע את הגנב.

אופנים שלא תקנו תקנת השוק

א. בלוקח מגנב מפורסם, **לא תקנו תקנת השוק**, ובעלים מוציאים ממנו חנם, כי היה לו להימנע מלקנות ממי שידוע בגנבותיו.

ב. במקבל מהגנב מחמת שהיה חייב לו ממון, **לא תקנו תקנת השוק**, ובעלים מוציאים ממנו חנם, כי לא היתה התקנה אלא שלא יפסיד ממון שמוציא על הדבר הגנוב, אבל זה שהלווה לגנב, כבר הוציא מעותיו קודם שקיבל את הדבר הגנוב, ולא מחמת קבלתו הוציא מעותיו.

המלווה על המשכון ונמצא גנוב

אם היתה ההלוואה מחמת קבלת המשכון, עשו בו תקנת השוק, ואין הבעלים מוציאים מהמלווה בלא לשלם לו.

ואם היה מלווה גם בלא משכון, נמצא שלא הוציא את כספו מחמת קבלת המשכון, ולא עשו בו תקנת השוק, ובעלים מוציאים ממנו בלא לשלם לו.

הלוואה של מנה על משכון מאתים, הלוואה מחמת המשכון היא, שכן דרך המלווים ליטול משכון ששווה יותר מההלוואה, **ועשו בזה תקנת השוק**.

הלוואה של מנה על משכון מנה, **לדעת אמימר** אין ההלוואה מחמת המשכון, אלא מחמת שהמלווה מאמין ללווה, ואם כן **לא עשו בו תקנת השוק**, **ולדעת מר זוטרא שהלכה כמותו**, **עשו גם בזה תקנת השוק**.

שילם על דבר יותר משוויו ונמצא גנוב

לדעת רב ששת, מאחר שנתן יותר מהשווי, מוכח שלא שילם על מה שקיבל, אלא רצה לתת למוכר מתנה, ואם כן מאחר שהלוקח לא הוציא את מעותיו מחמת המכר, אלא מחמת שרצה לתת אותם למוכר, אינו נפסד כשיוציאו ממנו את המקח, **ולא עשו בזה תקנת השוק**, אלא בעלים נוטלים ממנו בחנם.

ולדעת רבא [שהלכה כמותו], ממה ששילם ביוקר אין הוכחה שרצה להנות את המוכר חנם, כי פעמים אדם לוקח ביוקר, ואם כן דינו כדין כל לוקח דבר ונמצא גנוב, ש**עשו בו תקנת השוק** שלא יפסיד, ואין בעלים מוציאים ממנו בחנם.

המפסיד את ממונו להציל ממון חברו [היקר יותר]

אם היה ממון חבירו מופקר, באופן שחבירו אינו יכול להצילו, [כגון שהיה מוליך דבש בכד ונשבר הכד], כל הקודם לזכות בממונו, הרי זה שלו, כדין זוכה מההפקר.

אולם כשחבירו גם היה יכול להציל את ממונו על ידי הדחק, [כגון שנסדקה חביתו, ויכול לשמור את הדבש בדוחק, או ששטף הנהר את חמורו, ויכול להתאמץ ולהעלותו], אבל למעשה בא זה והציל את הממון, והפסיד בכך משלו, בין בידים, [כגון שהיה לו יין, ושפך את יינו להכניס את הדבש במקומו], בין בגרמא, [כגון ששטף נהר את חמורו ואת חמור חבירו, ועל ידי שהציל את חמור חבירו, לא הציל את שלו].

אם **לא התנה עם הבעלים כלום**, הבעלים נוטלים את מה שהציל, **ואינם משלמים לו אלא שכרו**, [אם טרח בגופו, שכר גופו, ואם הציל בכליו, שכר כליו], אבל אינם משלמים לו את הפסדו.

ואם **התנה עם הבעלים שישלמו לו מה שיפסיד** בהצלת ממונום, **משלמים לו מה שהפסיד**, **ואפילו לבסוף לא הפסיד**, [כגון שעלה חמורו מאיליו], מאחר שהבעלים קבלו עליהם לשלם לו את מה שהיה ראוי להפסיד, משלמים (כמבואר בדף קט״ז).

ואם **התנה עם הבעלים שישלמו לו יותר ממה שיפסיד** בהצלת ממונם, **אינו מקבל מה שהתנה**, והבעלים אומרים לו ׳משטה אני בך׳.

וכל זה לדעת חכמים. **אולם לדעת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא** (בדף קי״ד), **תנאי בי״ד הוא, שיהא זה שופך את יינו להציל דובשנו של חברו, ונוטל דמי יינו מתוך דובשנו של חבירו**, שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ. [ועיין בתוס׳ דף פ״א].

תרומה מתבואה אובדת

מי שראה שמקצת מתבואתו הולכת לאיבוד, [כגון יין ושמן בכלי משתבר, או שבא אנס לגוזלו], ורצה לעשות אותה תרומה ומעשר על פירות שבביתו, [באופן שאין בזה איסור שלא מהמוקף].

אם אין לו שום אפשרות להציל את התבואה הזו, הרי היא כהפקר, ואינה ברשותו, שיוכל להפריש אותה תרומה, ואם כן **לא אמר כלום**.

ואם יכול להציל את התבואה **על ידי הדחק**, **לכתחילה לא יפריש** אותה תרומה על תבואה אחרת, **אבל אם הפריש הרי היא תרומה**.

תרומת מעשר ממעשר טמא אובד

היו ללוי **עשר חביות** [יין או שמן של] **מעשר טמא**, אחת מהן עומדת להיות תרומת מעשר טמאה, שאינה ראויה לאכילה, אלא או לזילוף [ביין], או להדלקה [בשמן].

אם **נשברה אחת** מהן, **באופן שאי אפשר להציל מה שבתוכה**, הרי מה שבתוכה כהפקר, **ואינה ברשותו**, **שיוכל לעשות אותה תרומת מעשר על האחרות**.

אולם כשנשברה אחת מהן, **באופן שאפשר להציל מה שבתוכה על ידי הדחק**, **או שנתגלתה** אחת מהן, **יש אופנים שמותר לכתחילה לעשות את מה שבתוכה תרומת מעשר** על השאר.

א. נשברה חבית אחת של יין חדש. [אם היה היין תרומת מעשר], קודם שנשברה החבית, אין היין שווה הרבה, כי יין חדש אין ריחו נודף, ואינו ראוי כל כך לזילוף, וגם אחרי שנשברה החבית, היין שווה מעט, כי עדיין ראוי הוא לזילוף מועט, ואם כן אין לכהן הפסד אם יעשו את החבית הזאת תרומת מעשר, ולכן **מותר**.

ומיהו ממסקנת הסוגיה משמע, שהדין הזה הוא כדעת בית שמאי, האומרים שיין חדש של תרומה טמאה אינו ראוי לזילוף משובח, כי אסור להשהותו עד שיתיישן, שמא יבוא בתוך כך לידי תקלה, שישתה אותו. אולם **לדעת בית הלל** מותר להשהותו, ואם כן קודם שנשברה החבית, היין היה ראוי לזילוף משובח, על ידי שהיו משהים אותו עד שיתיישן, ועתה כשנשברה החבית היין אינו ראוי אלא לזילוף מועט, ואם כן יש לכהן הפסד מרובה אם יעשו את החבית תרומת מעשר על השאר, ולכן **אסור**.

ב. נשברה חבית אחת של יין ישן. [אם היה היין תרומת מעשר], קודם שנשברה החבית, היין שווה הרבה, כי ראוי לזילוף משובח, [כמו שאמרו שותים מלוג בסלע ומזלפים מלוג בשתים], ואחרי שנשברה החבית, היין אינו ראוי אלא מעט, כי אינו ראוי כל כך לזילוף, ואם כן יש לכהן הפסד מרובה אם יעשו את החבית הזאת תרומת מעשר, ולכן **אסור**.

ג. נתגלתה חבית אחת של יין. אף שאסור לזלף יין מגולה. **לדעת רבי נחמיה**, [**במעשר של דמאי**] **רשאי** לעשות אותה תרומת מעשר, כי אפשר לסנן את היין, ולהכשירו לזילוף. **ולדעת חכמים אין רשאי** לעשות אותה תרומת מעשר, כי אין אפשרות להכשיר את היין לזילוף, ואין להפסיד את הכהן.

ד. נשברה חבית אחת של שמן. [אם היה השמן תרומת מעשר], קודם שנשברה החבית, היה השמן שווה הרבה, כי היה ראוי להדלקה, ואחר שנשברה החבית אין השמן ראוי לכלום, ואם כן יש לכהן הפסד מרובה אם יעשו את החבית הזאת תרומת מעשר, ולכן **אסור**.

ה. נתגלתה חבית אחת של שמן. [אם היה השמן תרומת מעשר], קודם היה ראוי להדלקה בקלות, ועתה צריך להיזהר לא לגעת, וטורח להדליקו כך, ויש בזה הפסד, ולכן אסור.

מים מגולים

מים שהתגלו, חוששים שמא שתה מהם נחש, והטיל בהם ארס, ומזיקים לשותים מהם, ולנוגעים בהם, ולפיכך לא ישפכם ברשות הרבים, ולא יגבל בהם את הטיט, ולא ירבץ בהם את הבית, **ולא ישקה בהם את בהמתו, ולא בהמת אחרים**. **מתוך פירוש רש"י משמע, שרק לבהמה טהורה לא ישקה**, שמא יאכלו את בשרה עם הארס. **אבל התוס' כתבו, שאף לבהמה טמאה לא ישקה**, משום בל תשחית. ורק לחתול שלו מותר להשקות, כי אין הארס הורג אותו, אלא מכחיש אותו, ואחר כך שב לבריאותו.

דף קטז

חבית של יין של תרומה שנטמאת

לדעת בית שמאי, [**חוששים לתקלה, ולכן**] **ישפוך את היין**, כי אינו ראוי לשתיה כדין תרומה טמאה, ואין לזלפו, שמא בתוך כך ישכח, וישתה ממנו, ונמצא עובר על האיסור.

וי"מ שטעמם של בית שמאי, לא משום שחוששים לתקלה, אלא **משום שלדעתם ריח דינו כאכילה**, ולכן אסור לזלף את היין, שלא יריחו את היין האסור באכילה.

ולדעת בית הלל, [**אין חוששים לתקלה, ולכן**] אף שהיין אסור בשתיה כדין תרומה טמאה, מכל מקום **ראוי הוא לזילוף**, ואין לחוש שמא תוך כדי שמזלף ישכח וישתה ממנו.

ולמפרשים שטעמם של בית שמאי משום שריח דינו כאכילה, **בית הלל מתירים**, **כי לדעתם ריח של יין טמא אינו כאכילה**.

וללשון הראשון, **רבי ישמעאל ברבי יוסי רצה להכריע**, שאם נטמא היין **בבית**, שאפשר לזלפו במקומו, **יזלפו** אותו שם, אבל אם נטמא היין **בשדה**, **ישפך**, ולא יביאו אותו לבית לזלפו, שמא עד שיביאו אותו לבית, ישכחו וישתו ממנו.

וללשון השני, **רבי ישמעאל ברבי יוסי רצה להכריע**, שאם נטמא יין **ישן** שרגילים לזלפו כמו שהוא, **יזלפו** אותו, אבל אם נטמא יין **חדש**, שרגילים להשהותו עד שיתיישן, **ישפך**, ולא ישהו אותו עד שיתיישן, שמא עד שיעבור הזמן, ישכחו וישתו ממנו.

אמרו לו לרבי ישמעאל אין **הכרעה שלישית** מכרעת.

רש"י מפרש שהכרעת רבי ישמעאל נחשבת הכרעה שלישית, **כי הראשונים** שנחלקו [=בית שמאי ובית הלל], **לא אמרו שיש סברא לחלק** בין בית לשדה, או בין חדש ליישן, ואם כן הוא דעת יחיד בחילוק הזה, ואין לקבל דעתו.

ורבינו תם מפרש, הכרעת רבי ישמעאל נחשבת הכרעה שלישית, כי היה דור שלישי לבית שמאי ובית הלל, ואין **תלמיד** מכריע במחלוקת הקדמונים.

•

שיירא שהלכה במדבר, **ועמד עליה גייס לבזוז את ממונה**, ולבסוף התפשרו עמהם שיתנו להם סך מסוים, אין מחלקים את הסך הזה בין כל אנשי השיירה בשווה, אלא **מי שיש לו ממון מרובה נותן יותר**, ומי שיש לו ממון מועט נותן

פחות, [שהרי אם היו נוטלים הכל כך היה ההפסד שלהם].

שיירא ששכרה תייר [=מראה דרך] להוליכם בדרך, שלא יטעו ויסתכנו בנפשם, **מחשבים אף לפי נפשות**, שהרי לעניין סכנת נפשות הכל שווים, ומכל מקום אם היה מנהג החמרים באופן אחר, לא ישנו מהמנהג.

ספינה שהיתה מהלכת בים, ועמד עליה נחשול להטביעה, והקילו ממשאה בהשלכת סחורות האנשים, אין אומרים כל אחד יטיל לים סחורה בשווי כך וכך, אלא **כל אחד יטיל לים סחורה במשקל כך וכך**, ואם השליך זה 100 ליטרין זהב, ישליך זה 100 ליטרין ברזל, ומכל מקום אם היה מנהג הספנים באופן אחר, לא ישנו מהמנהג.

רשאים החמרים [והספנים] **להתנות ביניהם, שמי שיאבד חמורו** [או ספינתו], **יקבל מכל החבורה חמור אחר** [או ספינה אחרת]. והטעם לתנאי הזה, כי כשיהיה לו משלו, יתאמץ לשמור יחד עם כולם. ולכן אינו יכול לומר אטול את הדמים שאתם אומרים, ולא אקנה בהם חמור [או ספינה], אלא אשמור עמכם בלא לקנות, ואפילו אם יש לו עוד חמור [או ספינה] משלו, כי אין דומה השומר על שנים שלו [כמו שהיה עד עתה], לשומר על אחד משלו, ורק אם אבד שלו בפשיעה אין נותנים לו אחר.

שיירא שהלכה במדבר ועמד עליה גייס וטרפה ועמד אחד והציל

א. כשכל אחד מאנשי השיירא הוא בעל הבית בפני עצמו, הדין כך:

אם כל שאר אנשי השיירא **היו יכולים להציל** את ממונם **רק על ידי הדחק**, [לדעת רב אשי], אם **לא אמר המציל כלום קודם שהציל**, או שאמר שמציל לעצמו, ואמרו לו, 'הלא לא התייאשנו, ואין לך רשות לקחת לעצמך', מאחר שלא התייאשו מממונם, אף על פי שהאחד הציל, **כל אחד נוטל את שלו**. אבל אם **אמר** המציל קודם שהציל, **שמציל לעצמו, ושתקו** כולם, הראו בכך שהתייאשו מהממון, **והמציל נוטל את הכל** כזוכה מההפקר.

ב. וכשהיו כולם שותפים, הדין כך:

[לדעת רמי בר חמא] **בכל אופן שהאחד מציל, מציל הוא עבור כולם, אלא אם כן אמר שמציל עבור עצמו**, שאז אפילו אם לא התייאשו האחרים, מאחר שהוא הציל, נוטל תחילה את כל חלקו, כי במקום הפסד ממון שותף חולק שלא לדעת חבירו.

ג. וכשהיה המציל שכיר של בעל השיירא, הדין כך:

[לדעת רבא], אף על פי שאין בעל השיירא יכול להציל בעצמו, **השכיר מציל עבורו**, שהרי כל פעולותיו כפעולות בעל הבית הם, **אלא שאם יאמר שמציל עבור עצמו**, ואינו עובד לבעל הבית, רשאי, כדין פועל שחוזר בו משכירותו אפילו באמצע היום, וממילא **אם התייאש בעל הבית, הרי זה מציל לעצמו**.

כנויים לגזלן

א. מציק. על שם הכתוב, "בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ".

מסיק – על שם הכתוב, "כָּל עֵצְךָ וּפִרְיֵ אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל", ותרגום "צלצל" הוא "סקאה". רש"י מפרש שהכוונה לאַרבה, הגוזל תבואת השדות. ורבינו תם מפרש, שהכוונה לאויבים, המכסים את עין הארץ.

גזלו את שדה שמעון מחמת ראובן

ראובן שגזל שדה משמעון, ובאו מסיקים וגזלו את שדות המקום עם השדה הזה, מאחר שהיו גוזלים אותה, אף אם היתה תחת יד שמעון [=**מכת מדינה**], אין **ראובן** חייב להוציאה מהם

להשיבה לשמעון, אלא **אומר** לו **הרי שלך לפניך**. [-דין הרישא של המשנה].

ראובן ששמע גזלנים שמבקשים לגזול שדות, והראה להם שדה, ואמר להם טלו קרקע זו של שמעון, אף על פי שאין זה ודאי שישמעו לו וינזק שמעון, אם שמעו לו, **נחשב כמזיק בגרמי**. ולדעת האומרים, שגרמי בנזקין חייב, חייב להעמיד לשמעון שדה אחר תחת מה שנטלו ממנו. [-דין הסיפא של המשנה ללשון הראשון].

ראובן שאנסו אותו הגזלנים להראות קרקע שלו, שיטלו ממנו, **והראה קרקע של שמעון**, ונטלו אותה, **הרי זה מזיק** את שמעון **בדינא דגרמי**, וחייב להעמיד לו שדה אחר, תחת מה שנטלו ממנו. [-דין הסיפא של המשנה ללשון השני].

ראובן שאנסו אותו הגזלנים להראות קרקעות [של שמעון], כדי שיגזלו אותם, **והראה קרקע של שמעון, פטור** מלשלם לו, כי אנוס הוא להראות להם, ולכן אין לחייבו מדינא דגרמי. **אבל הלך ותפס** את רכושו של שמעון **בידים, ונתן לגזלנים** להציל נפשו, **חייב** לשלם לשמעון מה שנטל ממנו, **כדין מציל נפשו בממון חברו**. [-דין הברייתא בדף קי״ז].

שני הדינים האחרונים מבוארים בתוס׳, ליישב גרסת ספרים אחרים עם דין הברייתא. אולם **יתכן שרש״י** אינו **גורס** את הלשון השני בגמרא, וממילא אין סתירא בין האמור בדף זה בלשון השני, לבין אמור בדף קי״ז, ואין חילוק **בין אנסו אותו להראות קרקע שלו**, ל**בין אנסו אותו להראות קרקע חבירו**, ובכל אופן, אם נטל בידים חייב, ו**אם הראה בלבד פטור**.

דף קיז

אין למדים מהקנסות

מה שחייבו חכמים בתורת קנס, אין למדים ממנו, שבכל דבר הדומה יהיה חיוב קנס, כמו שמדמים דבר לדבר בשאר דינים, אלא מה שקנסו קנסו, ומה שלא קנסו לא קנסו.

שנים היו טוענים על דבר מסוים

שלי הוא ובא אחד מהם ומסרו למלך

לדעת אביי, המוסר יכול לומר, ׳את **שלי מסרתי**׳, ולא הזקתי לך כלום. וכל זמן שלא הביא חברו יביא ראיה שבאמת היה שלו, אין המוסר חייב לו כלום.

ולדעת רבא, מאחר שהיה הדבר בספק בין שניהם, ובמסירתו הפקיע כוחו של חבירו, **מנדים את המוסר, עד שישיב את הדבר למצבו הראשון**, ויעמדו עליו שניהם בדין.

מעשה דרב כהנא

רב כהנא הרג אדם שרצה למסור ממון חברו, [שכן דין מסורות, מורידין ולא מעלין], **ומחמת פחד המלכות**, שדנה את הרוצחים, **ברח מבבל ועלה לארץ ישראל, ובציווי רב, קיבל** על עצמו, **שלא יקשה לרבי יוחנן** קושיות, במשך **שבע שנים**.

כשהגיע לפני **ריש לקיש ושאר תלמידי רבי יוחנן, הכירו ברוב חכמתו, ואמרו** לרבי יוחנן, ׳**ארי עלה מבבל**׳, ואמרו לו כן, כדי שיעיין היטב בשיעורו למחר, שמא יקשה לו רב כהנא קושיות, ולא יידע להשיב. **ולמחרת הושיבו אותו בשורה הראשונה** שלפני רבי יוחנן, **אך כשראו שאינו מקשה כלום, הורידו אותו עד השורה השביעית** והאחרונה, **ואמר רבי יוחנן** לריש לקיש על זה, ׳**ארי שאמרתם נעשה שועל**׳.

אמר רב כהנא, ׳**יהי רצון שיהיה זה**, שהורידוני שבע שורות, **תחת שבע שנים** שקבלתי עלי שלא להקשות לרבי יוחנן׳, וקם ואמר לרבי יוחנן שיחזור על שיעורו, **והחל להקשות** על דבריו, **עד שהעלוהו לשורה הראשונה, והורידו את רבי יוחנן משבעת הכרים** שהסב עליהם.

כיון שהכיר **רבי יוחנן** ברוב חכמתו של רב כהנא, **ביקש שירימו את גבות עיניו**, שהיו מכסות את עיניו מרוב זקנותו, **וכשראה את רב כהנא, שהיתה שפתו קרועה, היה סבור שצוחק** ממנו, **וחלשה דעתו** מכך, **ומחמת כן נפטר רב כהנא**.

למחרת אמר רבי יוחנן, ראיתם מה עשה לי הבבלי הזה, **ואמרו לו שלא צחק ממנו**, אלא ששפתו קרועה. **הלך להחיות** את רב כהנא, **ולא נתנו לו להיכנס** למערה שנקבר בה, **עד שאמר**, ׳**יכנס תלמיד אצל הרב**׳.

י"מ שרב כהנא הסכים שיחיה אותו רבי יוחנן, אבל לא הסכים ללכת עמו, שמא ימות פעם נוספת מפגיעת רבי יוחנן, וקם והלך לביתו. **וי"מ שרב כהנא לא הסכים שיחיה אותו רבי יוחנן**, כי לא רצה לסבול צער מיתה פעם נוספת.

ועל ידי מעשה זה, שראה **רבי יוחנן** את גדולת תורתו של רב כהנא, **אמר**, סבור הייתי שהתורה של בני ארץ ישראל היא, ועתה רואה אני שהיא של בני בבל [=**דילכון אמרי**, **דילהון היא**].

שומר שהציל את עצמו בפיקדון

שומר פיקדון שבאו עליו גנבים, ונתן להם את הפיקדון בידיו, להינצל מהם. אומדים אותו, **אם עשיר הוא** שיבואו עליו גנבים מחמת ממונו, **אין לו להציל עצמו בממון חבירו**, וחייב לשלם את הפיקדון שנתן להם. אבל **אם אינו עשיר**, ולא באו עליו הגנבים אלא מחמת הפיקדון, פטור מלשלם עליו לבעליו, אף על פי שנתן אותו לגנבים בידיו, כי על דעת כן מפקידים אצל השומרים, שאם יבואו עליהם גנבים מחמת הפיקדון, **יצילו** עצמם **בו**.

ושומר ממון המיועד לפדיון שבויים, **שבאו עליו גנבים**, **אף על פי** שידוע **שהוא עשיר** שיבואו עליו גנבים מחמת ממונו, **אם באותה שעה לא היה תחת ידו ממון שלו**, **רשאי לתת לגנבים את הפיקדון**, שהרי מיועד לפדיון שבויים, וכשנותן להם, מתקיים בו יעודו, שאין לך פדיון שבויים גדול מזה.

רודף, נרדף, ומציל שהזיקו ממון

הרודף אחר חברו להורגו, מתחייב בנפשו, כי יש לכל אדם רשות להציל, ולהורגו, קודם שיהרוג את הנרדף, ומאחר שמתחייב בנפשו, **פטור על מה שיזיק לכל אדם** באותה שעה, כי אין אדם מתחייב ממון בדבר שמתחייב בו מיתה.

והנרדף רשאי להרוג את הרודף להציל את נפשו, וממילא רשאי להזיק **את ממונו של הרודף**, כי לא יתכן שיהיה נזק ממונו חמור מפגיעת גופו. [אמנם מהמעשה שבגמרא משמע, שאין לו היתר להזיק את ממון הרודף, אלא בדבר שיש בו להציל את נפשו, שבהשלכת החמור לים יש הצלה לאחרים שלא יטבעו]. **אולם אם הזיק ממון אחרים** להצלת נפשו, **חייב לשלם**, כדין מציל נפשו בממון חברו.

והמציל את הנרדף מיד הרודף, רשאי להרוג את הרודף, קודם שיהרוג הרודף את הנרדף, ולכן **מעיקר הדין פטור על מה שיזיק את הרודף**, [שלא יהיה ממונו חמור מגופו], **אבל אם הזיק ממון אחרים**, מעיקר הדין יש לחייבו, שהרי אין לאדם להציל את זה בממונו של זה, אולם **חכמים פטרו אותו**, כדי שלא ימנעו אנשים מלהציל את הנרדפים.

גזלת קרקע

לדעת רבי אליעזר, **גוזל קרקע דינו כגוזל מטלטלים**, [שהפרשה נדרשת בריבוי ומיעוט, ואם כן, לא מיעטה תורה מדין גזל, אלא גזלת שטרות, שאין גופם ממון], ולכן, מאחר שחייב להחזיר לו שדה תחת השדה שהוציא ממנו, **אם שטפה נהר**, מאחר שאין כאן שדה, **חייב להעמיד לו שדה אחרת**. וכן **אם היתה פרה בשדה בשעה שגזלה**, **גזל את הפרה אגב הקרקע**, ואם אבדה אחר כך, חייב להחזיר לו פרה אחרת.

ולדעת חכמים, **גוזל קרקע אין דינו כגוזל מטלטלים**, [שהפרשה נדרשת בכלל ופרט, ואם כן לא נאמרה פרשת גזלה אלא לדברים שהם כעין הפרטים המפורשים בה, כלומר דברים המטלטלים שגופם ממון, להוציא שטרות וקרקעות], ולכן, מאחר שאין הקרקע נחשבת כגזולה, הרי היא ברשות בעליה, ואינו חייב להחזיר לו כלום. ולפיכך **אם שטפה נהר**, **אומר לו הרי שלך לפניך**. וכן **אם היתה פרה בשדה בשעה שגזלה**, **לא גזל את הפרה**, ואם אבדה אחר כך, אינו חייב לתת לו פרה אחרת.

דף קיח

גזלה הלוואה ופיקדון [יש בהם חיוב השבה]

גזלה והלוואה ופיקדון, שיש בהם דין השבה, אם באו לרשות המחזיקים בהם **במקום ישוב**, [כגון שגזל ביישוב ולווה ביישוב וקיבל פיקדון ביישוב], **אינם רשאים להחזירם במדבר**, על כורחם של הבעלים, אלא אם כן אמר השומר בשעה שקיבל, 'יוצא אני למדבר, ואם ארצה להחזיר לך שם, אחזיר', [אף על פי שאין זה תנאי גמור].

וכשהבעלים תובעים מהם שיחזירו להם את שלהם, **גזל והלוואה** רשאים לתבוע **בכל מקום**

שמוצאים את החייב, אבל **אבדה ופיקדון** אין יכולים לחייב את השומר להביאו למקום הבעלים, אלא הולכים **למקום שהדבר נמצא**, ותובעים אותו.

ברי להוציא ושמא להחזיק

זה אומר לווית ממני, [או גזלת אותי, או הפקדתי אצלך], וזה אומר אמת שלוויתי, אולם **איני זוכר אם החזרתי** או לא, **הכל מודים שהנתבע חייב** לשלם.

זה אומר לווית ממני, [או גזלת אותי, או הפקדתי אצלך], וזה אומר **איני זוכר אם לוויתי** או לא. **לדעת רב הונא ורב יהודה, גם בזה טענת ברי עדיפה** על טענת שמא, **והנתבע ישלם**. **ולדעת רב נחמן ורבי יוחנן, חזקת ממון עדיפה**, ומחמת הספק **אין להוציא ממון** מהנתבע, [ורק אם רוצה לצאת ידי שמים ישלם].

שמא להחזיק בלא תביעה

האומר לוויתי [או גזלתי או הפקידו אצלי], **ואיני זוכר אם החזרתי, הכל מודים שמעיקר הדין פטור אלא אם כן בא לצאת ידי שמים**.

והאומר **איני זוכר אם לוויתי** [או גזלתי או הפקידו אצלי], **הכל מודים** שמעיקר הדין **פטור** מלשלם, אפילו בא לצאת ידי שמים.

שבועת היסת

ללשון ראשון במסכת שבועות, **בכל תביעת ממון, שמעיקר הדין הנתבע פטור** מלשלם, [כגון כופר בכל, ולדעת רב נחמן גם כגון שאומר איני יודע אם לוויתי], **חייבו אותו חכמים שבועה על טענתו**, [שבועה שאני פטור, או שבועה שאיני יודע אם לוויתי]. **וכן פסק רש"י**.

וללשון שני במסכת שבועות, **לא חייבו שבועה** את הנתבע, **אלא במקום דררא דממונא**. רבינו תם מפרש, כגון שביום ראשון הודה, וביום שני אמר פרעתי, יש כאן דררא דממונא לחייבו שבועה על טענתו, כי הודה שאתמול היה חייב. ורב האי גאון מפרש, רק אם היו עדים על הודאתו ביום הראשון, יש כאן דררא דממונא לחייבו שבועה על כפירתו ביום השני.

ורבינו תם ורב האי גאון חששו ללשון השני, ולא היו משביעים ללא דררא דממונא.

ומכל מקום, רב האי היה מנדה על תנאי, [אם הוא חייב ואינו מודה], **אף בלא דררא דממונא**.

אם צריך דעת בעלים
בהשבת טלה שגנב מהעדר

לדברי רב, לדעת-צריך דעת. **שלא לדעת-מניין פוטר**. כלומר, כשהכירו הבעלים שגנבו מהם, לא יצא ידי חובת השבה עד שיודיע להם שמשיב את הגנבה, ואפילו מנו את הצאן אחר שהשיב, ומצאו שלא חסר ממנו כלום, כי מאחר שידעו שגנבו מהם, הרי זה כגזלה גמורה, וצריך השבה גמורה. אבל אם לא הכירו שגנבו מהם, ולאחר שהחזיר מנו את צאנם, ומצאו שלא חסר ממנו כלום, יצא ידי חובת השבה.

ולדברי שמואל, בין לדעת בין שלא לדעת-מניין פוטר. כלומר בין הכירו הבעלים שגנבו מהם, בין לא הכירו שגנבו מהם, אם החזיר להם, ואחר כך מנו את צאנם, ומצאו שלא חסר ממנו כלום, יצא ידי חובת השבה.

ולדברי רבי יוחנן, לדעת-מניין פוטר, שלא לדעת-אפילו מניין אין צריך. כלומר, כשהכירו הבעלים שגנבו מהם, אם החזיר להם, ואחר כך מנו את צאנם, ומצאו שלא חסר ממנו כלום, יצא ידי חובת השבה. אבל אם לא הכירו שגנבו מהם, מיד כשמחזיר יצא ידי חובת השבה, אף על פי שלא מנו את צאנם, ולא מצאו שלא חסר ממנו כלום.

ולדברי רב חסדא, לדעת-מניין פוטר, שלא לדעת-צריך דעת. כלומר כשהכירו הבעלים שגנבו מהם, אם החזיר להם, ואחר כך מנו את צאנם, ומצאו שלא חסר ממנו כלום, יצא ידי חובת השבה. אבל אם לא הכירו שגנבו מהם, לא יצא ידי חובת השבה, עד שיודיע להם שגנב ומחזיר, מאחר שמשעה שהוציאה מהצאן, למדה דרך שתוכל לברוח בה, וצריכה שמירה יתירה, ואם לא יודיע זאת לבעלים, לא יצא ידי חובת השבה.

לסיכום: **אם נודע לבעלים שגנבו מהם, לדעת רב, צריך להודיע להם** שמשיב את הגזלה. **ולדעת שמואל ורבי יוחנן ורב חסדא, מניין פוטר**. **ואם לא נודע לבעלים שגנבו מהם, לדעת רב חסדא, צריך להודיע להם** שמשיב את הגזלה. **ולדעת רב ושמואל, מניין פוטר**. **ולדעת רבי יוחנן, אפילו מניין אין צריך**.

מסכת בבא קמא
פרק עשירי הגוזל ומאכיל דף קיח

	רב	שמואל	רבי יוחנן	רב חסדא
לדעת	צריך דעת	מנין פוטר	מנין פוטר	מנין פוטר
שלא לדעת	מנין פוטר	מנין פוטר	אין צריך כלום	צריך דעת

שומר שגנב את הפיקדון

לדעת רבי עקיבא, מאחר שגנב כלתה שמירתו, שהרי מעתה שוב אינו נאמן לבעלים, ומאחר שהגונב שלא לדעת צריך דעת [כרב חסדא], אינו יוצא ידי השבה עד ש**יודיע לבעלים**.

ולדעת רבי ישמעאל, אף על פי שגנב, לא כלתה שמירתו, ועדיין דינו כשומר, ולכן **ידיעתו שלו כידיעת בעלים היא**, וכשמחזיר את הגנבה למקומה, יצא ידי חובת השבה.

גזל חבירו והבליע בחשבון

בברייתא אחת אמרו, שמי שגזל ממון מחבירו, ולאחר זמן קנה ממנו דבר, והוסיף לו את דמי הגזלה בתוך התשלום, בלא לומר לו זאת, **יצא ידי חובת השבה**. **ובברייתא השניה אמרו**, **שלא יצא ידי חובת השבה**, עד שיודיע לו שמשיב לו הגזלה. ונחלקו האמוראים ביישוב שתי הברייתות, ונאמרו בזה כמה אופנים.

א. לדברי הכל אדם עשוי למשמש בכיסו כל שעה, ולמנות כמה קיבל, ועל ידי כן יידע שהחזירו לו את הגזלה. אלא ש**נחלקו האם** [לדעת] **מניין פוטר** [כרבי יוחנן ורב חסדא], או שצריך להודיע לו בפירוש שמחזיר לו גזלתו [כרב].

ב. לדברי הכל [לדעת] מניין פוטר, אלא ש**נחלקו האם אדם עשוי למשמש בכיסו כל שעה**, ולמנות את הכסף, שעל ידי כן יידע שהחזירו לו את הגזלה.

ג. **באמת אין כאן מחלוקת**, כי הכל מודים שאדם עשוי למשמש בכיסו כל שעה, ועל ידי שימנה את הכסף יידע שקיבל את גזלתו. ולדברי הכל יצא בכך הגזלן ידי השבה, כי מניין פוטר. **אלא שיש אופנים שאין המקבל יודע את הדבר**, ולכן לא יצא המחזיר ידי השבה, **והם כשלא יתן את הכסף לכיסו**. **א"נ כשיתן לכיסו**, **כשיש בו עוד ממון** שאינו יודע כמה הוא, וממילא כשימנה שוב, לא ידע שהחזירו לו גם את דמי הגזלה.

אלו דברים מותר לקחת מרועי בהמות שאינם שלהם

א. **דברים שבעל הבית מרגיש בחסרונם**, לוקחים מהם, כי אם לא היו עושים ברשות בעל הבית, לא היו מוכרים, מחשש שיכיר בעל הבית בגנבתם.

ומחמת הדין הזה, לוקחים מהם ארבעה וחמישה בהמות, שחסרונם ניכר בעדר אפילו הן כחושות. ללשון ראשון, הכוונה שלוקחים ארבע צאן מתוך חמש. וללשון שני, הכוונה שמעדר קטן לוקחים ארבעה, ומעדר גדול לוקחים חמישה.

ואם היו בהמות בריאות, לוקחים מהם אפילו שלושה, שמחמת בריאותן חסרונם ניכר בעדר, אף בשלושה.

אבל שתי בהמות, אין לוקחים מהם בשום אופן, כי אין חסרונן ניכר.

ולדעת רבי יהודה, כל זה בבהמות שרועים אותן במדבר, אבל בהמות שמצויות בבית בעליהן, לוקחים מהרועה בכל אופן, כי לעולם אם יחסרו, ניכר הדבר לבעלים.

ב. **דברים שאין בעל הבית מקפיד עליהם**, לוקחים מהם.

ומחמת הדין הזה, לוקחים מהם חלב וגבינה במדבר, שאין דרך הבעלים לילך לשם ולקחתם. אבל בישוב, הבעלים מקפידים שיביאו להם, ואסור לקחת מהרועים, שמא גנבו אותם מבעל הבית.

ג. **דברים** שאפילו נטלו בלא רשות בעלים, מסתבר **שכבר קנו** לעצמם **בשינוי** מעשה, [או באופן אחר], כגון בגדים תפורים, שאפילו אם נעשו מצמר בעל הבית, נקנו לרועה כשנשתנו מצמר לבגד.

וכל ההתרים הללו, כשהם מוכרים בלא לומר דבר, אבל אם הם אומרים לקונה שיטמין, ניכר שעשו שלא כדין, ואסור לקחת מהם.

לוקחים עגלים מהרועים בשרון

י"מ ש**שרון** פירושו **רחבה**, וכוונת המשנה,

שהמוכרים עגלים ברחבה בפרהסיה, ודאי לא גנבום, ומותר לקחת מהם.

וי"מ ש**שרון** הוא **מקום שהיו רגילים** בני אותו מקום **לגדל עגלים**, ולוקחים מהם, כי שלהם הם.

דף קיט

ממתי מותר לקנות חפצים מגזלן

לדעת רב, הולכים אחר הרוב, ולכן **רק אם נודע שרוב ממונו אינו גזול**, מותר לקנות ממנו.

ולדעת שמואל, **אפילו אם נודע שמקצת ממונו אינו גזול**, מותר לקנות ממנו, כי תולים את הדבר להיתר.

האם מותר לאבד ממון מסור

[=מלשין המוסר ממון חברו לגוי]

י"א ש**מותר** לאבדו ביד, כי לא יתכן שיהיה דין ממונו, חמור מדין גופו, ואת גופו מותר לאבד ביד, שהרי המסורות מורידים אותם ולא מעלים.

וי"א ש**אסור** לאבד את ממונו, שמא יהיה זרעו כשר, ויתקיים בממון הזה הכתוב, "יָכִין רָשָׁע וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ" (איוב כ"ז י"ז).

הנהגת אריסו של רב חסדא ועונשו

י"מ שאריסו של רב חסדא היה מדקדק בחלוקה, **ואינו מוותר** משלו כלום. **וי"מ שהיה נוטל מחצה** מהתבואה, **אף שדרך** שאר האריסים **ליטול שליש** בלבד.

ומאחר שעשה שלא כהוגן, **סילק אותו רב חסדא**, **ונטל את חלקו**, וקרא עליו את המקרא, "וְצָפוּן לַצַּדִּיק חֵיל חוֹטֵא" (משלי י"ג כ"ב), כלומר חיל [=כוחו ועושרו של] האריס החוטא, נצפן לרב חסדא הצדיק.

"כִּי מַה תִּקְוַת חָנֵף כִּי יִבְצָע כִּי יַשֵּׁל אֱלוֹהַּ נַפְשׁוֹ"

הכתוב אומר, "כִּי מַה תִּקְוַת חָנֵף כִּי יִבְצָע כִּי יַשֵּׁל אֱלוֹהַּ נַפְשׁוֹ" (איוב כ"ז ח'). ונחלקו חכמים בביאורו. יש מי שאומר, שהבוצע, כלומר **הגוזל**, נחשב כ**נוטל נפשו של נגזל**, ככתוב, "כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח" (משלי א' י"ט). ויש מי שאומר, ש**הקדוש ברוך הוא נוטל נפשו של גזלן**, ככתוב "אַל תִּגְזָל דָּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר. כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ" (משלי כ"ב כ"ב-כ"ג).

כל הגוזל את חברו [אפילו] שווה פרוטה

הרי זה כאילו **נטל נשמתו**, שנאמר, "כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח", **וכגוזל נפש בניו ובנותיו**, שנאמר "וְאָכַל קְצִירְךָ וְלַחְמְךָ יֹאכְלוּ בָנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ יֹאכַל צֹאנְךָ וּבְקָרֶךָ יֹאכַל גַּפְנְךָ וּתְאֵנָתֶךָ יְרֹשֵׁשׁ עָרֵי מִבְצָרְךָ אֲשֶׁר אַתָּה בֹטֵחַ בָּהֵנָּה בֶּחָרֶב" (ירמיהו ה' י"ז). **ואפילו נתן דמים**, שנאמר "מֵחָמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר שָׁפְכוּ דָם נָקִיא בְּאַרְצָם" (יואל ד' י"ט). **ואפילו** לא עשה בידים אלא **בגרמא בלבד**, שנאמר בשאול "עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת הַגִּבְעֹנִים" (שמואל ב' כ"א א').

דברים שמותר לקחת מהנשים

כל דבר שדרך הנשים למכור לדעת בעליהן, לוקחים מהן, וכל דבר שיש חשש שגנבו מבעליהן, אין לוקחים מהם:

כלי צמר ביהודה וכלי פשתן בגליל, לוקחים מהן, כי זו מלאכת הנשים ומוכרות לדעת בעליהן.

יין שמן וסולת, אין לוקחים מהן, כי דרך האיש למוכרם בעצמו, ולא על ידי אשתו, וכשמוכרת יש לחוש שגנבה מבעלה.

שמן וזיתים מנשי בעלי בית הבד, אם מוכרות **במידה**, שהיא דרך המכירה בפרהסיא, ודבר מרובה הוא, אין חשש שגנבו מבעליהן, ולוקחים מהן. אבל כשמוכרות במועט, יש חשש שגנבו מבעליהן, ואסור לקחת מהן. וי"מ שכשלוקחות מהמעטן [=כלי שמשרים בו את הזיתים], אין לוקחים מהן, כי אין דרך לקחת ממנו, ויש לחוש שגונבת מבעלה. **אולם** לדעת רבן שמעון בן גמליאל, **בגליל העליון** שהשמן ביוקר, לוקחים מהן **גם מעט** שמן, שפעמים אדם בוש למכור על פתח ביתו, ונותן לאשתו ומוכרת.

צדקה, לוקחים מהן **דבר מועט**, שוודאי אין

הבעל מקפיד עליו. [ושיעור זה הוא לפי מה שנחשב הממון באותו מקום, אם עשירים הם, הרבה, ואם עניים הם, מעט], אבל דבר מרובה אין לוקחים מהן.

וכל אלו שמותר לקחת מהן, אם אמרו הטמן, יש חשש שגנבו מבעליהן, ואסור לקחת מהן.

מלאכות הכובס בזמן חז"ל

נכתוב כאן מה שלכאורה עולה מסוגיית הגמרא בעניין מלאכת הכובס ונפקא מינה לדיני ממונות.

א. כיבוס. **שריית הבגד במים** נקראת כיבוס. **ורגילות** הוא, **שיוצא מעט צמר** מהבגד **בשעת כיבוס**ו, ודרך העולם שאין בעל הבגד מקפיד על מעט הצמר הזה, **ולכן שייך** הוא **לכובס**. [ואפילו יאמר בעל הבגד שהוא מקפיד, אין בכך כלום, ואינו יכול להוציא עצמו ממנהג שאר העולם].

ב. סריקה. שהיו **מחברים לאורך הבגד לולאות, ומותחים אותו על ידיהן, וחובטים בו לנקותו**, וכל **הצמר היוצא בחבטות הללו שייך לבעל הבגד**, כי הצמר הזה אינו דבר מועט, ורגילים להקפיד עליו, אלא אם כן נהגו באותו מקום לתת אותו לסורק.

וכדי שלא ימתח הבגד יותר מדי, אסרו לתפור את הלולאות בחזקה, והשיעור המותר הוא לא יותר משלוש תחיבות. [וספק בגמרא אם הכנסה והוצאה נחשבים לתחיבה אחת, או לשתי תחיבות].

ומאחר שמצד אחד סירוק על שתי מקלקל את הבגד יותר מסירוק על הערב, ומצד שני סירוק על השתי נאה לבגד יותר מסירוק על הערב, **המסרק בגד העשוי לכל יום, יסרק על הערב, והמסרק בגד העשוי לנוי, יסרק על השתי**.

ומכל מקום **בגמר הסריקה היה מקום הלולאות בולט, ויש לסורק לחתוך את הבגד, להשוות את המקומות הבולטים**, ואפילו **עד טפח** רשאי לחתוך, והחתיכות **שייכות לו**, וכשחותך את **רוב הבגדים** להשוותם, **יחתוך לאורכם** ולא לרחבם, חוץ מ**חגורה** שאין רואים אלא את שני ראשיה, ולכן משווה אותם, אף שהם **לרוחב** הבגד.

ג. נטילת החוטים. **דרך האורגים להניח חוטים יתרים בסוף הבגד, והכובס נוטל אותם**, והם שלו, אם היו **מאותו מין של הבגד**, אינו רשאי ליטול אלא **שלושה חוטים דקים, או שני** חוטים **עבים**, ואם היו **בצבע המגנה את הבגד**, [כגון שחור על גבי לבן], **רשאי ליטול את כל החוטים** שבצבע השונה [=קצרא שמיה וקצרא שקיל ליה].

ומעיקר הדין, כל זמן שהחוטים בבגד, דינם כבגד, ומודדים עמהם שיעור הרחקה שצריך להרחיק את הציציות משפת הבגד. אולם רב יצחק בנו של רב יהודה הקפיד להסיר אותם קודם שהטיל ציציות בבגדו.

אומן שנשתייר ממלאכתו

חייט שקיבל לתפור בגד, ושייר חוט, כדי שיעור תפירה, [חוט שאורכו כאורך שני מחטים], **או** ששייר **חתיכת בגד**, שהיא **שלוש אצבעות** על שלוש אצבעות. מאחר שדברים חשובים הם, רגילים להקפיד עליהם, **ושל בעל הבית הם**. אבל כששייר פחות מכך, אם בעל הבית מקפיד, שייכים לבעל הבית, ואם אינו מקפיד שייכים לחייט.

נגר כשהוא **שכיר** של בעל הבית, **כל הפסולת** של העץ, אפילו הדקה ביותר [=נסורת] שייכת **לבעל הבית**. ואם הוא **קבלן, רק** הפסולת הגסה [=**מה שמוציא בכשיל**] שייכת לבעל הבית. **אבל** הדקה [=**מה שמוציא במעצד**], **וכל שכן** הדקה ביותר [=**נסורת**], **שייכת לחרש**.

.

מסתתי אבנים, הם שמרבעים את האבנים ומחליקים אותם, אם נוטלים את הפסולת, אין בהם משום גזל.

מפסגי אילנות וגפנים, הם שקוצצים את הענפים היתרים שבאילנות ובגפנים, וכן מנכשי זרעים ועודרי ירקות ומנקפי סנה, שכל אלו הם הנוטלים את הזרעים הגדלים בצפיפות רבה, בזמן שבעל הבית מקפיד עליהם, יש בהן משום גזל, ובזמן שאין בעל הבית מקפיד עליהן, הרי אלו שלו.

ואמר רב יהודה, כשות וחזיז [=שחת של תבואה חטין ושעורין בעודן ירק], אין בהם משום גזל. ובמקום שמקפידים עליהם, יש בהן משום גזל. ואמר רבינא מתא מחסיא מקום שמקפידים, שהיה מקום בהמות, וצריכים למרעה טוב.

סליק פרק הגוזל ומאכיל וכל מסכת בבא קמא

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו